

A SZÉPSÉG VONZEREJE

REGÉNY

**IRTA
MALOT HECTOR**

**FRANCZIÁBÓL FORDITOTTA
SZ. E.**

**BUDAPEST.
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA
1884.**

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2015
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-091-4 (online)
MEK-14835

ELSŐ RÉSZ.

I.

A condé-le-châteli községi iskola személyzete nagy munkában volt; az újonnan kinevezett igazgató, Margueritte úr, beigtatása és berendezése ügyében vitatkoztak, és miután már csak négy nap volt hátra az október hó első hétfőjéig, ama végzetes napig, mely annyi könnyet sajtolt ki az anyák és gyermekek szemeiből, nem volt sok vesztegetni való idő, hogy minden elkészüljön a kellő határnapra.

És mintha, e sietős közelgő beigtatás szükségessége nem adott volna elég dolgot, Margueritte úr még bonyolultabbá tette a dolgokat, egy díszreggeli rendezésével az azt megelőző szerdai napra.

E rendelet hallására a szakácsné hangos kiáltásokban tört ki, és kétségbe esve, karjait ég felé emelve mondá:

- Ugyan hogy kell majd e reggelit felszolgálni, mikor semmi sincs helyén. Ha még az étteremben lehetne!

Margueritte úr rájuk sem figyelt; ő várta anyját és egyik nagynénjét, kinél az már hosszú évek során lakott Bezu-Basban, egy nagy és gazdag faluban, három mérföldnyire Condétól, és sokat tartott megünneplésekre és legjobb fogadtatásokra.

A vén iskolaépületben tehát általános felfordulás támadt, e hajdani Ferencz-rend zárdában, mely jól, rosszul s inkább rosszul, mint jól, iskolaépületté változott, épen mint a Perche grófok hűbéri kastélya, mely nevét adta a városnak, alhelytartósággá, igazságügyi palotává, bírói hivatalná, könyvtár- és múzeumná alakítottát át.

A pinzétől a padlásig, a konyhától a beszélőteremig, a hálósobáktól a tanulóhelyiségekig, a hangos lépcsőkön, a hosszú és sötét folyosókon, mindenütt munkásokkal lehetett találkozni, festőkkel, asztalosokkal, kárposokkal, kik elfoglalt fontoskodó arczczal jöttek, mentek, mert mindennek egyszerre kellett elkészülni, az új főnök beigtatása - és a tanítványok használatára tisztogatott helyiségeknek.

És Margueritte úr reggeltől estig a munkások közt bolyongott egy csomag kulccsal kezében, melyet nagy zajjal csörtetve, az már messziről bejelenté jövetelét.

Leggyakrabban egyedül futkosta be ekként tanintézetét, mindenkit és minden tárgyat a gondos gazda tekintetével figyelt meg és megtette észrevételeit, de legtöbbször egy szép- és sugártermetű 18-19 éves leány Margueritte Helén kisasszony kíséretében jelent meg.

Együtt látva őket, nem volt szükség magyarázatra, hogy a rokoni köteléket, mely őket egyesítette, kitalálják, annyira hasonlítottak egymáshoz.

Az apa magas termetű volt, daczára ötven évének, hajlékony s élénk, jó lába, jó szeme, jól megteremve, nyulánk s minden tekintetben kitűnő példánya volt a tiszta normandi fajnak: kissé kidülő domború homlok, egyenes orr, húsos ajkak, kék szem, szőke haj, üde pirosas, de csontos arczczal, általában szilárd és szabályos vonásokkal. Csupán egyetlen pontban hazudtolta meg magát e típus: túlságos feszességet s kimértséget lehetett benne találni. De e tekintetben feltűnő idomtalansága volt ez foglalkozásának; a tanár módosította az embert, a nevelés, a hivatal, az akarat s a szokás elrutíták a természetet.

A leány termetre oly sugár, mint az apa, aranyozott viszfényű szőke hajjal; a bőr finom s átlátszó, valóban elragadó csodaszerű rózsás testszínnel; szemei kékek valának, de egy árnyalat-

tal világosabbak, mint apjáé, tekintete nyílt, egyenes, azonban egyszersmind tartózkodó, bársonyos, átható és fényes volt; az arcz a domború homlokkal együtt tökéletesen tojásdad, az orr egyenes, az ajkak ívezettek; igen karcsú termetével oly módon hordozta fejét, hogy még nagyobbnak látszott, de mind a mellett semmi komolyságot nem kölcsönzött az vonásai és mosolya rendes kifejezésének, mely maga volt a nyíltság és szelidség.

Ha Helén ekként kereste föl atyját, nem azért történt, hogy iskolai dolgokról beszéljen vele, melybe ő soha sem avatkozott; de tanácskozni akart vele a beigtatásról és főleg nagyanyja elhelyezése felől.

Ő igen kevésbé ismerte még ezt a nagyanyját, mert eddig Franciaország éjszak s keleti részét lakva, csak ritkán jött Condé-le-Châtelbe és Bezu-Basba, melyet a jó öreg asszony soha sem hagyott el; de Helén ismerte atyja szándékát, és az elegendő volt, hogy szíven viselje pontos valósulása gondjait.

- A derék nőnek élete alkonyán föl kell találnia a nyugalmat és jólétet, melyeket szerencsétlenségre annyira nélkülözött eddig, - mondá Margueritte úr, - és reád számítok annak megszerzésében.

Noha Helén nagyanyja egy 73 éves öreg pórnő volt, ki egész életében a földet mívelte, és ki fogalommal sem bírt a polgárius jólétről, Helén azt akarta, hogy a számára berendezett szoba ép oly kényelmes és díszes legyen, mint melyet saját maga számára választott; eléggé szerény kényelemmel s eleganciával ugyan, az igaz, egyszerű köedény a toilettére, cretonnal bevont cseresznyefa-butorzat, de mégis elfogadható s kényelmes olyannak, ki negyven éven át a kerekas kútnál mosdott, és nem volt függönye kis ablakán.

Ha szabadságában állott volna, Margueritte úr még szívesen vár néhány napot, hogy anyját magánál elfogadhassa, mert beigtatásának zavarai, és az osztályok egybegyülekezése közeptett, nem fog annyi időt találhatni számára, a mint óhajtotta volna, de a szabadalommal nem rendelkezett.

Condéba megérkezése utáni nap elment Bezu-Basba anyját meglátogatni, s kijelenteni neki, hogy ezentúl maga mellett kívánja őt látni. És útközben előkészült a szónoklat szabályainak megfelelő beszédre, melyet hozzája intézend: a bevezetésre, mely felköltse figyelmét, az előadásra, mely előterjeszse a tárgyat, az érvekre, melyek az előrehaladt tények valóságát s igazságát bizonyítsák, a cáfolatokra, melyek az esetleges észrevételeket megelőzzék, végre a zárbeszédre, mely röviden ismételten magába foglalja az egész beszédet, főleg a családélet boldogságára támaszkodva.

De nagy meglepetésére anyja nem engedte őt az érvekig eljutni. Ő azt hitte, hogy csak nagy nehezen fogja rábírhatni a mezők elhagyására, melyeken eddig élt, mint fiatal leány szülei mellett, mint asszony férje körében, özvegyen testvérével, ki magához fogadta, és ime alig ért előadása tárgyához, az anyja örömmel és buzgalommal fogadta ajánlatát.

- Bizonyosan boldog leszek, fiam, ha veled és kis unokámmal élhetek, és végtelen köszönettel s szívesen fogadom el ajánlatodat. Ha te nem lettél volna oly távol innét, és folyton változtatva az országot, már régen magam kértelek volna föl erre, különösen ama napon, midőn boldogult nődöt elvesztetted, és azóta is valóban már nem egyszer.

Különös jelenség, kivált Marguerittere nézve, az ellenvetések ajánlatára épen annak részéről tétettek, kinek, miként hitte, a legutolsónak kellett volna lenni e tekintetben, vagyis nagy-nénje, Françoise asszony tette azt, ki pedig hússzor, sőt százszor hangoztatta azelőtt, hogy csupán könnyörületességből tartja magánál sógornőjét, jóságból, családi szeretet- s férje iránti kegyeletből, derék Ferencze végett, ki igen ragaszkodott nővéréhez.

- Okosságunk hiszed-e, édes öcsém, egy koros nőt a városba vezetni, ki a nyílt mezőkhöz szokott; az eléggé meg fogja őt zavarni; nem is számítva a Ferenczemnek okozott szomorúságot, ki annyira ragaszkodik testvérehez s hozzá szokott annyi év óta. És azután itt vannak a mi pulkáink is.

E szó felvilágosítja Margueritte urat a helyzetről, s megmutatta neki, mit még eddig nem látott; e házban, hol anyját nagylelkűség és családi szeretetből tartották, anyja e házban cseléd volt, kire annál többet tartottak, mivel nem fizették.

Pedig kemény dolog lehetett cselédnek lenni Françoise asszonynál, vagyis miként őt bizalmasan nevezték, madame *Tout-cha*: Mindez asszonynak, mivel szokása volt, ha valakit elvezetett birtokára, jelentős mozdulattal, fenhordott fejjel és elbízott gögös tekintettel mondani: «Láss, ez mind, nos tehát ez mind a mienk, és azután még ez is mind».

Miként nem látta s nem fogta fel ezt ő már előbb? Hogy nem érthette meg anyja elejtett szavainak értelmét, ki a nélkül, hogy őszintén panaszkodnék, és a nélkül, hogy megkérné, hogy mellette vonulhasson meg, mégis eleget mondott neki arra, hogy szemeit felnyissa, ha nem lett volna vak.

De most, midőn látott, és megértette, nem volt az az ember, ki elhagyja anyját, és határozottan felszólalt.

- Nos tehát akkor elviszem hozzád testvéremet a Szent-Mihály napi vásárkor, - mondá Mindez nagynéni.

- Elmegyek én gyalog is, - szólt a jó asszony.

- Az már csakugyan szép volna, ha gyalog mennél el mi tőlünk, majd elkísérlek, ha a pulkákat beviszszük a vásárra. El kell őket adnom úgy is, ha te elhagysz szegényeket.

II.

Szent-Mihály napja, vagyis Condé nagy ünnepnapja, volt az év legnevezetesebb vásárja és a környéken tíz mérföldnyire már jóval előbb meghatározzák ez évszakba a városi utat, úgy az ügyek, mint a szórakozás miatt; Szent-Mihály napját már hat hóval előbb emlegetni szokták.

A városnak rendesen oly csendes, nyugodt utcái egész éjen át telve voltak mozgalom- és zajjal; éjjeltől reggelig folytonos jövés, menés volt, főleg a vásártér negyedében folytonos taliga- és kocsigördülés; a marhák dobogása, a kanczák és csikók nyerítése, az ökrök és tehének böge, a juhok bégetése, a borjuk nyögése s a disznók rőfögése, mely fölött időközben rekedt vad kiáltások uralkodtak s rémíték meg a vásártérre már elhelyezett házi állatokat: a tér fái közé rejtett menageria kocsijában levő vadállatok ordításai.

E lárma rendesen bódítólag hatott az iskola lakóira, mely iskola csak azon magas kőfalke-
ritéssel volt elválasztva a vásártértől, melyeket hajdan a zárdákhoz építettek.

Reggel felé már oly türehetlenné vált a lárma, hogy Margueritte és leánya nem tudtak aludni, korábban keltek föl a szokottnál, noha tudták, hogy Mindez nagynéni a három mérföldnyi útról bizonyosan nem fog megérkezni jókor reggel Condéba.

De Margueritte úr csalódott e föltevésében. Rosszúl ismeri az Mindez nénit, ki azt hiheti róla, hogy ha valami eladni valója van, nem igyekszik versenytársait megelőzve, a vásártéren megtelepedni.

Hat órákor felharsant a csengetyű és majdnem azonnal kigördült nehézkesen a nagy kapu is rozsdás sarkában.

E pillanatban Margueritte úr s Helén is az udvarba érkeztek a csengetyű hangjára; egy nyitott kétkerekű kocsit láttak begördülni az udvarra, mely félig talyiga, félig nyeregkocsi volt, egy gyönyörű gömbölyded kanczától vontatva, melyet egy még általa szoptatott csikó követett; az első ülésen ült Mindez néni, az ostorral és gyeplővel kezében, kedvére pöffeszkedve, és mellette úgy megvonulva a mint csak lehetett, Marguerittené ült; hátuk mögött nagy ketreczek valának elhelyezve, telve fiatal pulykákkal, melyek a nyílásokon kidugott fejfel keservesen pipeltek.

- Hó! - kiáltott Mindez néni. És ostorát a gyeplővel sógornéjának vetve, elég könnyedén ugrott le a kocsiból, de óvatosan még is, hogy el ne piszkolja szép királykék szövetruháját a felhágón vagy keréken.

- Jó reggelt öcsém, jó reggelt húgom; mi vagyunk, ime itt ez az én csikóm.

A bemutatás nem volt fölösleges, mert ha Margueritte úr várta is anyját s nagynénjét, nem számított se e szekérre, se e pulyákra, se pedig a csikóra.

De felelet nélkül segítette le anyját a kocsiból.

Mialatt óvatosan tartotta, mert a munkától izommerevült öreg nő már nem volt hajlékony, Mindez néni folytatta:

- Azt mondtad, hogy van egy istállótok, tehát azt gondoltam, hogy abba el lehet helyezni Cocottot és csikóját. Miért fizetnék helypénzt a *Koronás ökörben*, ha meg lehet gazdálkodni? Ez mindenkorra fő dolog, nem igaz? és miután mindig félek, hogy valami baj érhetné Cocottot, mely igen értékes kancza, és mint tudjátok, nekünk sok hasznót hajt, nem is számítva, hogy a vendéglői kocsisok ellopják a fele zabot, mit magunkkal hozunk, és nem restellik elvonni azt a szegény állat orra elől, ha a tulajdonos hátat fordít.

Beszéd közben rendbe hozta az utazás alatt összegyűrt öltözkékét; rövid derékú ruháját végig simítá tenyerével, rendszeresen ránczokba szedett kendőjét előbbre húzta, vastag aranylánczát arányzatosan visszahelyezte vállaira, mert összes ünnepélyes díszét magára rakta unokaöcsésének tiszteletére, az iskolai főigazgató úrnak, nehogy alkudni merészeljenek pulykáira, látva, hogy vagyonos asszony, ki nem szükségből adja el neveltjeit és várhat vele.

Mellette Marguerittené, sokkal egyszerűbben öltözve, sőt több, mint egyszerűen mozdulatlanul állott, nem levén egyengetni való aranyláncza és nem is gondolva gyapjuszövetruhájára, mely 11-15 év óta már csak igen könnyedén tartá meg ránczait, és mialatt sógornéja beszélt, majdnem félénken nézett rá, s minden tekintetben alárendelt figyelemmel, mintha valami rendeletre várna, lelógó karokkal várt és foszlányos, ócska, szürke ruhája mellett kiemelkedtek az időtől ránczos s a dologtól kérges, cserepesedett, vörös kezei.

Ez idő alatt a házi szolga, ki a kaput felnyitá, az istállót hallván emlegetni, kifogta a kanczát.

- Rajta, sógorasszony, szedjük le a ketreczet, s vigyük a vásártérre.

Ösztönszerűen, majdnem gépiesen, mintha valami rugónak engedne Margueritte asszony, a kocsihoz közeledett, de fia visszatartá, a nagynénihez intézvén szavait:

- Majd küldök én önnek segélyére valakit.

- Ne mulasztasd el az időt embereiddel öcsém, - mond Mindez nagynéni, - sógorném és én a legszebben helyre hordjuk ketreczeinket. Mi már ismerjük ezt. Rajta testvér, rajta!

De Margueritte úr méltóságteljes mozdulattal fogta meg kezét.

- Bocsánat, - mondá, - én azt kívánom, hogy anyámat ne lássák a vásárba pulykákat czipelni.

Mindez nagynéni egy perczig zavarodottan állott meg s rá bámulva; de zavarba hozatni magát nem tartozott szokásai közé; ellenkezőleg ő szokott zavarba hozni másokat, és hallgatásra készíteni. Hogy zárt ajakkal bírt maradni öcsse előtt, bizonyosan az «igazgatót» kelle benne tisztelnie; de ez ösztönszerű tisztelet kevés ideig tartott, s csakhamar visszanyerte biztonságát.

- Miután kényszerítettél pulykáim eladására, most talán még abban is akadályozni akarnál? - kérdé.

- Én nem kényszerítém önt pulykái eladására, nagynéném.

- Csakugyan! És ugyan hát mit tettél az által, hogy anyádat elragadod tőlem? Bármilyen tudós létedre is azt hiszed-e, hogy oly drágán lehet eladni a sovány pulykákat Szent-Mihály napkor, mint ha azt karácsonykor kövéren vennék meg? több mint 500 frank kárt okoztál nekem már az által is.

- Nem helyettesíthette volna-e valaki anyámat?

- Hol vannak a mai időben a fizetett cselédek, mit gondolsz? Nem, édes öcsém. El kelle adnom, s én eladom a pulykákat. De most csak nem akarhatsz nekem újabb veszteséget okozni; nem kell az ipart megvetni, öcsém.

- Én nem vetem meg az ipart, néném; de nem találom illőnek, hogy anyám úgy tűnjék föl a piacon, mint néném cselédje, ez az egész. Én mindenkit segítségére adok, a kire csak szüksége lesz, és ha cseléd kell, szolgálatára áll, a meddig parancsolja.

- Ha így áll a dolog -

És a mint ez intézkedés megtörtént ügyeiben, meg volt elégedve s csak magában gondolá, - nem mervén hangoztatni - hogy az «igazgató» úr ugyancsak büszke, ő ki egy kézműves ács apának s egy egészen szegény anyának a fia.

Mindez idő vesztegetés nélkül levett egy ketreczet az egyik oldalról, míg a másikon egy iskolai szolgálta ugyanazt, és azzal kiment a vásártérre.

- Miért nem eresztettél engemet Francziskával? - kérdé az öreg Marguerittené fiát, Mindez nagynéni távozta után - az megharagította őt.

- Mert már is igen sokáig voltál cselédje anyám, s pedig én azt nem akarom még csak egy órára, sőt egyetlen perczre sem. Bocsáss meg érte, anyám.

- Neked megbocsátani? és ugyan mit kellene neked megbocsátanom, fiam!

Margueritte kézen fogta anyját, s Heléntől kísérve, bevezette a neki berendezett szobába.

- Az mit megbocsátatni akarok magamnak, - mondá, - nem más, mint hogy vak voltam azt képzelni, hogy te boldog lehettél Mindez néni házában, mivel megtartád fiatalkori szokásaidat, s fivérednél voltál. Pedig te sógornéd- és nem bátyádnál voltál, ezt ma veszem észre. Ezt kell nekem megbocsátanod, mert az én vakságom az oka, hogy belőled cselédet csináltak.

- Én nem panaszkodtam neked.

- Nem, de hallgatagon szenvedtél, mi még kegyetlenebb vala. Mit akarsz, én azt képzeltem, hogy fivérednél levén, ki szeret - -

- Oh bizonyosan.

- Te családiasan éltél.

- Nem kell azért Ferenczre haragudni, lásd: ő ujját sem meri fölemelni felesége engedelme nélkül.

- Épen ez a rossz.
 - Sőt nem kell Francziskára sem haragudni miatta; ő nem mások szerencsétlenségére dolgoztat annyit.
 - Hanem saját meggazdagodására.
 - Ő maga is túlságosan dolgozik, fárad.
 - Végre a te szenvedéseid véget értek anyám, jövőben együtt fogunk élni, és leányom, mint én igyekezni fogunk veled feledtetni eddigi szenvedéseidet. Ha szerencsétlenségre én hiányoznék is, Helén itt lesz, és ő nem engedne téged visszaesni rabszolgaságodba.
- Helén felelet nélkül fogta meg atyja kezét s megszorította.
- Megérkeztek az öreg nő jövődő lakszobájához.
- Ime ez a te szobád, - szólt Margueritte úr.
- Az anya ámulatlan nézett maga körül, és egy mosoly világította meg szelid arcát.
- Oh nem, - mondá, - ez túlságosan szép nekem.

III.

Mindez nagynéni nem volt a mint mondani szokták derék asszony, se nyájas, se engedékeny, se kellemes, nem mintha alapszabályban rossz lett volna, de a nyereségnél csípős, a dolognál kemény, érzéketlen a szenvedésre, azt akarta, hogy körülvé minden, emberek, állatok és tárgyak elősegítsék céljában, mely neki hasznára lehetett. «Ez mind a mienk és azután mindez» szerette mondani. Nyolcz fiúnak anyja, de azért ő maga volt férfi a családban, és szilárd kézzel, gyakran még ürge mozdulattal is uralkodott férjén ép úgy, mint fiain, kik valamennyien egyformán reszkettek előtte.

Azon gondolatban, hogy unokaöccse az igazgató úr, megakadályozhatja pulykái eladásabeli nyereségét, elvonván tőle sógornője segítségét, megbosszankodott, és ha az igazgató úr méltósága nem töltötte volna el bizonyos tartózkodó tisztelettel, rögtön átadta volna magát azon haragkitörések egyikének, melyekben, mint ő maga is mondá «mindenkit megtánczoltatott», de miután pulykáit eladva, úgy találta, hogy haszna felül haladta reményeit, jó kedvvel tért vissza az iskolába, és a legjobb hangulatban arra, hogy unokaöccse reggelijének becsületére váljék. Valóban jó gondolat is volt tőle magát iskolaigazgatónak kineveztetni Condéba. Az igen kényelmes lesz a vásárok és heti-vásárok napjain, nemcsak Cocotte és csikójának, de még neki is; a mai vendéglősök annyira fölcsigázták áraikat, hogy valóban örültség lenne náluk étkezni. És azután az unokaöcsnek reggelizés közben legjobban el lehet adni a fakészletet, almabort, vajat, tojást, burgonyát, melyekre szüksége leendő tanítványai számára. Neki pedig volt «mindez», és teringgettét! hitemre, az csak nem bűn nemde, ha nyerünk saját családkon, természetesen tisztességesen, de végre is a lehető legtöbbet és leggyakrabban.

A mint belépett az ebédlőbe, meglátott a fehérmű s edény tekintetében bizonyos fényűzéssel terített asztal közepén egy nagy pisztrángot, egyik végén galantint, a másikon tengeri rákot, pirongatni kezdé öccsét.

- Végettem nem kell ily pazarlást véghezvinni, mondá, a legőszintébb hangon, oly nő elbizottságával, ki föl sem teszi, hogy mást is ünnepelhetnek kívülről, vagy bizony így megnehezítet, hogy a vásárok napjain bizalmasan hozzád jöjjenek reggelizni; ez túlságos.

Margueritte úr nem felelt; valóságban mit is mondhatott volna? Hogy ő e reggelit anyja számára készítteté. Ez kétségtelenül igaz lett volna. De egy bizonyos pontig ő Mindez nagynénijéhez is ragaszkodott. Az, miket az utóbbi időben anyja szenvedéseiről megtudott, nem akadályozhatta őt meg abban.

Midőn harmincz évi távollét után végre visszatért szülővárosába, nem csupán a honszeretet vezette őt oda vissza, de a család utáni vágy és ragaszkodás is.

Harmincz éven át a hivatalnokok szomorú életét folytatta, ma itt, holnap máshol, de mindig az országúton, a világegyetem valódi bolygó zsidója, - alma parens, - holnap nélkül, minden állandó összeköttetés s barátok nélkül, kikre számíthatott volna, miután egyik percztől a másikra el kellett őket hagynia. E vándorélet, mely fiatalságában elviselhető volt, túrhetetlen-né vált a korral, és különösen azon naptól, melyen nejét elveszítve, egyedül maradt leányával.

Ha tíz éven át várt kinevezésére, Condéba, az nem csupán az igazgató állásáért történt, melyet oly türelemmel keresett, mert máshol is kaphatott volna már előbb ép oly jó állást, sőt talán még jobbat; de ő a condéi igazgatóságra vágyott mindennel, mit az neki nyújthatott; a visszatérést bölcsőjéhez, hajdani barátjai társaságát, a családi életet, a nyugalmat és biztonságot.

Mennyi tervet nem alkotott, s mily változatokkal színezte ki e tárgyat, - - mindenféle klasszikus idézéssel.

Most tehát lemondjon reményei egyikéről, mivel nem találta föl nagynénijében azt a nőt, kit óhajtott?

Utoljára Mindez néninek is voltak jó tulajdonai, e jó tulajdonokra kellett hát gondolni s azokat tekinteni.

Mi lenne a családi életből, ha rokonainknál a tökéletességet követelnénk?

E gondolat befolyása alatt csakhamar elenyészett a nagynéni által előidézett rossz benyomás.

Mindez néni igen vidám vendég vala, ki jó étvágygyal is evett, ha az neki semmibe sem került, ki nem hagyta telve poharát, és ki jó kedvvel morzsolta el ételét.

Margueritte úr, nénje baloldalán levén, anyja jobbján, és leányával szemben, a legboldogabb embernek érzé magát a földön. Meghatott szemei anyjáról leányára tévedtek, s leányáról anyjára, és ha tekintete néha megállapodott az asztal készletén vagy az ebédlő butorzatán, teljes boldogságot érzett.

Vége otthon volt és azoktól körülvéve, kiket szeretett.

- Mily kár, hogy nagybátyám nem jött el önnel, - szólalt meg egyszerre.

- És ugyan ki őrizte volna a házat? - kérde a nagynéni; - de néha majd elküldöm neked unokatestvéreidet, ha akarod.

- Hogyan, ha akarom-e?

És ő valóban boldognak érezte volna magát, ha mind a nyolcz unokatestvérét megvendégelheti vala asztalánál.

Mindez nagynéni tulajdonságai közé tartozott nem feledni el ügyeit a szórakozásért. Bármily érzékenyen hatott is reá unokaöcscse reggelije, melyhez hasonlót eddig még nem élvezett, ő csak fájára, vajára s tojásaira gondolt, keresve az alkalmat barátságos ajánlata szóba hozatalára.

- Mily kitűnő reggelit adtál te nekünk - mondá, - Guillemettes uraságnál sem lehetne jobbat találni.

- Azt találja? - kérde Margueritte úr elragadtatva. - És te anyám?

- Ez túlságosan jó, - mond az öreg nő, ki nem volt oly érzékeny a nyaláncságok iránt, mint sógornéja.

- Csupán egyetlen dolog nem a legjobb, - folytatá Mindez néne, tárgyára visszatérve, - az az almabor, gyöngé, semmi tartalma nincs, sőt még színe sincs. Kitől veszed ezt?

- Egy saint-reani majorostól, ki elődömnék is szállított még.

- Saint-Rean, rossz firma. Én nem állítom, hogy azon majoros nem lehet becsületes ember, habár almabora - egy kortyot ivott s nyelvével csattantott - habár almabora nekem hamisított-nak látszik; de még ha nem hamisítaná sem volna képes azon majoros valami jót szállítani neked. Ha akarod, majd ellátlak én a szükséges készlettel, édes öcsém. Azt tudod, hogy Bezu-Bas a környék első termőföldje, és azután a családban is marad, érted-e. A jó almabor igen lényeges a fiataloknak, az jó gyomrot csinál nekik; és azután ha valami jót iszik az ember, kevesebbet is eszik.

- Megegyeztünk nagynéném s én köszönettel fogadom el.

- Épen úgy, mint fakészletedre nézve, azzal is ellátlak, ha kívánod. Te füttetsz e fiuknak nemde?

- Kétségen kívül.

- Nos tehát, te jobban tudod, mint én, hogy erdő s erdő közt nagy a különbség; a bezu-basi, mely nem hajt nedves talajon, száraz és kemény; ellentáll a tűznek és melegít.

- Elfogadom fáját is, néném.

- És burgonyára is van szükséged, mi?

- És pedig nagyon sokra.

- Te, ki oly tudós vagy, tudni fogod, hogy sehol sem terem jobb burgonya, mint Bezu-Basban, lisztes, édes és tápláló; az én krumplimból egy véka többet ér, mint bárhol másutt kettő.

A burgonya után következett a vaj, tojás és tej, a jó tészta s egy csepp víz nélküli egészséges tej azon szegény gyermekeknek, a dió, sajt és paszuly, sőt azon eszméhez is ragaszkodott, hogy unokaöccsének érdekében állana még a tanítványok élelméhez szükségelt gabonát is beszerezni, megöröltetni és a kész lisztet adni a péknek, ez igen gazdaságos lenne.

Azonban bármily kész volt is Margueritte úr mindennek elfogadására, ez eszmét visszautasítá, s a néni elég tapintatos volt azt elejteni; meg kell tudni elégedni, nemde?

És nem is neheztelt rá e visszautasításért, sőt még szíves szavakat is talált bókolni hozzá, ő ki eddig csak lökdösni szokta az embereket.

Margueritte asszony hallgatott, de időről-időre fián feledé tekintetét, s egy nemével a kíváncsi meghatottságnak gyönyörködött benne, mintha mondaná: «Lehetséges-e? s csakugyan az én gyermekem-e ez, kit az igazgató úrban feltalálok!»

És ő látva e tekintetét s megértve annak kifejezését, szívét öröm és büszkeséggel érzé megtelni egyszersmind, családja büszke volt reá; ekkor megértve a különbséget, mi azelőtt volt és mi most, mérlegelve az átfutott utat, azon naptól fogva, melyen ez iskolába lépett, mint segély-díjas kis növendék egy szegény özvegy nő fia, azon pillanatig, midőn, mint főigazgató lépett oda vissza, ő maga is büszke volt magára.

Épen a csemegénél voltak, ő fölállt az asztaltól, mondva, hogy csak folytassák, ő nem sokára visszatér.

E «nem sokára» elég hosszúra nyúlt, de végre megnyílt az ajtó és Margueritte megjelent teljes díszben, igazgatói öltözkéiben: fekete ruha sárga habos övvel és szalagokkal, sárga hermelines talár és fekete bársony szalagos sárga baret.

A két nő elnémultan gyönyörködött benne, csodálattal.

- Oh fiam! szólt Marguerittené, mily szép vagy te!

Meg akarta magát mutatni dicsőségében.

IV.

Margueritte úr újra elfoglalta helyét az asztalnál, és barettel fején, felgyürt ujjakkal szürcsölgette kávéját; élvezetteljes, kéjes gyönyörrel megittasulva a boldogságtól, a sajátjától úgy mint azon három lényétől, kik környezték és meghatott mosolygó szemekkel néztek rá.

Anyja kérkedve fiával és teljes bizalommal a jövőben, ő, ki hatvan év óta a holnapi gondokkal küzdött.

Leánya boldogan s elérzékenyülve apja örömétől.

Végre Mindez néni vígan számítgatta a szállítandó almabor nyereségét, a fáét, tojásét s tejét, sajtét és krumpliét, a jó reggeli fogyasztása mellett, mely neki semmibe se került.

- Nos tehát anyám, - szólalt meg Margueritte úr, elég hosszú szünete után ez általános üdvözlésnek, - hitted volna-e ezt, midőn nekem az első posztómellényt varrtad, melyet szegény atyám ruháiból szabtal számomra, hogy tisztességesen küldhessél az iskolába?

- Mennyi bosszuságot szerzett nekem az a mellény? Azt akartam, hogy olyan legyen, mint többi társaid, és teringettét! épen ebben állott a nehézség reánk nézve.

- Épen azért, mert nem lehettem akkor olyan, mint mások, azért akartam több lenni a munka által, miután oly sok tekintetben kevesebb valék náluknál; nem egyszer szenvedtem kopott mellényem és foltozott cipőim miatt; de midőn kedden a helyeket osztogatták és az igazgató így szólott: «Első Margueritte Ágoston», elfeledém mellényemet s cipőimet. Sokáig viseltem ezt a szegény mellényt, és talán ép ez okból engedtem a hiuság egy ártatlan érzelmének, mely ez öltözetet megszerzé énnekem. Végre elmúltak a rossz napok s a jók kezdődnek.

Egy gondolat még is bántotta Mindez nénit, mióta az alku megkötötték különféle szállítmányára. Minő volt unokaöcsöskö fizető képessége? Miként lesz majd fizetve? Az igazgató úr... az helyes, de az olvasott pénz vagy biztosítás, az legjobb. Kedvezőnek vette a pillanatot a kérdés megtételére, mely már gyakrabban jött ajkaira:

- Akkor hát öcsém az ügyek jól mentek, mondá!

- Jól fognak menni.

- Azt akarom mondani, hogy raktál félre pénzt.

- Éltem és fölneveltem leányomat.

- És a meggazdálkodások?

- Azt nem tettem.

- Ah!

És vidám arcza összehúzódott.

- Nem tehettem néném, mert a tanárok jövedelme vajmi kevés.
 - Oh édes öcsém, nem akartalak én megsérteni, csak barátságból mondtam, te tudod, én nem akarok ügyeidbe avatkozni.
 - Azok igen egyszerűek s nincs okom eltitkolni, különösen ön előtt. Nekem semmim sincs, mert a mint mondtam, keresményemet fölemésztette élelmünk. Még e főnöki állomást sem kaphattam volna meg itt a Condéban, ha barátaim egyike nem jön segítségemre. A tanároknak csak méltóságosan kell betölteni állásukat, de a főnöknél nem úgy van, ki igazgató is egyszer, és kinek következőkép bizonyos anyagi biztosítékot is kell nyújtani.
 - Ez igen természetes és igazságos is, - mondá a nagynéni, terményeire gondolva, - ha vásárolnak, fizetni is tudni kell.
 - Épen e biztosítékot akarta helyettem előteremteni azon barátom, és így neki köszönhetem állomásomat, valamint ha valaha vagyonom lesz, azt is neki fogom köszönhetni.
 - E szerint tehát édes öcsém te vagyont remélsz szerezhetni? kérdé a nagynéni, gondolatmenetét követve s biztosan akarván tudni, kivel leend dolga.
 - Oh! csak szerény vagyont. De végre is félretehetek valamit, ha a dolgok olyanok lesznek, mint e pillanatban, hat-nyolcz ezer frankot minden évben. Ha pedig, mint remélem, helyzetemet javíthatom, akkor tizenkét-tizenöt ezeret is tehetek félre.
 - Ez igen szép, édes öcsém, a földmivelősséggel nem lehet ennyit szerezni.
 - Én most ötven éves vagyok. Ha még 15 évig dolgozom, kétszázezer frank kapitálissal vonulhatok vissza. Abból százezerét szeretett kedves leányomnak adok és a megmaradó másik százezerrel tökéletes kényelemben megélhetek azon napig, midőn már semmire se lesz szükségem.
 - Te jó fiú vagy, - mond az öreg anya.
 - Jó fiú anyám, mivel azt mondom, hogy százezeret Helénnek adnék, abba semmi jóság sincs, ha gyermekeinknek adunk valamit, csak magunknak szerez gyönyörűséget. Az igen természetes. És én valóban szeretnék érette valami rendkívülit tehetni, egy áldozatot, valami nagyot, mi méltó legyen hozzá.
- Helén, élénken fölkelve, atyjához lépett, és gyöngéden megölelve, az elkényeztetett gyermek módjára befogta száját.
- Nem fogod-e abba hagyni a beszédet? - mondá.
- De apja nem hallgatott el.
- Ti nem ismeritek az én kedves leányomat, - folytatá - nem tudjátok mily jó, mily gyöngéd ő, mily szeretetteljes odaadó s kedves, engedelmes.
 - Talán irántad, - mondá mosolyogva Helén, - és az pedig semmi érdem engedelmesnek lenni oly jó apa iránt, mint te vagy.
 - Ha meggondolom - folytatá Margueritte úr, - hogy születése előtt egy fiút kívántam.
 - Hogy Homérnak Virgil vagy Nestornak nevezhesd, - szakítá félbe Helén, kedves tréfás hangon.
 - És hogy kétségbe valék esve, midőn az orvos felkiáltott: «Egy leány!» Csak akkor kezdtem vigasztalódni, midőn láttam, hogy szőke.
 - Mi megengedte, hogy Helénnek nevezzél.

- Az ugyan elég oktalanság volt, mert akkor még semmi sem bizonyította azt, hogy azon szép leány lesz belőled, a mi lettél.

Helén szokásai közé tartozott tréfára fordítani a beszédet, ha atyja bókokkal halmozta, melyek nem voltak kedvére.

- Ha valami szörnyeteg lett volna belőlem, az semmi baj sem lett volna, ugy-e? de a «fehér karú Helénnek» mily gyalázat!

Az öreg anya s nagynéni hallgatva bámultak rá, kétségtelenül azt kérdezvén maguktól, ki lehetett az a «fehér karú Helén»?

- Talán egy nőd részéről való rokonról van szó, öcsém? - kérdezé Mindez néni, - ki szeretett a dolgok mélyébe hatolni, és soha sem tartózkodott a kérdezősködéstől.

- Persze, - mondá Margueritte úr vidáman! - leányom tőle származik le s hozzá hasonlít.

- Akkor az bizonyára szép teremtés lehetett, - jegyzé meg értelmesen, meggyőződés hangján a nagynéni.

- Láthatod, - mondá Margueritte úr, - gyönyörteljes mosolylyal nézván leányát, én nem sugtam, a meggyőződés és szív sugalma az.

- Természetesen, - mondá a néne, - nem hazugság azt állítani húgomról, hogy szép, azt láthatja mindenki.

Helén egy pohár anisettet nyújtva néniének, félbeszakította szavait.

- Még egyet, - no elfogadom, de ez azután az utolsó. Oly kitűnő! Itt nem található e fajtából, meg kell mondanotok, honnan vettétek, hogy hozathassak egy palaczkkal, ha lehetséges. Oh! nem magam számára, de szegény jó Ferenczemnek, az fölmelegítendő gyomrát. A szegény ember! Nem kell róla megfélemlennem, úgy-e? róla, ki nem részesülhet e sok jóban.

- Ha oly szíves lenne irántunk nagynéni s elvinne neki egy palaczkot, - mond Helén.

- Nos tehát, igen, megteszem minden ceremónia nélkül; de oly föltétellel, hogy cserélünk, én majd egy üveg fekete ribizkét küldök nektek és megmondjátok, ha sikerült-e.

- Én tehát egy fiút kívántam, - folytatá Margueritte úr, - reméltem vele foglalkozhatni, megtanítani arra, mit én tudok, és pajtásként, barátként fölnevelni. Azon időben még mást nem láttam az apaságban, mely igen gyöngye és zavart fogalom annak, a ki még nem próbálta. Ezen gyermek tanította meg rá, hogy az még másból is áll. Láttam embereket, kik csodálattal állottak meg egy gyermek mosolya mellett, és ez megvallom, elég nevetségesnek tűnt föl nekem, de midőn e kis leány az én szemeimbe mosolygott, én többet éreztem a csodáltnál, mély megilletődés vett rajtam erőt, bizonyos vegyülete a büszke és megnyugtató örömmel. Úgy tetszett nekem, hogy a jövő biztosítva volt, és hogy történjek bármi, míg leányom meglesz, nem lehetek soha sem egészen szerencsétlen. És valóban nem is valék az - legalább nem tökéletesen s kétségbe ejtőleg. Pedig elvesztettem nőmet, kit gyöngéden szerettem. Helénben föltaláltam az erőt e szerencsétlenség elviselhetésére. Ő itt volt mellettem, gyöngédsége vigasztalt, fentartott. Volt az életben elég keresztem, elég szenvedésem, bosszúságom s elég méltatlanságom is; én is ki valék téve, mint mindenki a jogtalanság, igazságtalanság s árulásnak, és nem egyszer mentem haza elcsüggedve, méltatlankodva, de soha se méltatlankodásom, se csüggedtségem nem állhatott ellent e gyermek mosolyának. Egy fiú talán ugyan e hatást gyakorolta volna rám, mondhatnátok. De én nem hihetem. Ő szórakoztatott volna, elfoglalta volna szellememet, de nem hatott volna meg talán s nem töltötte volna be szívemet úgy, mint ez oly ragaszkodó és oly gyöngéd kis leányka, mert ő a szeretet által nyert meg; az által tart fogva most is, és gyöngédségeért szerettem őt oly bensőleg, oly véghetetlenül.

Elragadtatással, hévvel beszélt, oly emberként, ki boldog végre a rég várt alkalmat föltalálni, hogy kifejezést adhasson érzelmeinek.

Maga is megvallá azt.

- Már rég ideje nyilvánítani akartam én ezeket Helén előtt, - folytatá - de nem tehettem, midőn egyedül valánk, és sohasem volt még erre alkalmasabb pillanat, mint ez, mely először egyesít bennünket családiásan; ez hálám adóssága, melyet leróvni igyekszem.

- Oh atyám! te beszélhetsz így! - kiált föl Helén. - Nem én köszönhetek-e neked mindent? mit tettem én érte?

- Te boldoggá tettél. Hát ez semmi sem?

És nedves szemekkel nézett gyermekére.

- De az méltányos, ha adósságunk lerovását megkezdjük, - folytatá - csak ily föltétellel lehet czélt érni s én remélem azt elérni. Épen ezért vágytam oly élénken Condéba is jutni, hol miként említém, egy kis vagyont szerezhettek.

- Szerzesz is öcsém, és senki sem óhajtja azt inkább, mint én, hidd el.

- Ez egyszerűen az idő kérdése; ha élek, a gazdaság magától fog szaporodni.

- És ugyan hát miért ne élnél te fiam? - kérdé az anya.

- Ez csak az óhaj kérdése s nem a kétségé, anyám. Miért ne élhetnék még tíz évig?

- Még húszig is, - jegyzé meg a nagynéni.

- Én hetvenhárom éves vagyok, - mond az anya - és még nem érzem magamat készen az elmenetelre, biztosítlak. Ha atyád nem esett volna áldozatul egy véletlen balesetnek, még most is élne. Atyám s anyám túlhaladták a nyolczvan évet, s az ő szüleik szintén igen öregek voltak.

- Nem szükséges engemet biztatni, én egy cseppet sem aggódom; én mértékletes vagyok, és a józan élet, melyet folytatok, melyet mindig vittem, nem ölhet meg. Egészségem mindig jó volt. És az apró bajok, melyek elővettek olykor, jelentéktelenek.

- Miféle bajok? - kérdé az anya.

- Semmi, vagyis majdnem semmi. Nekem bár vannak fájdalmaim imitt-amott, de soha sem tettek még fekvő beteggé. Kissé ugyan változó a kedélyem, sőt hajlandó is vagyok a szívdobogásra a túlságos munka után, a hosszú éjjelezés vagy sok járás után, de ez szót sem érdemel.

- Bizonyosan, - mondá a néni, ki életében még egy perczre sem érzé magát rosszul, de ki mind a mellett félelemből elválni mindenétől minden perczben veszélyben képzelte magát és sok pénzt költött, mire pedig sokat tartott, az orvosok látogatására, kik a vidékre érkeztek, valamint a környék minden szentjeihez elzarándokolt.

- A mi eddigi állapotomban legkomolyabb volt, - kezdé újra Margueritte úr, - ha ugyan megengedhető e tekintetben a komoly szót használni, abban rejlik a baj, hogy több ízben éreztem már oly szívdobogást, mintha össze akarná zúzni elszoruló mellemet, és hogy másnap a szív e kimerültsége után nem valék ugyanazon ember; el valék fogulva s képtelen voltam a munkára, érzéketlen voltam minden erkölcsi értelmi s testi ruganyosság nélkül, zavartnak, kábultnak éreztem magamat, elvesztém étvágyam s álmomat, lábaim merevek s szavaim vontatottakká lettek.

- Közölted ez állapotot orvossal, - kérdé az anya.

- Oh, hogy ne, - szólt Helén.

- Könnyű csúzos bántalmak - jegyzé meg Margueritte úr. - De hát ki nem szenvedett a csúz miatt? Azzal nem is érdemes törődni, ha az ember nem szenved, és én már rég nem szenvedek. Én tehát remélhetek, többet mondok, remélnem kell, hogy alkotott álmaim megvalósulnak, és hogy a 10-15 év, melyet kívánok magamnak, megadassék nekem.

- Abban ne kételkedjél, öcsém.

- Oh! én nem is kétkedem: sőt azt találom, hogy azok meg is illetnek engem, s meg lennék rabolva, ha el nem nyerhetném. De én nem leszek megrabolva. És ha nem nyerem el a számításom szerinti tizenöt évet, mindig megmarad még egy néhány, mely megengedendi, hogy Helént nyomorban ne hagyjam hátra.

- Oh atyám! ne beszéljünk erről.

- És miért? Ettől nem hal meg az ember? Különbén még ha holnap kellene is meghalnom és következésképp nem hagyhatnék reád semmit, mivel most semmivel sem bírok, még akkor sem lennél nyomorban s kitéve az éhségnek.

Azzal leányától elfordulva, anyjához intézé szavait.

- A milyennek látod e szép leányt, anyám, ki elég szép arra, hogy más érdemekre ne legyen szüksége szépségénél, ez egy tudós. Én taníttattam nem mint egy fiút, de sokkal többre, mint mennyit a nők rendesen tanulnak. Neki minden oklevele megvan.

- Azaz, hogy nagymama, - szakítá félbe Helén mosolyogva, - én lehetnék valamely gyermekmenhely igazgatónéja vagy valami elemi iskolában talán nevelőnő is.

- Én remélem, - folytató Margueritte úr - hogy erre nem lesz szüksége, de végre, ha hirtelen baj érne, nem volna elveszve és van biztos kenyérkeresete.

- Ez a lényeges, - mond a nagynéni kenetteljesen, - ha kereshet az ember; keresni kell, ez a természet törvénye.

- Másrésről, - folytató Margueritte úr, - Helénnek van hozománya is.

- Áh! szólt a néni.

- Szépsége. Ha a férfi kiváló adománya az értelem, a nőnek ez adománya a szépség. Mennyire nem juthat el egy értelmes ember tudományával? Minő helyzetet nem igényelhet hát egy művelt nő szépségeért?

- Te egy előnyös házasságra gondolsz? - szólt a nagynéni.

- Én nem számítok rá, de azt mondom, hogy egy előnyös házasság lehetséges volna Helénnek, ha akarna, sőt azt mondom, hogy csak akarnia kellene.

Helén nem felelt; de egy mosoly vonult el arcán, melynek kifejezése világosan mondá, hogy ő egyáltalán nem osztózik atyja lelkesült illúzióiban és hogy ő nem hitte, hogy csak akarnia kell e szép házasságot.

- Ne képzeljétek, - folytató Margueritte úr, - hogy én nagyravágyásból kívánok egy szép házasságot leányom számára; ellenkezőleg a való az, hogy távol e szép házasság keresésétől, igyekezem azt elhárítani, ha jelentkeznék, mert nem hiszem, hogy a boldogság tetőpontja volna. Tulságos veszélyeknek vagyunk e téren kitéve, és én leányomnak mindennek előtt boldogságot ohajtok, azt, hogy szeresse férjét s viszont szerettesse; hogy szoros összeköttetésben éljenek s ne legyen más vágyuk, más örömük, mint egymás boldogítása, különben miután már e tárgynál vagyunk, nem akarom előtetek elrejteni, hogy ha semmi akadály nem gördül elibe, én már kinéztem e férjet, ki e boldogságot megszerezze neki, melyet én ohajtok.

- Talán valami idevaló? - kérdé élénken a nagynéni, - képtelen lévén fékezni kíváncsiságát.

- Mondom, hogy még semmi sincs megállapítva, sőt a dolgok még oly kevésbé haladtak előre, hogy nem beszélhetek felőle; ez az egész egy terv, de ha az egész megtestesül, ön lesz az első egyike, nagynéném, ki értesülend róla. - Mindez néni a vágy daczára, többet is megtudjon, most kénytelen volt belenyugodni. Az asztalt elhagyva, még Helént akarta kikérdezni; de ő atyja szavaihoz tartotta magát.

- Legalább nem sokára meglesz-e? - kérdé a néni.

- Hogyan akarja, hogy megmondjam mikor lesz, midőn még magam sem tudom, meg fog-e történni.

Az elutazás órája elérkezett. A néni kérte, fogják be Cocottot; azután megigérvén, hogy semmit sem fog feledni az öcsce számára szállítandókból, felült szekerére és ostorával csattantva, a nélkül, hogy kanczáját megütné, nagy vágatással elrobogott.

A mint a nagy kapu bezáródott, Marguerittené néni zavarral közeledett fiához, mit az nem vett észre, de Helén meglátott.

- Ön valamit kíván nagymama? - kérdé.

- Fiammal szeretnék szólni, - mondá.

Helén egy lépést tett a visszavonulásra, de nagyanyja visszatartá.

- Előtted beszélhetek, leányom; a mit mondani akarok, az nagynénédet illeti, fiam, s a neked szállítandó holmikat. Óvatosnak kell lenni.

- Légy nyugodt; az árak a napi folyó árak szerintiek lesznek.

- Én nem csak az ákról akarok szólni.

- Még van valami.... kissé habozva tekintett maga körül, - még hátra van a mennyiség. És azt tudod, nem azért mondom, hogy vádoljam; de nem állhatom meg, hogy ne figyelmeztesselek.

- Szegény anyám, - mondá - mennyit szenvedhetél te mellette, te oly egyenes lelkű, oly gyöngéd!

- Tudod, az érdek megzavarja eszét, a nélkül nem volna rossz asszony; de ha saját érdekéről van szó, semmi más nem létezik többé; akkor nincs előtte sem rokon, sem gyermek s még a jó Isten sincs.

- Nos tehát majd óvatos leszek, és oly módon intézem a dolgot, hogy első napon bebizonyítsam neki, hogy én is gondolok érdekemre és meg tudom azt védelmezni. Te segélyemre leszel.

- Oh fiam!

- Most már ne félj tőle. Mitől tarthatsz? Mi örökre egyesültünk, és ezentúl nem lesz más otthonod az enyémnél. Mind a hárman boldogan fogunk együtt élni egészen azon napig, midőn majd négyen, öten, azután hatan is leszünk, kis unokáiddal, kiket ápolhatsz. Mert neked el kell mondanom, mit Mindez néni előtt nem árulhattam el. Ha a Helénnek óhajtott házasság megvalósul, vőm is velünk fog lakni és mi többé el nem válunk soha. Láthatod tehát, hogy nincs mit a nénitől tartanod, és ha szükségét látod védelmemnek, bátran teheted.

V.

Körülbelül egy órája múlt már, hogy Mindez néni eltávozott, Margueritte úr munkásaira ügyelt föl, midőn a kapus érte ment, hogy keresik.

- Kicsoda? rokonok? - kérde Margueritte, - ki a belépésre gondolt.

- Radou úr, - felelt a kapus.

Margueritte úr kinyitá az első emeleten lakosztálya ajtaját, hol e pillanatban anyja és leánya tartózkodtak.

- Helén! - kiáltá a küszöbről. Helén nagyanyjával annak szobájában volt; s atyja kívánságára elősietett.

- Szükséged van reám?

- Radou érkezett meg.

Radou úr, ki azon szalonban várt, hol rendesen a rokonokat fogadták, egy szép 24-25 éves, kissé nagyon is gondosan öltözött fiatal ember volt, talán kissé nagyon is gondosan, legalább egy nagyvilági embernek: gombolatlan fekete felső öltöny, szívalakban kivágott mellény, mely az ing himzett elejét láttatá, szürke nadrág, sárga szarvasbőr kesztyűk, erősen kikeményített ingujjakkal, melyek félig ellepték kezét. Az egész idő alatt míg egyedül volt, a helyett, hogy az asztalra helyezett könyveket vizsgálná vagy a falra függesztett kereteket, melyek némelyike írási mintákat, madarak és különféle állatokat, némelyike pedig akadémiai fekete krétával rajzolt tárgyakat ábrázolt, a helyett a tükörbe nézte magát és lehúzával kesztyűjét jobb kezéről, többszörösen belemélyedt ujjával göndör bodrozott hajába, hogy fölborzolja; azután több ízben feje fölé emelte kesztyűtlen kezét, és élénken megrázta, hogy a vér, mely megvöröszíté, leszálljon belőle. Azután minél fehérebb lett, annál jobban gyönyörködött benne.

Épen negyed vagy ötödször foglalkozott azzal és mindig újabb gyönyörűséggel, midőn a szalon ajtaja fölnyílt. Hirtelen abba hagyva műtétét, de a nélkül, hogy zavarba jönne, Margueritte úr elébe sietett, s jobb kezét, mely most már fehér volt, elégedett mosolylyal szemlélve nyújtá feléje.

- Hogyan, ön az kedves Radoum, - szólt Margueritte szeretetteljesen.

- Ön nem várt engemet ily hamar.

- Az igaz.

- Időt akartam magamnak engedni az előkészületre. Nem kérdezősködöm hogyléte felől, mert látom viruló jó kinézéséről is, hogy mindig jól érzi magát, de hogy van Helén kisasszony?

- Nagyon jól, majd meglátja, mert ma csak velünk ebédel?

- De - - -

- Semmi de. Megérkezik, senkit sem ismer Condéban kívülünk, ön a mienk.

- Az esetben engedelmeskedem a fegyelemnek... és saját gyönyörűségemnek.

Ha a mondat önhitt volt, a mód, melylyel mondatott, még inkább, de Margueritte úr nem figyelt reá, csupán a felelet értelmére: meghívása elfogadtatott, ez kielégíté.

- Helyes, - mondá - igen helyes. Ön tudja, hogy én condéi vagyok; kívánságom tehát az, hogy kérjen tőlem bármely fölvilágosítást, mire szüksége lehet.

- Mielőtt bármit is kérnék, köszönettel kell kezdenem.

- Ön írt nekem, melyben kifejezte köszöneteit.

- Az nem elégséges! kell és akarom is azt önnek ismételtén hangoztatni.
 - Ha ön szívesen jött Condéba, nekem kellemes önt láthatni, sőt szükségem van jelenlétére. Hol találhattam volna oly érdemes tanárt, mint ön? Én föl akarom emelni ezt az iskolát, és semmit sem kimélni, hogy a tudományok terjesztése által az a legmagasabban álló legjobb lyceumokkal vetekedjék; ön tehát az én emberem és láthatja, hogy önt meghíva, saját érdekeit is szem előtt tartottam. Megelégedhetném e felelettel, de az hiányos lenne. Ezen hivatalos ok mellé én egy más személyes érdeket is kötöttem, kedves Radoum...
- Ezeket mondva Margueritte úr kezét nyújtott kedves Radoujának, és az megfogva, hévvel szorította meg azt.
- Midőn három hó előtt - folytatá Margueritte úr, - ön közölte velem szándékát...
 - Reményeim, vagyis inkább álmaimat, - szakította félbe Radou.
 - Én azt feleltem, - folytatá ismét Margueritte, - hogy több ok gátol engem jelenleg leányomat férjhez adásában; először is kora, mert nekem határozott meggyőződése, hogy ha csak valami fontos ok nincs, soha se kell egy fiatal leányt igen korán férjhez adni, és minden körülmény között okosság, ha bevárja huszadik évét; azután helyzetem, mely még most nem engedte azt tennem érette kiházásitásaért, mit akarnék. Ön maga is belátta ez okok helyes alapját.
 - Én meghajoltam az ön oly ünnepélyesen előadott akarata előtt, mert reám nézve ez okok nem voltak oly fontos akadályok, mint ön előtt, különösen az, mely jelenlegi helyzetére vonatkozik.
 - Végre is barátom, megegyeztünk önnel úgy-e, hogy a nélkül, hogy kérését visszautasítsam, nem fogadtam el egészen, vagy is, hogy várni fogunk. Ez idő alatt ön jobban kiismerheti leányomat, ön megteszi lelkiismeretes tanulmányát, és meglátja, mily valódi érzelmeket ébresztett szívében, hanem egyszerűen csak szépsége vonzotta-e feléje, - a mi nem kielégítő oly nőnél, kit feleségül akarunk venni, - vagy pedig komoly szerelmet táplál-e, átgondolt tiszteletet, melyek egy jó házasság egyetlen szilárd és biztos alapjai. Leányom is maga részéről, ki most még csupán rokonszenvet táplál ön iránt, szintén megtanulja önt ismerni, és majd a megismerésből azt a becsülést és azt a bizalmat meritendi, melyet én benne, valamint önben is kölcsönösen megkívánok. Egy szóval, ha köztünk nem történt is, mint a papok prédikációjokban nevezik, «házassági ígéret», legalább volt házassági terv. De hogy e terv jó véget érhesen, egy lényeges föltétel kötöttet hozzá, mely abból állott, hogy mi látogathatjuk egymást, és bizonyos bizalmasságban élhetünk. Tehát ha ön keleten maradt vagy délre ment volna, mialatt mi nyugoton lennénk, e bizalmasság lehetetlen volna. Azért kértem önt, ha kielégíti, hogy Condéba neveztesse ki magát, s ezért dolgoztam is teljes erőmből kinevezésén, nem csak mint ezen iskola főigazgatója, hanem mint apa is.
 - És én is inkább az apához, mint főnökhöz intézem köszönetemet.
 - Ne beszéljünk többet erről. Ön itt van Condéban s mi folytathatjuk az általam óhajtott bizalmas meghitt életet. Ha egy bizonyos idei tapasztalat után ön még mindig hasonló nézetben lesz, másrészt ha Helén rokonszenve gyöngédebb, komolyabb érzelmmé változnék, akkor föllevenítjük házassági terveinket és beszélünk az ügyekről. E pillanatban egyenlő helyzetben vagyunk, vagyis egyikünknek sincs semmije: ön sem számíthat jobban nálamnál valamely biztos örökségre.
 - Nekem van állásom, mely folyton javulhat.
 - Mint az enyém, mely szintén javulhat, s mely megengedendi hozományt adni leányomnak.
 - Most miután a dolog lényegét megvitattuk s elvégeztük, behivom Helént, ő örömmel fogja önt fogadni.

És mialatt Margueritte úr kiadta rendeleteit egy szolgának, az ifju tanár egy tükörbe bámulta magát, és miután helyre igazította fekete hajának fürtjeit, ismét megrázta kezét, hogy fehérebbnek lássék.

Helén nem sokáig késett, de ha örült annak látásán, ki nejeül óhajtotta bírni, az igen szerény boldogságból eredhetett, mely semmi jellemzőbb külső jelben nem árulta el magát. Belépve, kezét nyújtá az ifjunak és nyájas mosolylyal felelt annak mesterkélts előre készült bókjaira; de se kiejtése, se tekintetén nem mutatkozott semmi, mi szerelmet fejezett volna ki.

Bármily hosszúra nyúlt is Radou látogatása, Helén megőrzé teljes nyugalma, úgy csevegvé vele, mint valami jó pajtással tette volna. Föltűnően távol volt még rokonszenve azon gyöngéd érzelemtől, melyről atyja beszélt.

És Radou még is elragadtatva látszék lenni.

De vajon Helénnel volt-e megelégedve vagy önnön magával?

VI.

Az osztályok egy hó óta egybegyűltek már és a városban csak dicsérettel emlegették az új főnököt.

Ő egyaránt meghódította az apákat, mint az anyákat, a legjobb viszonyban volt a helyhatósággal, még a püspökséggel sem volt rosszul és így minden alacsonyosság elkerülésével minden oldalra lelkiismeretesen eleget tett akár egyik, akár másik megsértése nélkül.

Helénnek is jutott része e dicséretekből, és ha szépsége több írigy támadást szerzett is neki, egyszerű magatartása, öltözeke, nyájas modora, szelid tekintete megoltalmazták a féltékenység és rágalom ellen. Mit mondhattak ő ellene? Semmit sem találtak.

Az élet legelőnyösebb kilátással kecsegteté őket, és Margueritte úr reményei, melyeket Condéba jöve táplált, biztos valósulást ígértek.

A jelen biztosítja a jövőt.

A harmincz éves kínosan átélt megpróbáltatások feledve lőnek; mert csak egyenesen kelle haladnia utján, kellemesen s azon biztos hitben, hogy céljához érend, a megszerzett jólét s leánya boldogságának biztosításához.

E tudat megnyugtatta s oly derűltté tette kedélyét, minő még soha sem volt; nem volt többé azon barometricus ember, minő oly gyakran volt már utolsó éveiben, megváltozva az idő változó befolyása által, most mosolylyal ajkain aludt el és mosolyogva ébredt föl; soha még tanítvány vagy tanár emlékezetére, soha sem létezett több ily jó ember, ily engedelkeny, ily szívélyes igazgató; nem látszék más óhajjal bírni, mint csupa szerencsés embert látni maga körül. Derék embernek tapasztalván, eleinte azt hitték, könnyen el lehet vele banni és tapogatództak.

Azok közt, kik ekként próbára tették, úgy kipuhatolására, mint saját multságára, volt egy tudományos, Planchat nevezetű tanár, ki koránál fogva a hetedik osztályt vezette.

- Igen érdemes ember Planchat apó! - mondták felőle kollegái, de halkan hozzá tették: - a föld legkiállhatatlanabb állatja.

Érdemessé tette az a kitartó bátorsága, melylyel fiatal korától elviselte a nyomor és munka existenciáját, egyetlen órai nyugalom nélkül, soha sem élvezett szabadságidő nélkül, egy folyton beteg feleséggel, öt gyermekkel, kik közül kettő nyomorék és három haszontalan volt.

Kiállhatatlanná pedig dörmögő jelleme tette, mindig és mindenkivel elégedetlen vala, mindig nyughatatlan s a dolgokat csak rossz oldalukról fogva föl, minden ellenészrevételért mérgeződve, bármily szelid vagy igazságos legyen is az, valamint minden hozzá intézett bókban keresett valami abban rejlő mellékgondolatot; a mellett írigy s féltékeny volt, folyton a méltatlan igazságtalanság ellen zugolódva, kartársait megtámadta, főleg az alatta állókat háztól házra hordva felölök, feleségeik vagy gyermekeikről minden összeszedhető rágalmat vagy mit ő maga ördögi ügyességgel kitalált s előadott; végre kizsákmányolva mindenféle módon a részvétet, melyet oly érdemes és oly szerencsétlen ember kelthet, mint ő, és kérkedett vele, mert tudta, hogy le nem torkolják, mert ha a haragtól elhagynák magokat annyira ragadtatni, soha sem érnének a dolog végéhez.

Főnöke hajlamát látván, Planchet apó sok hasznót ígért abból magának, nemcsak kartársai megdöntésére, de azért is, hogy valakinek, ki nem látszik haragvó kedélyben lenni, mindenféle gorombaságot mondhasson, mi csak bosszanthatja: az megkönnyítendi, megbosszulandja s helyreállítja végre a dolgok súlyegyenét.

Eleinte Margueritte úr épen nem haragudott meg, és szeliden iparkodott a szegény embert mérsékletre bírni; hisz az oly szerencsétlen lévén, el kellett neki nézni valamit.

És ő mindent elnézett, minél kiállhatatlanabbnak mutatta magát Planchat, minél czivakodóbbnak, minél gorombábbnak, és miután reá nem haragudtak meg, ő haragudott.

Mindennap újabb jelenet következett, majd ezért, majd amazért, semmiért vagy csupa kedveteléből.

Margueritte úr azonban lassanként mindinkább fogyni érezte türelmét, s nem sokára kevesebb szelidséggel válaszolt neki, és végre oda jutott, hogy nem tűrhette, ha dolgozószobájába lépett. Ismét valami panasz, valami gonoszság, valami szenteskedő árulkodás, valami rágalom; ennek tehát soha sem lesz vége? A jóság nem zárja ki a hirtelen haragot, és néha épen a legjobb emberek jönnek legkönnyebben indulatba, ez az eset történt Marguerittel is, ki nem mindig ura volt első fölgerjedésének.

Az iskola összes tanárai között csak egyetlen egyet nem támadott még meg Planchat apó: Radout.

- Ugyan mit tehetett hát Radou Planchat apónak? - kérdezik mindenfelé.

Ez nem tarthatott így, és ha a hetedik osztály öreg tanára megkímélte fiatal kartársát, az sem rokonszenvből, sem azért nem történhetett, hogy az tett volna érte valamit, de egyszerűen azért, mivel elő akarta készíteni támadását, és csak a siker tudatával akart kockáztatni egy jó csapást.

Egy novemberi este az osztályból kijöve, belépett Margueritte úr szobájába, ki már kezdte őt jól kiismerni, és semmi jót sem olvasott ki mosolygó arczából, mert az a megjegyzés általános volt róla, hogy Planchat csak akkor mosolygott, ha valamely rút gonoszságra készült, vagy sikert aratott vele.

- El vagyok foglalva, - mondá Margueritte úr, menekülni remélvén az előre látott jelenettől.

De Planchat apó már betette az ajtót, és merészen közeledett.

- Csupán néhány szó mondani valóm van; de azok fontosak.

- Ha ismét valami panasz, akkor mit sem akarok hallani, - mondá Margueritte úr, kit a harag elfutott, látva Planchat apó különös eljárását.

- Az nem panasz, különben sem szoktam panaszkodni soha, főnök úr, semmi és senki ellen; azok, kik azt mondták önnek, hogy én panaszkodom, rágalmaztak engem, min ugyan nem is

csodálkozom, már megszoktam, az tehát nem vádaskodás, hanem vélemény, mit bátor vagyok önnel közölni, ha megengedi, egy jó tanács, melyet az ön s családja iránt táplált tisztelet parancsol nekem.

- Akkor a tárgyra kérem, mert mint mondtam, el vagyok foglalva.

- Ha kartársaim egyike iránt rokonszenvet érzek, az bizonyára Radou úr; valóban kedves fiatal ember, és mi még sokkal többet ér, telve érdemekkel, valódi kincs iskolánkra nézve. Nos tehát! Radou.

Mióta Planchat apó bele kezdett beszédjébe, Margueritte úr valóságos erőmegfeszítéssel fékezte magát, összehúzódott két kezével karszéke karjait szorongatá, melyen ide-oda forgólódott, lábát lógázva, ajkait harapdálta, arcza felpuffadt, homloka kivörösödött, orrlyukai kitépődtek, ajkai ólomszínt öltöttek, keble lihegett, azonban az öreg tanár előre hajlott s mosolyogva integetett fejével, szavait folyton élénk mozdulatokkal kísérve, kezeit majd jobbra, majd balra emelgette, mint valami bohóc.

Egyszerre Margueritte úr hirtelen fölemelkedett.

- Nos tehát Radou, - kiáltá, - én nem akarom, hogy akár róla, akár bárki másról beszéljen nekem, érti-e, nem akarom.

- De... főnök úr...

- Én mindent elkövettem, hogy önt kíméljem, s ön visszaélt e kíméléssel, és engemet itt rágal-makkal mulattatott, gyávaság lenne tőlem tovább is meghallgatni. Távozzék tehát.

- De hisz én semmit sem szóltam.

- Távozzék, vagy kilököm az ajtón!

Planchat apó egy perczig habozott, azután elhatározta magát a távozásra, hátat fordítva.

Ekkor Margueritte úr ismét elfoglalta helyét, de karszékebe ereszkedve, oly gyöngeség fogta el, mint ha rosszul érezné magát, azonban egy percznyi szünet után volt ereje karját kinyújtani és csengetni.

Egy inas lépett be.

- Eredj leányomért, - mondá, - hogy azonnal jöjjön ide.

VII.

Midőn Helén futva rohant atyja dolgozószobájába, Margueritte urat hanyatt dőlve találta karszékeben.

- Mi bajod atyám?

Ő pár összefüggéstelen szót hebegett.

- Hirtelen rosszul lettem... aléltóság... semmi az egész.

De leánya nem így gondolkozott, és hirtelen a vele belépő inashoz fordulva, mondá:

- Szaladjon el azonnal Graux orvosért, ha nem lenne otthon, keresse föl Evette urat, végre is hozzon egy orvost.

- Semmi az egész, - kísérté megmondani Margueritte úr.

De kézzel fogható volt, hogy csak leánya megnyugtatóra beszélt így, és hogy a mit érzett, ellenkezőleg komoly volt.

Ajkai, mint arcza, ónszínűek valának, nyakának erei kidagadtak és hangosan lüktettek, úgy látszott, mint ha képtelen volna lélegzeni, és ismételt erőlködést tett egy kis levegő be-légzésére.

A mint szóhoz jutott, csak azt ismételte:

- Semmi az egész.

Enyhíteni, csillapítani kellett volna, de miként?

Helén egy pohár vizet kért; de a mint a poharat atyja ajkához érteték, az fulladozni látszott, és miután ő maga mind két kezével eltávolította magától, szabadabban lélegzett.

Leánya illatos üvegért futott, melyet orrlyukai alá tartott, de minden siker nélkül, ellenkezőleg a kínos lélegzés még fokozódott.

Szegény leány magán kívül, majdnem örült volt tehetetlensége s tudatlansága miatt.

A cselédség összefutott s mindenik elmondta tanácsát, a legbotorabb gyógyszereket ajánl-gatva; mert ha senki sem tudta mi baja a betegnek, valamennyi tudta, mit kell alkalmazni a baj ellen, s mind egyszerre beszélt.

Margueritte úr folyton fulladozott, és már is oly halvány ajkai még színtelenebbek lettek, míg levegő után kapkodása megkétszereződött, egyszerre mellére csüggeszté fejét s többé nem lélegzett.

A körülálló cselédség fölsikoltott:

- Meghalt a szegény úr!

Helén nem kiáltozott, de atyja lábai elé térdre borúlva, szívére hajtá fejét és hallgatta annak verését.

Eleinte mit sem hallott, de elhallgattatva a cselédeket, ismét figyelt, lélegzetét visszatartva, és néhány gyenge lüktetést különböztetett meg.

Tehát ő nem halt meg, hanem elájúlt.

Hideg vizet kért, és ujjai hegyét a neki hozott pohárba mártva, erősen meglocsolta néhány csepp vízzel atyjának halántékát.

Minden cseppre rángatódzott arcza, és egész testében remegett; azután lassan fölemelte fejét s maga körül tekintett. Egy a többinél tovább tartó mély lélegzet emelte keblét s haldoklása szűnt egy kisé.

- Hogy érzed magadat? - kérdezte leánya.

- Semmi az egész, mormogta a beteg, - ne aggódjál gyermekem, majd elmúlik, már is jobban vagyok.

E pillanatban felnyílt az ajtó, és Graux orvos lelkenedezve futott be.

A beteg felé közeledve, az orvos nem tévesztette szem elől, s a látott jelek fölvilágosították a történetekről. Egy ügyes orvosnak, s Graux orvos ilyen volt, a képlet nagyon is jelentékeny volt; a duzzadt arcz, az égő szemek, az ónszínű bőr, a lihegő mell, a nyak ütöreinek kidagadá-sa; mind világosan beszéltek.

- Hagyjanak bennünket magunkra, - szólt a cselédséghez. - Kegyed maradjon, kisasszony, kérem.

És mialatt a cselédek sajnálkozva távoztak, az orvos inkább baráti, mint orvosi mozdulattal fogta meg a beteg kezét, s a nélkül, hogy látszanék, üterét tapogatta.

Az érverés csekély, lassú, rendetlen és egyenetlen volt.

- Nos tehát, - szólalt meg, - mi történt?

Mert szokásai közé tartozott betegeivel bizalmasan czivódni, mintha azok okai volnának a bajnak.

Azután Helénhez intézte szavait, megkérde tőle, miként történt a baj, mi idézte elő a crisis-t, de ő csak hiányosan világosíthatta fel.

Ekkor a beteg szívét vizsgálta meg.

Ez idő alatt Margueritte úr bizonyos enyhülést érzett, és midőn kissé könnyebben kezdett lélegzeni, az orvos felhasználta, hogy pár kérdést intézzon hozzá.

- E baj minden nagyobb ok nélkül ragadta meg önt, vagy valami heves fölindulás következtében?

- Igen megharagítottak.

De e pár szó ismét újabb kitöréssel látszott fenyegetni.

- Ne beszéljen, - intette az orvos, - az nehéz lélegzést idézhetne elő, sőt talán ájulást is, mit kerülni kell. Leánya, a kisasszony, fog ön helyett felelni.

És ismét kérdegetni kezdte Helént, nem arról többé, mi történt a nap folytán, de atyja előbbeni életéről.

- Először van uraatyjának ilyennemű crise?

Margueritte úr igenlőleg intett kezével.

- Nem voltak-e köszvényes, csúzos bántalmak?

- Csúzosak igen, - szólt Margueritte úr.

És Helén kiegészítette atyja felvilágosítását az által, a mit tudott.

- Igen helyes, - mond az orvos.

És nyugodtabb arczczal mondta:

- Semmi baj sem lesz, épen semmi, pár nap alatt helyre állunk.

Helén aggályteljes szíve úgy elszorúlt, hogy e szavak hallatára idegei kitágultak és szemei megnedvesültek.

- De gondozásra, komoly óvatosságra van szükségünk, - folytatta az orvos, - korlátlan nyugalom- és higgadtságra, s minden izgalom eltávolítására. Megjegyzendő, először is az ágyba fekszünk, s én aláírom rendeleteimet, mi igen egyszerű leend: mértékletes tejes ételek, szeszes italok s kávé igen kis adagban. Ha ehhez tartjuk magunkat, minden jól fog menni. És ügyeljen rá, hogy a beteget minden nagyobb rázkódás nélkül vigyék egy széken szobájába, azután hasonló elővigyázattal fektesse le.

Azonban bármily óvatos volt is Margueritte úr, újabb fulladásba esett, melyet ájulás követett.

De Helén most már nem érzett oly aggályt.

Az orvos jelen volt a szükségesek megtételére és azután meg is nyugtatta, hogy semmi következménye nem lesz.

Atyja nem lehetett veszélyben, mert egy pár órával előbb oly jól érezte magát, oly éber volt.

Vége ez a roham is csillapult, miként az első.

- A lefekvés fáradalmától jött az ájulás, - szólt Graux, - most miután teljes nyugalomban lesz, nincs mitől tartani.

Helénnek úgy tetszék, hogy az orvos e szavakat atyjához intézte s nem ő hozzá.

- Estére visszatérek, - szólt az orvos. És titkosan intett Helénnek: «Kísérjen ki, beszédem lesz kegyeddel».

Habár látta s megértette e jelt, nem mozdult, midőn Graux úr kiment, mert őt követve, bizonyosan nyugtalanította volna atyját.

De az orvos még nem haladt két lépést, midőn az ajtóhoz szaladt.

- Elfeledtem megkérdezni Graux úrtól, miként kell készíteni a rendelt digitalis-theát, - mondta.

És kiment, az orvost a földszinten érte utol.

- Ön beszélni akar velem? - kérdezte.

Az orvos megfogta kezét.

- Kegyed bátor leány, nemde gyermekem? - kérdezte.

Helén tetőtől talpig megrázkódott, s lélegzete elállott.

- Istenem!

- Igen komoly a baj, - folytatta az orvos, - nagyon komoly.

A leányka ingadozott, és roskadva támaszkodott a falhoz, az orvos feltartotta.

- Nos, nos, - mondta, - talán rosszul érzi magát? Kegyed tehát nem oly bátor leány?

- Nem tudom, - rebegte, - de hisz ön azt mondta, hogy nincs ok a félelemre.

- Meg kellett nyugtatni szegény atyját.

- De csak nincs elveszve? - kiáltotta zokogva.

- Biztosan elveszve nem, kétségtelenül, mi még megmenthetjük.

És a leányka kétségbeesését látva, hozzá tette:

- Remélem megmentését... de végre az állapot komoly, igen komoly.

Egy pillanatig megsemmisülten, összezúzva állott e csapás alatt, mely oly hirtelen sújtá őt; azután lassanként magához térve, fölemelte fejét.

- Kötelességem volt kegyedet figyelmeztetni.

- De hát mi baja? - kérdezte elhaló hangon.

- Egy asystolicus roham.

- Asystolicus? - kérdezte.

- Vagyis oly szívbaj, melyben ez organum összehúzódik, és következésképp nem bír megsza-
badulni a fojtogató vértől.

- És ez veszélyes?

- Igen veszélyes.

- De hisz ő soha sem volt beteg.

- Már régen az volt tudtán kívül, az erős szívgörcsroham mutatja helyzetét.

Helén pár perczig habozott.

- De e betegség gyógyítható, nemde?

- Igen... néha. Legalább élni lehet vele.

- Akkor ő élni fog, mi ápolni fogjuk és megmentjük. Ön azt kérdezé: bátor leány vagyok-e? nem tudom, az voltam-e, de ígérem, hogy az leszek. A mai napig gond nélkül éltem világom, atyám akarta s dolgozott érettem. Most rajtam a sor határozni, s érette dolgozni. Meg fogom tenni.

- Bátorság gyermekem; ha szüksége leend reám, rendelkezék velem, most pedig menjen vissza hozzá és főleg nyugalom.

Helén visszament. De a belépés pillanatában megállott, szemei könnyekkel teltek meg.

Az orvos nyugalomra intette. Tehát nyugodtnak kell lennie, hogy atyja ne sejtse aggályait.

Megtörölé szemeit, és többszörösen erősen fellélegzett, azután mosolylyal ajkain belépett.

- Ugyancsak egyszerű volt Graux úr magyarázata, - mondta, atyja ágyához közeledve, - de te tudod, hogy ő kissé beszédes, és ha valamit magyaráz, soha sem végzi be.

VIII.

Se éjjel, se másnap reggel nem jelentkezett több szívgörcsös roham, azonban az éj első része rosszul kezdődött.

Margueritte urat magasan helyezték el ülő helyzetben fekhelyén, s fejét párnákkal támogatták; s noha az álom erőt vett rajta, képtelen volt aludni; időről időre azonban csillapúlt, s Helén, ki fekhelyénél helyezkedett el, azt hívé, hogy végre megnyugszik atyja; de majdnem azonnal látta, hogy feje előre hanyatlik s pillanatonként fel-felriad.

Az este tíz órakor visszatérő orvos értesült a 12-15-ször ismétlődő sajátságos felriadásról, megmagyarázta okát a megrémült Helénnek.

Midőn a légzési szervezet működése meg van támadva, az izmok természetes játéka, mely rendesen a lélegzést elősegíti, nem kielégítő, s akkor önkéntelenül is sóhajtozni kell, legalább lélegzés által; tehát az izmok, melyek e mély lélekzés által izgatódnak és a mellből kiemelkednek, s az akarat uralma alatt állanak, természetesen csak akkor működhetnének, ha nem alszik a beteg; innen származnak koronként a felriadások.

Azonban reggel felé egy kicsit mégis szunnyadhatott, és Helén rendeletet adott, hogy ez álom ne zavartassék, a harang először nem szólalt meg, és a szolgák által felköltött tanárok magok ébresztették föl a növendékeket, kik csendesen gyűltek össze osztályaikba, több mint negyed-órával később, mi igen furcsának tűnt fel.

E pár órai nyugalom nagyon jót tett a betegnek, és midőn az orvos jókor reggel meglátogatta, jelentékeny javulást állapított meg, különösen lelki állapotában, mely előtte való nap a pszichikai nyomás súlya alatt a tökéletes érzéketlenségig fokozódott, mintha már a halál ragadta volna meg azon az oldalon.

Nemcsak hogy képes volt felelni az orvos kérdéseire, de sőt ő maga is kérdezősködött.

Egy bizonyos pillanatban fölkeré leányát, hogy pár perczre magokra hagyja őket.

És midőn az visszavonúlt:

- Ön nem sejtí az okot orvos, nemde, miért kívántam, hogy leányom távozzék? Beszéljen velem nyíltan, mennyire vagyok? mitől félhetek s mit remélhetek? ha egyáltalán meg van az még nekem engedve.

- Hogyan? ha megengedhető-e a remény! Az rendelve van önnek! ez a gyógyulás egyik föltétele.

- Beszéljünk őszintén kérem. Tegnap nem bírtam magamnak számot adni állapotomról, de ma reggel, noha még mindig képtelen vagyok összes értelmemet igénybe venni, értem, érzem, hogy állapotom igen komoly.

- De semmi esetre.

- Azt érzem.

- Vajon szükséges-e ily gondolatokkal tépelődni? Ha semmi rosszabb nem éri, ez nem nagy baj.

- Szabadítson meg e gondolattól orvos, mit sem kívánnék jobban, - szőlt Margueritte úr szomorú mosolylyal, - mert megvallom önnek minden álszégyn nélkül, hogy nem bírok megbarátkozni a halál eszméjével.

Nehezen és hosszan lélegzett.

- De hiszen őnt soha sem fenyegette a halál, kedves Margueritte úr, verje ki ezt a fejéből; ön beteg, ez az egész, és pedig oly bajban szenved, melyet ápolással s elővigyázattal meggyógyítunk könnyen.

- Nos tehát, orvos, gyógyítson meg; én mindent megteszek, a mit kíván; vágja le karomat, lábamat, bonczoljon fel, panasz nélkül tűröm el, csak ne hagyjon meghalni.

Ismét föllélegzett, és még hosszabban, még nehezebben ez úttal.

- Ön kifárasztja, felizgatja magát, - mond az orvos, - ez nem rendeleteim teljesítése.

- Engedje elmondanom, mit közölni akarok önnel. Ha ennyire ragaszkodni lát az élethez, nem gyávaságból történik, de e pillanatban meghalni borzasztó lenne, kétkednem kellene a gondviselés igazságosságában. Gondolja meg, hogy harmincz évig fáradtam, hogy ide juthassak, a hol vagyok; hogy még csak érintettem az ígélet földét, s így felfoghatja, miszerint nem szeretnék meghalni, mielőtt belépek. Ha egyedül volnék, megadnám magamat a balvégzetnek, s meg sem kísérleném a küzdelmet, de nekem leányom van, orvos!

Kénytelen volt elhallgatni, hogy levegőhöz jusson, mely elfogyott, és nem tehetett egyebet, mint fejét hátra feszíteni, vállait felhúzva, száját felnyitva, halvány arcának minden izma görcsösen rángatódzott.

Midőn egy kis levegőt szívott be tüdőjébe, s szive kissé megszabadult az azt ellepő vértől, folytatta:

- Nekem leányom van, orvos, leányom, kit szeretek, szenvedélyesen szeretek, és ki magára maradna elhagyatottan, egyedül öreg anyámmal, ha én elvesznék, árva lenne vagyontalanul, állás nélkül, szóval: nyomorban. Adjon hát nekem csak pár évet még, mert azt értem; azután mit tegnap éreztem s mit még ma is érzek, hogy belsőmben valamely veszélyes, szervi sérelem lehet, és most már hosszú életet nem is kívánhatok. Tegnap s az utolsó időben, midőn tervezgettem a jövőre, akkor még bíztam a jövőben. Tíz évre számítottam, de ma már csak egy évet kérek, csak pár hónapot, míg leányomat férjhez adhatom, megigérheti-e ön azt nekem?

- Hogyan! hónapokat? de esztendőket ígérek meg önnek, azokat, melyekre ön számított.

És Graux orvos ragaszkodott az ígéretéhez, de ő nem tartozott ama behizelgő orvosok sorába, kik meg tudják csalni betegeiket; ellenkezőleg ő egyenes nyílt ember volt, kissé nyers is, ki nem értett a színlés mesterségéhez. A mit gondolt, ki is mondta, s a mit nem gondolt, rosszul fejezte ki, és minél inkább iparkodott, annál ügyetlenebbül.

Daczára szóhalmaza- és okoskodásainak, nem bírta meggyőzni Margueritte urat, ki egész nap is szívesen hallgatta volna ama új szó reményében, melyből, beszédjében fölfedezve, vigaszt meríthessen, de melyet mindeddig nem talált meg.

Az orvos távozta után visszaesett apathicus álmába, de minden újabb crisis jelensége nélkül.

Több órán keresztül maradt így a nélkül, hogy egyetlen szót intézne leányához s anyjához, nem látszott másra gondolni, mint lélegzetére.

Azonban időnként kétségbeesett tekinteteket vetett leányára, jeléül, hogy nemcsak önmagával foglalkozott; de Helén félt, nehogy fölizgassa, nem merte kérdezni, miért néz reá oly gyöngéd, aggódó s oly szomorú tekintettel, különben ő nagyon is kitalálta, mit atyja felelne neki.

Margueritte fölhasználva anyja távollétének pillanatát, magához szólítá leányát.

- Jöjj, hadd beszéljek veled, - mondta, - figyelj reám félbeszakítás nélkül, és főleg felelj nekem egészen nyíltan, mint oly igaz, őszinte leányhoz illik, minő te vagy.

Helén megragadta kezét, s szeretetteljesen megcsókolva, felelte:

- Igen atyám.

- Megkérdeztem Graux urat, mit gondol állapotomról; ő mindenféle feleleteket adott megnyugtatómra, de épen nem nyugtatott meg; én érzem, hogy veszve vagyok, szegény gyermekem.

- Atyám! - kiáltá.

De összeszedte magát, és daczára kétségbeesésének, volt ereje egy mosolyt erőszakolni arczára.

- Ugyan, vajon, ha te veszélyben volnál, - mondta, - lehetnék-e én ily nyugodt, leányod, ki oly forrón szeretlek.

- Kértelek, hogy félbe ne szakíts, - folytatta az apa, - a mit én mondok, az áll, s ha én szólok, kétségbeesésed kockáztatásával és bajom súlyosbítása daczára történik, mert azt elhiheted, hogy nem történik kínos felindulás nélkül, de ha beszélek, meg kell lenni. Hallgass ki tehát, és ha meghallgattál, felelj nekem. Ha engem ily szerencsétlennek találsz a halál közeledtére, oka, mert reád gondolok, kedves leányom. Arra kétségtelenül el valék készülve, hogy egy napon el kell hagynom tégedet, de nem hittem, hogy az ily korán fog bekövetkezni, ötven éves koromban. Még számos éveket reméltem magam előtt, hogy szerethesselek, és megszerezsem neked azt az állást, mit eddig elmulasztottam. Oh! én igen oktalan voltam, a jövőre számítottam. Végre a múlt helyre pótolhatatlan, és azzal a vigasszal bírok legalább, hogy te nem vádolsz azért engemet.

- És ugyan miért, Istenem!

- Hogy nem használtam föl a jelent, a mennyire csak lehetséges volt, úgy, hogy ha e crisisből nem menekülök, te vagyontalanul, nyomorban maradsz. Ime ez az én aggodalmam, kinszenvedésem.

Fulladozva hallgatott el, de pár percz eltelte után folytatatta:

- Úgy szeretnék téged magadra nem hagyni. Én említettem neked Radout, és reményeit, de te soha sem feleltél nekem őszintén e tárgyban, és én nem sürgettelek, mert volt idő előttünk, s én nem akartalak férjhez adni huszadik évéd betöltése előtt. De ez idővel nem rendelkezünk többé, és most sürgetnem kell feleletedet. Mit tartasz te Radouról? Mily érzést kelt ő benned? és elfogadnád-e férjül?

Helén sokáig hallgatott lesütött szemekkel.

- Nos tehát nem felelsz?

- Mivel kívánságod szerint nyíltan s őszintén akarok neked válaszolni, és mivel gondolkozom rajta, mert midőn te nekem Radou úrról beszéltél, nem gondolkoztam arról, mit érzek iránta s elfogadnám-e őt férjül; semmi se sürgetett, miként magad is mondád, s én vártam, hogy ez érzelmek magoktól fejlődjenek s nyilvánuljanak, de azok még nem nyilvánultak.

- Tehát visszatetszik neked?

- Épen nem, sőt igen csinosnak találtam.

- És ez az egész.

- De... igen, legalább nekem úgy tetszik... te váratlanul kérdesz.

- Hát ha kezedet megkérné?

- Atyám!

És atyja szive mélyébe tekintett.

- Felelj nekem, - sürgette az apa.

Azután szelidebb, majdnem könyörgő hangon utána tette:

- Kérlek gyermekem.

Helén ingadozott, azután elszántan mondta:

- Azt fogom tenni, a mit te kívánsz.

Megfogta kezét és erősen megszorította, azután karjaiba véve, megcsókolta.

- Küldj Radouért, - mondta.

- Atyám!

- Kérlek, hivasd el őt.

IX.

Körülbelül egy óra leteltével Radou megérkezett, és az atyja szobájának ablakánál reá leső Helén látta belépni az udvarba. Keztyűsen és hibátlan öltözkében s keresett magatartással, mint rendesen, és minden sietség nélkül óvatosan lépdelt, figyelve nem teszi-e lábát a nedves földre, hogy be ne sározza magát.

Helén szótlanul hagyta el hirtelen a szobát, hogy elibe menjen, mert beszélni akart vele, s néhány figyelmeztetéssel előkészíteni, mielőtt atyját látja.

Radout bevezették a terembe, és miután Helén hirtelen lépett be, a tükör előtt lepte meg, a mint magát nézve, javában rendezgette bodros hajfürteit. Nem jött zavarba, és tökéletes nyugalommal fordult meg.

- Már előbb meglátogattam volna tisztelt édes atyját, kisasszony, ha nem félttem volna, hogy alkalmatlan leszek, - mondta. - Boldognak érzem magam, hogy reám gondolt, és hivatott. Hogyan van?

- Igen rosszúl.

- Ah! Istenem!

- Épen azért óhajtottam előbb önnel találkozni, hogy figyelmeztessem, nehogy a felindulás vagy meglepetés egy mozdulatával megijeszze őt. Mert mindenekelőtt nyugalmat rendelt neki az orvos.

- De hát mit mond az orvos?

- Igen komolynak találja állapotát.

- Beszélt vele négy szem közt?

- Igen.

- Akkor hát egész nyíltan nyilatkozott?

- Úgy hiszem.

- Kegyed tudja kisasszony, mily ragaszkodásteljes tiszteletet tápláltam édes atyja iránt. Ne lászon tehát kérdezősködésemben más érdeket... fájdalmas kifejezést keresett, más érdeket, mint a ragaszkodását. Állapota csaknem kétségbe ejtő, nemde?

- Oh nem!

- Szívujja van?

- Asystolicus rohama volt.

- Ah!

- Ismeri ön e betegséget?

- Veszélyes, csakugyan igen komoly.

- De mely nem halálos úgy-e?

Rémületében most ő kérdezősködött, miután Radou ismerte e betegséget, talán megmondja neki azt, mit Graux orvos elhallgatott előtte.

- Kétségkívül, - felelt Radou, - legalább én nem hiszem. Kegyed tudja, én tanultam az orvosi tudományt, csak arról beszélhet az ember, a mit tud.

Ha Helén képes lett volna e pillanatban reá figyelni, észre vette volna, hogy ha Radou nem szólt, nem azért történt, mivel tán nem tudott felvilágosítást adni, hanem épen ellenkezőleg, mivel tudott volna.

De ő nem Radout nézte, hanem atyja lebegett szemei előtt, ő reá gondolt, ő miatta jött elibe, előkészítendő a leendő együttlétre a beteggel, melyet bizonyára megakadályoz, ha hasonló felelősséget mert volna magára vonni.

A dolog persze nehéz és kényes volt, de a körülmények olyanok voltak, hogy neki csak az elérendő célra kellett tekinteni, s nem az eszközökre. Midőn atyja élete forgott a játékban, nem lehetett tekintettel semmi másra; ő mindenek előtt, egyedül ő.

- Minthogy ön ismeri e rettenetes betegséget, - mondta elszántan, Radou szemébe tekintve, - akkor ön azt is tudja, nemde, hogy a beteggel szemben minden izgatást s ellenmondást kerülni kell? Ez okból siettem ön elébe, uram...

Az ifju úgy tekintett reá, mint ha nem értené.

Látva, hogy nem jön segélyére, a leány folytatta:

- Azért jöttem, hogy megkérjem, ne ellenkezzék atyámmal, ne vitatkozzék vele, és még az esetben is, ha önnek valamely ajánlatot tenne... mely önnek nem tetszenék, még akkor is beleegyezőleg feleljen óhajtására.

- De kisasszony...

- Itt a beteg egy szeszélyének teljesítéséről van szó, s arról, hogy az ellenkezést kell kerülni, csupán erről és semmi másról; e nélkül, legyen meggyőződve, soha sem engednék meg magamnak önnel szemben hasonló kérelmet.

Most az ifjun volt a sor, hogy szemlélje s átkutassa e szavak rejtett értelmét.

De ki nem találván, kérdezte:

- És ugyan minő ajánlatot szándékozik tenni nekem édes atyja?

- Majd felvilágosítja ő maga, miután azért kérette önt. De bármi legyen is az, kérem, ne törődjék az ajánlattal magával, csupán a felelettel, mi úgy is csak egy beteg irányában kötelezendő önt.

Azután abban a hitben, hogy eleget mondott, és képtelen lévén róla többet mondani, fölkerste Radout, hogy kövesse.

- Atyám türelmetlenkednék távollétem miatt.

Először ő lépett a szobába, mondván:

- Radou úr.

Margueritte kezét nyújtotta az ifjú tanárnak.

- Köszönöm sietségét, barátom, - mondá.

Margueritte ágyban fekvése óta, anyja mellette helyezkedett el, vagy is inkább a szoba egyik sarkában, összehúzódva oly igénytelenül, a mint csak lehetett, s ott várta, hogy unokája kíváncsi legyen valamire, mert ő magától se tenni, se ajánlani nem mert semmit, félt, hogy zavart okozhat, midőn segíteni akarna, annyira, hogy még járni s mozdulni sem mert. A mint Helén látta leülni Radout atyja ágya mellé, fölkereste nagyanyját.

- Jöjjön egy kicsit a levegőre, nagymama, - mondta, - az jót fog tenni, nem kell ennyire bezárkózni.

- A mint akarod, leányom, - szólt az agg nő, ki nagy zavarban volt, menjen-e vagy maradjon; egy részről nem szívesen hagyná el fiát, más részről nem tudva, miként kelljen magát ily körülmények közt viselni, mi egészen szerencsétlenné tette.

Lecsüggesztett karokkal s előre hajolva, mintha tojáson járna, követte unokáját és kiment.

Ez idő alatt Radou figyelmesen, szótlánul szemlélte Margueritte urat.

- Ha én önt jelenlegi állapotomban ide kérettem, - szólalt meg Margueritte, - meg fogja érteni, úgy-e, hogy veszve érzem magamat.

- Ej ugyan miért, kedves uram?

Margueritte kezével intett, hogy ne szakítsa félbe.

- Graux orvos azt állítja, legalább előttem, hogy meggyógyítand. Én nem hiszem; az engem sújtó roham túlságos erős volt, s a vérkiömlés szíven nagyon is veszélyes. Nézze fulla-

dozásomat és lihegő lélegzésem, mely oly nehéz s kínossá teszi beszédemet, vegye ehhez, mit nem láthat, a végtagok hidegülsét, az ájulási hajlamot, mely olyan, hogy minden perczen ájulástól félek, és meg fogja érteni, - kénytelen volt hosszú szünetet tartani, - láthatja, hogy nem élhetek illúziókban, bármily kedvesek lennének is azok nekem. Én el vagyok veszve.

Radou, ki már eleinte is erősen tiltakozott e gondolat ellen, most még erélyesebben harcolt ellene, - az lehetetlen, bízni kell Graux orvosban, - a fulladozás könnyen megfejtethető; végre felhozott mindent, mit egy hinni nem akaró ember mondhat, és csak látni, hallgatni kellett Radout, hogy meggyőződjünk, miszerint ő azon ember vala.

Noha Margueritte állapotánál fogva nem láthatta a körülete történetek, mégis megtette ez észrevételt, de ekként indokolta:

- A rokonszenv, a barátság, melyet irántam érez, küzd a gondolattal, hogy veszve vagyok; ön is olyan, mint szegény leányom, ki nem akarja megadni magát a gondolatnak, hogy meghalok. Ez mélyen megrághat engem, higye el barátom, és e harmónia közte s ön között kedves én nekem, de szerencsétlenségre mi azt nem remélhetjük, s ha azt mondom, hogy meghalok, nem akarom én szeretteimet megindítani, hanem azért mondom, mert érzem. Térjünk hát a tárgyra, a melyért kérétem.

- Nem fogja-e az kifárasztani önt? - kérdezte Radou, - talán várhatnánk vele.

Margueritte úr reá nézett.

- Ön tudja, hogy egészen szolgálatára állok, - folytatta Radou, - s ha kívánja, akkor...

- Akkor azonnal. Condéba érkeztek, midőn a házasságról beszélünk, megkértem önt, várjunk még a kérdés megoldásával. Akkor még volt arra időnk. Legalább azt hittem. Ma már nekem nincs időm. Holnap, vagy tán pár nap múlva én már nem leszek itt. Mielőtt szegény leányomat elhagynám, szeretném biztosítani jövőjét.

A felindulás megszakítja szavait, és a fulladás ismét bekövetkezett.

- Majd szólítok valakit, - kiáltott Radou, fölemelkedve.

De Margueritte várakozásra intett kezével, azután pár percnyi szünet után folytatta:

- Szeretném biztosítani életét, és ép ezért kérdem önt, hogy szándéka nem változott-e?

- De...

- Több ok volt e házasság halasztására, - folytatta Margueritte, - most pedig ok van annak siettetésére; ön láthatja a nélkül is, hogy kénytelen volnék magyarázatára. Mielőtt felelnék nekem, csak egy szót teszek még hozzá, mely megismerteti helyzetemmel; ha még két évet várhattunk volna, akkor képes lettem volna leányommal némi hozományt is adni, és minden évben egy kis összeggel kiegészíteni azt; ma azonban ha férjhez megy Helén, semmije sincs, se nem lesz semmije, mert én nem hagyhatok rá semmit. - Erőlködve jutott el idáig, és kimerülten lihegve hallgatott el.

Radou elég soká hallgatott felelet nélkül zavarban s habozva.

- Természetesen, - szólt végre szemlesütve, - én ma is ugyanazon érzelmeket táplálom Helén kisasszony iránt, mint ezelőtt egy vagy három hónappal éreztem. Azt csak fel nem teheti, hogy megváltozhattam volna. De ha azt mondanám önnek, hogy kész vagyok nőül venni, annyi volna, mint elismerni az ön aggályait, míg ellenkezőleg meg vagyok győződve, hogy annak semmi alapja sincs, semmi, semmi. Valóban nem vehetek magamra felelősséget. Ezzel a betegség bűntársává tenném magamat. Lássuk őszintén, ha azt felelném önnek: «készen vagyok», nem hinné-e még szilárdabban, hogy veszve van. Míg e felelet, melyet elhalasztok,

átteszek a jövő hétre, egy hónapra, bebizonyítja önnek, épen a halasztás által, hogy nem forog veszélyben, de épen nem, oh nem!

Margueritte ámulatlan nézett reá, azt kérdezte magától, nincsen-e valamely hallucinatio befollyása alatt, s hogy valóban igazi szavakat hallot-e s ha Radou csakugyan szemei előtt volt-e? Lehetséges volt-e? És jobb kezével tapogatva, megszorítja saját balját.

Ezalatt Radou fölkel, s órájára nézve:

- Ime itt az előadás órája, - mondta, - holnap visszatérek látogatására, és ha kívánja, folytatjuk e tárgyat. Tehát holnapra.

X.

Radou úgy rohant le a lépcsőn, mintha a tűz üzte volna.

Csakugyan szépen megszabadult, a leány után az apától.

A leány könnyelmű.

Az apa egy ravasz normandi.

De nemcsak a normandiak alattomosak, a lothringiaiak is azok, s ha kell, számítani is tudnak.

Persze, hogy kemény dolog volt ily kétes modorban válaszolni s ily módon elillanni, de mit tegyen másként?

Igent nem mondhatott, mert becsületes ember volt.

Midőn szándékát nyilvánította, hogy Helént nőül veszi, közvetlen hozományra számított, és későbbben bizonyos vagyon öröklésére; de nem volt se hozomány, se örökség, nem vehette el.

A nő szép és kíváncsi volt, annyi bizonyos, komoly szép tulajdonokkal telve, azt hitte, de azután? Nem a szépség, a szerelem vagy a jóság kell a házassághoz, ha ez valami is pótlékul, de a tekintélyes hozomány a fő dolog.

Észszerűen nem vehetett nőül egy szegény nőt, bármily szép volt is az. Ő nem akart a Planchat apóéhoz hasonló életet magának, ez egyetlen gondolatra fellázadt benne minden.

Kétségtelenül keserves volt e szép leányról lemondani, de utoljára vannak még mások is, és oly csinos ifjunak, mint ő, nem volt oka nyugtalankodni egy elmúlt házasság, sem egy szép leány elvesztése miatt.

Ily elmélkedések közepett került meg háromszor, négyszer az udvart, örülve, hogy ily módon menekült e valóban kellemetlen zavarba ejtő helyzetből.

Ha, miként valószínűnek látszott, Margueritte úr áldozataul esnék e betegségnek, akkor mindennek vége, s nincs többé házasság.

Ha ellenkezőleg újra felgyógyulna, a házasság ismét megújulhatna, és előidézhetné az anyagi előnyöket, melyekre jogosan számított, midőn kezdeményezte. És az óra ütésére önelégülten s a legjobb hangulatban lépett osztályába.

«Mi láttuk az utolsó előadáson, hogy a kettős élenyű összetevésben két eset különböztetendő meg: 1-ször az összetevés alji vagy semleges, 2-szor kénélegsavas.»

Azután két fecsegő tanítványt vett észre, félbeszakította magát.

- Kérem, ne zavarjanak engemet figyelmetlenségük által, épen most jövök kedves főnöküktől, ő a legrosszabbul van; mélyen meghatva távoztam tőle, és összes hidegvéremre van szükségem, hogy képes legyek előadást tartani. Azt állítom tehát, hogy az első esetben a szerkezet következőképpen történik...

Helén a mint távozni látta Radout, azonnal atyjához sietett.

Tökéletesen kimerült helyzetben találta, a fej bal vállára csüggesztve, ajkai lecsüngve s a karokat erőtllenül.

- Kifárasztott e párbeszéd.

Semmi felelet.

De neki rettenetesen hosszú pár percz után, és mialatt aggályteljesen kérdezte magától, mitől kell rettegnie, a beteg kissé magához tért, hogy reá tekintsen.

De milyen kétségbeesett kifejezés volt arczán és szemeiben.

Egyszerre könnyeket látott arczán leperegni, és kezét fölemelve, leányának nyújtotta.

- Ah! szegény leányom, szegény leányom!

- De hát mi bajod atyám? Mi bajod? rosszúl vagy?

A beteg fejét rázta.

- Ez volt utolsó reményem, és most ez is elhagyott. Ő nem az az ember, kinek én hittem.

- Nos tehát! atyám, nem kell azért kétségbe esni; Radou úr s közöttem semmi ígértet nem történt. Én nem szerettem, s e házasságba csupán azért egyeztem, hogy téged ne keserítselek. Ily föltételek mellett pedig sokkal jobb, ha nem létesül. Részemről biztosítalak, hogy legkevésbbé sem haragszom érte, sőt még csak csalódásba sem ejt.

- De te egyedül, minden támasz, s a legkisebb segédforrás nélkül maradsz.

Az előtte való napon Helén már minden perczben s mindenféleképen megvitatta e gondolatot, mindig talált valami új okot annak visszautasítására, atyjának bebizonyítva, hogy ő nem oly beteg, mint hiszi.

De ez állhatatosság, melylyel az mindig visszatért ugyan e félelemre, nagyon is arra mutatott, hogy nem bírta őt meggyőzni, jobb volt tehát egy más eszközhöz folyamodni.

- Soha se fogadhatom el, hogy egyedül maradjak, de ha mégis a lehetetlenség daczára bekövetkeznék, ha téged meggyilkolna, nem mondom e betegség, de bármely előre nem látható baleset, el lennék-e én veszve azért? És az a félelmed, mely gyötör tégedet, hogy egyedül hagysz el atyám, ha megvalósulna, oly rettenetes volna-e, minőnek azt szereteted képzei?

- Fájdalom!

- A borzasztó csak a lelki kétségbeesés volna, az, hogy többé nem láthatnálak, az, hogy meg lennék fosztva attól a szeretettől, mely gyermekségem óta annyira boldogított engem.

Daczára az erélyes küzdelemnek, melyet elkövetett fentartására, hogy áldozatul ne essék felindulásának, nem bírt uralkodni magán e katastróphára czélozva, melyet lehetetlennek állított, de melyet oly fenyegetőnek érzett, nem volt képes remegő hangját legyőzni, mely egy bizonyos pillanatban összeszorúlt torkán megtörött. De majdnem azonnal kétségbeesett erőlködéssel folytatta:

- Azt akarom mondani, hogy bánatomat kivéve, nem volna veszve minden, én nem vagyok többé gyermek, nem vagyok többé tehetetlen, nem vagyok képtelen a munkára, képtelen kenyerem megkeresésére. Az, mit tőled tanultam, hasznomra válhatik; eleget tudok arra, hogy leczkéket adhassak, írataim megvannak, láthatod tehát jó atyám, hogy éhen nem halnék meg.

- Tizenkilencz évvel! Ah! szegény leányom, mily lelki furdalás, hogy nem tettem éretted semmit.

- Te mindent megtettél, miután módot adtál önfentartásomhoz. Ha kell, erős és bátor leszek, azt ígérem, esküszöm neked! - És atyja kezét ajkához emelve, megcsókolá mintegy fogadása szentesítéseül, melyet az atyja fölött lebegő veszély, melyet oly közel érzett a lecsapáshoz, tett oly ünnepélyessé.

- Ennyi szépség! - mondta atyja, alkalmasint belső eszmemenetét követve inkább, leánya szavaira.

Egy percznyi szünet állott be, és pár perczig előre hajolva maradt, egy kis levegőt kísértett meg beszívni, mert a fulladás kínosan fokozódott, egyaránt halálsápadtságával és nyugtalan tekintetével.

- Bármerre tekintek, - mondta, - csak veszélyt látok számodra. Ah! tulságig büszke voltam szépségedre. És mi lesz szegény nagyanyádból?

- De hát nem leszek-e én itt?

- Igen, nemde te helyettesítesz engem?

- Oh! esküszöm neked.

Az ajtó felnyílt, s Graux orvos lépett be.

- Nos tehát, - mondta, miután betegét szemlélte, - örömmel látom, hogy jobban vagyunk.

- Azt találja orvos?

- Természetesen.

- Én nem érzem magamat jobban; ellenkezőleg majd megfulok, nekem úgy tetszik, hogy minden perczben rosszabbul lehetek.

- Nos, hát ha az bekövetkeznék is, nem kell aggódni.

De Helénnel szemben, ki kísérte, nem tartotta meg e biztosítást.

- Nem jól megy a dolog, a szív nem csillapul; édes atyja tehát fölindult valamin, bántotta valami?

- Igen.

- Ezt minden áron meg kell akadályozni.

- Megkísértettem, de képtelen voltam.

- Ha újabb aléltsága lesz, semmiről sem felelek.

- Nem lehet azt megakadályozni?

Az orvos fejét rázta.

- S ha meglepné, - kérdezte Helén remegve, - mit kellene tenni?

- Reméljük, hogy nem jelentkezik.

- De ha mégis bekövetkeznék?

Egy pillanatig habozott.

- Akkor küldjön értem, kisasszony.

Helén nem figyelt tovább, hanem visszasietett atyjához a legégetőbb aggálylyal telve, mellette akart lenni, noha nem tudta, mit kell tennie ájulás esetén.

Az este újabb változás nélkül telt el, azonban az általános állapot mind komolyabbnak látszott.

Az éj is igen kínossá vált a szegény betegre, ki azonnal félig elfulva riadt fel, a mint elaludt.

Mellette fölé hajolva Helén nem tévesztette el szem elől; reggel felé látta, a mint visszahanyatlott párnáira, és fejét lecsüggesztette, mint már gyakran, ha elaludt.

Azonban nem volt ugyanaz a mozdulat.

Ijedten akarta fölemelni fejét, de atyja nem mozdult.

- Atyám, - kiáltott ekkor, - atyám!

Kezét szívére tette. De nem találta meg.

Fülét keblére illesztve, hallgatódzott. De mit sem hallott.

- Atyám! felelj nekem!

Azután a borzasztó valóság érzése mind inkább megragadta.

- Atyám! mondj legalább nekem Istenhozzádot.

Meg volt halva. És az Isten-hozzádot, melyet tőle kért, már nem bírta leányának megadni.

MÁSODIK RÉSZ.

I.

Az utolsók is, a kik Helént a temetésről hazáig kísérték, távozni készültek. Megölelték, kezét szorítottak vele; néhány vigasztaló s bátorító szót intéztek hozzá s azzal a lehető leggyorsabban menekültek; mert végre is mit mondjanak e szegény leánynak? főleg mit válaszoljanak netalán kérdéseire?

E szerencsétlen Margueritte a szó szoros értelmében semmit sem hagyott hátra; leányára legborzasztóbb nyomor várakozott, s a szegények ellenében jó óvatosnak lenni; nem lehet tudni, minő eszmék forognak agyokban s minő szolgálatot kívánhatnak. Sőt jó az embernek önmaga ellenében is fölfegyverkezni a meghatottság elragadtatása ellen, mert így juthat az ember néha oly kötelezettségekhez, melyeket későbbben megbánik.

Az ebédlőben, hol a kályha mellett állott az árva könnyektől piros arczczal, összeszorított ajkakkal, s a kétségbeeséstől elszorult szívvel, senkije sem volt többé nagyanyján kívül, ki egy sarokba ülve olvasóját forgatta ujjai között, szegény fiáért imádkozva, és Mindez nagynéni, ki egy karszékekben pöffeszkedett.

Ezek képezték most egész családját, mert nem tarthatta rokonainak többé azon nagybátyát és nyolcz unokafivért, kik nem tehettek három mérföldnyi útát azért, hogy atyját a temetőbe kísérvék.

Mindez néni eljött, mivel ő kész volt mindig és bárhova elmenni, csak hogy arra már nem gondolt, miszerint egy unokaöccseért érdemes lett volna a gyászkiöltséget viselni; ez nagy kiadás és megelégedett oly öltözékkel, melybe annyi feketét vegyített, a mennyit csak lehetett; ez is késleltette őt annyira, hogy éppen csakis a temetésre érkezhessen meg.

A mint egyedül maradtak, a nagynéni fölemelkedett.

- Most tehát érkezett a pillanat, unokahúgom, az ügyekről beszélni. Helén pár pillanatig rábámult a nélkül, hogy értené. A pillanat az ügyekről beszélni? Miféle ügyekről? Neki csupán egy volt, atyjára gondolni és róla beszélni.

- Ha tehettem volna, - folytatá a nagynéni, - siettettem volna Cocottot, hogy a temetés előtt érkezzünk meg, de hát csikója van a szegény állatnak, nem kínozhattam; és különben is nem oly lényeges, ha előbb vagy utána értünk is ide.

Szünetet tartott, várva Helén válaszát; de az mit sem szólván, - folytatá:

- Mikor szerencsétlenség ér, akkor találjuk föl családunkat, nem igaz unokahúgom?

Ezek gyöngéd szavak valának; de Mindez nénitől eredve, ki nem volt közlékeny, fölzaklatták Helén szívét.

- Ha lehetséges volna, - folytatá a néni, - természetesen fölajánlanám neked házamat, de az nem lehetséges.

- Én arra nem is gondoltam.

- Ott vannak az unokatestvérek; a fiúk tudod húgom, pajkosak, - ő ezt oly büszkén mondta a fiairól, mint a mily elbizottan beszélt mindenről, mi az övé volt, kivéve férjét, - és azután te mit sem értesz a gazdasági dolgokhoz; te kisasszony, egy művelt, tanult leány vagy, a falu s a rétek nem elégnének ki. Istenem! én nem kárhoztalak. Mindenkinek megvan a maga foglal-

kozása. Én magam sem volnék helyemen a városban. Mi tehát ezt illetné, egyszerűen azt akarom kifejezni, hogy te nem lakhatol minálunk.

- De nagynéném, nekem soha sem jutott eszembe önöknél lakni, - felelt Helén sértődve, - hogy Mindez néni ekként utasítja ki a nélkül, hogy be akart volna lépni hozzája.

- Részemről nekem volt eszemben s akartam volna, hogy megtörténjék, először is azt hittem, hogy lehetséges, uram megmondhatná neked, ha itt lenne, hogy a szerencsétlenségről értesülve, fölkiáltottam: «Ha csak magunkhoz vehetnénk ezt a szegény Helént», és csak miután Ferencz felelte: «És a fiúk?» csak akkor győződtem meg, hogy neki igaza volt, mint mindig.

Helén iparkodott, hogy e reá nézve sértő megvitatás mielőbb véget érjen, szüksége volt az egyedüllétre, hogy szabadon adhassa át magát egészen bánatának s atyja emlékének.

- Köszönöm szíves jó szándékát néném, - mondá, - de miként nagybátyám helyesen jegyzé meg, az nem megvalósítható.

- Szerencsétlenségre, szegény leányom, s én eléggé haragszom is érte; de a mi lehetetlen reád nézve húgom, az lehetséges testvéremet illetőleg.

- Nagyanyámat?

- Kétségkívül; ő otthon volt még hat hét előtt is nálam, tehát visszatérhet; ő évekig élt ott, tovább is ott lehet; az ajtók nyitvák előtte, szívesen visszavezetem; ezt Ferenczem nevében, valamint a magaméban is nyilvánítom.

Az öreg nagyanya ez értekezés kezdetétől fogva félbe szakítá olvasóját és fejét fölemelve, aggodalmasan hallgatott, mintha félne a szemrehányástól, miért avatkozik olyanba, mi nem tartozik reá, látva azonban, hogy róla volt kérdés, egészen fölemelé fejét és bátran hallgatott.

- Igen köszönöm testvérem, - szólalt meg.

- Azt tudod, hogy jó szívből ajánlom, - mondá a néne örömmel, - helyed vár reád az asztalnál, folytatni fogjuk hajdani életmódunkat.

- A mint kívánod, testvérem.

- Meghiszem azt, hogy akarom.

Azután helyrehozandó ez önkéntelen fölkiáltást, hozzá tette:

- Az kötelességünk.

De Mindez néni nagy meglepetésére, Helén közbe vetette magát ez oly egyszerűnek látszó megegyezésnek.

- Bocsásson meg nagymama, - mondá szeliden, de egyszersmind szilárdan, - azt akarja hát, hogy elváljunk?

- Én nem akarnám jó leányom, de -

- Akkor nem létezik «de» nagyanyám, más gondjának nem szabad lenni, mint saját kívánsága.

- Ez már aztán ostobaság! - kiálta föl Mindez néni.

- És miben ostobaság, néném?

- Vajon ha az embernek magának sincs elege, lehet-e elege kettő számára; én a mise alatt s a temetőbe menet beszéltem azokkal, kik ismerik atyád ügyeit, többek közt Griolet jegyzővel, - nos tehát, szegény atyádnak semmi hagyatéka sincs, sőt kevesebb a semminél.

- Nos azután? - szakítá félbe Helén emelt fővel, mintegy értésére adandó, hogy a legkisebb támadást sem engedné meg atyja emléke ellen.

- Nos aztán, ha magadnak sincs miből élned, ugyan miből tartanád el nagyanyádat?

- Munkám által.

- Mielőtt mást vállalnál el terhedre, előbb tudni kellene, megélhetsz-e magad? arra nem kell számítani, hogy valamid megmarad az egészből, mert még fizetendő adósságok is vannak; én azt nem magam érdekében mondom, mert atyád mindig pontosan fizetett szállítmányomért, a mint illik, de végre vannak más hitelezők. Ha azok ki lesznek elégítve, ugyan mi marad meg neked? Ime, ezt kellett volna megtudni előbb, mielőtt nagyanyád magadhoz vevéséről beszéltél; semmi sem marad.

- Már mondtam, hogy dolgozni szándékozom.

- Ez igen helyes. Azért vagyunk a földön, hogy megkeressük kenyerünket; de tudod-e, hogy megszerezheted a magadét s nagyanyádét is? Eredj a magad útján s ő is a magáén. Gondoskodjál magadról, miként ő is fog magáról. Ez az én tanácsom, sőt mi több ennél, segíték rajtad, testvérem elfogadása által.

- Én már megköszöntem jó szándékát néném; de én magamnál óhajtom tartani nagyanyámat, s kérem őt, hogy ne hagyjon el engem.

Azután nagyanyját átkarolva:

- Mondd meg nagynéninek, nagyanyám, hogy te bízol bennem, és hogy jól tudod, miszerint nem fogom engedni, hogy nélkülözzél.

Az öreg nő egy perczig habozott, félénken tekintve sógornéjára.

- Én is bírok még dolgozni, leányom.

- Az esetben együtt fogunk dolgozni, nagyanyám.

- Ha ő reá számítasz, - mond a néni vállat vonva.

Helén fölemelkedett és büszkén tekintett nénjére.

- Én önmagamra számítok, néném. Én fogok dolgozni nagyanyámért s nem nagyanyám érettem. Atyám azt találta, hogy anyja túlságosan dolgozott önöknél, kötelességem tisztelni az ő véleményét és akarátát. Így szólva önhöz, az ő nevében beszélek.

A nagynéni zavarba jött egy pillanatra, de csakhamar visszanyerte biztonságát.

- Ha atyád mondása azt jelenti, hogy én túlságosan dolgoztattam testvéremet, akkor az ostobaság.

- Néném, nem engedhetem meg, hogy ily módon beszéljen atyámról.

- Végre a mit mondtam, megmondtam. Én harmincz éven át adtam helyet sógornémnak, könyörületből, és ime mi érte a köszönet.

- Könyörületből! - kiálta föl a nagyanya.

De Helén közbe szólt:

- Nagyanyám, - mondá - kérem engedje ez ügyet elintéznem nagynénémmel, kinek azt felelem, miszerint nehogy jövőre rosszul legyenek méltányolva könyörületes szándékai, mi azt nem fogadjuk el.

- Tetszésed szerint, húgom; én csak segítségedre akartam lenni szerencsétlenségedben, a mint az a család kötelessége. De ha te így fogadod, én elmegyek.

És egy lépést tett az ajtó felé, de visszatérve sógornéjához fordult.

- Csakhogy ha majd éhen halsz, ne jöjj hozzám könyörögni, hogy befogadjalak, mert későn lenne. Oh mily részvétre méltó! Túlságosan dolgozott, sokat dolgozott! No lám! Istenem! Jó éjszakát a társaságnak.

És ezúttal a nélkül, hogy visszafordulna, dühösen távozott; jövet biztosan számított a kis pulykákra, melyeket majd sógornéja nevelend föl neki, mert meg kell vallani, hogy a pulykák nevelésében páratlan volt, és ime most le kelle mondani a nyereségről e miatt a nagy leány miatt, - egy elbízott ostoba! Ime, ez is meggebedhetne a nyomortól, csak azt érné el, a mit érdemlett.

A nagynéni távozta után Helén s nagyanyja soká ültek még szótlanul; e reggel s az utolsó napok, főleg ez utolsó jelenet következtében Helén teljesen kimerült.

- Talán helyesebben cselekedtünk volna, ha elfogadjuk a néni ajánlatát, - szólalt meg végre a nagyanya, mintegy önmagának felelve; - én dolgoztam volna; nekem van bátorságom.

- Nem, nagyanyám, nem tettünk volna helyesen, mert nem tiszteltük volna atyám akaratát.

- De a megélhetés, gyermekem.

- Majd dolgozom én, ne aggódjál.

- És miként?

- Még nem tudom, de majd találok; keresni kell és én keresni fogok; a gondolat, hogy szegény atyámat helyettesítem, erőt ad nekem.

II.

Helénnek pár órai nyugalomra s elmélkedésre volt szüksége, melynek átadva magát, bátran kisírhassa fájdalmát, mert folyton visszatartott könnyei majd megfojtották. Két nap óta, már úgy járt, kelt, beszélt, mint valami lidércnyomás alatt, melytől nem bírt szabadulni, lesújtva, nyugtalanul s fuldokolva, képtelenül akaratának nyilvánítására, az örület egy nemének zsákmányaként, oly eszmék és rémképekkel körülvéve, melyek elbódíták vagy megsemmisítették.

De épen a nyugalom ez óráit nem bírta fölतालáni, mert mindenkinek felelnie s mindennel neki kellett foglalkozni, mindent neki határozni, neki, ki eddig senki sem volt.

És nem csak a jelenben kellett neki magát a véletlenre bízni, hanem a jövőben is, s nem csak arról határozni, mit ismert, hanem arról is, mit nem tudott. Mily ügyeket hagyott hátra atyja? Mily helyzetet? Ő azt sem tudta. A végromlást? adósságokat? A tönkrement, az semmi sem lett volna, de az adósságok! Miként fogja azokat valaha visszafizethetni? Mindazonáltal el volt határozva atyja becsületeért mind kifizetni, kerüljön bármibe.

«Én nem hagyok neked semmit, - monda neki atyja.»

De még is mi volt ez a semmi?

Erről kellett meggyőződnie legelőbb, sőt még a temetés előtt kellett volna megtudni, mert a temetés rendezését megbeszélve a gyárosok és pompes funèbres embereivel, kik minden általuk ajánlott dolognál megjegyezték: «Jó lesz ez kisasszony?» habozott-e, mielőtt felelne «készítsék!» s gondolt-e arra, miként fogja kifizetni, a mit megrendelt.

Griotel jegyző megigérte eljöveteletét a temetés után és ő várta; azt kétségtelenül ő sem fedezi föl számára, a mi nem létezik; de legalább segélyére lehet, kezébe veszi ügyeit és már az is fontos körülmény lesz, legalább fölvilágosítást nyer.

A jegyző pontos volt, mert a szabatosság s méltóság valának két főtulajdonságai.

A temetéshez feketébe öltözött; de haza érve azonnal fölcserélte ez ünnepélyes öltözetet, melytől borzadt, hogy felöltse rendes öltözetét, a gombos kék felöltönyt, a színes nyakkendőt és szeszélyes hosszú nadrágot.

E napon egészen új és gondos öltözetet választott, egy szép leány látogatására ment és sokat tartott arra, hogy előnyösen jelenjék meg előtte. Erre nézve tehát egy hatásos öltözet, gondolá kedvtelve, bizonyos emlékekre utalva, határozó körülmény. Griolet úr öltöneyi híresei is voltak Condéban, legalább a férfiak között, és a szögletbe vonúltak tréfásan suttogni, ha valahol megjelent. «Láttátok már Griolet pantalonját? Kendkívüli. Ugyan kinek a kedvéért van ez?»

És kutattak; ha egy nő elég szerencsétlen volt szemeit a jegyző felé fordítani gépileg, véletlenül sem mire sem gondolva, azonnal többé-kevésbbé szellemes, de csipős gúny tárgya lett. «Hitték volna-e ezt? Nem, és még is a férjet látva, minden megmagyarázható. Talán kíváncsiság? Reméljük, Istenem! Én sajnálom a férjet. Ez Griolet, - tudják az egy kérkedő. Áh dehogy! okvetetlen.»

Győztesként jelentkezett a kollégiumban, nem is képzelve, hogy egy szép leány, kiért magát kényelméből kizavartatta, észre sem fogja venni igyekezetét, és nem is sejtve, hogy azon szemek csakis sírni képesek.

Ez önhietségnek legalább az a jó oldala volt, hogy türelmessé tévé őt minden meghallgatására és szívessé mindennek megfontolására, mivel bizonyára nem rendelkezett volna egy kancsal vagy pupos szegény árvával szemben.

Helén soha sem mondott neki eleget, s a helyett, hogy a zavart magyarázatok türelmetlenné tették volna, inkább hosszasan ismételtette vele.

- Természetesen, kisasszony.

Valóságban meglepte, hogy e szép szemek tekintetei, melyekbe bele mélyedt, oly kevés kifejezéssel bírtak és oly elhalónak látszának; de legalább hangjának zenéje bírt reá varázsszal; bájosak voltak ajka és gyászruhájától elütő szép szőke fürtjei is; elragadó volt arcának szabályos profilja, csodaszerűek fejének körvonalai, a vállak és derék, a termet, a kezek és lábak! Egész nap elhallgatta volna oly föltétellel, hogy nézhesse.

Helént meghatotta e türelem, e szívesség, melylyel rendelkezésére bocsátá magát; de egy-szersmind zavarta is e kitartó vizsga tekintet. Nem beszélhetett-e vele a nélkül, hogy szemeit ily módon függeszse reá? Eleinte gondolataiba merülve, aggodalmi zsákmányaként, fájdalomába megsemmisülten nem figyelt az őt el nem hagyó tekintet állandóságára, de lassankint zavarta s a nélkül, hogy tudná miért, egy kellemetlen érzés fogta el, a zavar és szégyen érzete; azon szemek, melyekkel folyton reá szegezve találkozott, majd hajára, majd szájára, majd pedig alakjára, megbéníták; szeretne volna fátyollal elfödni arcát, vagy pedig tetőtől talpig egy köpenybe burkolódnai; az nem volt egy becsületes férfiúnak egy becsületes nőre irányzott tekintete, melylyel oly hévvel nézte, mintha el akarná nyelni.

Griolet előtt nem maradt észrevétlen az elő idézett hatás; de okát nem találta el. Miért beszélt vele eleinte oly őszintén, szabadon, nem is gondolva másra, mint hogy mindent közöljön vele, és most miért mutatta magát oly zavarodottnak, majdnem haragosnak?

E változás kimagyarázhatatlan volt, mert végre is nem lehetett több szívességet tanúsítani, mint ő tette irányában; azt csak jól láthatta, hogy bájosnak találta; több mint bájosnak, ellenállhatatlannak.

Volt talán benne valami visszatetsző? Az valószínűtlen, mert hisz ő is elragadó volt, több mint elragadó, ellenállhatatlan. Ő tudta azt, elégszer ismételték előtte és elégszer be is bizonyították neki arra, hogy legkisebb kétsége se lehessen e tekintetben. Nem tetszeni egy nőnek, ő! ugyan no, hisz az lehetetlen.

Alkalmasint valami ügyetlenséget követett el, valamely meggondolatlan szót, valamely sértést atyjára, kit annyira látszék sajnálni, de bármint kutatott, ez ügyetlenséget nem fedezte föl, mi nagyon meg is lepte volna, se azon sértő szót.

Ekkor ily elmélgések közt szemei véletlenül vagy megszokásból nadrágjára tévedtek, ez fölvilágosítá. E pantalon bizonyára igen csinos és finom kelméjű vala, és a mi fő, kitüntette telt, gyönyörűséges idomait, szerencsétlenségre azonban piros pettyes volt s alkalmasint ez sérthette a leányt. Ügyetlenség volt tőle levetni reggeli fekete öltözkét, feketében kellett volna jönnie, hogy összhangban legyen vele; az összhang egyetértés, minden ebben rejlik.

E törvényről való megfélelkezése okozta, hogy nem idézte elő a megszokott hatást. E vörös pettyek vonták bizonyosan magokra figyelmét, az eleinte szórakozottá, azután zavarttá s végre ingerültté tette, többé nem bántotta semmi, csupán ez, annál inkább, mert e tapintatlanság ellenkezett az iránta tanúsított rokonszenvvel.

Helén, ki eleinte beleereszkedett a legcsekélyebb, általa szükségesnek vélt részletekbe, azonnal megrövidíté előadását, a mint fölismerte az előidézett érzelmek természetét és rögtön bevégezte közléseit.

- Tehát mit tanácsol ön nekem? - kérdezé.

- Tanácsot képtelen vagyok adni e pillanatban. Előbb át kell néznem világosan a hagyományt, melyek előnyei, s melyek terhei, ezt majd megmondja a leltár, és ezt elérjük azonnal a törvényes haladék letelte után, vagyis három nap múlva. Legyen meggyőződve, hogy én nem fogom késleltetni, nagyon is szívesen fekszik bebizonyítani kegyednek az élénk rokonszenvet, melyet bennem keltett. Azután siettetni fogjuk a családi tanács beleegyezését is nagykorúsításába, és akkor, de csakis akkor, vagy is ha bizonyos haladéknak alá kell magát vetni, akkor fogja látni valódi helyzetét, s hogy hol kell kezdenie.

- Ez előre is el van határozva, mert előre is tudom szegény atyám szavai után, hogy ez örökösödés nekem mit sem juttat. Én csak azt kérem Istentől, hogy a tartozásokat engedje kifizetnem; ha nem lenne elégséges, megkérném a hitelezőket, adjanak egy kis időt, hogy megszerezhessem azt, mivel nekik tartozom.

- De megvan még a leltári kedvezmény.

- És mi az a leltári kedvezmény?

- Egy rendelete a törvénynek, mely az örököst azon előnyben részesíti, hogy az örökség adósságait csak a nyert javak értékeig köteles fizetni, sőt megszabadulhat a fizetéstől az által is, ha az összes öröklött vagyonról lemond a hitelezők javára.

- Soha sem fogom ezt tenni; atyám tartozásai oly szentek előttem, mint azok ő előtte lennének, s én épúgy ki fogom azokat egyenlíteni, mint atyám kifizetné.

- És miként kisasszony?

- Dolgozva. Atyám, hála Istennek, nem úgy nevelt, hogy képtelen legyek bármire; nekem van hivatás kezeim közt, én lehetek iskolai tanítónő vagy igazgatónő, és az leszek.

A jegyző fejét rázta.

- Az nem méltó állás, oly előkelő, oly csinos, oly szép leánynak, mint kegyed.

- Mi tekintetben, uram?

- Én azt akarom mondani, hogy a nevelőnő sorsa akár intézetben, akár valamely családnál kegyetlen rabszolgaság, és hogy egy iskolamesternőnek lenni valamely elhagyott faluban oly száműzetés, mely csak kínos, igen kínos lehetne oly nőnek, ki mint kegyed a művelt városi életmódhoz szokott. Épen most beszéltem azon mély rokonszenvről, melyet bennem ébresztett, engedje bebizonyítanom, hogy ez nem csak hiú szó számban. Én nem tudom, mennyiből álland atyjának öröksége, s remélem nem lesz olyan, minőtől kegyed tart, de végre ha még is olyan lenne, én az esetben, ha foglalkozni akarna, képes lennék följánlani az eszközöket, hogy ne legyen kénytelen e várost elhagyni. Kegyednek okvetlen szép írásának kell lenni: minden esetre, s könnyebbségére lenne, meg vagyok győződve: akkor pedig adhatnék át kiadványokat, más szóval másolni valókat, mely által öt-hat frankot kereshetne naponként, s ekként meg lenne kímélve a falusi száműzetéstől egy-egy könnyű és szerény munka által, mert azokat én magam szolgáltatathatnám kegyednek.

Helén egy perczig zavarban volt, de végre fölállott.

- Köszönöm, a mint kötelességem, de a falusi száműzetés nekem nem kellemetlen, mert nagyanyámmal élnék ott, ki falusi nő s így szüksége is van a falusi életre.

- Én nagyon is messze haladtam s túlságos sietséggel, - mondá magában a jegyző.

És minden további zaklatás nélkül távozni készült.

Az udvaron átmenet több ízben meghajolt, nadrágját nézegetve, mely kecsesen takarta csipőit.

- Hitvány nadrág, - mondá - és pedig oly igen jól áll nekem.

III.

A Griolet által, ki jegyzői minőségében tökéletesen járt el, sajátkezűleg pontosan elkészített leltár az előre látott eredményt mutatta föl; a passiva fölemésztette az activát, s ha a butorok eladása után maradna is valami Helénnek, az legfeljebb pár száz frank lehetne, és még az sem volt biztos. Meglehet-e határozottan becsülni egy még el nem árúsított butorzat értékét?

Helén nem várta be ez eladást foglalkozási tervének megvalósítására: intézkedni kelle, hogy azon napon, melyen ő s nagyanyja elhagyják az iskola épületét, legyen hová mennők, és bármi csekély segédforrásuk, hogy éhen ne haljanak.

Azon álmatlan éjein, midőn minduntalan fölriadva álmából, hallani vélte atyja hívó hangját, hosszan s folyton azon kérdés izgatta, mire határozza magát: magánházhoz menjen-e, mint nevelőnő, vagy mint aligazgatónő valamely intézetbe, avagy iskolamesternő legyen-e?

Egyedül, inkább egy magáncsaládot vagy nevelő-intézetet választott volna, mert a csapás lesújtá, és oly módon bizonyos nyugalmat talált volna, legalább viszonylagos pihenést, az élet küzdelmeit s nehézségeit illetőleg. Bizonyára az se lett volna reá nézve kellemes lét; de az idő elmúlt, melyben a kellemest remélhette; annak vége volt, mit az oly figyelmes és előzékeny apja mellett élvezett, ki mindent elkövetett, hogy örömet szerezve neki, boldogítsa; most azon föltevással is, hogy helyzete elviselhető legyen, meg kelle elégednie panasz nélkül.

De ő nem volt független, nagyanyja volt vele. Mit csinálna a szegény asszony, mialatt ő egy családnál vagy nevelő-intézetben helyezkednék el? Különben is eleget kereshetne-e, mint nevelőnő vagy aligazgatónő, hogy nagyanyja megélhessen abból, mit neki adhatna. Míg mint falusi iskola tanítónője, magával vihetné nagyanyját s együtt lakhatnának. A szegény nagy-

anya szokva volt a nélkülözéshez Mindez néni szigorú bánásmódja alatt, ő maga pedig, mivel oly jól bántak s kényeztették, majd hozzá szokik ő is.

Azonban bármily elfogadhatónak tünnek is föl előtte ezen döntő okoskodások, nem akart határozni ily komoly ügyben, mielőtt nem tanácskozik másokkal is.

De hát miként nyerje el ezen iskolatanítónői kinevezést! Maga sem tudta? Kihez forduljon? És mily címen? Azon egyének száma, kikkel közölhetette volna tervét, igen kevés volt, mert ő nem ismerte, vagy legalább is igen kevésbé ismerte atyja hajdani condéi barátait.

A kihez fordult, a kollégium egyik tanára volt, nem Radou, ki a temetés óta nem közelített hozzá, ellenkezőleg, a mint észre vette elfordított fejjel s előre hajolva osont el előle a lehető leggyorsabban, de atyjának egy öreg kartársát kereste föl, ki ha kevésbbé ismerte is, mint Radout, több bizalmat keltett benne.

- Egy iskolai főigazgató leánya! - kiáltott föl hangosan Bonjean apó, és a meglepetés első mozdulata után kijelenté, hogy helyesen cselekedett, és miután kénytelen dolgozni, jelen körülményei között mi sem lehetett okosabb számára, mint az iskolai tanítónőség, az bátorító, méltó volt hozzá, és más részt nem is lehetett rossz vállalat, az elemi oktatásnak van jövője.

Bármily elhatározott volt is Helén, szüksége volt bátorítás és támogatásra, e tanács kiszabódítá ingadozásából.

De nemcsak azt akarta megtudni, mit tegyen, hanem hogy azt is, miként érje el célját; az elemi tanítónőket az igazgatóság nevezi ki.

E tekintetben is támaszra talált a tanárban, ki segélyére akart lenni.

- Valamivel csak tartoznak oly ember leányának, mint Margueritte úr, és az igazgatóság szerencsés lesz e tartozást leróvhatni; majd közlöm holnap kegyeddel Malatiré úr válaszát.

Ezek édes gyöngéd szavak valának Helénre, atyja hát még a sírban is pártfogolta őt. Remélni kezdett; hisz ő nem valami előnyös helyet fog kérni, az melyet neki adnak, bármily szerény legyen is, kielégítendő csak megélhessenek, ő és nagyanyja.

De a dolog, bár reá nézve majdnem a lét kérdését képezte, nem haladt oly gyorsan előre, mint azt ő óhajtá.

A fölügyelő először is látni akarta, és midőn Helén Bonjean apó kíséretében, ki bemutatta, hozzá ment, nem ígéretet, de tanácsokat nyert tőle.

Malatiré úr félénk, tartózkodó ember volt, ki mint látszék, oly alárendeltségben élt, hogy minden független s önálló gondolkozást elveszített. Üres és bizonytalan szóhalmazának alapja minden perczben ezen két formulában ismétlődött:

«Ha merném magamat így kifejezni» és «bizonyos mértékben», melyekhez időnkint hozzá tévé «egy bizonyos pontig» és azután azonnal a miről előbb azt mondta «fehér», azt «feketének» állította, és ha elkerülhetetlenül meg kelle állapodnia valamely dologban, az se a fehér, se a feketén nem történt, hanem a szürkén, és még ez is igen szerencsétlenné tette, valószínűleg szivesebben maradt volna semleges.

Helénnel is így tett.

- Bizonyára igen szerencsés volnék valamit tehetni oly jeles, érdemes ember leányáért, minő Margueritte úr vala, de mi többiek oly keveset tehetünk, ha merném magamat kifejezni. Kétségtelenül bemutathatom kegyedet, s azt meg is teszem, mert tekintettel vannak a mi bemutatásunkra, legalább egy bizonyos mérvben vagy egy bizonyos pontig. De azért nem biztosíthatom, hogy kívánsága szerint ki fogjuk nevezni, és főleg úgy, a mint óhajtja. Az igazgatóságnak nem szokása gyorsan eljárni. Vannak halasztások. Istenem, azok szükségeseek, beis-

merem magam is, és azt csak föl fogja nemde, hogy én nem kárhoztathatom az igazgatóságot. Távol legyen tőlem e gondolat.

- De hát akkor? - kérde a tanár.

- Akkor a kisasszonynak valamely befolyásos pártfogóra lenne szüksége, ki támogassa ügyét.

- Nekem ép úgy nincs senkim, a mint jogosultsággal sem bírok semmire, - mondá szomorúan Helén, - nekem nincs semmi érdemem, valamint más pártfogóm sincs atyám nevével.

- Ez minden esetre sok, oh ez sok, de valóságban még is semmi, vagy is inkább nem egészen elégséges. Nem, valakinek tenni és szólni kellene mellette. Istenem, én nem tanácsolhatok a kisasszonynak, ilyet meg sem engednék magamnak.

- De kérem önt uram arra, - szólta Helén.

- Nos tehát a kisasszony helyén ime én mit tennék? természetesen én nem akarok nyomást gyakorolni elhatározására, és más részt nem is követelem, hogy az én eszmém, az én nézetem a legjobb! mindazonáltal én így tennék: fölkeresném Prétavoine grófot s kikérném pártfogását. Ismeri kegyed gróf Prétavoine urat?

- Nem.

- Az nem tesz semmit, vagyis inkább nagyon sokat tesz; végre is jobb volna, ha ismerné; de azért ismeretlenül is hozzá fordulhat, ő a mi városunk főtanácsosa, és e czímen, ha neki nem kellemetlen, szívesen adja befolyását rendelkezésünkre. Ő nagyon hatalmas; e befolyás, mert noha már nem képviselő, Merault úr által lévén helyettesítve, ő idézi elő a jó és rossz hangulatot a helytartóságnál, a főnöknél ép úgy, mint a hivatalban, a mint azt a püspökségnél is cselekszi és mindenütt. A grófságot a pápától nyerve, La Roche Odon kisasszony lévén neje, az ország legelső nemes családjával összeköttetésben, s dúsgazdagon anyja után, mindent kivihet. Ha ő akarja kineveztetését, akkor el is nyeri, ha pedig nem akarja, meggátolhatja.

- Elmegyek hozzá, - mondá Helén.

- Most pedig, - folytatá a felügyelő, - az ön helyén Merault Lajos urat is fölkeresném, a mi képviselőnket, de magában értetődik, Prétavoine gróf tudtán kívül. Mert hasonló esetekben, ha merném magamat úgy kifejezni, ügyesen kell eljárni. Prétavoine gróf képviseli a papságot, Merault úr pedig a köztársaságot. Ki mondhatja meg, melyik lesz kettő közül holnap az uralkodó. Legjobb tehát mindenikkel jó lábon állani, csak arra kell vigyázni, hogy se egyik, se másikkal ne kompromittálja magát az ember, hogy esetleg visszatérhessen. Ha épen Prétavoine gróf kezében van a hatalom, ő fogja kineveztetni; ha Merault uréban, úgy ő neveztetni ki; mit törődik a kisasszony akár egyik, akár a másikkal, a klerikális vagy republikánus párttal, kegyednek nincs pártnézete úgy-e. Kegyed csak élni kíván munkája után. Ah! az nagy szerencsétlenség, hogy a politika bele avatkozik ügyeinkbe, miért nem hagy bennünket nyugodtan. Ah azok a pártnézetek!

És e, még mozdulataiban is oly félénk férfi erélyes mozdulattal emelte karját ég felé, mi sok évi elnyomásra mutatott.

- Az a szerencsétlenség, - szólta Bonjean apó, - hogy mindig létezik egy ily pártvélemény.

- De nem, vagyis inkább igen; végre is talán a legjobb, ha több van belőle. Visszatérendő a kisasszony érdekeire, figyelmeztetnem kell, hogy Prétavoine gróf e pillanatban a Rouvraye-i kastélyban időzik. Merault urat illetőleg, ő Párisban van és nem tudom, jön-e egyhamar Condéba.

IV.

Ha Helén nem ismerte is Prétavoine grófot, legalább gyakran hallotta emlegetni, nem csak Condéban léte óta, de még az előtt, mert atyját érdekelték szülőföldének körülményei, és a kerületből kapott két ujságon kívül *A völgy csillaga* és *Condé ébredése* még másokkal is levelezésben állt, kik értesíték olyanról is, mit a lapok elhallgatnak.

Tehát mit a lapok elhallgattak, a papság s a pápa egy grófja iránti tiszteletből, ki a vidék vallásos pártjának feje volt, a szabadelvű pedig egy rágalmazási pertől való félelmében, mely tönkre tette volna, mert gazdag nem vala, - az tehát mit elhallgattak, azon derék ifjú gróf összekelése volt La Roche Odon gróf unokájával és a többé-kevésbé komikus szerencsétlenségek, melyek reá hárultak összekötötéséből.

De épen mivel a lapok hallgattak e tárgyról, a Margueritte úr által kapott levelek telve valának részletekkel, megjegyzésekkel és tréfás enyelgéssel.

Talán léteznek még a távoli vidékeken oly tizenkilencz éves leányok, kik elhiszik, hogy a gyermekek a káposztalevél alatt kelnek ki; Helén szerencsére nem tartozott ez ártatlan szenteskedők közé, ő egy értelmes apa által neveltetett, ki a tisztaságot nem tartja egyértelműnek az ostobasággal; és így ha ő nem értette is meg egészen e levelek tartalmát, különösen ha ki nem találta mind, mit a sorok között kellett olvasni, még is eleget megértett és eleget kitalált arra, hogy nem egyszer ábrándozzék azon híres Prétavoine grófról s nejéről a grófnéről, vagy még inkább a grófnéről, ki akarata ellenére leányi engedelmességből ment férjhez, s ki nem akarván férjül elfogadni, kit reá erőszakoltak, csupán névleg volt annak neje.

Nem volt-e ez elegendő egy fiatal leány kíváncsiságának fölcsigázására?

Neje által visszataszítva, ki egyetlen alkalmat sem mulasztott el, hogy nyilvánosan ne mutassa ki gyűlöletét s megvetését iránta, a gróf azzal vigasztalá magát, hogy oly ügyességgel helyezkedett el a La Roche Odon gróf birtokában, melyet a legravaszabb zsidó is megírgyelt volna. Ezen, azelőtt bonyolult vagyon Prétavoine gróf kezében rendezett s jövedelmezővé vált, s oly jövedelmet hozott ki belőle, minőt az öreg gróf La Roche Odon soha sem hitt volna lehetségesnek. Igaz ugyan, hogy az öreg gróf a legigazságosabb és legszelidebb ember volt bérlői vagy fakeskedői iránt, míg Prétavoine gróf kemény volt, mint a vas, hajthatatlan a részvétre, s ép oly kevésbé engedte magát megindíttatni, mint megcsalatni. Saját érdeke vezette, más jogaival nem törődött. E földterületi bírtok s azon érték berendezésére, melyet anyjától öröklött, minden hónapban 12-15 napot a rouvraye-i kastélyban töltött, de neje nagyatyjának egyetlen barátját sem fogadta, csupán a magáéit, vagy is azokat, kiknek hasznát vehette, mert neki nem voltak barátai.

Ez vala azon ember, kihez Malatiré úr Helént utasította, s ez eléggé ijesztő volt arra, hogy visszaemlékezzék mindenre, mit felőle hallott s olvasott.

Minő lehetett ő voltaképen?

Önző, gazember, képmutató, minőnek ellenei állították?

Vagy azon nagylelkű, igaz elmű, azon szent, minőnek pártja föltüntette?

Talán sem egyik, sem másik, hanem valószínűleg oly ember, mint a többi.

Minden esetre majd meglátja.

És már a fölügyelőnél tett látogatása után más nap Helén elment a rouvraye-i kastélyba.

Egész este ingadozott, megkérje-e nagyanyját, hogy elkísérje, és e kérdést hosszasan megvitatva, mellette szólott a nagyobb biztonság nagyanyjával, ellene, hogy két gyászos nő megjelenése talán azt sejtetné, hogy részvétét akarják kierőszakolni annak, a kihez folyamodnak.

E megfontolás határozott, elszánhatta magát egy szivesség kérésére, de soha sem lenne képes leereszkedni annak koldulásáig.

Egyedül fog menni; először fog ez megtörténni vele; vele, ki soha sem távozott atyja nélkül; de többé nem tarthatta föl magát azon októl, hogy először kell egyedül megtenni e lépést.

Mennyi dolgot kell neki ezután megtenni úgy is, mit azelőtt soha sem tett, és miről azt hitte, hogy soha sem lesz reá kényszerítve?

És azután Prétavoine grófhhoz bátran be lehetett lépni, hisz ő majdnem gyóntató vala; s ha Helén nem is neveltetett vakbuzgóságban, de keresztényiesen, és mindig az ájtatos emberek iránti tiszteletben.

Ily okoskodások közt gyalogolt el a Condétól közel eső rouvraye-i kastélyba. Éjjel fagyott és az út száraz volt, mi előnnyel bírt reá nézve, mert illendően jelenhetett meg. Ha esett volna éjjel, akkor az olvadás miatt el kellett volna halasztania látogatását.

Mert azon idők elmúltak, midőn az öreg kastélyt egy csodaszerű hatsoros hársfasor kötötte össze az országúttal, hol e százados fák árnyai alatt egy gyeppázsit-szőnyeg terült el, mely a condéi lakosság kirándulási helyéül szolgált.

Prétavoine Aurél kezébe vevén a gróf La Roche Odon javainak igazgatását, kicsikarta az öreg gróf beleegyezését és lerombolva ezen sétányt, abból százezer frank hasznót húzott, mi szerinte fölért az előbbi árnyas lombokkal.

Azután szabályozva a veszített tért s visszahelyezve a gazdaságba, megelégedett igen egyszerűen két sor nyárfa visszaültetésével, a melynek környezetét rendezni akarta. De e munkálatok a terület felásatását igényelték oly módon, hogy esős napokon a kastélyhoz vezető út majdnem használhatlanná vált a gyaloglóknak. Helén tehát a fagyos kemény földön haladva, akadály nélkül, vagyis szárazon sár nélkül ért fel a farkasugráshoz, mely a sétányt elválasztja a francia modorban gyertyánfák s nyirott zöld cserjékkel beültetett kerttől, mely kőlépcsők, oszlopok, szobrok és vízmedencékkel volt telve, és ott megállt egy pillanatig, hogy az előtte szép rendben emelkedő kastélyt nézze.

E pillanatban szelleme nem bírt fogékonysággal a művészi dolgok iránt; nem is igen jutott eszébe annak magas faragott kéményeit csodálni, sem ólomszegésekkel körülvett kecses kis földélablakait; most ő a kastély jelenlegi lakójára gondolt.

Tehát a kis nyárspolgárok s kis kereskedők utóda, ki nyomorultan kezdé életét egy faluban, annyira emelkedett, hogy e kastélyban uralkodjék, miután nőül vette a nemes és hatalmas La Roche Odon család örökösnőjét, kinek ősei egész Rollóig, Normandia hódítójáig, fölvezethetik családfájokat, és e rendkívüli eredmény az erős akarat és kitartás következménye volt; ez uzsorás falusi üzér fiának akarata volt és igyekezetét a siker koronázta.

Mily példa reá nézve a világba lépéskor.

Ő nem nagyravágyó álmok valósulását kérte, se vagyont, se fényes házasságot, se magas állást, sőt még a boldogságot sem, csupán egyszerűen a megélhetési módot munkája után, és hogy nagyanyját nyugodtan eltarthassa.

Lehetetlen volna-e hát ez?

Minden esetre elég szilárd akaratot érzett magában és elég erőt, hogy le ne hagyja magát sújtatni.

És bátran belépett s merészen kérde a kapustól is, ki a két magas rácsos kerti ház egyikét lakta, ha láthatja-e Prétavonie gróf urat, mire a kapus azzal felelt, hogy a gróf úr a kastélyban van, és midőn itt van, mindenkit elfogad; azután élesen csengetett, hogy bejelentsé a látogatót.

Helén fölindulást érzett, a tágas és hangos bolthajtásos előcsarnokba lépve, hol egy inas várt reá.

Az inas kérdezősködés nélkül vezette be egy terembe, hol többen ültek; két egymás közt beszélő pap, polgárok s vasárnapi ruhába öltözött pórok; azt lehetett volna hinni, hogy valami nyilvános hivatalnoknál, egy ügyvédnél vagy egy divatos orvosnál van az ember.

Az egész váró társaság reá nézett s kíváncsian vizsgálta tetőtől talpig, s a papok halkan cserélték ki észrevételeiket, de senki sem szólt hozzá. Helén leült egy sarokba, türelmesen várva, míg rákerül a sor.

Mint az orvosoknál nincs szokásban, hogy egy kartársat megvárakoztassanak, itt is az egyháziaké volt az elsőség, midőn a várótermet az elfogadó teremmel összekötő ajtó fölnyílt, de nem együtt mentek be, hanem mindenki maga részéről külön sorrendben elől a legöregebb, azután azok, kik előttök érkeztek.

És ez idő alatt, a folyamodók, távozők s érkezők járás-kelése közben, a leányka előkészíté beszédjét, fölriadván minden ajtónyílásra, s azon gondolkozott, mily módon ne untasson egy elfoglalt embert.

Végre rá került a sor.

Egy roppant nagy, hat széles ablak által világított terem közepén egy férfiú állott, ki oly fiatal s oly kevésbé tekintélyesnek tűnt föl előtte, hogy eleinte alig hihette, miszerint ez azon híres Prétavoine gróf, kiről annyit hallott beszélni és kit egészen másképp képzelt. Azonban még is ő vala, csinos ifjú alakban, termete elegáns begombolt fekete öltönybe szorítva, feje magas, szélein behajtott inggallér keretébe foglalva, melyet egy királykék selyem nyakkendő tartott össze, ezüst lilium virágot képező melltűvel oda szorítva.

Látván Helén közeledtét, meghajolt és kezével a terem egyik sarkára mutatott, melyben egy roppant nagy chinai olaszfal egy magán kis szalont képezett, hol elvonultabban lehetett az ember, és főleg hol menhelyet lehetett találni a hideg és légvonat ellen, egy végtelen nagy, égő hasábokkal megrakott kandalló előtt.

- Asszonyom? - kérdé a gróf kémlő hangon.

- Én Margueritte Helén vagyok, a condéi volt iskola-főigazgató Margueritte úr leánya.

- Nem volt szerencsém ismerni ura atyját kisasszony, de azon sok jó után ítélve, mit felőle hallottam, tudom, hogy halála nagy veszteség városunkra nézve.

Az olaszfal mögé mentek s a gróf egy pamlagot jelölt ki számára a kandalló végén, míg ő maga egy írással megrakott asztal melletti karosszékből foglalt helyet.

- Sziveskedjék velem tudatni kisasszony, mily szerencsének köszönhetem látogatását.

Nem lehetett volna magát szivesebbnek mutatni, különösen meghatotta Helént az, mit atyjáról mondott neki, mi egyszersmind meg is könnyíté kérelmét.

Bátrabban és sokkal könnyebben adta elő ügyét, mint sem hitte, gyorsan beszélve, megtalálva eszméit és szavait, s csupán a tárgyra vonatkozólag szólt.

Azonban a mily mérvben haladt előre, kevésbé érzé magát bátrabbnak, mint kezdetben; a grófnak reá szegzett tekintete megzavarta; s azon érzéssel hasonló benyomás vett rajta erőt, mint midőn Griolet jegyző reá tekintett. De félve, hogy zavarba jöhet s el nem mondhatja, a mit el kell mondania, a kandalló felé fordított szemekkel beszélt, a nélkül, hogy azokat Prétavoine grófra emelné; azonban bármit tett, bármit akart is, érzé e merő tekintet, mely áthatva az őt beburkoló fekete fátyolon, rajta függött s őt vizsgálta.

Szerette volna, hogy félbeszakítsa, hogy kérdezze, de ép ellenkezőleg a gróf csak engedte beszélni egyetlen szó nélkül, egyetlen jel nélkül, és felé fordulva, mozdulatlanul folyton bámulta; ő érzé e tekintetet elvonulni alakján tetőtől talpig és azonnal visszatérni arcára, hogy azon megpihenjen; oly élénk hatást gyakorolt reá, hogy egy neme volt abban az anyagi érintkezésnek.

Mindazonáltal végére ért mondandójának, nem lévén több szava, föl kelle emelni szemét arra, kihez kérését intézte.

Az nem felelt és elég sokáig szemlélte, szemeit reá függesztve.

Úgy látszik, mintha vizsgát tartana fölötte s csak e vizsgálat után határozhatna, részesíti-e pártfogásában vagy visszautasítja.

És ő várt.

Végre megszólalt.

- Tehát diplomái megvannak, kisasszony?

- Igenis gróf úr.

A gróf mosolygott.

- Én meg vagyok győződve, hogy azok igen jogszerűen szereztettek, noha a bírák nem tart-
hatják meg összes hidegvérőket s részrehajlatlanságukat, bizonyos jelöltekkel szemben.

- Biztosíthatom, hogy atyám egyetlen lépést sem tett érdekemben; inkább elkövetett volna
mindent, hogy bírálóm szigorúságát hívja föl ellenemben, mint elnézésöket.

- Meg vagyok győződve; nem is azt akartam én mondani, de egyszerűen, hogy a fülek nem
lehetnek nagyon szigorúak, ha a szemek el vannak bájolva.

Helén nem első ízben részesült bókban, azonban ez megkábította. Ej mit! Tehát erre gondolt e
komoly férfi, kiben összes reményét helyezé!

Nem felelt, nem tudva mit mondjon, vagy inkább nem merte kimondani, mi ajkán lebegett.

A gróf folytatá:

- Legyen meggyőződve, kisasszony, hogy én hajlandó vagyok mindent megtenni, mi kegyed-
nek kellemes lehet, és hogy sikert arassunk, mert kegyed ügyét magamévá teszem, nem
fogom kímélni se időmet, se fáradságomat, se csekély befolyásomat.

Helén föllélegzett, és szemeit fölemelve, megmutatta a hála mosolyától ragyogó arcát,
mennyire nem kell jövőre megijedni apró balgaságok miatt.

- De hogy e lépések teljes sikert arathassanak, - folytatta Prétavoine gróf, - szeretném azokat
valami anyagi alapra fektetni, mi igazolja ajánlatomat. Kegyednek ugyan, mint oly jeles apa
leányának, erre a legjobb czíme s jogosultsága van, azonban én még többet akarnék, az
általam említett ügy sikereért.

Helén reá nézett, nem értette, mit akart mondani.

- Kegyednek az a gondolata támadt, hogy kérelmével egyenesen hozzám forduljon, és én csak
hálát adhatok az égnek e szerencsés sugallatért, mely abban az örömben részesít, hogy meg-
ismerkedhetem egy oly bájos lényvel, mint kegyed.

Helén újra lesüté szemeit, de kevesebb zavarral, mint első ízben, mert e dagályos bokolások
oly kórságnak látszottak, mely nem volt figyelemre méltó.

- Ohajtanék egy levelet bírni kegyedtől, mit fölmutathatnék, s mely egyszersmind bizony-
ságom is lenne. Meg akarja-e írni nekem e levelet?

- Lesz szerencsém azt önnek elküldeni.

- Minek várni vele, nem írhatná meg azt nekem azonnal, sőt itt?

- De félek visszaélni az ön idejével; többen várnak önre.

- Ne törődjek ez emberekkel, azok majd várákoznak, az én időm az öné. Közeledjék kérem.

És kezével egy széket jelölt ki számára az asztal előtt.

Helén leült rá, de fátyolát föl sem emelte.

Ez idő alatt Prétavoine gróf megkerülte az asztalt, és szembe ült le a Helén által elfoglalt
helylyel, oly módon, hogy az előtte volt, éppen szemei előtt.

Helén kesztyűs kezébe fogta a tollat.

- Ez némely tekintetben eredeti írásmód, - mond a gróf mosolylyal, - nem húzná ön le
kesztyűit? Kényelmesebben írhatna.

Helén felelet nélkül húzta le kesztyűjét jobb kezével.

- Csupán egy pár sort, - mondá a gróf, - kegyed fölker folyamodványának támogatására, és az
elég.

Beszéd közben az asztal felé hajlott, és az itatós papirra támasztott kezét nézte, a finom rózsás
ujjas kis kezét, a kissé rózsaszínes bőrt, mely pirosság a fiatal s bővérűség jele szokott lenni,
de annak daczára előkelő.

- És e fátyolt nem emelné-e föl, - szólt, - hisz az alkalmatlan lehet.

Helén habozott egy pillanattig, de úgy tetszék neki, hogy e kérés visszautasítása által éppen azt
árulná el, hogy ügyetlen fontosságot tulajdonít a kívánságnak, és fölemelé fátyolát, félre
dobva, azután azonnal írni kezdett.

De bármennyire iparkodott is, képtelen volt nem érezni e reá szegzett tekintetet, majd arczán,
majd kezein, mely úgy égette, mint a forró sugarak visszatükrözése.

Helén sietett a lehető legkurtábban befejezni levelét.

- Ez az? - kérdezte, levelét a gróf szemei elé tartva.

Az átvette, vizsgálta s lehajtott fejjel csodálta.

- Tökéletes, - mondá, - gyönyörű, én egy írási s nem írályi mintát kértem kegyedtől.

És mi alatt Helén felállott -

- Ej hogyan! - mondá, - kegyed már vissza akar vonulni?

De azonnal helyre hozta, mit e néhány szó túlságosan kifejezett.

- Ha kegyed szives lesz ismét eljönni a jövő szombaton, tudtára adom a választ, melyet addig
kétségtelenül megkapok.

Azután komoly kifejezést öltött, mely ellentétet képezett azzal, mit szemei pár perczczel
előbb kifejeztek.

- Kérjük az Istent kisasszony, hogy szándékainkat teljesítse!

És méltósággal kísért ki.

V.

Helén megsemmisülten ért vissza Condéba, nem tudta, mit gondoljon, s nem mert semmiben sem megállapodni, sőt tartózkodott bizonyos kérdésektől.

Kétségtelenül Prétavoine gróf szokásai közé tartozott e modor.

Ő a hibás, mindig azt képzei, hogy őt nézik, hiszen csak úgy néztek rá, mint bárki másra, semmi egyéb. Szegény atyja verte ez eszmét fejébe, folyton gyakori szépségét magasztalva. Kétségtelenül nem volt ő oly szép, minek legnagyobb jele, hogy Radou nem akarta nőül venni. Voltak napjai, mikor talán jól nézett ki, de volt olyan is, mikor csinos sem volt. És azután a férfiak nem is ép oly elfogultak a szépség iránt.

Az csakugyan örült hiúság lenne részéről azt képzelni, hogy oly ember, minő Prétavoine gróf, azért, mivel oly sovár szemekkel nézett rá, bűnös szándéokra gondoljon.

Különben is minő czélok volnának azok? Hiszen először látta, a jövő szombaton fogja utoljára, s azzal vége lesz közöttük mindennek.

«Kérjük az Istent, hogy teljesítse szándékainkat.» E szavakkal végezte együttlétöket, erre kellett visszaemlékeznie, csupán erre. Okvetetlen az a jó ember volt a gróf, minőnek barátai állították, jótékony s nem más.

Ezt mondta nagyanyjának is, mikor számot adott látogatásáról, természetesen elhallgatva az őt annyira megzavaró tekinteteket.

- Ismertem anyját még mikor szatócsné volt Hannebaultban, - mond az agg nő, - ez tehát oly ember, ki nem felejtí el, hogy az ő családja sem volt mindig szerencsés.

Helén sokáig ingadozott, írjon-e Merault Lajosnak, Condé képviselőjének, miként Malatiré úr tanácsolta; ebben előtte volt valami sértő kétszínűség, és még a rouvraye-i kastélyba menetele előtt föltette magában, hogy e levelet nem küldi el. De visszatérve onnan és folyton ismételve, hogy Prétavoine grófba helyezendi bizalmát, mégis elhatározta a levél megírását. Csak hogy ügyes mentegetődzés helyett megvallotta a valót: ő kikérte a főtanácsos pártfogását, a mint most azért a képviselőhöz folyamodik. E vallomás talán ügyetlenség volt, de nem tehetett másként.

Azután bevárta a szombatot.

Ha elfogúlt volt első rouvraye-i útjában, a másodikon még inkább el volt fogulva.

Hiába ismételtette magának, hogy az balgaság, az épen nem nyugtatta meg, és a helyett, hogy sietne, időnként megállott hirtelen, maga sem tudva miért.

Végre elérkezett a kapus kerti lakásáig, azután a kastélyba ment, s azonnal bevezették a váróterembe, hol senkit sem talált, mi egy kissé megzavarta. Úgy tetszett neki, hogy szüksége volt magát összeszedni s előkészíteni.

Nem volt rá ideje; alig lépett be, midőn a gróf fölnyitá a nagy terem ajtaját, és mosolyogva jött elébe.

Helén elámult, midőn az kezét nyújtá neki.

Mit kell tennie?

Odanyújtá a magáét is; a gróf megfogta, és gyöngéden, hosszasan, sokkal hosszasan, mint azt egy idegennek szokás, megszorította.

- Lépjen be hát, - mond, - már vártam önre.

És előre bocsátva, az olasz fal mögé vezette, hol leültette egy pamlagra.

- Kegyed átfázhatott e zord időben, - mond, - melegítse föl lábait közelebből, a közben cseveghetünk, mert beszélni valónk lesz.

És melléje ült.

- De kegyed nem melengeti magát, - zaklatta a gróf, mintha sokat tartana arra, hogy lábait közelebb tegye a kandallóhoz, mi ruhája fölemelésére kényszerítené.

- Nem fázom, - felelt a leányka.

- Vallja be inkább, hogy szeretné mielőbb megtudni, mit mondani akarok kegyednek, föl-fogom ezt, s azonnal rátérek. Nos tehát nagy esélyeink vannak a sikerhez...

- Ah gróf úr, mennyire köszönöm önnek!

- Várjon egy kicsit, még nem vagyunk a köszönetnél, és az előtt még van egy pár kérdésem kegyedhez, melyekre őszinte feleletét kérem. Megígéri azt nekem?

- Teljes őszinteséggel ígérem önnek.

- Azt meg fogja érteni, hogy kérelmét támogatva egy bizonyos pontig felelősséget vállaltam érte: méltányos tehát, hogy megtudjam, mire és mennyire kötelezem magamat. Tehát a tanítási szándék tökéletes elhatározás kegyednél?

- Tökéletesen elhatározott, igen is gróf úr, és annál rettenthetlenebb, miután más segédforrással nem rendelkezem; ez tehát nemcsak akarat nálam, de kényszerűség is egyszersmind.

- Azért, mert meg kell értenie, miszerint több egyénnel beszéltem e tárgyban, hogy jól értesüljek mindenről... és ama egyének példálózgattak bizonyos házassági tervről. Létezik ez a terv?

Helén egy perczig zavarba jött; első ízben egy physikai vizsgálatnak kellett magát alávetni, s most egy reá nézve nem kevésbé zavaró, nem kevésbé kellemetlen vizsgának.

- Jegyezze meg, - mond Prétavoine, - hogy én ezt a tervet egész természetesnek találánám, sőt az lenne természetellenes, ha oly bájos teremtés, mint kegyed, nem szeretetténék.

E szavak siettették Helén feleletét:

- Ez a terv nem létezik, - mondá.

- Pedig nekem egy kollégiumi tanárt neveztek meg?

- Ha egy tanárhoz kellene nőül mennem, nem kívánnék iskolai tanítónővé lenni.

- De addig.

- Nekem nem kell oly házasságra váromoznom, mely soha sem fog létesülni.

- De nem kellett volna-e annak megtörténni?

- Atyámnak volt az gondolatában.

- És kegyed?

Ezt mondva, tekintetét kereste, és ekkor a leány bátran fölemelte szemeit, és ő is szembe nézte.

- Nekem nem, - mondá.

Észrevenni vélte, hogy a gróf egy önkéntelen elégedett mozdulatot tett, de valószínűleg tévedett.

Mi tekintetben is érdekelte volna Prétavoine urat, volt-e vagy nem eszében Radou nejévé lenni?

A gróf maga válaszolt e kérdésre, melyet ő csak gondolt.

- Ne lepje meg e kérdezősködés kisasszony. Mi többiek a vallás és erkölcs védelmezői, mi oly követelményeket fektetünk a nevelésre, minők eltérnek más köznapi emberektől. Így előttem oly nő, kinek férje s gyermekei vannak, soha sem lesz jó tanítónő, mert soha sem lesz az a kizárólagos önfeláldozása, melyet hivatása követel, s nem csak a pap- vagy apáczának elkerülhetetlen a tisztaság fogadalma, de mindazoknak is, kik az önmegtagadás művének szentelik magokat, mely tökéletes átadást igényel, az pedig lehetetlen, ha oly férjjel bír a nő, kit szeressen s gondozni való gyermekekkel. Most tehát érti nemde, mi sugallá kérdéseimet?

Helén lehajtá fejét, s biztonsága visszatért; hogy ne lenne bizalma ily módon beszélő ember iránt?

- Más részt pedig kegyedre vonatkozó céljaim is intéztették velem ezt a kérdést. Ön nem kíván távozni Condéból, úgy-e?

- Nagyanyám érdekében boldog volnék itt maradhatni.

- Nos tehát! remélem, hogy ha lépteimnek sikere lesz, akkor ide neveztetik ki Bourlandaisbe, hol eddig csak egy vegyes iskolánk volt, s most egy nyilvános leányiskolát fogunk felállítani. Az kétségtől igen szerény lenne oly nőnek, mint ön.

- Én oly boldog volnék.

- Igazán boldog lenne?

Elhallgatott, s oly különösen nézett rá, hogy Helén megdermedni érzé magát.

Hozzá közeledett, egészen mellé, oly közel, hogy érintette. Helén hátrálni akart, de már ösztönszerűleg a pamlag végéhez ért.

- És én szintén igen boldog volnék ez intézkedés által, - mond a gróf, feléje hajolva, - eleinte apáczáról volt szó, de az állás oly szerény, hogy azt hiszem, mellőzhetjük s önt alkalmazhatjuk helyébe. Ez által meglátandja, mily vonzalmat ébresztett bennem s mennyire érdekel személye. Még csak kevés ideje ismerjük egymást, de kegyed oly mély benyomást tett reám szépsége s bájai által...

- Uram!...

- Ejh! hogyan, talán csak nem jön zavarba, s nem nyugtalanítja, hogy ha bevallom csodálatomat e szépség iránt? Csak nem először magasztalták azt ön előtt?

- Ily kifejezéseket s ily körülmények között először, gróf úr.

- Az esetben még senkire sem tette mai napig azt a hatást, melyet reám, és ennek örülök. Föl-foghatja tehát, hogy őszintén beszélek, azt mondva, hogy boldog leszek, ha közelemben lesz Bourlandaisben, hol gyakran láthatjuk egymást, igen gyakran. Azt tudja, hogy én minden hónapban tizenöt napot Rouvrayban töltök. Most már nagy vonzerő lesz reám nézve itt egy oly csábító, oly finom, művelt szellemű fiatal nővel találkozhatni, mint ön.

- De hisz az lehetetlen...

- És miért lehetetlen, - kiáltott fel a gróf élénken, szavait félbeszakítva, - semmi sem lehetetlen óvatossággal s ügyességgel. És mi bírni fogunk ez óvatosság- és ügyességgel, azt ígérem önnek. Én itt nagyon visszavonultan élek, s csak bizonyos meghatározott órában fogadom el azokat, kiknek ügyök van velem; az idő többi részén szabad vagyok. Ez idő a mienk leend, ha akarja. Helyzetemet ismeri s tudja, mily vigasztalan az. Nem volna e méltó egy mélyen érző nőhöz, megédesíteni életem keserveit. Mily háladatosságot, elismerést nem tanúsítanék az iránt, ki erre vállalkoznék. Nem lenne-e ön ez a nő, ez a jó angyal?

A mint e szavakat bevégezte, karját a leány dereka körül fonta és jobb kezével megragadta annak védelmére kinyújtott kezét.

De a leány egy szökéssel fölugrott, és heves erőlködéssel kiragadta magát öleléséből.

A gróf maga is fölkelt, és két karját kitárva, Helént magához ölelte; de az még egyszer kibontakozott.

- Ereszszen el, - kiáltott kétségbeesetten, keresve, merre menekülhessen el.

De Prétavoine elibe állott, útját elzárva.

- Miért e rémület? - mond. - Mit lát bennem oly ijesztőt, a helyett, hogy odaadásomat látná? Csupán az odaadás hathatná meg és semmi más; ön csakis azt gondolhatja, hogy oly barátot nyerhet én bennem, ki egészen az öné, érti-e, egészen az öné.

- Mily áron, Istenem! én szegény, de becsületes leány vagyok.

Helén oly erélyes ékesszólással veté oda e néhány szót, hogy a gróf fölfogta, miszerint túlságosan sietett, s túl-messze ment.

- Mivel támadhatja meg becsületét a kegyednek följánlott barátság. Ugyan minő gondolata támadhatott? Ej no! majd meggondolja, és méltányosabban térend vissza hozzám. Várni fogom, s akkor folytatandom lépéseimet, melyeknek, szavamat adom, hogy sikerök lesz, ha ön akarja!

VI.

Helén emelt fővel távozott; eltökélten ment le a küllépcsőn, áthaladt a kerten, és elment a kapus kerti háza előtt.

De a sétányra érve, midőn azt hívé, hogy többé nem láthatták, egy tölgyfa törzsére ülve, sírva fakadt, s a széken majd megfojtá.

Ez ember!

És ő szentnek hitte őt!

Mily ügyességgel irányozta e társalgást, hogy meg ne ijeszsze s céljához érjen, eleinte a szépsége s bájai által reá gyakorolt mély benyomásról beszélve, melyet oly csábító nő idézhet elő, mint ő; azután az ígéretekre térve: «Egész időm önnek lesz szentelve», mellőzve a neki tehető ellenvetéseket: «Semmi sem lehetetlen óvatossággal s ügyességgel»; világosan megszabva az árat, melyhez közbenjárását kötötte. «Oly barátot nyerve, ki egészen az öné volna», végre egy fenyegetéssel végezve: «Majd ha ildomosabban tér vissza hozzám, akkor fogom folytatni lépéseimet, melyek sikerülnek, ha ön akarja».

Egyetlen jelentőség nélküli szó sem, mely valóságban ne fejezné ki hússzor, százszor azt, amit nem akart kimondani, oly módon, hogy csak azok összeegyeztetésével lehetett értékét fölfogni.

Tehát e szerint nem volt az igazelmű, nagylelkű, milyennek pártja állítá; de igen a gaz, alattomos, kétszínű, minőnek ellenségei mondták, kik még nem ismerték olyannak, minő valóságban volt.

Több emberrel beszélt felőle, mondta ő, hogy helyes értesülést nyerjen. Akkor, ha ez igaz volna, tudnia kellene, hogy ő becsületes, erényes leány, és mégis közönséges lényként bánt vele.

Gyöngesség vett rajta erőt és könnyei megeredtek. Senki sem látta e pázsit közepén, hol néhány marha sétált kedvtelve, sírhatott s átadhatta magát elkeseredésének.

Ez volt első kísérlete az életben, fájdalom, mily szomorú! mily kétségbeejtő. A jelen borzalma visszataszította a múltba. Ki hitte volna akkor, midőn az a gyöngessége volt büszkének lenni szépségére, hogy egy napon szenvedni fog miatta oly kegyetlenül. Ha csúnya, nem lett volna ily gyalázatnak kitéve. És szegény atyja, ki szintoly elbízott volt e szépségre. A sírban legálább azzal az előnnyel bírnak a holtak, hogy nem láthatják azok nyomorát s szégyenét, melynek hátrahagyottaik ki vannak téve. A betegség csapása alatt kétségbe esett miatta, de bizonyosan még se képzelte azt, mi bekövetkezett.

Oly nagy volt kimerültsége, hogy sokáig ott maradt volna még, ha a hideg nem emlékeztette volna a valóságra.

Nem volt szabad elhagynia magát, föl kelle emelkednie, nem kétségbe esni, hanem küzdeni.

A sírás és sóhajlás oly könnyebbségek valának, melyek neki nem voltak megengedve.

Megérkezett Condéba, s visszatért a kollégiumba.

- Nos leányom, - kérde nagyanyja, elibe szaladva.

- Nos tehát, nagyanyám, Prétavoine úrra nem kell számítani.

- Ah Istenem! és miért?

- Ő Bourlandaisbe akar kineveztetni egy tanítónőt, és oly föltételeket kíván tőlem, melyeket én nem teljesíthetek.

- Én azt hittem, hogy te mindent képes vagy betölteni, mit egy iskolai tanítónőtől kívánhatnak.

- Nem, nagyanyám.

- Mily, szerencsétlenség. Istenem! Mi lesz belőlünk? Én találkoztam távollétedben az új igazgatóval, és tizenöt nap alatt át kell neki adni helyünket.

- Nos tehát nagymama, tizenöt nap alatt elmegyünk innen.

- De hát hova?

- Tizenöt nap van még előttünk, addig majd találunk helyet.

- Merault úr bizonyosan nem lesz oly nehézkes, mint Prétavoine gróf volt.

- Ah! ha Condéban volna, de szerencsétlenségre Párisban van.

- Szerencsétlenségre.

Ő nem őszintén mondta e szót: szerencsétlenségre, ki tudja, hogy a képviselő is nem épen így beszélne-e hozzá, mint a főtanácsos; előtte való nap még soha sem jutott volna ilyesmi eszébe, de most mindent hitt, és mindentől félt.

Csak tizenöt nap még. És azután hova menjenek? mit csináljon?

Az illusio lehetetlen vala; gróf Prétavoineban ellenfelet, ellenséget találánd ezután, ki minden befolyását fölhasználndja ellene, a mint azt megtette volna mellette, ha ildomos lett volna, miként ő maga mondta.

A képviselő befolyása vajon felül fogja-e mulni a főtanácsosét?

És különben is részesítené-e őt a képviselő abban a pártfogásban?

Nem sokára meggyőződhetett, hogy Prétavoine grófot illető aggályai nagyon is alaposak valának, mert meglátogatván a felügyelőt, az eléggé rosszul fogadta, vagyis inkább nem fogadta jól, nem mervén végletekig menni, mi túlságig hangsúlyozta volna pártnézetét.

- Kegyed számot adni jön nekem főtanácsosunknál tett látogatásáról, - mond, - nos tehát! én tudom mi történt.

- Ah!

- Egy bizonyos határig, vagy is jobban mondva bizonyos pontig. Láttam Prétavoine gróf urat, nem titkolá el előttem szokott őszinteségével, hogy nem volt szerencséje ön előnyéhez, vagyis nem volt épen rosszul hangolva, de végre is nem előnyösen. A legnagyobb dícséretekkel halmozta önt, műveltsége s képzettségét illetőleg. Csak azt találja, hogy igenis képzett egy községi tanítónőnek. Ez ugyan nem látszik észszerűnek, de azért igen észszerű megjegyzés, legalább egy bizonyos mértékben s egy bizonyos pontig ő szerinte; mert mi engem illet, tudja, hogy én azt találom, miszerint neki igaza van, s más részt úgy látom, hogy önnek sincs igaztalansága.

- Hiba lehet e az, ha megélhetésemet becsületesen akarom megszerezni.

- Épen ez életnézete kitünő, elismerem, de ez nem az övé, mely szintén kitünő, nem tagadhatom; ő attól tart, hogy épen műveltsége s képzettségénél fogva nem érezhetné magát méltó helyén, s meg lenne alázva egy falusi iskolában, ha merném állítani.

- Én minden helyet jónak találnék, a hol megélhetek.

- Ez az ön nézete s nem az övé, ép úgy, minthogy az enyém is, s még sem az enyém; mert ha igazat adok önnek, azt találom másrészt, hogy neki is igaza van; minden viszonylagos e világban. Az nagyon bosszantó, az igaz, igen bosszantó, hogy nem győzhette meg hivatásának alaposságáról, mert felfoghatja, hogyha Prétavoine gróf ellene van, én nem tehetek érte semmit, semmit sem, ha csak Merault ur nem veszi pártfogásába.

E bonyolult szóhalmaz őszintén kifejezte Malatiré úr félénk jellemét; ha más is pártolja, én is mellette leszek, ha senkije sem lesz, én sem leszek.

Szerencséjére kapott egy levelet Merault úrtól, mely némi reménnyel kecsegtette.

A képviselőnek választójához irányzott stíljében ígérte, hogy számba veendi a hozzá intézett kérelmet és támogatni fogja az illető helyen; ő tudta, hogy Margueritte úr oly becsületes ember volt, ki becsületet szerzett szülőhelyének, és szerencsésnek érzi magát a leányra kiterjeszteni érdeklődését s rokonszenvét, és sajnálta, hogy azt be nem bizonyíthatta az apának.

Ők nem nehézkesek a rokonszenvnek bizonyíztatásában a szerencsétlenek iránt; e levél, mely szinte abba a mintába öntetett, melyekkel a képviselők felelni szoktak a hozzájuk hullámzó számtalan folyamódásokra, e levél visszaadta a reményt Helénnek, és főleg az öreg anyának.

Minden esetben megkönnyebbítette a kiköltözés fájdalmát, mit az új főigazgató követelt.

Ha kénytelenek voltak is egy az Andon külváros végén levő kis lakásban elhelyezkedni, mely egy kis konyha s egy szobából állott, legalább panasz nélkül fogadták el, abban a reményben, hogy csak rövid időre lesz úgy is, néhány hétre, talán néhány hónapra.

Margueritte úr butorzatából két ágyat s az ágyneműt, három széket, egy asztalt, egy kis fehérneműt, s néhány konyhaeszközt tarthattak meg, s az kielégíté őket.

De mi mindennél jobban engedte bevárni a jobb napokat, az a 250 frank volt, mi az eladásokból s minden adósság kifizetése után megmaradt Helénnek; néhány hónapra el voltak látva, s nem voltak kitéve az éhenhalásnak.

VII.

A 250 frank, midőn attól félt, hogy fizetni való adóssága lesz, Helén előtt egész vagyont képezett.

Azonban se ő, se nagyanyja nem támaszkodtak arra.

Elhelyezkedésük után két nappal, a nagyanya diadalmaskodva jelenté ki unokájának, hogy talált oly munkát, mely megjavítja helyzetüket: harisnyák kötését egy nyolcz tagú család számára, kik csak kézzel kötött harisnyákat viselnek; nem fogják neki drágán megfizetni, de végre is kereshet általa 11-12, sőt 13 sous is naponként.

- Mert dicsekvés nélkül mondhatom, hogy kevés oly kötőné van, ki oly gyorsan halad a munkában, mint én, még jó ujjaim vannak, bátyámnál én készítettem a mellényeket, harisnyát és fejkötőt az egész családnak, és soha sem váraoztak utána, tíz személy, s hozzá még férfiak, kik a munkában sokat tépnek, ez aztán dolog volt.

Helénnek maga részéről kilátása volt egy órai lecke adására, minden este, a vasárnapot kivéve, egy vászonkereskedőnének, ki javítani akarta írását és orthographiáját, hogy verse-nyezhessen a Ladoux-testvérekkel, kik hosszú évek óta a vidék legjobb vevőivel bírtak. Csupán egy frankjával fizették neki ez órákat, de helyzetében husz sous oly összeg vala, melyet se megvetni, se visszautasítani nem lehetett.

Nem különben nem vethette meg, se vissza nem utasíthatta e leczkét tanítványának könnyelmű életmódja végett, miként mondták, ki Párisban célzott nem érvén, a Condéba jött szerencsét próbálni.

A leckeadás és harisnyakötés körülbelül negyvenkét frankot jövedelmezett nekik havonként, úgy szólván alig elegendőt az élelem, fűtés és világításra, de természetesen az élelmet, fűtést és világítást a legszűkebbre, a legszükségesebbre vonták össze.

A nyomorúlt megélhetéshez elkerülhetetlenebbeken kívül, a nagyanya nem volt érzékeny a hideg iránt, s nem kívánt nagy világítást foglalkozásához. Helén pedig elég edzett volt, hogy minden nélkülözést elviselhessen szenvedés nélkül, legalább nem közvetlenül, és elég elhatározott volt arra is, hogy panasz nélkül fogadja el, különben nem fog örökké tartani, majd találhat még más leczkét is, s időközben ki is nevezhetik.

Azonban a kinevezés nem érkezett meg, és semmi sem sejteté, hogy egyhamar megérkezik. Helén meg akarta kísérleni annak sürgetését.

Midőn elkészíté folyamodványát, írt az elemi oktatásügyi igazgatónak, ki a megye székhelyén lakott, és ki egyszersmind akadémiai felügyelő is, de személyesen nem ment el hozzá. Egy kis pénze levén, egy lépésre határozta magát, mely kétségtelenül elkerülhetetlen vala, és melyhez nem volt joga meg nem kísérleni.

Fölhasználva egy kedvező pillanatot, midőn tanítványa nem volt szabad este, mi elég gyakran előadta magát s annyiival csökkenté a havi bevételt, útnak indúlt tehát, hogy fölkeresse azt, ki sorsát kezében tartá, rettenetesen fölindultan, de elszántan.

Egy ajánló levelet kért az elemi felügyelőtől, és az megtagadta tőle, magától értetődik, nem épen visszautasítva, de még sem adott.

- Nem volna illő ily türelmetlenséget mutatni az ő helyzetében, és azután ott nem az ő, de atyja nevének bemutatására volt szükség, mert ez fölért a legjobb ajánlatokkal; végre fölhasználta minden mentségét oly embernek, ki fél valamibe bocsátkozni, nehogy compromittálja magát.

Csakis atyja nevére számított tehát, és az támogatta akkor is, midőn három órai várakozás után végre a tanügyi igazgató elébe bocsátották.

A mily félénk és ingadozó volt a felügyelő, annyira telve volt az igazgató biztatással; ő nem félt semmi nyilatkozattól, midőn azt ő kiadta csálhatatlansága magaslatáról.

- Mily sajátságos eszme öntől az elemi oktatásra adni magát? - mondá leereszkedően. - Mire fogja az vezetni?

- A megélhetésre.

- Azt hiszi?

Ez egy egyetemi egyén volt, ki az egyetem hitvallását követte, de ki igen kevésre becsülte az elemi oktatást; ha tanárrá lesz valaki, az helyes, sőt az a legjobb, a mi képzelhető a világon, s ő nem is ismert el magasabb, nemesebb hivatást, de iskolamester! Hogy nyolcz éves kis polgárokat tanítsa az ember ejtegetni a «rózsát», az még valami lehet, de hogy kis paraszt gyerekeket tanítson valaki syllabizálni, vagy egy számot annyiszor ismételtetni vele, a hány egység van egy másik föladvány számában, ez már nem érdemli a fáradságot.

- Miért ne léphetne ön inkább egy intézetbe, hol kiváló tulajdonai méltóbb alkalmazást nyerhetnének, - mondá.

- Nagyanyámat akarnám magam mellett tartani, és így cselekedve, atyám óhaját viszem keresztül.

- Érzelő volt a szegény Margueritte! Vajon mire használt az neki?

- Hogy megszerettesse magát, és szerették is gyöngéden, esküszöm önnek.

- Kétségtelenül, kétségtelenül, de az érzem nem biztosítja az életet, se a magunkét, se gyermekeinkét.

- Legalább előkészíti néha, s ez az én esetem is, mert ha atyám vagyont nem hagyott is reám, de hagyott oly nevet, mely megengedi, hogy az ön igazságérzetére hivatkozzam.

Ezt emelt fővel, minden kérdés nélkül mondotta, de szilárdan, mint oly leány, ki büszke atyjára.

- Helyes gyermekem, ön derék leánynak látszik nekem.

- Iparkodni fogok méltóvá lenni atyámhoz, reá hivatkozva, kérem önt is, ne feledkezzék meg folyamodásomról.

Telve reménynyel tért haza Condéba, mert ha nem adtak is neki rögtön s határozott ígéretet, de adtak legalább jó szót.

E reményteljes érzés épen jókor jelentkezett, hogy túlságos levertség nélkül viselhesse el egy órás leckéje elvesztését, mely megérkezése után másnap már bekövetkezett.

Noha már nem egészen fiatal, tanítványa elég csinos volt, jól ápolt szépség, és főleg eléggé kevés komoly kinézése volt arra, hogy fiatal emberek körében föltűnjék, kik igen unatkozva Condéban, szórakozást kerestek, bárminő legyen is az.

Helénnek majdnem semmi értesítése sem volt tanítványa felől, és mindig egyedül találta őt, a mikor találta.

Általában mit sem tudott viseletéről és majdnem semmit jelleméről; úgy tetszék ugyan neki, hogy öltözékeiben túlkaczér, és némely dolgokban igen könnyelmű volt, de az volt az egész; a mód, melylyel a lecke ideje betöltötte, nem engedték meg a csevegést.

- Mennyire sajnáltam, hogy tegnap nem volt itt, - mondá a vászonkereskedőné, midőn Helén belépett hozzá, - egy bizalmas szolgálatot tehetett volna nekem, de arra még ma is van idő.

- Szolgálatára állok.

- Ime miről van szó: rendes dictándónk helyett szeretném, ha kegyed két levelet fogalmazna számomra, melyet én azonnal letisztáznék, ön tollamba mondaná s kijavítná a hibákat.

- De hogy e leveleket tollába mondhaszam, szükséges legalább megtudnom, mit benne kifejezni kíván.

- Akkor hát ön megteszi e szivességet? - kiáltott föl, zavarából nagy meglepődésbe menve át.

- De kétségtelenül, ha az önt lekötelezi.

- Meghiszem azt, hogy lekötelez.

- Ez oly föladvány, mint bármely más, sőt igen jó gyakorlat.

- Ime az eset: ez első levél válasz egy kapott nyilatkozatra; nem mutathatom meg önnek, mivel egy a városban nagyon jól ismert úrtól jön, ki nevét is aláírta; de az mindegy, úgy is tudom, mit akarok felelni: ön csak szép mondatokban segít kifejezni azt, mit meg fogok magyarázni. A második ellenben már sokkal nehezebb, mert annak bonyolultabbnak kell lenni, oly módon, hogy az olvasó azt olvassa ki belőle, a mit tulajdonképen akar, és hogy én is azt mondhaszam neki, később, a mit akarok: fekete vagy fehér, a körülményekhez képest. Egy szóval ez ma egy szakító levél, de oly formán szerkesztve, hogy ne zárja ki holnap a ki-egyenlítést... vagy később, ha az első levél nem idézné elő várakozásom eredményét. Érti úgy-e?

- Egy cseppet sem. És nem is fogalmazhatom se az elsőt, se a másodikat.

- Az elsőt majd tollába mondom.

- Akkor nekem semmi teendőm mellette.

- Hisz azt mondta nekem, hogy szívesen teszi.

- Még akkor nem értettem meg, mit kíván tőlem, most miután megértettem, nincs más dolgom, mint visszavonulni.

- Ah! no lám!

- Adieu kisasszony!

És Helén eltávozott, rá sem gondolva, hogy e lecke képezte életét, a mindennapi kenyeret.

Csak az utcán jutott ez eszébe; de ekkor a helyett hogy megállna, vagy visszatérne, csak még gyorsabban haladt előre és még elszántabban.

VIII.

A reméllett, de nem ünnepélyesen megígért kinevezést várva, mely még sokára haladhatott, még jobban össze kellett huzni magát.

A negyvenkét frankból, mely a vászonkereskedőné leczkéje elvesztése előtt havi költségvetésüket képezte, huszonnégy frank hiányzott; nem maradt belőle tehát csak tizennyolcz, melyet nagyanyja keresett.

Tehát ekként valósult Mindez néni föltevése: a nagyanya dolgozott unokája megélhetéseért.

Önmaga is dolgozni akart azért, hogy bármi csekélységet is, de kereshessen.

Egy az ő helyzetében levő nőnek csupán egyetlen lehetséges munka létezett: a tűé.

De ha varrt, avagy hímzett is, tökéletesen még sem tudott sem varrni, sem hímezni, vagyis hiányzott hozzá ügyessége, a szabályosság, s a gyorsaság, mely minden foglalkozásnál az első kérdés, legyen szó egy törlőruha beszegése vagy egy kép festéséről.

Írjon? akkor Griolet úrhoz kellett volna folyamodni, és ő inkább meghalna éhen, mintsem elviselje a mosolyt, melylyel az kérelmét fogadná, mit részéről s a történetek után beleegyezésnek venne.

Kötni? Ezt meg is tette, azzal az előnnyel bírván a munka, hogy nem kellett kunyorálni, miután egyszerűen csak nagyanyjának kelle segíteni. De finom és ügyes ujjai közé a munka nem illett úgy, mint az öreg nő ránczos, merev kezébe. A 12-13 sous helyett naponként alig bírt 6-7-et megkeresni.

Mindazonáltal nem hagyta abba e munkát, nem lévén jobb annak helyettesítésére, ez is jobb volt a semminél.

Ezen a nagyanya 13 sousjához csatolt 7 sous 20 soust juttatott nekik naponként, és e pillanatig elköltöttek 32-35-öt.

E hiányzó 12-15 soust kellett hát meggazdálkodni.

A mit nem vonhattak el reggelijök- s ebédjüktől, azt elvonták a fűtéstől és világítástól, noha az idény igen zord volt, s az estét a lehető leghosszabbra valának kénytelenek nyújtani főnlétökkel ez idényben, midőn az éj már öt óra előtt beállott.

Szerencsére ez oldalról a véletlen jött segélyökre szükségökben.

E külvárosban választva lakásukat, Helén két kényszerűségnek engedett: házbérök olcsóbb volt, mint a városban, és ők majdnem falun valának; nagyanyja, ki csaknem mindig a mezőn lakott, itt jó levegőt s napfényt talált; körültek az Andent ellepő dús rétek terültek el, az országútra néző ablakjokból látták a folyam körüli fákat, és udvarukban egész nap hallani lehetett a tyúkok kotkodácsolását, a kakasok kukorikolását s a galambok turbékolását; ez kevésbbé tette szomorúvá az öreg pórnő életét, ki nem hagyta el többé négy falból álló otthonát.

Azonban ez mégis egy város külvárosa volt, s nem a szabad mező: így épen szemben ablakukkal az út másik oldalán, mely elég keskeny volt e helyen, egy gyár bejárata látszott, melyben éjjel-nappal folyt a munka, oly módon, hogy a munkások jövésmenését megvilágítandó estétől reggelig egy gázláng égett e bejárat fölött.

E gázláng engedte nekik épen a világítás meggazdálkodását; ebédjök után minden este félre vonták szobájok ablakáról a függönyt, s az ablakhoz ülve a lehető legközelebb, hogy mit se veszítsenek el a gáz fényéből, mely az úton keresztül hozzájuk hatott el, tizenegy óráig este maradtak ott erélyesen kötögetve.

Kevésbbé fáztak volna a szoba közepén, midőn kívül fagyott; azonban itt nem lett volna elegendő világosságuk, kivált Helénnek, ki nem bírván nagyanyjának se ügyességével, se gyakorlottságával, gyakran kellett munkájára figyelni, hogy abban hibát ne ejtsen.

Gyakorta órákig sem lehetett egyebet hallani a tűk egyhangú zörgésénél, midőn azok egymást érintették. Azután egyszerre egy pár szót váltottak egymással, de ez nem volt panasz, nem zugolódtak, se helyzetök, se szenvedéseik ellen, a fáradtság, hideg s egyéb nélkülözések miatt.

Úgy látszik, hogy e tárgyban néma megegyezés volt közöttük, s hogy inkább bátorítani, mint kétségbe ejteni akarták egymást.

De akaratok ellenére is ellebbent néha egy-egy szó ajkaikról, mely kifejezte egyik- vagy másíknak érzését.

Egy este, midőn rettenetesen fagyott, és a csikorgó úton hallani lehetett a járőkelők csizmájának recsegését, mi alatt a zuzmarával borított üvegtáblák ropogtak az éjszaki szél alatt, ők szótlanul dolgoztak.

- Az mégis nagy szerencse, hogy ablakaink jól záródnak, - jegyzé meg a nagyanya.

Ez nem volt panasz, de mely szó lehetett volna fájdalmasabb vallomása a hidegnek, melyet a félig megdermedt öreg nő érzett ma három órán át székén ülve, nem tevéen más mozgást ujjai mozgatásán kívül.

Helén, ki nem szenvedett kevesebbet a hidegtől nagyanyjánál, és ki tán még többet állott ki, mert ő nem volt szokva a szabad ég alatti élethez, de ki annak daczára sem akart tüzet rakni, hanem nem állhatott ellent e fölkiáltásnak:

- Bármily jól csukódik is ablakunk, - mondá, - mégis túlságos a hideg, holnap rakunk is egy kis tüzet; én már nem bírom ujjaimat mozgatni.

- Én lábaimat nem érzem többé.

- Miért nem mondta ezt előbb, nagyanyám?

- Ah! ha még panaszkodnánk is.

- Holnap veszek szemet.

- És hol veszed rá a pénzt?

- Tőkénkből; a gazdálkodás helyes, de nem annyira, hogy bele haljunk.

- Utoljára is az igaz, ha nem fázunk, sebesebben dolgozhatunk, mert az ujjak hajlékonyabbak lesznek.

E zordon tél sokáig tartott, és nemcsak a kőszén vásárlása miatt kellett a tőkéhez nyúlui, de az élelmiszerekért is, melyeknek igen fölment az ára, mint az rendesen történni szokott, ha a tél nagyon kemény.

E szerény, csekély 250 forintos kis tőke, mely fő segédforrásukat képezte, minden héten kevesbedett, nem volt többé több 240-230, azután 200 franknál.

Helén látva tőkéje apadását, hogy kétségbe ne essék, azzal vígasztalta magát, miszerint kinevezése kétségtelenül nem sokára mégis csak megérkezend, s hogy már nem várathat magára sokáig, de minden meggyőződés és hit nélkül csak ajka rebegte: «Miért ne?»

És hanem fog megjönni?

Mit fognak kezdeni, ha már nem lesz pénzők?

Nagyanya képes lesz-e sokáig elviselni a nélkülözésteljes életet s nyomort?

Okosság volt e azt reá erőszakolni?

Midőn atyja magához akarta venni anyját, egy boldog elégedett életet remélt számára biztosíthatni, a nyugalmat és jólétet, s ő maga is Mindez néni ajánlatát visszautasítva, azt hitte, hogy ha nem valósíthatja is meg atyja terveit, legalább bizonyos békés nyugalmat biztosíthat nagyanyjának, és ime e gondtalan nyugalom helyett a szegény öregasszony csak fárasztó s szakadatlan dologra talált. Ily föltételek alatt kellett-e e mellett megmaradni, s nem volt-e jobb

visszatérni Mindez nénihez. Mily rettenetes felelősség Helénre nézve, ha nagyanyja megbetegednék? Ha meghalna, nem ő ölné-e meg? Kétségtelenül keserves volt e megaláztatásnak alávetni magát. Kétségtelenül az már nem lenne se békés, se nyugalmas élet, melyet a nagy-néni vezetése alatt találna. De hasonló körülmények közt nem lehetett kérdés se méltóság-, se megaláztatásról, melynek befolyást kelle gyakorolni elhatározásukra, és midőn a gyomor leg-
iszonyúbb csapása alatt valának, nem lehetett tudni, élvezhetné-e nagyanyja a nyugalmat ily foglalkozás mellett.

Hosszas ingadozás után Helén elhatározá megtenni az ajánlatot nagyanyjának, hogy térjen vissza Mindez nénihez.

De nagyanyja visszautasítá.

- Velem jönnél-e te is, kedves leányom?

- Nem, az lehetetlen, hisz tudja, hogy néném kijelenté, miszerint engem el nem fogadhat.

- Nos tehát, én magam nem megyek; ha semmit sem keresnék s terhedre esnék, akkor még elmennék talán, de miután a jó Isten megengedi, hogy valamit keressek.

- Többet, mint én.

- Épen azért, semmi ok sincs arra, hogy elhagyjalak, mivel eltávozásom nem tenné jobbá a te helyzetedet. Vajon nem találod-e te is, hogy kevésbbé vagyunk szerencsétlenek a szenvedésben, ha megosztjuk, mint ha egyedül szenvedünk? És te egyedül volnál, szegény leányom. És azután atyád is azt akarta, hogy együtt lakjunk, és nekem bűnnek tetszenék, ha csak akkor követném akaratát, midőn jó dolgunk van, s akkor nem, ha a helyzet rosszabb. Együtt maradtunk volna a szerencsében; együtt maradunk a szerencsétlenségben is, az sem tart örökké. Legalább is sokáig tartott, és a tőke mindig fogyott.

A szép idény beállta azonban mégis megjavítá helyzetüket; nem volt többé szükségök tűzre, a zöldség ára leszállott; a nap fölkelteivel kelve többet s kevesebbet fáradság nélkül dolgozhattak; végre a nap jótékony befolyása fölvilanyozta őket, s a jövő kevésbbé tűnt föl előttük sötétnek.

Így érték el az áprilist, és akkor rég táplált reményök, hogy «ez nem tarthat örökké» végre megvalósult.

IX.

Az öreg Bonjeau apó, ki Helént támogatta, nem hagyta el őket szükségökben sem; nem gyakran az igaz, de néha mégis meglátogatta, fölkereste időnként és folyton foglalkozott Helén ügyeivel, leczkéket keresve számára.

Eleinte nagy buzgalmat fejtett ki kutatásaiban, de látva, hogy célta nem ér, kissé lehűlt, mert azok az emberek ritkák, kik másokért kiteszik magokat, és küzdenek a folytonos sikertelenség ellen. Ha fáradságot és időt áldoznak, legalább jutalmat kívánnak a siker által, s ha e siker helyett folyton csak kudarcot vall, végre belefárad az ember a küzdésben.

Azonban egy csütörtökön, ápril végén, örömteljesen lépett be Helénhez s nagyanyjához.

- Végre mégis találtam valamit ön számára, kedves gyermekem, - mondá, - valami kitűnő, noha nem is az, miről ábrándozott.

- Oh az én álmaim! Régóta nem számítok azok valóságukra.

- Én is azt gondoltam, és épen azért mondom önnek, hogy valami kitűnőt találtam számára. Nem akarom sokáig várni: arról van szó, hogy Courtomer marquis úrhoz kell belépnie, mint nevelő, unokahúgát nevelni, Calipes kisasszonyt, és havonként 150 frankot keresni.

És önelégülten dörzsölte kezét.

- Ime az én újságom, ez már csak ér valamit, - mi?

- Ez csakugyan kitűnő állomás volna, miként ön mondja, ha nagyanyám nem lenne.

Az öreg nő a tanár beléptére, ki szemei előtt nevezetes és majdnem olyan derék ember volt, mint fia, megkettőzteté szorgalmát és látva őt, miként siklanak a tűk ujjai közt, azt lehetett volna hinni, hogy érzéketlen volt minden iránt, mi körülte történik, azonban nem így volt.

Unokája szavai hallatára: «Ha nagyanyám nem volna mellettem» fölemelte fejét.

- Én, - mondá, - nem számítok.

- De nagymama - - -

- Talán csak nem gátolhatlak élelmed megszerzésében, midőn mellettem nem foglalkozhatsz. Mi együtt akartunk maradni, de ha lehetetlen, tehát elválunk. Én nem félek a magánytól, és aztán e házban nem is leszek egyedül, vannak jó szomszédaink.

- Ime ez egy okos és jó szívű nőhöz méltó felelet, - mondá Bonjeau. - Ha csak abban lennék biztos, kisasszony, hogy egyáltalán ki lesz nevezve, azt mondanám: várja be. De ezen bizonyossággal nem bírok. Sőt aggályaim is vannak e tárgyban.

- Magyarázza ki magát kérem, - kiálta Helén.

- Ez eléggé nehéz dolog, mert semmi határozottat nem mondhatok. Minden abból áll, hogy nőm unokaivére, ki miként tudja, irnok a megye székhelyén, s mint ilyen a tanügyi igazgatóság irataival is meg van terhelve, s így láthat, sokat kitalálhat s minden esetben ismeri a dolgokat. Nos tehát általa hallottuk, hogy kinevezése ellenzésre talál. Honnan származik ez ellenzés? Azt nem sejtem.

Helén nem találta aproposnak megmondani, hogy ő tudja.

- De végre is, - folytatá, - ez ellenzés létezik. Tehát megakadályozhatja kinevezését, és én úgy találom, hogy el kellene vállalni a Courtomer marquis vagyis inkább marquisné által ajánlott állást. Ha később ez ellenzés megszűnik s ön nem érezné magát jól a marquisnénál, min csodálkoznám, akkor is ideje lesz az elemi tanításhoz látni.

- Bonjeau úrnak igaza van, kedves leányom, - mond a nagyanya, - neked nem szabad most reám gondolnod.

Helén egy pillanatig nem felelt, azon tűnődve, mit tegyen. Első gondolata arra ösztönzé, ne hagyja el nagyanyját; de kétségbeejtő körülmények közt, nem épen távozása által biztosíthatja-e a neki óhajtott nyugalmas békés életmódot azzal a 100 frankkal, mit a neki fölajánlott 150 frankból számára biztosít, nem lesz-e egészen más létele a szegény öreg nőnek, mint a jelenlegi?

Épen ezt jegyzé meg Bonjeau apó is némi nehezteléssel, mert sértve érzé magát, hogy nem fogadták örömkítőréssel és hálával az általa hozott nem remélt szerencsét.

- Kérem, - tört ki Helén, - ne higye, hogy nem vagyok mélyen meghatva azért, mit ön érettünk tesz, de nem képzeltem, hogy el kelljen válnom szegény nagyanyámtól és egyedül ez ejt nyugtalanságba.

- Miként lehet neki leginkább hasznára? Csupán ezt kell megfontolnia.

- Az igaz, - szólt a nagyanya.

- Mellette maradvá semmit sem keresni vagy tőle megválva szerezni havonként 150 frankot, mely összeget megoszthatja vele. És vegye tekintetbe azt is, hogy Courtomer csak két mérföldnyire van Condétól, úgy, hogy ez elválás valóságban nem is nevezhető annak; akkor láthatja nagyanyját a mikor tetszik; s ha megbetegednék, pár perc alatt mellette lehetne.

- Én még soha sem léptem föl mint nagyanya, - mond ez öreg nő, - mert te okos fiatal leány vagy, sokkal értelmesebb, és képzetesebb, mint egy oly pórő lehet, minő én vagyok; de ha valaki nem tanult is, azért lehet helyes belátása, és épen ez parancsolja neked, hogy a kínáló helyet elfogadd.

- Ez már helyesen volt mondva, - szólt Bonjeau, - átlátom, hogy ez áldozat teljesítése nehezére esik, de hát mi nem áldozat e világon? Hol vannak azok, kik csak azt tehetik, mi nekik kellemes vagy mit előre meghatároztak? Az élet nem más folytonos lemondásnál reményeinkről és óhajainkról. Különböztethető állíthatom, hogy magában véve, az elválás mellőzésével, ez áldozat nem lesz igen keserves. A Courtomerek derék jó emberek.

- Ön ismeri őket?

- Tanítottam a fiút, ép ezért folyamodott a marquisné hozzám, midőn unokahúgához nevelőnőre volt szüksége.

- És milyen ez unokahűg?

- Egy 13 éves gyermek, ki árván maradván, nagynénje Courtomer marquisné által magához vétetett.

- Szegény gyermek!

- Midőn azt mondom, fölfogadta, ez nem egészen a helyes szó, mert e kis leány egy nagy vagyon örökösője atyja után. Calipes Izidor úr a hannebaulti nagy sodronygyáros, Courtomer marquisné fivére volt és ime így jutott ő unokahűgához, ki még kis gyermek korában veszté el anyját. A marquisné férjhez menetelekor szép vagyont vitt a marquishoz, ki már majdnem tönkre jutott s nem bírt egyébbel courtomeri ősi birtokánál, nehéz hypothékákkal terhelve. Fiatalkori tapasztalatai nem józanították ki a marquist, ki szereti a lovakat, vadászatot, futtat és nagyvilági életet él; neje vagyonával ép úgy bánt, mint sajátjával, s úgyszólván majdnem egészen eltékozolta. A dolgok ekként állottak, midőn Calipet úr, ki részéről úgy szerette a kereskedést, mint sőgóra a fényes tétlen életet, és ki megkészszerzte, háromszorozta vagyonát, míg amaz elfecsérelte a magáét, meghalt, egyetlen örökösőül egy leánykát hagyva hátra, Calipet Adélt, kinek a marquis neveztetett ki gyámjával, s a marquisné magához vette, hogy szemei előtt neveltesse föl egy magán nevelőő vezetése alatt. Ez nem mutat rossz szívű nőre, nemde?

- Bizonyára nem.

- Azonban, hogy pontos legyek, leírásomban meg kell mondanom, legalább ez az általános vélemény, hogy ekként cselekedve, a marquisné nem csupán hűga iránti győngéd érzelmeit követte; azt állítják, hogy e gondoskodáshoz személyes érdek is járul. A marquis s marquisnének csakugyan van egy fia, Courtomer Guiscard, mi azonnal fölvilágositandja, milyenek a Courtomerek nemesi követelményei, kik Guiscard Rőberttől származtatják magokat, La Pouille hódítója és Rőma rombolőjától, ki rettenthetlenné tette a normandiak nevét Olaszországban s a Keleten, miként Rollo Franciaországban és Vilmos Angliában.

- És alaposak-e igényeik?

- Azt nem tudom; de végre azok léteznek. Származzék az ifjú Courtomer Guiscard Rőberttől vagy sem, annyi bizonyos, hogy mint a család bálványja nem érdemli meg az «okos» mellék-

nevet. Jó fiú, de a leghanyagabb és legzsugoribb is, a kit valaha láttam. Mondtam önnek, hogy én tanára valék. Ime miként: egy abbét adtak mellé nevelőül, ki előkészítse Saint-Cyrbe. Ennek vezetése alatt semmire sem ment, épen semmit sem tanult; egy újabb mesterrel akarták megkísérteni és reám bízták. Én mindennap kijártam Courtomerbe, hogy három órát vele töltsék, de én sem értem jobban czélt az apátnál; még csak az általam magyarázott szerzők nevét sem bírtam vele megtanultatni. Plutarch neki a zöld könyv vala, Xenophon a sárga. Elképzelheti, hogy ez ismeretekkel nem léphetett be Saint-Cyrbe, föl is hagytak ez eszmével, és Guiscard élete egyenlő azon tétlen ifjakéval, kik semmihez sem értenek, kivéve a lovakat és vadászatot. Anyja azonban, ki imádja fiát, nagy becsvágyat táplált még mindig iránta, és mivel ő önmaga által semmit sem tehet, azon nőre számít, kit nőül akar vele vétetni, hogy becsvágyát valósítsa. Itt kell visszatérnem fiatal növendéke Adélhoz, ki e feleségnek van kiszemelve, és ki ha az összeköttetés létesül, unokafivérének tetemes vagyont viend hozományúl, melylyel az szerepelhet a világban. Hogy az még biztosabban teljesüljön, Courtomerné magánál akarja neveltetni hűgát, hol az állandóan lássa cousinját, kit lassankint majd megszokik szeretni. Ime ez terve, melyet persze nem közlött velem, de mely elég egyszerű s természetes, hogy könnyen meg lehessen érteni. Hogy azonban keresztül vihesse tervét, egy nevelőnőre van szüksége. Természetesen én önre gondoltam s meghoztam e jó hírt, nem is képzelve, hogy ingadozhat annak elfogadásánál. Ez körülbelől öt évi nevelést igényel, és pedig egy igen tiszteletreméltó előkelő házban. Ez öt év alatt ön hétezer hétszáz frankot szerezhethet az ajándékok nélkül, mely összeg megengedi, hogy magát kényelemben föntart-hassa. Föltéve, hogy ez összeg felét nagyanyjának adja, még is körülbelől négyezer frankja marad. Vagyis, hogy e házból kilépve, kegyed bizonyos függetlenséggel fog rendelkezni, mi aztán megengedi a várakozást és válogatást. Elvégeztem. Most gondolkozzék.

A nagyanya válaszolt:

- Unokám meggondolta, elfogadja, és köszönjük önnek; egyszersmind elmondhatjuk, drága uram, hogy életünket mentette meg.
- Akkor hát el van végezve, és én azonnal írok a marquisnének, hogy vasárnap bemutatom neki nevelőnőjét.

X.

Két mérföldnyire Condétól, roppant mezőségen, melynek közepén egy halastó mossa az épület kőfalait és négy tornyát, egy nagy erdőséggel összeköttetésben álló szép parkkal körülvéve, a Courtomer kastély igen kellemes lakhely volna, ha az összeköttetési utak odáig kényelmesebbek volnának. De mivel Courtomer csak egy forgalom és ipar nélküli kis tanya; miután a kastély tulajdonosa soha sem volt se főtanácsos, se kerületi tanácsos, sőt még csak bíró sem, mindig elhalasztották egy országút építését, mely kizárólag csak a kastélyig vezetett volna, és megelégedtek egy kis ösvény jó vagy rossz karban föntartásával, egy három kilométeres legelőn át, mely az országúttól a kastély bejáratáig terjed, négy gázló patakon vezet keresztül, és a mezőkön az iszapos s a terhes kocsik gördülése alatt remegő talajon, egy völgytorkolat nyílásánál.

Ez utat követte Helén Bonjeau apó kíséretében, vasárnap, midőn Courtomer marquisnének volt bemutatandó; az országút kanyarulatánál leszálltak a kocsiról, és gyalog haladtak a kastély felé.

Különben is e három kilométer távolság inkább élvezetet nyújtott, minthogy fárasztó lett volna, legalább Helénre nézve, ki már rég nem gyönyörködhetett a szabad mezei sétákban.

Szép tavaszi nap volt és Helén a megelégedés jó érzésével haladt bátran e minden oldalról bokrokkal beültetett úton, melynek napos, lejtős és emelkedettebb része úgy virított a virágoktól, mint egy kert virágos ágyai, behintve kikircs, pipacs, csillák, százsorszépék és nyíló ibolyákkal, egy repkény-szőnyeg közepett, míg fölötte a sövényen magán a barna tüskék és a vad cseresznyék kezdték hullatni fehér szirmaikat, melyeket a szellő a lejtőkre hordott el. A mily rossz és kellemetlen volt azoknak, kik korán járták be e minduntalan jobbra-balra kanyarodó utat, hogy a jószágok sövényét kíméljék, ép oly elragadó volt az a gyaloglóknak, kik a szépre fogékony szemekkel bírtak. A tájék minden lépten változott: a rétek után, hová reáeresztették legelni a marhákat, melyek mohón nyeldesték a frissen nőtt fűvet, fejöket föl sem emelve, következtek a pirosló hajtásos almafákkal beültetett tanyák, melyek alatt a pulykák és tyúkok csoportja sétálgatott.

Azután egy tiszta kis patak, mely egy sárga kavicsos mederben csörgedezett, vágta el az utat, melyen a gyaloglók csupán egy két fagalyból készült s a nádasból kihajló kis hídon mehettek át.

- Ön is ez utat követte mindig, midőn az ifjú Guiscardnak leczkéket adott? - kérde Helén.

- Igen, de kocsin.

- Az kár volt.

- Ugyancsak meglátszik, hogy ön a tavasz befolyása alatt van, és hogy nem gondol a téli kemény sáros napokra. Szerencsére mindig kocsin jöttek értem, a courtomeri kastélyban nem gazdálkodnak a lovakkal, sőt nagyrészen ez segítette a marquis vagyona elpazarlását.

- Végre is ma ez út egészen kellemes, nekem úgy tetszik, hogy e szép fényes nap, ez enyhe üde lég, e ragyogó idő, mind szerencsés előjelek reám nézve.

- Abban ne kételkedjek gyermekem, az ön rossz napjai végre véget érnek, és ha nem tehetne is mindent nagyanyjáért, a mit akart, legalább azon elégtétele meglesz, hogy nem fog nélkülözni, és megkímélheti őt a túlságos fárasztó keserves munkától, pedig ez is ér valamit, meg kell tudni elégedni vele.

Most oly helyre értek, hol az utat szegélyező sövény megszakadt és nyílt mező terült el a szem előtt mindenfelé szabadon, itt-ott egy-egy facsoportozattal elzárva a kilátást; e réten szép telivér kanczák sétálgattak, körülök nyargaló csikóikkal.

- Ez a kastély parkja, - szólt az öreg tanár, - és e kanczák valódi tiszta vérménektől származnak, melyek Párisban szoktak futtatni s tulajdonosuknak valódi vagyont szereznek.

- A marquisnak?

- Nem. Courtomer úr nem tarthat fenn többé futtatási ménest; ő lovait egy párisi gentlemenek társaságának adja el, és maga számára csak néhány lovat tarthat meg a vidék apró futtatásaira; de ha a marquisné számítása sikerül, vagyis Guiscard nőül veszi az ön leendő növendékét, ismét láthatjuk még apát és fiút a sport élvezetének hódolni, mely nekik valódi szenvedélyök.

- Akkor hát a kicsi ép úgy tönkre jut, miként nagynénje?

- Lehetséges, hogy a marquisné, tanulva saját sorsán, oly szerződést készítet, mely unokahúgát megmenti és biztosítja unokái számára a Calipetek vagyonát.

Már észre vehető volt a kastély piros és szürke homlokzata, mely fölött kitüntek tornyainak fényes tetői, mohlepte palaköveikkel már távolról sárgás színvegyületet tüntetve föl.

De mindennél inkább magára vonták Helén figyelmét a park fái, a melyek mind tölgy, bükk, platán, hárs, sycomores, s mind valamennyi hasonló kúpalakúak voltak, s annyira hasonlítottak a fenyő-erdők zöld és bodros hegyes fáihoz, melyeket a gyermekjátékok dobozaiba raknak.

- Én látom, mi lepi meg, - mond az öreg tanár, - a fák alakja.

- Csakugyan. Hogy lehetnek mind oly egyformák?

- Mivel a marquis meggyesette őket, és ez alak a művészet és nem a természet alkotása. Courtomer úr, ki különöz, azt képzelte magának, hogy valamennyi fa eredeti alakja a fenyőé, vagyis inkább annak kellene lennie; ő ez eszmét æsthetikai törvénytényé állítá össze egy kis röpiratban, melyet majd elolvastat önnel is, és melyet - figyelmeztetem - igyekezzék megérteni, - ezt úgy nevezik, hogy - -

- Canon sylvestre? (Erdei törvény?)

- A cím legalább eredeti, de kutatva, végre meg lehet érteni, főleg ha tudjuk, hogy a canon együttesen a szabályokat jelenti. Courtomer úr nem tartotta magát a theoriához, hanem fölállítván ez æsthetikai szabályt, keresztül is vitte, és a nyelés által parkja fáinak kúpalakot adott; azok, melyek nem olyanok, csak azért hagyattak meg, hogy lássák mily csunya a magára hagyott természet.

- Vajon csodálni kell-e ezen szerencsétlen, ekként megkínzott fákat?

- Határozottan.

- Ime ez nehéz, ha az ember megszokta csak azt mondani, a mit gondol.

- Elfeledtem önt erre figyelmeztetni, mi valóban ügyetlenség volt tőlem.

Habár Helén nem bírt a bohóságokra hajlandó kedélylyel és épen nem volt nevető hangulatban, önkénytelenül azt kérde magától, midőn a marquisnének bemutatták, hogy vajon Courtomer marquisné nem fogadta-e el a kúpalakot szinte csupán azért, hogy férjének tetszését megnyerje. Ő körülbelül negyven éves nő lehetett, szőke és rózsapiros, rendkívül kövér, de kinek kövérsége oly terjedelemmel bírt, hogy őt látva s a canon sylvestrere gondolva, kedve jött az embernek reá alkalmazni a kúpalak elemezését: egy csúcsban végződő domború alaplól állott az egész, mert míg a has és csípő igen tetemes arányt képeztek, a vállak keskenyek maradtak s a fej egész kicsiny volt. E különös, formátlan termet daczára azonban egész lényén büszke magatartás ömlött el, ha nem is természetes, legalább attól a folytonos vágytól táplálva, hogy mindenki fölött uralkodjék.

Egész fensőségében fogadta el Helént is, és kérdezé ki, de mindamellett minden keménység nélkül s inkább szelid szavakkal, mi azt látszék jelezni, hogy a büszkeség nála nem zárja ki a jószágot, büszke volt, mivel Courtomer marquisné lett, de a mellett jó asszony; Helén ezt az észrevételt tevé azonnal s ez megnyugtatta őt.

A marquisné kiküldött unokahúgáért s ennek beléptére Helén érzé, hogy a bizalom helyettesíti keblében eddigi aggályos érzelmeit. Minő lehet az általa nem ismert növendék? jó avagy rossz természet, könnyű avagy tűrhetetlen kedély? Reá nézve döntő kérdések.

Ez azonban egy félénk és szelid kinézésű gyermek vala, valami mélabússággal rokonszenvet keltő kék szemeiben; szőke mint nagynénje, halvány, de egészen kicsiny, majdnem beteges, gyöngye.

Fekete gyapjúruhájában s a nyakát mereven tartó crépe-bodorról, bánatos tartása és tekintete visszafojtott gyöngédséggel volt telve, mely csak kiömlésre várt. Hogy ne vonzódott volna Helén a gyermekhez, ki szintén atyját siratta; ösztönszerűleg érzé, hogy ragaszkodni fog hozzá és szeretni fogja, mint egy kis testvért, mint egy leányt.

- E derék jeles Bonjeau úr oly módon beszélt nekem önről, hogy nem látom szükségesnek önt vizsgálatnak alávetni; ő bizonyára önnek is megmagyarázta a mi föltételeinket.

Helén meghajolt.

- Nos tehát nem marad más számomra hátra, mint egész őszintén kijelentenem, hogy ön nagyon tetszik nekem, a mi sokat mond, és hogy ha unokahúgom s én nem ijesztjük el -

- Oh marquisné -

- Kölcsönösen meg kell felelnünk egymásnak, nemde? - Nos tehát miután mi nem ijesztjük el, az ügy el van döntve. Holnap megkezdjük.

Ezek után a marquisné maga akarta Helénnek megmutatni jövődéli lakosztályát; az első emeleten volt és állott egy számára kényelmesen bebutorozott szobából és a munkateremből, melyet növendékével fog használni, mely egy gömbölyű helyiség volt a tornyok egyikében, s három ablaka a halastóra s a parkra nyílt.

- Azt hiszem jól el lesz látva, - szólt a marquisné oly jelentős kifejezéssel, mintha mondaná «Ön tudja, hogy jobban nem is lehetne».

Helén is épen ezt válaszolá, mi nagyon látszék tetszeni Courtomer marquisnének.

Az egész kastélyt körüljárván, Helén azt kérde magától, nem mutatják-e be a marquis úrnak is, ki szintén bír szavazattal unokahúga nevelőjének megválasztásában, de nem tették.

A marquisné csak is midőn már az általa befogni parancsolt kocsi előállott, említé férjét és fiát; ők Párisba mentek a lóverseny és tavaszi futtatásokra és tizenöt nap előtt nem térnek vissza Courtomerbe.

Ez nem bírt nagy fontossággal Helénre nézve; neki se a marquisval, se Guiscarddal nem lesz dolga; mire azok Courtomerbe visszatérnek, remélhető volt, hogy addig eléggé fölhasználhatja azon tizenöt napot, hogy a nagynéni és unokahúga lelke és szívében helyet találjon.

XI.

Reménye megvalósult. Néhány nap alatt meghódította Courtomernét és kis Adélt is egyaránt. E gyermek csakugyan olyan volt, minőnek azonnal ítélte: egy jó, értelmes kis leány, ép oly szerencsésen megáldva szív, mint szellem tekintetében, könnyű fölfogású, engedelmes, szeretetreméltó és főleg szeretetrevágó lény volt.

Másnap Helén beigtatása után a kastélyba, egyetlen szóból megítélte, milyen volt és minő lesz hatásköre. Helén belépett a kis leányhoz, hogy felköltse, jelen legyen öltözködésénél, maga már természetesen egészen föl lévén öltözve és készen a napi munkára.

A gyermek nem aludt, fejét kezére hajtva, félig fölemelkedve, gondolkozni látszék s szemével mélabúsan elmélyedett az ürbe.

- Ideje fölkelni, - szólt Helén.

- Igen, kisasszony.

De Adél, a helyett, hogy ágyából kikelne, helyzetét megtartva, Helénre tekintett; azután e néma szemlélődésben arcza bánatos kifejezést nyert, bizonyos szelidség és gyöngédséggel vegyülve, szemei könnyekben úsztak, de azok a nélkül, hogy legördülnének, szempilláin rezgettek.

- Mi baja, gyermekem? - kérde Helén gyöngéden, ez elkeseredettség által meglepve, melynek okát ki nem találhatta, - hisz én nem dorgálom.

- Nem azért szeretnék sírni kisasszony, mivel megszid, ellenkezőleg.

- Akkor hát miért? Nem akarja nekem megmondani okát?

- Az ön gyászruhája hat meg engemet és sirási kedvre hangol; talán nem kedvet kellene mondanom, bizonyára, de azért hat meg, mert úgy látszik, e gyász közelebb hoz bennünket egymáshoz, és ha nem hallgatok is mindig önre, érezni fogja - miért... ugy-e kisasszony?

Helén karjaiba szorítja és maga is meghatva megcsókolá, mialatt a kis leány könnyekben tört ki.

Hogy ne érzett volna rokonszenvet és ragaszkodást ez érzékeny s gyöngéd szívű kis leányka iránt; Adélnál több volt az rokonszenvnél, valódi szeretet, egy gyermekszenvedély, ki szükségét érzi szeretni és szerettetni.

Courtomernével a dolgok, habár más úton, ugyanazon eredményhez jutottak, és Helén nem késett meghódítani a nagynénit, a mint meghódítja az unokahúgot.

A marquisné valóságban kitűnő nő volt, ki kiegyenlítő látszólagos különösségét a szív és jellem komoly tulajdonaival: jóság, könyörületesség, nagylelkűség, türelem neki nemesi ferdeségei nélkül, melyek nála egészen a kórságig mentek, csak barátokat szereztek volna. Szerencsétlenségre e ferdeségek gyakran kellemetlenek valának környezetére, és néha elkeseríték és bosszanták azokat, kik természetesen nem voltak elnézők az emberi gyöngeségek iránt.

Noha ő csak egy egyszerű iparos leánya volt, ki mint kézműves kezdé pályáját, vagyis inkább éppen mivel egy hajdani kézműves leánya volt, ő jobban Courtomer volt, mint maga férje a marquis, ki pedig rettenetesen magasra tartá fájának gögjét.

Míg a marquis büszke volt születésére, természetesen a nő szakértőleg vala az. Ő megtanulta a Courtomerek genealógiáját könyv nélkül, és mindent mi eredetökre vonatkozott Hautevillei Tancredtól, alapítójuktól a mai napig; és példákkal támogatva, azt követelte, hogy a Courtomerek egyedüli ivadéka a nevezetes híres normandi kalandornak, el se ismerve azokat, kik még mindig a Hauteville nevet viselik, a kik különben ép úgy nem ismerik el a Courtomereket. Ő ragaszkodott Tancred tizenkét fiához ép úgy, mint azokhoz, kik első feleségétől származtak, kiknek nevét közönyös kicsinyléssel ejté ki, mint azokhoz, kik a másodiktól származnak. Frédésine, kit bizalmasan Frasinának nevezett, mint háza határozott alapítójának anyját, a jeles Guiscard Róbertnek, a két Sicilia hódítójának, kit nem a nemes, hanem az okos melléknévvel említettek, miként mondani, szokta, egy régi német szóból eredve, a «Weise»-ből.

Fölhasználva fia első nevelőjének, egy jó latin abbénak üres idejét, lefordíttatta vele de Pouille Vilmosnak három utolsó költeményes könyvét: *De rebus Normannorum in Sicilia Apulia et Galabria gestis*, az első kiadás után Rouenben kiadva. Teremosónál, kitől drága pénzért megszerzett egy példányt, melyek Guiscard Róbert hódításait beszélik el. Hasonlóképen jutott a *De Gestis Roberti Guiscardi* is, Gaufridustól, valamint a *L'Ystoire de li Normanthoz*, a Viscart Róbert *Krónikájával* együtt.

Az eredeti kiadásokat és fordításokat mind egy kis csodálatra méltóan faragott és zománcz-czal ékített levéltárba zárta, mely a főhelyet foglalta el szalonjában s oly módon állott ott, hogy az ujonnan érkezőknek lehetetlen volt nem közeledni ahhoz s észre nem venni, ha ízléssel bírtak.

S ha ez megtörtént, meg volt fogva.

- A mi ereklyénk van benne, - mondá a marquisné, - házunk története. És olyankor meg kelle hallgatni s elfogadni e történetet. Hogy lehessen kétkedni oly történet eredetében, mely de Pouille Vilmos verseire támaszkodik, Vital Orderiére, és még számos nem kevésbbé jeles nevezetességre. Nem kevésbbé kétségtelen, hogy ő Guiscard Róbert örökösnője, ámbár tudva van, hogy Jean-Baptist Calipet leánya.

- Minekünk is volna jogunk - mondá - igényt tarthatni a két Sicilia királyságára és főleg a nápolyi Bourbonokéra, és mi még sem beszélünk felőle.

Ah! Istenem, nem, ő nem szólt felőle.

Helén hitt e jogokban, sőt azt találta, hogy a Bourbonoké nem is bírt valami nagy beccsel. Miért ellenkeznék e derék nővel? A nemesi mania ép oly kórság, mint más, melyet szelidséggel kell ellensúlyozni.

Tehát harmad napra Helén megérkezése után fölnyitották előtte is a gyönyörű levéltárt, és kihúzták belőle de Pouille Vilmos fordítását, mivel szerencsétlenségre ő nem tudott latinul és Helén szívesen olvasta ez elbeszélést, mely majdnem oly érdekes volt, mint egy lovagregény, és valóban oly valószínűtlen a minő csak lehet.

Mily társalgási anyag! A reggelinél, az ebédnél nem volt szó egyébről, mint Guiscard Róbert és tizenegy fivére hőstetteiről, más értelemben hősök, mint a négy Haymonfi testvér: Guillome Bras de Fer, Drogon, Humhpred, Roger és a többi.

De az étkezés órái nem sokára ki nem elégíték Courtomernét, és mivel a tanulmánytól nem vonhatta el az időt, kiapadhatatlan előadásait folytatta a séta órái alatt.

Midőn Adél idejét beosztották, elhatároztatott, hogy reggelizés után azonnal egy-két órai gyalog sétát kell tenni nevelőnőjével. Semmi sem lett volna könnyebb a marquisnének, mint elkísérni, ha járni bírt volna, de épen a csúcsos alak nem engedé neki a járkálást; ő gurulhatott, döcögöhetett - ha ily szó alkalmazható egy oly nemesi hölgyre - kertje és lakosztályában ide s tova, de ez volt az egész. Ha csak egyszerűen parkjában akart is sétálni, kocsin tette, a melyet megtöltött tökéletesen. Kocsin követni pedig Helént s Adélt nem lett volna könnyű, az megszakítaná a társalgást, nem érthetnék meg egymást, s a kocsi nem is mehet végig a park minden útján, melyek már rég időtől nem voltak úgy gondozva, mint hozományának oda-szállítása után és apai örökségének fölvételekor. Így tehát ő oly hősie tettét vitt véghez, mely méltó Drogon vagy Humphréd hős tetteihez; t. i. mindennap reggeli után fölköttette magát egy erős derekú és izmos lábú számárra és úgy kényelmesen ülve egy karszékalakú nyeregben, elkísérhette Helént s folytathatta társalgásukat, mialatt Adél, ki nem nagy érdeklődéssel látszék viseltetni Olaszország hódítói iránt, a lepkék után futkosott.

De nem csak a múlt büszkesége kerestetett vele egy türelmes, figyelmes hallgatót, hanem a jövőé is, mert soha sem hozhatott elő őseinek dicső tetteiből egyet sem a nélkül, hogy azzal kapcsolatban meg ne említse fiát.

- Családunk feje Guiscard, nem csak nevét viseli, de bír ősének bátorsága, elhatározása, rettenthetlensége és vitézségével is.

És ha egyszer így neki indult, mi sem tartotta vissza többé: mindennel bírt az ifjú Giscard s bizonyára oly hős lett volna, mint ősei, ha a jelenkor szerencsétlensége nem tiltaná, hogy még hősök létezzenek.

És ezt még szívesebben hallgatá Helén, mint a de Pouille Vilmos történeteit, a Gaufridus vagy Orderie Vitalét; nem volt-e az anya megható naiv szeretetében, azon anya, ki hőst látott fiában, a ki nem volt más egy jelentéktelen köznapi lénynél. Helént eléggé szerette atyja, hogy fölfogja ez anyai szenvedély túlzó elfogultságát, sőt hogy elnéző legyen annak minden ferdeségei iránt. S így a helyett, hogy abból gúnytárgyat merítene, inkább komolyabb okokat fedezett föl e kitűnő nő tiszteletére, és hogy minden nap jobban ragaszkodjék hozzá.

Ah! mennyire hálás volt az öreg Bonjeau iránt, hogy e házba juttatta őt. Mily különbség jelen élete s az utolsó hat hónap között, mily különbség az előtte föltáruuló jövő és a között, melytől félt. Irt is neki, hogy köszönetét kifejezze. És egy este sem feküdt le a nélkül, hogy hálával ne fohászkodjék ahhoz, ki a nehéz megpróbáltatások után végre e nyugalmas boldogságot nyújtá neki. Atyjának halála s a szenvedések, melyeknek nagyanyjával együtt ki volt téve, az elmúlt borzasztó télen át, megkeményíték szívét, és nem egyszer tették kételkedővé az Isten jóságában, mert végre is mit vétett ő, hogy oly kegyetlenül sújtatott; de e boldog lét, mely most kezdődött számára és tartóssággal biztatta, visszavezette a vallásos érzelmekhez, melyek mindenkor betölték szívét és lelkét. Igen, az Isten jó volt és ő volt a vétkes, hogy kétségbeesésében kételkedni merészelt e jóságban. Bármily terjedelmes volt is a marquisné elbeszéléseiben, melyek folyton e két tárgy körül forogtak: háza és fia, még is nem beszélt mindig, hanem voltak pillanatok, midőn kérdezősködött is. Így történt, hogy elbeszéltette Helénnel múltját és családi viszonyait, mert azt fölfogta, hogy ilyen embereknek is lehet családjok. Azután, midőn már megtudta mind azt, a mit tudni akart, többé nem volt kérdés a Margueritteokról, kik természetesen nem bírhattak oly érdekekkel, mint a Courtomerek.

Azonban körülbelül tíz nap múlva Helénnek a kastélyba érkezése után és akkor, midőn a marquisné már nagyon megszerette őt, rátért a beszéd a szegény öreg Margueritte nagymamára is.

- Ha közelébe hozhatnám nagyanyjának, kicsikém, nagyon szerencsésnek érezné-e magát? - kérdezé egyszerre Heléntől.

- Ah! asszonyom....

- Nos tehát, nekem van egy eszmém, mely ezt talán kivehetővé teszi, csak még a marquis úrral kell azt közölnöm, (férjéről beszélve, mindig marquis úrnak nevezte, a mint fiát mindig a gróf úrnak mondta) és megérkeztek beleegyezését kinyernem. De nem akarok vele várni addig a nélkül, hogy önnel is ne közöljem tervemet, vagy is ez annyit jelent, hogy én előre is biztos vagyok annak kivitelében. Nekünk van a park végében egy kis pavillonunk, mely Szent-János napra üres lesz, ezt akarom följánlani nagyanyjának; ott ő nyugalmasan élhet, jó levegőn, kitűnő szomszédságban és a hol ön őt naponként láthatja sétája közben.

- Ah! marquisné asszonyom, miként köszönjem meg kegyét?

- Azzal, hogy nem köszöni meg.

XII.

A marquisné ez ajánlatának az lett eredménye, hogy Helén többé nem csupán egyszerű kíváncsisággal várta a marquis s az ifjú Courtomer gróf megérkezését.

Támogatni fogja-e a marquis neje tervét?

Ez oly kérdés volt Helénre nézve, mely megdobogtatta szívét. Szegény nagymama, mily boldog lenne ő e kis kerti lakban! Oly kedves szép volt az kis konyhakertjével és udvarával. Ott elhelyezve s nem egyedül, mivel három négy ház is csoportosult e helyen, itt oly életet folytathatna, minőt megszokott, mivelhetné a kertet s nevelhetne néhány majorságot is. Ő pedig Adállal minden nap meglátogatná.

Ha a marquis beleegyezik ez intézkedésbe, mi valószínűnek látszott, Helénnek nem marad több kívánni valója; az ő és nagyanyja élete biztosítva lesz; neki csak háláját kell naponként bebizonyítani a marquisnének, és ő nem fogja azon neki kedves kötelességét elmulasztani.

Egyszerre bizonyos jelek kezdtek hirdetni, hogy a marquis és a gróf meg fognak érkezni, az istállókat takarították, az udvarokat söpörték s a fegyvereket tisztogatták, a kutyaólat újra festették, melyet naponként mostak, végre mi a lovakhoz, kútgátakhoz s kocsikhoz tartozott, minden oly ünnepies színt öltött, mint egy vizsgálat előtti napon.

De Helén nagy különbséget vett észre az apa és fiú fogadtatásának előkészületeiben: az apa tulajdonai a cselédségre bízottak, kik úgy rendeztek mindent, a mint akartak, ellenben mi a fiúé volt, az anya féltékeny fölügyelete alatt ment véghez.

Courtomerné határozottan nem táplálta férje iránt ugyanazon érzelmeket, melyeket fia iránt érzett: ennek észrevételéhez nem is kellett mély szemlélőnek lenni.

De ez főleg legszembeötlőbb volt a megérkezést megelőző napon, midőn este Courtomerné a szakácsnének adta ki rendeleteit a más napra.

- A marquis úr s a gróf úr holnap megérkeznek, tehát kitűnő ebédet kell készítenie, tudja, hogy sokat tartok reá.

- Mit parancsol, marquisné asszonyom?

- Először is jó erős levest, a párisi konyhának egy havi élvezete után szívesen fogják enni a jó levest.

- Friss zöldséggel?

- Persze, különösen friss sárgarépával, mit a gróf úr nagyon szeret. De gondja legyen reá, hogy cukor ne jöjjön hozzá.

- De a marquis úr mindig panaszkodik a leves szintelensége ellen.

- A gróf úr nem szereti a sötét színt. Azután pizstrángokat fehér lében.

- A marquis úr mindig csak forrázva rendeli.

- A gróf úr nem szereti forrázva. - A pizstrángok után rizses borjúhúst apró borsóval, a borsót csak vízben főve zölden föladni friss vajjal.

- De a marquis úr csak szalonnával főzve szereti a zöld borsót.

- Hisz tudja, hogy a gróf úr nem eszi a szalonnát. - Utána egy bárányczombot.

- De a marquis úr azt mondta nekem, hogy többet nem kíván bárányt.

- Már nem fog rá emlékezni. A gróf úr legkedvesebb nyalánksága a bárány. Különösen jó forrón tálalja be; a párisi első vendéglőkben forrón adják; nem szükség, hogy bármiben is oly összehasonlítást tehessen, mely a párisi konyha előnyére váljék. Zöldségnek tejfölös spárgát kell fölszolgálni.

- Adhatok be egy tányéron hideget a marquis úr számára?

- Kétségkívül, de persze csak úgy, ha igen sok volna a fehér lében. Iparkodjék és készítsen nekünk kitűnő ebédet, olyan jót, a minőt csak lehet, hogy a gróf úr elismerését kiérdemelje és ne sajnáltassa meg vele a Café Anglaist vagy a Café Richet.

A marquisné legalább nem tartóztatta magát!

Helénnel ép oly őszintén bánt.

- Holnap szünnap leend, - mondá, miután Adélt valami ürügy alatt a kertbe küldte; - nem akarom, hogy unokahúgom lehangolt legyen a tanulás miatt. Szórakoztassa a mint akarja, nekem mindegy; de nagy súlyt fektetek reá, hogy kis arczocskája mosolygó legyen cousinja megérkezésekor; majd valami élénk öltözetet rendezzen össze neki.

- Ez nehéz lesz gyászával.

- Új és igen bodros ruchet kell venni a nyak és ujjakhoz, göndör haját pedig ereszsze le kérem vállaira. Úgy ő igen bájos és én sokat tartok reá, hogy unokafivére bájosnak találja. Nem akarok titkolódzni ön előtt és azt hiszem, hogy oly okos és eszes lénnyel, mint ön, közölhetem terveimet, megjegyezve, hogy azokat ismerve, ahhoz tartja magát. Tervem, hogy fiam egy napon nőül vegye unokahúgomat és azért akarom, hogy már mostantól megszokja őt csinosnak látni, oly módon, hogy a házasság öt-hat év múlva egészen természetesen megtörténjék. Talán az nem fog menni egészen magától, mert elég bajom lesz őt itthon megtartani, daczára, hogy én mindenre kész vagyok, hogy visszatartsam; és aztán másrészt nehéz lesz tudom vele elfeledtetni Adél születését is, azonban még is reményilem, hogy célzt érek, s e tekintetben nem tagadom, sokat számítok önre, ki e gyermekből egy tökéletes hajadont fog növelni.

Minő lehet hát azon Guiscard, kinek egy tökéletes fiatal leány kell?

E kérdés foglalkoztatta Helént másnap nem egyszer, mialatt tanítványát mulattatta, és iparkodott e búskomoly bájos arczra azon mosolyt reá varázsolni, melyet Courtomerné kívánt. Azt hívé, célzt is ért, azon ellenállhatatlan eszközt használva föl Adéllal szemben, hogy elmesélte neki kedvencz történeteit, midőn ép azon pillanatban, midőn Guiscard grófot hazaszállító kocsí (melyen a marquisné ment elébe a vonathoz) gördülése hallatszott, azon mosoly hirtelen eltűnt a gyermek ajkairól.

- Most vége a nevetésnek, - mondá Adél.

- És ugyan miért?

- Mert a gróf urral - és utánzá nagynénje hangsúlyozását, e reá nézve oly fontos négy szó kiejtésénél - nem mulatunk, őt kell mulattatni és az nem könnyű. A gróf úr nem hozzáférhető.

Adélnek, ki rendesen oly zárkózott és tartózkodó volt, e nyilatkozata Helént egy pillanatra meglepte; de hallgatva épen nem felelt volna meg a Courtomerné megbízásának.

- Ön rosszúl ítélné meg cousinját, gyermekem, - mondá.

- A kisasszony nem ismeri őt.

- Igaz, de látom, mily gyöngéden szerettetik anyja által, és ha valaki ily gyöngéd szeretetet kelt, higye el, akkor meg is érdemli.

Adél gondolkozni látszék, kétségtelenül meghatva e szavaktól, de hirtelen makacsúl megrázta fejét, mi vállára hullasztá hajfürteit.

- Majd meglátja, - szól.

Csakugyan nem sokáig kelle várakozniok s csakhamar ebédre harangoztak.

Belépve, Adél nagybátyjához futott s megcsókolta; azután kezet nyújtott cousinjának, ki egyszerűen azt felelé neki:

- Jó napot, kicsike.

Helén tiszteletteljesen hajolt meg az apa előtt és fejével köszönté a fiút és várta a megszólítást.

De senki sem szólt hozzá.

- Halálosan éhes vagyok, - kiáltá Guiscard, - helyéhez közeledve.

Asztalhoz ültek és csak ekkor, a leves evése alatt, vizsgálhatta Helén figyelmesen Courtomer urat és Guiscardot.

Ha a marquis nem is származott hitelesen a hősök fajától, legalább azon alakkal bírt, vagy is inkább azon magatartással, mit a hagyomány az őskori lovagoknak tulajdonít; közel hat láb magas Michel Angeléhoz hasonló vállak és nyak, a mellett egy faunus fej, szögletes széles homlokkal, előre hajló hegyes állal, erős horgas orral, vörös haj, kemény szakáll, színes arcz apró vörös erekkel barázdálva és ránczos kezekkel.

Mialatt az ötvenhez közeledő apa száraz és izmos volt, az alig húsz éves fiú kövér és puha. Atyjától nyeré a csontos vázat, mi majdnem oly magassá tette, mint a minő az, s anyjától a kövérséget, mely ifjú kora daczára igen vastaggá alakította; anyjától nyeré a selymes szőke haját is és a gyermekded átlátszó rózsaszínt.

Helén folytatni akará szemlélődését, de megakadályoztatott, érezve a marquis és gróf reá szegzett szemeit.

- Ime egy színtelen leves, - jegyzé meg a marquis.

- Kitünő, - felelt azonnal Guiscard, - és szívesen ismételném a zöldséggel.

Evése közben látva őt, fölfogható volt hirtelen elhízása.

Midőn a halat fől szolgálták, a marquis kijelenté, hogy a pisztrángok fehér leve undorító, míg Guiscard maga részéről úgy nyilatkozott, hogy a világon semmi sem lehet jobb és Párisban sem készíthetik úgy.

Szerencsére szólt a marquisné. Nehogy vita következze be, Courtomerné iparkodott a társalgást a párisi futtatásra átvinni.

- Ah, tudod mamám, az nagyon chic.

- Te említetted már leveleidben; de hogyan chic?

- Ime én nem beszélek sokat, de azt érezni kell. Chic, mindenütt chic s mindenek fölött minden chic képviselve van a futtatásnál, a mi csak Párisban létezik. Ott gyülekeznek össze oly emberek is, kik azt sem tudják, mi egy szép ló, de az mindegy; ha reájok nézve nem is chic valamit látni, legalább őket látni chic. A legnevezetesebb a saint-cyri nap, arra egy csoport nő szokott oda jönni, választásra ajánlva magokat.

- Gróf úr? - szakítá félbe Courtomerné - szemével Adélre intve.

- Te kérdész s én felelek. Utoljára is, tudod, hogy most a tömjénezéstől függ minden, hogy valakit becsüljenek.

- Megint bárány, - kiáltá föl a marquis.

- Mily nagyszerű! - mond Guiscard. - Ez aztán kitünő ebéd, és pedig egy kövér puha bárány és forró, a milyent a Café Anglaisban sem lehet kapni.

Courtomer gróf úr határozottan kitünő étvággal tudott enni. Ezt gondolá magában Helén.

Courtomerné még egy kísérletet tett.

- Miért nem maradtál Párisban a műcsarnok megnyitásáig? - kérdezé.

- Tizenkét-tizenöt kilométernyire menni gyalog képekért, ah nem! köszönöm! Ha majd a festők kiállításait a földszinten rendezik, mint a lóversenyeket, s ha lóháton lehet majd vásznaik mellett elvágatni galoppban, akkor nem mondom.

Hála egy tányér hideg spárgának, melyből a szakácsnének szerencsére sok volt, az ebéd véget ért egyéb vita nélkül.

Azonban, midőn este Helén egyedül találta magát szobájában, szomorúan vallá be magának, hogy se az apa, se a fiú nem értek föl az anyával, és hogy e fiú, kinek oly magas fényes jövőt álmodtak, és kinek egy tökéletes leány kellett; igazán olyan volt, minőnek Bonjeau állítá.

De ezek nem voltak az ő ügyei és neki nem kellett nyugtalankodni se a miatt a minő, se a minőnek lenni kellett volna a marquis úr vagy Courtomer gróf úrnak.

Őt csak azon szűrő tekintet sértette és ejté gondolkozóba, melylyel mindketten nézték őt az ebéd alatt.

Egyetlen egyszer sem találkozott szemeikkel, mert nem fordítá feléjük az övét, de állandóan érzé magán azok szűrő tekintetét.

XIII.

A Helén és növendéke számára berendezett lakosztály ugyan az vala, melyet Guiscard tanulási ideje alatt foglalt el, vagy legalább a hol tanulnia kellett volna, és melyet akkor hagyott el, midőn szülei belefáradva a harczba, lemondtak osztályainak folytatásáról.

E lakosztály tehát körülbelől ugyanazon állapotban maradt, melyben azt a gróf úr lakta; Adél-nak a gróf úr szobáját adták és Helénnek az abbéét, és a tanteremben meghagyták a fekete táblákat, asztalokat, földabroszokat és a Guiscard által kevésbé használt klasszikus könyveket.

Magától értetődik, hogy fölszabadítása óta Guiscard soha sem lépett e tág terembe, melyet ő kínzó szobának nevezett, mi valóban nem rossz hasonlat volt, csakhogy inkább volt a kínzás a tanárokra, mint ő reá alkalmazható, mert ő soha sem tanult, csak ha épen kedve jött reá, mint oly fiú, ki túlteszi magát ez ostobaságokon.

Párisból megérkezése után más nap Helén meg volt lepve, belépni látva őt, mint ha valamit keresne.

- Hogyan, te ide jössz? - szólta Adél ingerkedve és ravasz mosolylyal.

- Jó reggelt, kicsike.

- Jó reggelt, te nagy.

Az ifju tartózkodva köszönté Helént.

- Talán kedved jött velünk tanulni, - folytatá Adél, épen jókor érkezel, segíthetsz nekem. A részesülő múlt alkalmazásáról van szó, a cselekvő ígével. Te tudod.

«Ha Isten megkülönböztetett bennünket a többi állatoktól, azt épen a beszéd adománya által tevé.»

Ha Guiscard korlátolt volt is, de nem ostoba, jól látta, hogy kis cousineja gúnyolni akarja őt; tehát elmosolyodott, Helénre tekintve.

- Mily nagyszerűen bizonyítja be e kicsike e példa igazságát! - mondá.

Adél egy pillanatig nem érté, azután hirtelen fölkiáltott:

- Ah! a gonosz cousin.

- Bocsánatot kérek, hogy háborgattam, - szólt Guiscard, Helénhez fordulva, - egy könyvért jöttem ide.

Belépte óta reá szegzé tekintetét, és csak akkor süté azt le, midőn egyenesen hozzá beszélt.

- Melyik könyvet akard? - kérdezé Adél, fölkelve.

- Egy szótárt.

- Melyiket?

- Azt, a melyik zöld bőrbbe van kötve.

Helén nem nyomhatott el egy ajkán elvonuló mosolyt e szavak hallatára, mely eszébe juttatá a Bonjeau apó által emlegetett zöld Plutarchot és sárga Xenophont.

- Akkor keresd te magad, - mondá gonoszúl Adél.

De miután már Guiscard megtalálta zöld szótárját, még akkor sem készült távozni; körüljárt a teremben, s megnézte a fekete táblára írt számokat, azután Adélhoz lépve, ki újra elfoglalta helyét, vizsgálni kezdé az általa készített föladatot.

- Tudod-e, hogy te nem a legjobban írsz? - mondá. Adél visszafordult és egy arczfintorítással kérde:

- Akarod, hogy együtt dolgozzuk?

- Oh! én, egy férfi.

- Velem egy kis leánynyal.

Guiscard még 3-4 fordulást tett a tanteremben, mintha nem tudná magát elhatározni, hogy kimenjen, lopva folyton Helént nézve, azután végre az ajtó felé indult.

- Azonnal visszahozom a szótárt, - mondá.

- Ne zavartasd magad, - felelt Adél, - nekem nem a zöldre, hanem a sárgára van szükségem.

És hamisan mosolyogva, ismét dolgozatához kezdett.

Azután egyszerre fölemelve fejét:

- Ugyan hát, - mondá, - nagyobb állatok-e azok, kik nem tudnak beszélni, mint a beszélők.

Alig telt el tíz percz Guiscard távozása után, midőn a marquis úr lépett a tanterembe.

A fölálló Helén meghajlására, a marquis egy kecses jó reggellel válaszolt, azután unokahúgához lépve, azt megcsókolta.

- Nehány röpiratért jöttem, - szólt, Helénhez intézve szavait, mintegy mentségeül.

És fölnyitva egy kulccsal zárt szekrényt, legalább ötven közül két rózsaszín táblájú röpiratot vett ki.

Helén, ki szemeivel kísérte, elolvasá a röpiratok címjét, az *Erdei törvények*.

- Nos tehát, - kérdezé Helént, - sokat tud-e e gyermek?

- Sokat még nem tud, marquis úr, de értelmes és telve van jó akarattal, s a mellett engedelmes.
- Akkor menni fog.
- Meg vagyok győződve, ő annyit fog tudni, a mennyit akar, ha figyelmes és szorgalmas leend.
- Hogy ne lenne ő az?

És Courtomer oly mosolyt lövelt Helénre, mely világosan ki látszék fejezni, hogy oly nővel szemben, mint ő, lehetetlen nem lenni figyelmesnek.

Azután folytonos mosoly és táguló orrlyukakkal, oly figyelmesen szemlélte, hogy Heléne egy pillanatnyi zavar vett erőt.

De leküzdé e nevetséges fölindulást.

- Ha ön megengedi, mi folytatni fogjuk.
- Hogy ne, sőt én kérem önt arra, különben is szívesen nézném, miként tanul ez a kis leány.

Ha Helén ez által remélte a marquist elűzni, akkor csalódott; az kényelmesen elhelyezkedett, s nézte, a mint ő dictált, azután annak bevégeztével megfigyelte javítási eljárását, és Helén noha föl sem emelte szemét, érzé az előtte való napi reá függesztett tekintetet.

Az egész lecke alatt ott akar hát maradni, maga sem tudta többé, mit beszélt.

Egyszerre az Adél íróasztalához közeledett, és egy tollat véve kezébe, néhány szót írt a röpiratok címének egyikére.

Azután Helénnek nyújtva.

- Ön sokat fog itt hallani a canon sylvestre felől, mert sokat beszélnek róla, s az talán kellemtelen lesz, ha nem tudja, miről van szó, ime ez eloszlatja e bosszúságot; e röpirat fölvilágosítja, melyet van szerencsém ezennel átnyújtani önnek.

És a példányt kitarva, átnyújtá Helénnek, hogy lássa jól a megtisztelő ajánlást.

Meg akarta köszönni, de rosszul járt vele.

- Ez nem egy technikai mű, - szólt Courtomer úr, - se nem egy hívatott író műve, de egyszerűen a szépek szabályai a természethez alkalmazva, és merészen fölállítva; ne ragaszkodjék tehát csupán az eszmékhez, - tevé hozzá, s azzal elhagyta a szobát.

Nem Adél volt figyelmetlen a tanóra végén, és ha a tanítvány merte volna, nem egyszer vethette volna szemére nevelőnőjének a szórakozottságot. Courtomerné a reggelinél bejelenté, hogy Condéba készül, hol dolga leend, és fölkérte fiát, kísérné el őt, de az visszautasítá; írni valója volt, s a kastélyban akart maradni.

- Ma egyedül teendi meg sétáját kisasszony, - szólott Helénhez a marquisné.
- És hol szokott e séta véghez menni, - kérdezé a marquis.

Adél válaszolt:

- Mindennap változtatjuk a helyet, de ma a Pierre-Levéere szándékoztunk, és az Épard-palló felé visszajönni, nemde kisasszony?

- És ön, marquis úr, mit csinál ma? - kérdezé Courtomerné férjétől.

- Én a Desert erdővágásba megyek, megtekinteni, mennyire vannak a munkások.

A Desert egy az Épardal ellenkező erdő vágása, mely két hosszú mérföldnyire fekszik amattól.

A reggeli után az asztaltól fölkelve, mindenki szétvált egymástól; a marquisné, hogy kocsiba szálljon, a marquis a Desertre gyalogolandó kedvencz kutyája kíséretében, egy kitünő fekete fürjész eb társaságában; Guiscard, hogy visszavonuljon szobájába írni, és Helén Adéllel útnak indulni a Pierre-Levé felé.

Noha ez a reggelit követő séta üdülésre volt szánva, bizonyára ez volt az a pillanata a napnak, midőn Adél, ha Courtomerné el nem kísérte őket, a legtöbb hasznos dolgot tanulta, mert minden, a mit láttak, tanulmány tárgya volt: egy fűszál, egy fészek, egy rovar, egy felhő, egy kövecsvagy egy galy, és e magyarázatok egyszerűen, bizalmasan játszva történtek, vagy Helén mondta el felőlök, a mit tudott, vagy a gyermek kérdezősködve és okoskodva, félbeszakítá azt hirtelen, ha szaladozni jött kedve, meg ismét visszatérve hozzá.

Már majdnem eljutottak a Pierre-Levé feleútjáig, az út hosszában elterülő réten keresztül, midőn távolról egy fa alatt ülve egy magos ifjut vettek észre, kit mindketten Guiscardnak tartottak volna, ha nem hagyták volna azt a kastélyban írása mellett.

- Mily furcsa hasonlat, - kiáltott föl Adél!

Néhány lépéssel tovább haladva, meggyőződhetek, hogy az nem is volt valami rendkívüli hasonlatosság, hanem Guiscard maga; az ifju fölkel helyéből és szokott hanyag lépteivel ment elejökbe; arcza vörös volt, mint olyané, ki sebesen járt.

- Hogyan, te nem vagy írásodnál? - kiáltott Adél.

- Nem, hirtelen megfájult a fejem, és kijöttem, hogy kissé fölüdüljek; mily véletlenül találkozzunk.

És azonnal tovább kezde haladni Helén mellett szótlantul, sőt a nélkül, hogy reá nézne, mint ha kielégítené őt, csupán közelében lehetni.

Helén nem látszék vele törődni, és folytatá csevegéseit Adéllel.

Körülbelől tíz perczig kísérte őket így némán, botjával csapkodva a gyepet, midőn egy keresztúthoz értek az erdőbe, hol egy új utat kelle választaniok, mely egyenes irányban elvágta azt, melyet eddig követtek.

E pillanatban egy fekete fürjész eb futott elejökbe, vidáman ugatva és Guiscard körül ugrándozva.

- Nini Black! - kiáltott Adél.

Azután, miután pár lépéssel előbbre volt s a keresztútra fordúlt, Helén és Guiscard előtt fölkiáltott:

- Nagybátyám!

Csakugyan Courtomer úr ült ott egy padon oly emberként, ki pihen, vagy várakozik.

Midőn az apa fiát s Guiscard apját megpillantá, valódi színpadi hatás volt, és az ifju, ki nem bírt még azzal a biztonsággal, melyet a kor vagy a világ nyújt, megdöbbsent.

Courtomer úr gyorsabban tért magához, és megelőzve őket, megmagyarázta jelenlétét e helyen, mely éppen nem vezetett a Desert útjához; neki t. i. eszébe jutott, hogy dolga lesz az Épard oldalán is, és útközben irányt változtatott.

Miután pedig valamennyien Épard felé készültek, természetes volt, hogy együtt folytassák sétájokat, mi meg is történt.

XIV.

E kettős összetalálkozás túlságos föltűnő vala arra, hogy lehetséges lett legyen Helénnek tovább is megőrizni az azelőtti nap illúzióját, melyhez ragaszkodni igyekezett.

Lehetett-e szégyenletesebb helyzet az övéénél?

Az első pillanat, midőn tisztán látta e helyzetet, rémületes kétségbeesésbe dönté.

Vége volt; kénytelen lesz futni e házból, hol már oly szépen elrendezte az ő s nagyanyja életét!

De csakhamar leküzdte e lankadást, gyávaság volt így kétségbeesni, miért ne küzdene?

Különben is, minthogy Courtomer és Guiscard urak ama megtiszteltetésben részesítik, hogy ízlésök szerintinek találják, azért még nincs minden elveszve.

Mindez még csak hangulat, szándék, melyet kétségtelenül lehetséges lesz megváltoztatni, vagy megállítani.

Ők nem ismerték, nem tudták, ki volt s miként neveltetett; ők még mit sem láttak belőle, kivéve orrát vagy haját, ama szép leányt, kit a jegyző és Prétavoine gróf is észrevették. Majd megérteti velők, hogy ő becsületes leány.

Ez önvédelem megállapítása és követése persze nem lenne az általa remélt megnyugvás, de hisz az képezte élte szerencsétlenségét, hogy mióta atyját elveszté, folyton küzdenie kellett, ez csakugy újabb megpróbáltatás lenne.

És azután ő nem is lenne egyedül.

Itt lesz neki Adél, ki szerette.

És itt lesz Courtomerné is mellette.

E tárgynál megállapodva, úgy tetszek neki, hogy első teendője megakadályozni a Courtomerné tervének megvalósítását a kerti lakot illetőleg; a marquisnak nem volt szabad őt lekötelezettjévé tenni, és más részt az sem kellett, hogy ha egyik vagy másik nap kénytelen volna visszavonulni, hogy nagyanyja ismét lakást változtasson, és kint találja magát a nélkül, hogy tudná, hová menjen.

Engedélyt kért tehát a marquisnétól, nagyanyja meglátogatására, azután visszatérve, azonnal megoldá e kérdést.

Nagyanyja félt az erdei elhagyatott magánytól, ragaszkodott szomszédjai társaságához, kikhez már hozzá szokott, továbbá dolgozni is akart, mi neki nehéz lenne Condétól távol, végre bármennyire meg is volt hatva Courtomer marquisné ajánlatától, nem fogadhatja el azt.

E beszéd hallatára a marquisné kissé neheztelt.

- Rosszúl fejeztem ki magamat, - szólt Helén meghatott hangon, - ha nem éreztettem marquisné asszonyommal, mennyire megindított jósága.

- De mégis visszautasítja.

- Nagyanyám...

- Én nem haragszom önre, gyermekem. Az első perczen meg lehettem lepve s meg is valék, de fölfogom, hogy alá kelle magát vetnie nagyanyja akarátának, legyen az helyes, vagy nem. Ne legyen hát szó erről közöttünk. Ma reggel szemrehányást tettem magamnak, hogy e tárgyat még nem hoztam elő a marquis úrnak, mindig arra várva, hogy jobb hangulatban lesz, mert kissé izgatottan jött haza Párisból, kissé ingerülten; most tehát igen örülök, hogy elő nem

hoztam neki e tervet, mert magyarázatokra lett volna szükség vele megértetni, hogy azt el nem fogadják.

Nem volt szükség ismerni Courtomer urat, hogy lássa az ember, mily roppant ingerült, az ingerültség minden perczen kitört minden semmiségért, de csak neje és fia iránt; ellenkezőleg mások iránt, mint Adél, Helén vagy idegenekkel szemben a legelőzékenyebb, legjobb kedélyt mutatta.

Csak másnap visszatérte után az épardi pallói séta alatt, és e séta után tűnt föl, hogy ingerültsége föltünően fokozódott.

Nem ismerve Courtomer úr rendes modorát családjával szemben, Helénnek határozott nézete volt, hogy ez ingerültség nem jelentkezhett azelőtt ily mérvben, mert akkor az minden összeköttetést lehetetlenné tett volna apa és fiú közt, és meggátolta volna, hogy egy hónapot töltsenek együtt Párisban, ugyanazon életmódot folytatva, együtt lakva, s együtt élvezve a gyönyöröket.

Az épard-úti sétáról hazatérve, is élénken nyilvánult az apa ez ingerültsége fia irányában.

- Nos tehát! - kérdezé Courtomer úr Guiscardot, midőn az asztalhoz ültek, eljutottál-e végre leveleid megírásához.

- Körülbelül.

- Kétkedem benne. De én nem is erről akarok szólni, hanem azt kérdem: befejezted-e?

- Még nem.

- Nos tehát! ha zavarban lennél, folyamodjál Margueritte kisasszonyhoz, ő szívesen fog neked tanácsot adni. Nemde, kisasszony?

Helén felelet nélkül intett fejével, meglepetve e különösen nyilvánuló fordulattól.

- Talán épen ez értekezés végett mentél ma reggel is a tanterembe, melynek azelőtt nem lehetett veled küszöbét átlépetni?

- Nem a kisasszonynyal való értekezés végett, hanem egy szótárért.

- Miért nem tartasz egyet magadnál? Hiszen gyakran lehet arra szükséged.

Ezek bizonyára nem egy szerető jóérzésű apa szavai valának fiához, de inkább egy ellenfélé, egy vetélytársé, ki az általa elnyomni akart egyén rovására akar fölemelkedni, ez nagyon is világos volt Helén előtt.

Már az első napon, midőn Courtomer úrral találkozott, észrevette a gúnyos modort, melylyel az neje nemességi becsvágai iránt viseltetett; valahányszor a marquisné születése, eredete, ősei, vagy Guiscard Róbertről beszélt, férje mindig köhécselt, vagy kicsinylő gúnynyal nézve rá, hüvelykét forgatta, oly emberként, ki alig bírt magán uralkodni, hogy ne mondja: «Elvégzi-e már nem sokára?» Ez ugyan kissé erős volt, de végre is elfogadható, s a marquisné igen is jól fogadta a neheztelés minden látszata nélkül, s a nélkül, hogy félbeszakíttatná magát társalgásában, nem vevén magára az «elvégzi-e már valahára?» kifejezését férjétől, vagy pedig nem törődött azzal.

De néhány nap múlva egy oly jelenet fordult elő, mely egészen más jelleget öltött.

Egy ebéd egyesített néhány bizalmas barátot, egy öreg irlandit O'Donoghue grófot, ki hitelesen Irland királyaitól származott, egy öreg skótot, ki nem kevésbbé hitelesen származott Skótország királyaitól, M'Combie bárót, Bonhomme de la Fardouyaire törvényszéki elnököt, ki a szent szűzzel atyafi volt, a mint a termében elhelyezett különös képe bizonyítá, melyen a szent szűz, állítólag, egyik ősenek, ki, kalapjával kezében, előtte térdel, így szól:

«Tegye föl kalapját, unokatestvér», végre pár kevésbé fontos vendég, a falusi pap és Evette orvos.

Courtomerné legboldogabb volt ama napon, melyen nemes személyeit egyesítheté maga körül, noha maga sem tartóztathatta vissza mosolyát, ha a szent szűz képeről volt szó.

Ez különben valóban királyi ebéd is volt: az írlandi és skót királyok ivadéka Guiscard Róbert utódainál.

A vendégeivel szemben előzékeny szivességgel telt marquis fia iránt rendesen kellemetlennek mutatkozott, és közben neje iránt is, ha az szeretett fiának segítségére jött; olyankor gúnyos szavakat dobott oda neki, vagy egészen félbeszakítá beszédét, ha kedvencz tárgyába, a genealogiába akart bocsátkozni.

Azonban vendégei előtt nem lehetett szó e fesztelen és sértő modorról, és midőn ily nemű vita keletkezett O'Donogue gróf és M'Combie báró közt, a marquisné azonnal belevegyült véleményével, mely megegyezett az öreg írlandiéval.

- Lássuk csak, kedves báróm, önnek nincs igaza, - szólt közbe Courtomer úr.

- De...

- Nincs igaza, miután Courtomer marquisné, született Calipet asszonyság nem ad önnek igazat.

Courtomerné fulladozott.

- Pedig, barátom, - felelé M'Combie báró, ki kissé süket volt, - én ragaszkodom...

- Ön ragaszkodhatik véleményéhez ellenemben, a mint tetszik, de nem Courtomerné ellen.

- Barátom, - kiálta fel a marquisné, mintegy fölfogva a csapást, melyet maga ellen irányozni látott.

- De nem Courtomer marquisné, született Calipet asszonyság ellen, - folytatá a marquis, ki nézeteiben bír oly különös sajátságos fölvilágosodással, melylyel mi nem rendelkezünk.

Mindenki tányérjára hajtá orrát, és valamennyi azt kérdé önmagától, vajon mi baja lehetett az este Courtomer úrnak.

Helén nem töprengett e kérdés fölött, de a mint szobájába zárkozott, azonnal átadta magát szomorú elmélkedéseinek.

Meddig fognak a dolgok még ekként folytatódni?

XV.

Helén Courtomer úr és Guiscard irányában tartózkodó magatartást foglalt el, rendkívüli tartózkodást.

Tiszteletteljes az apa és hideg a fiú iránt; egyetlen fölösleges szót nem mondott soha.

Ha kérdezték, egyenesen felelt a kérdés szerint, udvariasan, de röviden.

Ha pedig nem szóltak hozzá, akkor ő sem beszélt, és soha sem vegyült a társalgásba, csak ha már elkerülhetetlen volt.

Adállal ellenben szives, ragaszkodó és szeretetteljes volt; mindenre hajlandó, mit csak a gyermek kívánhatott, és soha egyetlen szórakozást vagy játékot nem tagadott meg tőle.

Hasonlón előzékeny volt Courtomernével szemben, sőt most ő ajánlott föl sétákat a marquis-nénak, oly módon intézve azokat, hogy az mindig kísérhette őket öszvérén, mi azt a megjegyzést csalta ki a marquisból, hogy: e számár bizonyára tudományos számárrá fajúl, és egyik vagy másik nap egészen meglepetve fogják hallani a genealogiai ordításokat.

Courtomer úr nevetve tréfálhatott ekként, de nem kelle valami nagyon ügyes szemlélőnek lenni, hogy észre ne vegye, mikép valóságban nem nagy kedve volt a nevetésre, és hogy a marquisné eme kirándulásai Helénnel ellenkezőleg bosszantották, és pedig nagyon élénken.

Valóban ama óvatosság mellett, melylyel Helén körülvette magát, a kastélyban lehetetlen volt őt megközelíteni, és csupán csakis sétája közben lehetett hozzá pár szót intézni, ama rövid pillanatokat fölhasználva, mely alatt Adél előre futott, vagy hátra maradt.

Igaz ugyan, hogy a marquis és Guiscard minden pillanatban beléptek a tanterembe; az apa azért, hogy a *Canon sylvestre* egy-egy példányát kivegye, melyből most rendkívüli sokat használt föl; a fiú pedig, hogy egy kék, zöld, sárga, szürke vagy fekete könyvet keressen, melyre most minden nap szüksége volt; de ha ez alkalmat adott is nekik Helén látására, ennyiből állt az egész.

Helén nem beszélt és Adél jelenlétében lehetetlen volt vele szólni, mert a kis leány bámuló szemekkel nézte őket végig egymás után, mialatt Helén föl sem emelte fejét a könyvről, avagy a föladról, mely épen elfoglalta.

A marquis nem egyszer kísérté meg a csevegést, de Helén mindannyiszor oly kurtán válaszolt, hogy kénytelen volt elhagyni helyét.

Guiscard is ugyanezen eszközt kísérté meg maga részéről, de a nélkül, hogy szerencsésebb lett volna, és midőn erőltetni akarta a dolgot, Helén fölkérte őt, hogy ne zavarja őket leczkéik alatt.

Ez udvariasan, de elég erélylyel mondatott arra, hogy ne zaklassa többé.

Ez oldalról visszautasítva, Guiscard azért nem tekinté magát legyőzöttnek, és a tanóra ajtajától ily módon számúzve, más módot talált Helén látására, de sajnos, csak messziről! s a nélkül, hogy szólhatna vele; csakhogy láthatta s a leány viszont, s ez neki dicsőségében kielégítő és döntő volt.

Noha Courtomer úr rossz körülményei következtében nem rendelkezett többé ménessel, mint azelőtt, még bírt 2-3 futtató lóval, melyek a kastélyát körülvevő tilosban legeltek.

Ha Guiscard mit sem tanult meg abbójától vagy Bonjeau apótól, annál több ragadt rá apjának lovászai és jockey-i ügyességéből, és terjedelmessége daczára kitűnő jockey vált belőle, nem hivatásszerű, miként a sport nyelvén mondják, de oly műkedvelő, ki a legjobb jockey-kkel vetekedhetik, főleg az akadályversenyeken az egyetlennen, mit súlya megengedett neki.

A tanteremből számúzve és Helén látása után, valamint általa is láttatni vágyódva, mindent elkövetett, a mit csak tudott. A lovagló tér a mezőn ép a tanterem ablakai előtt terült el; azon a helyen, mely a teremben tartózkodó egyének tekintetét elkerülhetetlenül magára vonja, ott állítatott fel Guiscard egy új akadályt, és minden reggel abban a pillanatban, midőn Helén leczkéjét megkezdé, fiatal ménével gyakorlatot tartott ez akadályokon, átugratva azokat, egymásután idomítván, és saját maga lovagolván paripáit.

Hogy ne látta volna tehát Helén az ablakból, melynél ült, midőn feszesen a nyeregbe nyomódva, átugratta az akadályt, egyenesen tartva lovát ama pillanatig, midőn az emelkedni kezdett, és midőn leszállt hátra hajolva a nélkül, hogy fejét fölemelné, a mint egy rossz lovas tette volna? Helénnek el kelle ismerni érdemét, úgy a vakmerőség tekintetében, melylyel lovagolt, valamint biztos, fesztelen eleganciája miatt is. Ez mind chic volt, igazán chic.

Pedig Guiscard mégis csalódott ama képzelődésben, hogy Helénnek lehetetlen őt nem nézni, bár az csakugyan való, hogy kénytelen volt őt látni, midőn áthaladt a réten, s mint valami árny surrant el a zöld pázsiton.

E gyakorlat kitartóssága, valamint ez új akadály fölállítása nem hagyhatta Helént kétségben a gróf céljairól, ő érette adta át magát e többé-kevésbbé veszélyes gyakorlatoknak, hogy elvakítsa, kápráztassa őt, de mivel Helén tökéletesen biztosítva volt ez oldalról, és előre tudta, hogy se el nem vakítja, se el nem kápráztathatja őt Courtomer Guiscard gróf, nem volt semmi oka e díszlovaglásoktól tartani.

Szerencsétlenségre nem védekezhetett ily könnyen Courtomer úrral szemben, soha sem levén biztos valamely meglepetés ellen.

- De hát mi baja? - kérdezé sokszor Courtomerné, rémületét látva.

- Semmi.

A marquisné nem zaklatta, de rá nézett, s Helénnek úgy tetszett, hogy Guiscardot is ép úgy vizsgálja, mintha olvasni akarna lelkéből.

- Miért nem akar engem soha magától elereszteni kisasszony? - kérdezé olykor Adél, - hisz én el nem tévedek.

- Kötelességem mindig ön mellett maradnom, gyermekem.

De az észszerűség azt tanácslá neki, hogy óvatosságát túlságba ne vigye, mert akkor önmagára nézve is veszélyessé válnék, miután megmutatná Courtomer úr és Guiscardnak, hogy megértette őket és félt tőlök.

De miként találja meg az igazi mértéket arra, hogy mit tegyen, s mit ne?

Kétségtelenül el volt határozva önvédelmére, ha akár egyik, akár másik nyilatkoznék, de mennyivel jobb lenne, ha e nyilatkozat be sem következne.

Azt gondolta, hogy a dolgok ily menetében semmi ok sem lesz arra, hogy tovább folytattassék.

Bizonyára gondolkozni s látni fogják, milyen ő, és balvéleményök felőle el fog tűnni örökre.

Egy reggel, midőn Courtomer úr s Guiscardnak egész nap távol kelle maradni hazulról, Helén engedélyt kért a marquisnétól, hogy Condéba mehessen, és azt megnyerve, egészen boldogan távozott.

Miután nagyanyját meglátogatta, kit jó egészségben talált, telve bátorsággal és reménnyel; egészen fölvidulva indult visszafelé ismét a kastélyba; az est elragadó volt, a nap aranyozott mennybolton nyugodott le, és élvezet volt szabadon haladni e zöldelő út közepén, mely oly szépnek tűnt fel neki, midőn azt először követte Bonjeau apóval együtt, és mely most, midőn a tavasz befejezte művét a kövér, dús, és folyóktól folyton nedves talajon, még sokkal szebb, vagy legalább még gazdagabb, még pompásabb volt buja fűnövényzetével, nyílt vízi liliomai-val, aranyos iriseivel, lekaszált füveivel és növényeivel, melyek erőszakkal látszanak magokhoz ragadni a patakok folyását, valamint az út kavicsait.

Minden oly zöld, oly üde és oly fiatal volt, kellemes a szemnek, kedves a szellemnek és tüdőnek, mely megtelt az élenyes léggel.

Egyszerre rövid távolságra egy fekete árny zárta el útját, a nyugvó nap rejtélyes sugarai által megvilágítva.

Courtomer marquis úr állt előtte.

XVI.

Helén a marquist felismerve, megkövülten állt meg.

Az egy árok fölötti kis híd szélén ült.

Hogy kire várt, kétségtelen volt.

Helén első mozdulata arra irányult, hogy visszaforduljon útjában és meneküljön.

De meggondolva, tovább folytatta útját, s a marquishoz közeledett, de oly szédítő hatást gyakorolt rá fölindulása, hogy bár reá nézett nyílt szemekkel, őt még sem látta.

Közeledtére a marquis föllállott és pár lépést tett feléje.

- Jó estét, kisasszony.

Helén egy főhajtással felelt, mert képtelennek érzé magát e pillanatban egyetlen szó kiejtésére is. Nem csupán a félelem érzése bénította őt meg, de a gondolatra, mi történni fog, minden föllázadt benne: becsülete, gyöngédsége és fiatal leányi szemérme.

A marquis elől ment, és egy keskeny hídig érve, mely csak két szál deszkából készült, visszafordult, hogy kezét nyújtsa neki, de Helén nem fogadta el.

- Nos, kisasszony, meg van ön elégedve condéi látogatásával?

Felelnie kellett s annál nagyobb igyekezettel, mert remélhette, hogy az ily modorban kezdett társalgás ily hangon s ekként folyhat egész a kastélyig, mi szerencsétlenségre még elég nagy távolságban volt tőlük.

- Köszönöm, igen, - felelé.

És azonnal, ő, ki oly tartózkodó, majdnem fösvény volt a szavakban, és szigorú szerénységet tanúsított mindenben, mi őt magát vagy övéit illette, hosszú részletekbe bocsátkozott.

Beszéd közben szemeit egy roppant terebélyes gyönyörű platán-fára szegezé, mely egy domb tetejére ültetve, távolból jelzé a kastély fekvését, és ez okból nem volt alávetve a *Canon sylvestre* által előírt csúcsos alak szabályainak, miért is a marquis a hányszor mellette elhaladt, mindig vállat vont, mondván: «Mily rút ez a szörnyeteg itt». De e szörny most még rémítő távolságban volt, és daczára Helén lázas gyors lépteinek, a távolság nem látszék enyészni.

Vajon nem fog-e jönni valaki segélyére? Nem fog-e valamely pór a marquishoz csatlakozni, hogy többé el ne hagyja őt?

Midőn ez eszme megvillant agyában, ösztönszerűleg visszafordult, de se elől, se hátul senki sem tűnt fel; e magányban az egyedüli élő lények valának az ökrök és kanczák, melyek a zaj által vonzatva, a kerítés korlátjáig jöttek, és fejüket a felső reteszhez támasztva, kényelmesen bámulták, mi megy véghez körültek, mindenütt mély csend és nyugalom, melyet semmi sem zavart meg, csupán egy tehén bögése, vagy egy béka ugrándozása, mely föllocsantva a víz fölszínét, sietve menekült az útszéli árkokba.

Azonban Helén folyton beszélt, szót szóra halmozva, s talán így folytatta volna a kastélyig, ha a marquis félbe nem szakítja, egy rövid pillanatot fölhasználva, midőn kénytelen volt elhallgatni, hogy lélegzetet vegyen.

- Nem kétlem, hogy tisztelt nagyanyja igen jól találja magát Condéban, de egy tervről tettek nekem említést, melynek megvalósításával, azt hiszem, kellemesebben érezné magát ő is.

- Mi nem így ítéljük azt meg, uram.

- Nos tehát, engedje kimondanom, hogy nem volt igazok.

- Nagyanyám az ő korában fél a változtatástól.

Helén újabb eltérésbe akart bocsátkozni, nagyanyját illetőleg, de a marquis megállítá.

- Mindennap láthatta volna őt.

Azután hirtelen közeledett hozzá, úgy, hogy ha félre nem lép, érintette volna:

- Ön tehát nem értette meg, - mondá, szemeit reá függesztve, - mennyire érdekel engemet.

Helén néhány szót hebegett saját mentségére, de akarata ellenére oly halkán, hogy a marquis nem hallhatta azokat.

- Hogy ne lettem volna a csodálattól elragadtatva oly szép leány láttára, mint ön, - mondá ismét.

Helén elfödte kezével arcát.

- Értem, - folytatá a marquis, - hogy első mozdulata is védelmeért történik e szavak ellenében; de ki az oka, ha kimondom azokat? Szépsége, mely küzdelmem s erőlködésem ellenére vallo-mást csal ki ajkaimról.

Helénnek volt ideje leküzdeni fölindulását és az ájulásból, mely környékezé, magához térni; fölemelte fejét és Courtomerre tekintve rémült szemeivel, melyekben határozott méltatlankodás volt olvasható, mondá:

- Akkor hát miért ad ön kifejezést ama szavaknak?

- Mert azok ellenállhatatlanul törnek ki ajkamról és szivemből.

- Akkor marquis úr, - kiálta föl a leány kétségbeesetten, - ön nem tudja, ki vagyok én.

- Egy erényes leány.

- Becsületes nő, igen marquis úr.

- És épen azért beszélek én.

Helén megbénult, azon tűnődve, vajon megértette-e, de Courtomer úr nem hagyta sokáig kétségben.

- Hiszi-e hát, hogy az én korombeli, állásom- s tapasztalatombeli férfi szerethetne oly nőt, ki nem erényes? De ha szeretem önt, kedves gyermek, az nem csupán szépsége miatt történik.

Helén kérőleg kulcsolta össze kezét, hogy ne folytassa tovább, de a marquis folytatta:

- Nem, hanem ártatlansága- s becsületességeért is. Azt hiszi, hogy nem értettem meg mind ama módokat, melyekkel engem kerülni akart, és nem találja-e ki ön, hogy a találkozás itt ez útban nem véletlenség? Ön nem akart engem meghallgatni. S én magam részéről szerettem volna nem szólni. De a szivemen uralgó szenvedély erősebb akaratomnál, és az üz ön felé.

Helén felelet nélkül, s rá sem tekintve, sebesen haladt, oly gyorsan, hogy az aggodalomtól elfojtott lélegzete is elhagyta, és a helyett, hogy a marquist félbe akarná szakítani, sőt azt óhajtotta, hogy csak beszéljen tovább hosszasan, mert így csak elérnek a kastélyig, melynek a lenyugvó nap utolsó sugarai által megaranyozott magas kéményei már láthatók s kivehetők valának.

A marquis pedig e hallgatást beleegyezésnek véve, hozzá közeledett, és vállára hajolva, úgy beszélt, hogy lélegzetével arcát és nyakát égette.

- Értse meg, - mondá, - hogy a szenvedély egész hatalmára van szükség, hogy e hallgatás megtörésére kényszerítsen, és hogy nem valamely szeszélynek engedek. Az ön iránt táplált szerelem oly embertől ered, ki ismeri az életet, és ki azért közeledett önhöz, mivel látta és fölfogta, hogy ön a legbájosabb, a legsátságosabb fiatal nő, kivel valaha találkoztam. Ez nem

egy fiatalember holnapig változó szeszélye, hanem egy oly férfi komoly és tartós igaz érzelme, ki soha sem változhat.

A leány mind gyorsabban haladt, és a marquist mind inkább elragadták saját szavai.

- Nincs tehát szívében semmi, mi azt sugallja, mily nemes és nagylelkű hivatása egy nőnek, egy férfi utolsó éveinek megédesítése, oly férfi életének, ki egyedül csak őt fogja szeretni, s őt imádva és áldva fog meghalni.

Most oly helyre értek, hol többé már nem egy kis patak zárta el az utat, de a folyam maga, és noha a kocsik átgázolhatták, mit fenekének kiszélesítése által lehetővé tettek, de azért víz ellenében és mentében voltak itt-ott mély és veszélyes lyukak, melyek egyikében pár hó előtt is egy asszony bele fúlt. Még egy rövid távolság és a parkba léphetnek.

E pillanatban Courtomer úr elragadtatásának engedve, és fölhasználva a magányt, bal karját hirtelen Helén dereka körül foná, és őt erősen magához vonta, a nélkül, hogy ellenkezhetett volna. De majdnem azonnal egy heves erőlködés által kiszabadítá magát, és a gyaloglóknak szolgáló kis hídra futott, a marquis utána sietett, és már ismét megragadni készült, midőn a leány a folyam felé hajlott.

- Még egyetlen lépést, - kiáltá, - és esküszöm, hogy a vízbe vetem magamat.

- Mily örültség!

- A kétségbeesésé, melyre ön kényszerít. Miért kínoz, miért üldöz ön engemet, miután elismeri, hogy én becsületes leány vagyok?

- Mert szeretem.

- De én, én nem szeretem önt; de hisz én nem is szerethetem önt, épen mert erényes leány vagyok. Vajon szerethetek-e én? vajon szabad lesz-e szeretnem valaha?

A marquis kissé eltávozván, Helén fölhasználta az alkalmat, hogy keresztül menjen a hídon, és tovább folytassa útját; aggodalmának túlcsapongása erőt és bátorságot adott neki; a gyávaság ideje elmúlt, beszélnie kelle, ha nem akarta, hogy ismétlődjenek a történetek.

- Én csak egy szegény leány vagyok, - monda, - tudja-e ön azt, uram? Nos tehát, legyen irgalommal irántam, ne kényszerítsen házából menekülnöm, mit megtennék, esküszöm, azon a napon, melyen visszatérne e tárgyra. Ön csalódott, én nem vagyok az, kinek gondolt. Én nem vagyok más, ismétlem önnek, mint egy szegény leány, ki dolgozni kénytelen a megélhetésért és nagyanyja fentartásaért. Legyen részvéttel hozzám. Én az ön szívéhez folyamodom, az ön becsületéhez.

Helén emelt fővel beszélt, bátran, merész erélylyel, mi még jobban nyilvánult kifejezése és tekintetében, mint magában szavaiban, s így folytatá:

- A pillanat határozó, s én akarom, hogy egészen döntő is legyen. Beszéljen tovább, s én azonnal visszatérek Condéba. Ne szóljon és én követem önt saját házába. Ön látja, hogy kezébe teszem le sorsomat; az ön nagylelkűsége és becsületességére bízom azt.

Courtomer úr hosszasan nézett rá; azután kezét fölemelve, levette kalapját s meghajlott előtte.

- Kövesse útját kisasszony, én megmondtam önnek, hogy szeretem.

És a helyett, hogy mellette vagy utána menne, a marquis megállott, míg Helén a kastély felé sietett.

XVII.

E győzelem bátorságot adott Helénnek. Ha a helyett, hogy futott a veszély elől, miként eddig mindig tevő, merészen túltette volna magát mindenén, alkalmasint már régen megszerezte volna szabadságát és biztosította volna biztonságát.

Ez oly tanulság volt, mely hasznára válhatott a jövőre, vagyis ha a fiú lovaglási szenvedélye helyett nyilatkozni akarna egy napon, nem kellene iparkodni futni előle, hanem felelni oly módon, nyíltan és erélylyel, a mint az apának válaszolt.

Ez elhatározás után megváltoztatta szokásait, és olyanná lett, mint volt Courtomer úr és Guiscard megérkezése előtt a kastélyban, s most már magányosan is mert sétálni a kertben, át mert haladni az előcsarnokokon, vagy fölmenni a lépcsőkön szaladás nélkül, és a nélkül, hogy félénken tekingetne jobbra és balra, mint egy rajta kapott tolvaj, vagyis válaszolni mert, ha kérdezték, és társalgást folytatni a nélkül, hogy az első szóra félre vonulna.

- Sokkal jobban szeretem így, - mondá neki Adél.

De a minek meg kelle történni, bekövetkezett.

Ha Adél észrevette e változást, Guiscard is meglátta azt, sőt többet tett a látásnál, okára is talált magyarázatot: az írlandi akadály-állvány megtette hatását, annyi bizonyos. Hogy ne lett volna hatása Helénre az ő ügyességének, elegantiájának, vakmerőségének, jockey-i gyakorlatának és az ő chicjének. Természetesen az hatotta meg szívét.

Eddig jelleme s korának félénksége, valamint Helén tartózkodása lezárták száját, ő szerette, de a leány épen nem viszonzá; miért is kockáztatott volna hát oly vallomást, melyet rosszul fogadnának? Ő ki egy átugrani való akadály előtt vakmerő, néhány szó kiejtésére gyáva volt, mert hát vitézsége nem fejében rejtett.

Félelmében, hogy mindent elronthat a sietséggel, jobbnak találta a várakozást. Végre is majd megindítja, a leány fölnyitja szemeit, majd reá tekint, és akkor...

Ő tehát várakozott, szemeivel ugyanannál többet mondva, minél jobban hallgattak ajkai, sőt jól érezve magát ebben, a félénkeknek oly édes holnap reményében: a holnap ily körülmény között, a véletlen szokott lenni.

És ime végre e remény is valósult; ime Helén észrevette, fölnyitotta szemeit és szellemét, ime meg volt hatva.

Most csak szólania kellett, s ő bizonyosan szívesen meghallgatja.

Nem volt szabad túlságos sokáig vártni magára, különben nem volna férfi.

És épen azért, mert sok tekintetben még mindig nem volt más egy nagy gyermeknél, sokat tartott arra, hogy férfiúnak tartsák, ki bírt az élet tapasztalatával; ha valaki Guiscard, akkor mindennel bír a születés jogainál fogva, a nélkül, hogy fáradságot vegyen magának valamit megszerezni.

Most tehát nem volt szabad haboznia, hogy nyilatkozzék.

És pedig mégis habozott.

Több napon át ingadozott a miatt, hogy miként.

Szívesebben írt volna, mert hát Helénnek oly nézése s oly fejhordása volt, mi mindennek daczára megfélemlíté őt.

Szerencsétlenségre azonban nem érzé magát erősnek tollal kezében sem; rendesen nagy szóhalmazba ereszkedett, mely zavarba ejté, s végét kénytelen volt megcsonkítani, a két-

három utolsó betű, melyre semmi szükség sincs ahhoz, mit kifejezni akarunk, és csak szokásból vannak ott; ostoba szokás csakugyan, s ép oly nevetséges, mint alkalmatlan. Barátaival szemben fölmentette magát e szokás alól, oly írásmódot fogadva el, hogy e szavakat óriási nagy betűkkel kezdve, melyek folyton kisebbednek, s végre az utolsók észrevehetetlenekké váltak. De egy oly művelt nővel, mint Helén, ez talán nem volt illő; minden esetben azt a gondolatot kelthetné benne, hogy bizonyos tréfálkozások, melyek bosszantották, alaposak lehetnek, és ezt pedig nem akarta. Mert nemcsak mint jockey akarta volna ő magát föltüntetni dicsőségében.

Inkább beszélni fog.

Ez elhatározás megalapított, de még nem volt a kivitelnél; most bizonyos kedvező körülmények egyesítésére volt szüksége, melyeket a valóság nem rendezett úgy be, a mint azt előre meghatározá; egyik nap háborgathatná, egy másik nap Helén rossz hangulatban látszék lenni, másnap ő maga nem volt rá hangolva; azután péntek volt, vagy éppen 13-ika, vagy éjjel bagoly üvöltését hallotta a tornyok üregeiben.

És megváltoztatta mondandóját; úgy intézte, hogy végére hagyta, mit kezdetén akart mondani, mit se tartva meg abból, mi eleinte ellenállhatatlannak tűnt föl előtte; azután ismételte magában, s képzeletben végigjátszotta szerepét, hogy a rövidet ne húzza.

Mióta Helén lemondott elővigyázati rendszeréről, szokása volt délutánonként a szünidő órái alatt egy kis falusias kerti lakba ülni, mely egy kis sziget formájára volt építve, vagyis inkább egy kis szárazföldet képezett a halastó közepén. Miután oda csak egy keskeny úton lehetett eljutni, biztos volt, hogy ott nem lepik meg, és szabadon olvashat s azt teheti, a mit tetszik, vagy éppen semmit sem tesz, nem lévén kénytelen alávetni magát Courtomerné genealogiai előadásainak, sőt nem kelle fölfigyázni Adélra sem, ki e pár pillanatot fölhasználta kalitkája madarainak gondozására. Ez képezte napjának legjobb idejét, azt, midőn magába tért, fölüdült s egészen magáévá lehetett, ez volt reá nézve az ábránd, vagy visszaemlékezések ideje. Ezen, nagy szomorúfűz által beárnyékolt, annak lehajló ágaival őt elfedő, és a vízi növényekkel ellepett halastó vizével fürösztött hely valóban elragadóan kedves volt, a szemnek üde, s a lélek- és szívnek kellemes.

Mióta oda járt, több ízben látta már Guiscardot az út bejárata felé indulni, mintha át szeretne rajta hatolni, azután némi ingadozás után ismét tovább folytatni útját, vagy visszafordulni, a merre jött.

És olyankor Helén örült elhatározásának, mert ő soha sem fog merészelni hozzáig menni.

Azonban egy délután alig volt pár perczig kis szigetén, midőn Guiscardot pillantotta meg; lassan, de határozott léptekkel haladt feléje, lehajtott fejjel, időnként jobb karjával hadonászva, mint oly ember, ki valamin gondolkodik, vagy magában beszél; annál jobban szemügyre vehette őt Helén, mert a szomorú fűz lombján keresztül, mely egészen ellepte, ő láthatott, a nélkül, hogy láttatnék.

A szigethez vezető út bejáratához érve, megállott, s Helén azt hitte, hogy, mint rendesen, ismét tovább folytatja majd útját, de miután három lépést tett hátra felé, hármát tett előre is, míg végre elhatározá a kis keskeny útra lépni.

Bár mily elhatározott volt is Helén, nem kevésbbé élénk fölindulást érzett e pillanatban.

Ez út rövid volt, és Guiscard nem késett megjelenni.

- Ah! kegyed itt van, kisasszony? - mondá, meglepetést színelve, de a lehető legrosszabbul játszva szerepét.

Heléne gyengeség vett erőt, vagyis nem lévén képes elszökni, mint arra az első gondolat ösztönzé, megkísérté Guiscardot megfélemlítéssel félbeszakítani, azonban ezt nem érte el ezúttal.

- Nem tudta azt ön? - kérdezé.

Guiscard lesujtva elpirúlt zavarában, de helyét nem hagyta el; ellenkezőleg pár perc után leült Helénnel szemben egy padra.

A leány reá sem nézett, mégis látta, hogyan mozgatja ajkait, mintha szavakat ismételné magában; majd azt is észrevette, hogy az előbbeni pír halásáppadtsággá változott arcán, egy megbénító fölindulás zsákmányaúl esvén.

E hallgatás megzavarta, s megrémíté Helént; bármit mondjon is, jobban szerette volna, hogy kimagyarázza magát.

De Guiscard folyton hallgatott.

Egyszerre érezé, hogy fölkelt, s remélte is, hogy eltávozik ismét, a mint jött, nem mervén beszélni, mi meg sem lepte volna, félénkségére gondolva.

De csalódott: Guiscard térdre borúlt előtte, és mielőtt meggátolhatta volna, megragadta két kezét, melyeket szenvedélyesen halmozott csókjaival.

- Oh Helén! Helén!

Helén fölemelkedett, és ki akarta volna magát szabadítani, de az ifju nem ereszté el kezét, és térdein csúszott utána.

- Ne távozzék, s engedje kimondanom, hogy szeretem, hogy imádom. Kegyed jól látja, jól tudja azt, de nekem meg kell azt mondanom mégis. Már rég ideje akartam ezt kijelenteni ön előtt, de forró szenvedélyem lezárta ajkaimat.

E vallomás nem találta váratlanul, s így már előre tudta, mit feleljen.

- Ön szeret? - szólt hidegen.

- Oh ne kételkedjék szerelmemben, - kiálta az ifju fölemelkedve.

- Én nem kételyt fejezek ki, hanem kérdést intézek önhöz.

- Nos aztán?

A mit előre látott, bekövetkezett. Guiscard kijött sodrából, mert e hidegségre nem számított, és még kevésbbé e vallatásra.

- Azután? - rebegte, - azután? Nos tehát, azután azt tesszük, a mit ön akar; ha el akarja hagyni Franciaországot, hát elhagyjuk, hogy oda menjünk, a hová akarja. Mit törődöm én vele, csak együtt lehessünk, hogy láthassam, hogy szerethessem.

- Azután? - ismétlé Helén.

- Azután... Életem az öné leend; néhány hó múlva nagykorú leszek, és akkor nem egy nyomorúlt létet ajánlhatok föl önnek, de a fényűzést, a jólétet, élvezetet, gyönyört, azt, a mit csak kíván, mert én soha sem tagadok meg öntől semmit; szívem, vagyonom, mindenem az öné lesz.

- Minden? szive... vagyona és neve gróf úr, arról nem beszélt nekem?

- Én nem lennék becsületes ember, ha oly ígéretet tettem volna önnek, mit jelenleg nincs hatalmamban teljesíthetni; én atyám beleegyezése nélkül nem nősülhetek, és azt jól tudja, hogy azt ő megtagadná... e pillanatban.

- És én nem lennék becsületes nő, ha ez ígéretet kívánnám öntől, valamint nem volnék becsületes leány, ha meghallgatnám szerelmi vallomását a nélkül, hogy meg ne mondjam, miszerint nem szeretem, és soha sem is fogom szeretni.

- Istenem!

- Ön számos jó tulajdonomat fedezhette föl, miután szeret, miért nem fedezte föl hát becsületeségemet is, akkor megértette volna azt is, hogy e szerelem, melyről nekem beszél, gyalázat.

- Én csupán egy dolgot értettem, hogy mind ketten húsz évesek vagyunk, hogy ön a legszebb, legbájosabb nő, kit valaha láttam, hogy szeretem, és szeretve lehetetlen azt elhallgatnom ön előtt. Nem természetes-e ez?

- Épen azért nem kellett volna azt nekem elmondania, mert nekem nem szabad meghallgatnom, és nem fogom meghallgatni.

Két lépést tett, hogy elhagyja a szigetet, de a félénkek, ha egyszer neki bátorodnak, kétségbeesett vakmerőségre vetemednek, hirtelen elzárta útját, elébe ugorva.

- Még egyetlen szót, - mondá, - s esküszöm, hogy elhagyom e házat. Azt akarja-e?

- Én látni akarom, beszélni önnel és szeretni.

- Akkor hát azt akarja, hogy távozzam?

- Ön nem fog távozni, mert esküszöm, hogy bár hova megy, utána megyek: szeretem!

- Az esetben ön űz el innen engemet.

XVIII.

És valóban e két, vagyis inkább csak egy fenyegetés által iparkodott Helén szabadulni a nehéz helyzetből, melyet az apa és fiú gördítettek elibe, hogy elhagyja Courtomert.

Mily eredményeket fog előidézni?

Vajon mennyi időre lesz képes ajkaikat lezárni?

Itt volt a kérdés: ha Courtomer, vagy Guiscard megújítják kísérletöket, mégis távoznia kell.

Vajon megújítják-e hát, vagy nem? Courtomer urat illetőleg ez utóbbi föltevés lehetséges volt, mert a réti találkozásuk óta viselete egészen megváltozott; ragaszkodó, majdnem apai modort mutatott, és ha néha nem vette volna észre Helén ama, a régire emlékeztető, titkos forró tekinteteket, melyek annyira megzavarták azelőtt, azt hihette volna, hogy viselete őszinte volt, és hogy az valóban apai vonzalom vala, semmi egyéb, minden más érzés vegyüléke nélkül, mit iránta táplált. Szerencsétlenségre azonban tekintetei nyugtalanították, és nem merte magát átadni a bizalomnak, sőt gyakran rettegett, hogy e modor is csak számításon alapúlt.

Guiscardra nézve ellenben legkisebb kétsége sem lehetett. Ajkai bizonyára fölnyílnak egyik vagy másik napon, sőt azt kérdé magától, miként sikerülhetett azt ennyire is lezárni. De föltehető volt, hogy meglepetéséből magához tér, és akkor újra védekezni kell ellene. Miként cselekedjék hát az esetben, ha az első szóra nem távozik Courtomerból? Mi lesz akkor belőle? miként védje magát? Nem találná-e magát az esetben nevetséges és szégyenteljes helyzetben? Hírneve s becsülete nem volnának-e mélyen compromittálva? De hát nem volt-e valóban méltatlanság őt ekként üldözni, nem azért, mivel ő szép, hanem mivel szegény leány volt, egyedül, szülők nélküli leány, kit senki sem védhet, sőt minden eszköze hiányzott, hogy maga magát is nyíltan védelmezze?

Vajon mily fogalmat alkotnak a férfiak a női erényről?

Az apa, ki szerelmét ajánlja fel.

S a vagyonát följánló fiú?

És se egyik, se másik nem látszék fölfogni az ajánlatok nevetséges szégyenét.

Szabadon egy pillanatig sem habozott volna; elhagyta volna Courtomert.

De fájdalom, e szabadsággal nem rendelkezett.

Maradnia kellett tehát, kerüljön bármibe, maradnia kelle legalább ama napig, midőn becsülete s nem csupán haragja követeli távozását.

Mit tegyen, hogy megtartsa őket abban a magatartásban, melybe erőszakolta?

Courtomer úr iránt nem tehetett egyebet annál, a mit tett. De Guiscarddal szemben, ki különben is a legveszélyesebbnek tűnt föl e pillanatban, egy hatalmas szövetségest hívhatott segélyére: Courtomernét.

Tehát a marquisnéhoz fog folyamodni, és megvallja neki a valót, legalább is Guiscardot illetőleg.

Mindig természetében rejlett az őszinteség, s egyenesen céljához indulni, nem lévén szüksége atyjával szemben soha a legkisebb alattomosagra vagy kerülgetésekre; de e szerencsés boldog idők elmúltak, és Malatiré úr szerint most eszélyeskednie kellett. Elhatározá tehát az eszélyeskedést, és nem Guiscard eltávolítására fogja kérni Courtomernét, mi abban a hangulatban, melylyel a marquisné szeretett fia iránt viseltetett, nem lett volna igen nagy ügyesség.

Egy napon, midőn Courtomerné még több jóakaratot s barátságot tanúsított iránta, mint máskor, megkoczkáztatta.

- Valóban nem tudom, - mondá, - miként bizonyítsam be a marquisnénak hálámat, mind azért, mit érdekemben elkövet, és ez annál szerencsétlenebbé tesz engem, mivel, nem tudom, e pillanatban leszek-e abban a helyzetben jóságát tovább is élvezhetni.

- Hogyan? - kiálta Courtomerné, elámulva a hallottaktól ép úgy, mint Helén különös modorrától, melylyel magát kifejezte.

- Istenem, asszonyom, a mit közölnöm kell önnel, az igen kényes, igen nehéz, és mi még fokozza e nehézséget, a félelem, hogy engemet hálátlansággal vádolhat miatta.

Ekként beszélve, igazat mondott. Soha sem érzé magát ily zavarban, és ezt nem csupán azért, mivel állását koczkáztatta, nyugalma s biztosított életét veszélyeztette, hanem azért is, mivel a lebonyolítandó tárgy szégyennel és zavarral tölté el.

- Én soha sem vádolandom önt hálátlansággal, - szólt a marquisné, - mert ismerem; beszéljen hát, szóljon félelem nélkül, de beszéljen gyorsan, mert lázas türelmetlenségbe ejt e bevezetésekkel; a dologra tehát!

- Ön azt mondá, hogy ismer engemet marquisné asszonyom; így tehát becsületes leánynak tart, nemde?

- Bizonyára, és kész vagyok ezt hangosan is nyilvánítani.

- Önnek is ki kell azt jelenteni, mert ép önnek kell arról meggyőződve lenni, hogy fölfogja helyzetem nehézségeit az ön házában.

- Helyzete nehézségeit?

És Courtomerné rá nézett, homályosan kezdve érteni a szavak értelmét.

- Ez a helyzet olyan,... hogy ha nem változik, lehetetlen lesz itt maradnom, és hogy... kénytelen leszek visszavonulni.

Elhallgatott, habozva, nem találva több szót túlságos megaláztatás nélkül a valóság kifejezésére.

De Courtomerné segélyére jött.

- Guiscard? Nemde?

Helén lehajtá fejét.

A hang, melylyel Courtomerné e nevet kiejtette, nyugtalanította; neki úgy tetszik, hogy az nem a haragé volt, de inkább a belenyugvásé oly dologba, mi egészen természetesnek látszik előtte. Ekkor nem merte többé folytatni, várakozott.

- Az ön közlése engemet nem lep meg, - mond Courtomerné, - anyai szemeimmel már rég észrevettem, hogy Guiscardot meghatotta szépsége, mert ön szép, gyermekem, nagyon szép, és oly fiatal ember, minő Guiscard, nem lehet érzéketlen a szépség iránt; ez az ön hibája.

- Asszonyom!...

- Oh! én hibáját öntudatlan s akaratlannak tartom, mert nem felelősebb e szépség hatásáról, mint a mily kevésbé felelős Guiscard is annak befolyásaért. Ime ezért nem kell azt túlszígorúan venni, s az elválást emlegetni. Elválás, ugyan miért? Mivel Guiscard szépnek találja?

- De asszonyom...

- Istenem, gyermekem, nem volna oly föltétlen hitem az ön erényében, a mit ép az imént jelentettem ki, ha aggódhatnám fiam érzelmei miatt. De nekem bizalmam föltétlen önben. Másrészt fiam jól tudja, hogy nőül nem veheti. Mi végre tehát az aggodalom?

Ezeket hallván Helén, megértte, hogy örültség volt neki reményét Courtomernéba helyezni, ki fiára s nevére egyaránt büszke s elbizott, mivel ő Courtomer volt, nincs ok félni oly fajta lénytől, minő ő vala. Mivel az ő fia volt, úgy találta, hogy annak minden meg van engedve.

A marquisné ragaszkodásteljes jószívűséggel folytatta:

- Nem kell követelőnek lenni, és nem szabad oly nagy súlyt fektetni az egészen természetes dolgokra. Egyáltalában mindketten húsz évesek, vagyis gyermekek. Mit törődnek az ember az életben a gyermekek ábrándjaival? Egy játszó pajtáság kötöttet ön és fiam közt, és semmi más; és ha még valami túlságos jelleget öltött volna is ez érzés Guiscard lelkében, ki, megengedem, lángoló szívvel bír, ezért aggódnia kellene-e? Igyekezzenek egy pillanatra eltávolítani magát a jelen óráktól, gondoljon messzebbre, tíz évvel későbbre, és ha oda jut, a hol mi vagyunk, nem fog egy bizonyos büszkeség nélkül rá gondolni, higye el nekem, ha elmondhatja, hogy: «Én egy Courtomer által szerettettem!» Ez mégis valami egy nő életében, bár mily nagy legyen is e nő szépsége.

Helén hosszasan vizsgálta e helyzetet, mely oly kegyetlenül kínozza, de nem ily tekintetben.

- Guiscard nem veheti önt nőül, - folytatá Courtomerné, - erre még csak nem is gondolhat! Akkor pedig hol a veszély? Mindazonáltal ha lehetséges volna őt eltávolítani, megvallom őszintén, hogy megtenném. De ön jól tudja, hogy az lehetetlen. Neki itt kell maradnia. Itt jól kell érezni magát, és pedig egy kis jóakarattal ön még segélyemre is lehet e tekintetben. Ezt nem fogja tőlem megtagadni, úgy-e? Csakis női szerepébe kell bele jönni, és e gyakorlat talán nem lesz fölösleges kegyednek, nem is említve, hogy oly játszótárral szemben, minő Guiscard, az nem is lehet igen kellemetlen.

Mit lehessen felelni ez anyának, ki csak saját fiára gondolt.

XIX.

E beszélgetés következtében Helén első gondolata volt elhagyni a kastélyt; azonban elkeseredése és méltatlankodása daczára nem akart az első benyomásnak engedni.

Neki úgy tetszék, hogy kötelessége a megpróbáltatást végletekig üzni, és csupán akkor távoznia, ha állása egészen tarthatatlanná válnék; legalább megtett minden lehető, és később, ha majd nyomorba jutna ő és nagyanyja, mert a végzetes nyomor várt rájuk, nem lesz mivel vádolnia magát és lelkifurdalás nélkül vetheti alá magát a végzetnek.

Tehát maradni fog addig a napig, melyen becsülete követeli távozását.

De e csendes kastélyban, e derék emberekből álló család körében, neki úgy tetszék, mint ha ellenséges földön volna, és mint ha a vadak leleményes cselszövényei ellenében kellene védekeznie, kik mindenre képesek, ez Cooper Fennimore bizonyos regényeire emlékeztette őt, melyet fiatalabb korában olvasott, a melyben látni lehetett a fehéreket harcolni a «vörös bőrűek»-kel, de ő nem képzel félelmektől remegett, hanem valódi személyes aggodalomtól.

Bár hová ment, mindenütt Guiscardot találta, ki követte, vagy megelőzte őt; bár merre nézett is, Guiscard szemeivel találkozott, melyek oly heves, szenvedélyes kifejezéssel valának rá függesztve, hogy egészen megzavarta és szégyennel töltötte el.

Épen mivel nem akarta észrevétni, hogy fölfogta e tekinteteket, ép azért oly ügyetlenül pirult és sápadt el, hogy mindenki és Guiscard maga is, mi még a legkomolyabb volt, észrevette kéjelmetlenségét.

Úgy látszék, hogy az ifju magára vonatkoztatta, és mint egy ragadozó állat, készen állt zsákmányára rohanni és elragadni.

Helén annyira jutott félelmében, miszerint le se feküdt többé a nélkül, hogy szobáját meg ne vizsgálja, fölnyitva a szekrényeket, az ágy alá nézve, fölemelve a függönyöket, és többszörösen egymásután meggyőződve, vajon az ajtó sarka jól be volt-e szorítva; éjjelenként hirtelen fölriadt álmában, mindenfelé zajt hallván, mely nem is létezett, csupán képzelődésében, de ha valóságban létezett, egészen természetes oka volt.

Este is rendkívüli félelmet állott ki, midőn Adél lefektetése után szobájába kelle mennie, vagy Courtomerné által visszatartva, vagy bármely más akaratától nem függő oknál fogva, egy sötét, hosszú folyosón kellett áthaladnia, mely Guiscard lakosztálya előtt terült el.

Olyankor e lakosztály ajtaját mindig tárva találta, és úgy tetszék neki, mint ha Guiscard leskelődne utána; a gyorsaság daczára, melylyel áthaladt, még szemeinek villámain is látni vélte.

Egy este, midőn így szobája felé ment, s már jó későn volt, miután Courtomerné sokáig a teremben, hol egyedül voltak, marasztalá, határozottan látott Guiscard ajtajának mélyedésében, két rá irányzott villogó szempárt, mely szikrázott a homályban.

Első mozdulata az volt, hogy visszaforduljon, de meggondolva, hogy ez túlságos jelentőségű félelemre mutatna, folytatta útját, és gyorsított léptekkel haladva, ama ajtóval ellenkező irányba nézett.

Abban a pillanatban azonban, midőn az ajtóhoz ért, érzé, hogy két erős kar ragadja meg, és vonszolja előre.

Ki akart bontakozni, de ereje elhagyta.

- Ha el nem ereszt, - mondá, - segélyért kiáltok.

Guiscard még erősebben szorítá magához.

- Jöjjön kedves Helén, beszélnem kell önnel.

És magával ragadva, saját szobájába vonszolta, mi az ő izmos erejével neki gyermekjáték volt.

Azonban Helén folyton küzdött, hogy kiszabaduljon, de sikertelenül.

- Én kiáltok, - ismétlé.

Guiscard nem ereszté el karjaiból, és ép lábával akarta az ajtót betenni, midőn Helén látva a veszélyt, kiáltozni kezdett:

- Ide, ide! segítség!

- Ne kiáltson, - hebegte az ifju, - ne kiáltson, könyörgöm! Hallgasson meg, drága Helén!

De a leány annál jobban kiáltott.

Ekkor eleresztve őt, az ifju hirtelen az ajtóhoz rohant és kulccsal bezárta; azután tárt karokkal tért vissza Helénhez.

- Most az enyém vagy, - monda szenvedélyesen.

Noha nem volt gyertya a szobában, Helén elég világosan látott, hogy Guiscard mozdulatait követhesse.

Félig hátrálva az ajtóhoz akart jutni, de az ifju is észrevette ezt, és megfogta karját.

E pillanatban léptek zaja hallatszott az előcsarnokban, és az ajtóra több csapást mértek.

- Nyisd fel, - hangzott Courtomer úr dühös hangja.

Helén szabadon maradt kezével megragadá a závárt, és felnyitotta; az ajtó föltárult és Courtomer úr belépett, gyertyával kezében.

- Mi történik itt? - kérdezé.

De sürgősen volt a felelet, hogy mindent megértsen, az előtte elterülő jelenet mindent megmagyarázott neki.

A remegő Heléne rendetlen öltözké, kibontott kuszált haja; Guiscard zavara, lecsüggesztett feje, de dühös pillantásai.

A marquis fiához lépett:

- A te viseleted egy szolga viselete, s nem egy nemes emberé, szólott hevesen. Az én házámban!...

Guiscard fölemelé fejét, és megvetően tekintve atyjára:

- Ön úgy beszél, mint egy vetélytárs, - monda szilaj hangon, nem mint egy apa.

- Nyomorúlt!

De Helén se nem látott, se nem hallott többet, hirtelen kiosont és szobájába sietett, nem akarván tanúja lenni az apa és fiú közötti jelenetnek.

A zaj fölébreszté Adélt, ki Helént belépni látva, megszólítja:

- Mi baja Helén kisasszony? Ön segélyért kiáltott?

- Félttem.

- Mitől?

- Semmitől... oly ideges félelem, minőben szenvedek néha.

- Hiszen egészen remeg.

- Ez ijedtségem következménye, de az semmi, aludjék gyermekem, én is azt fogom cselekedni.

Azonban, ha lefeküdt, se mert elaludni, és az éjet fontolgatással tölté el, hogy megállapítsa tervét.

Másnap korán reggel hívatta Courtomer úr; Helén lemenve, a marquisnéval együtt a teremben találta a marquist.

- Kisasszony, bocsánatot akarok kérni öntől, és jogos elégtételt akarok szerezni fiam méltatlan viseleteért, holnap Guiscard elhagyja a kastélyt.

Ez eredményt nem sejté Helén, de nem volt szüksége megfontolásra, hogy megértse, miszerint a fiú elküldését elfogadva, szerződésre lép az apával.

- Innen nem a gróf úrnak kell távoznia, hanem nekem, - mondá. - Egy óra múlva elmegyek.

- Ezt nem fogja megtenni, - kiálta fel Courtomer úr, képtelen lévén önuralomra.

- Meg kell tennem!

- Ime ez becsületes leányként volt mondva, - szólt a marquisné, - ön derék, nemes lélek, gyermekem.

És karjaiba ölelve Helént megcsókolá, mondván:

- Én magam fogom elkísérni Condéba.

HARMADIK RÉSZ.

I.

Unokája beléptét látva a nagymama, mit sem szólt, de Helén azonnal fölfogta, hogy ha nem nyilatkozott is őszintén, nem azért történt, mintha észrevételei s ellenvetései nem volnának.

És az elejtett szavak és az agg nő pórnoi okoskodó fondorkodásaival odavetett megjegyzésekből nem volt nehéz Helénnek kitalálni, minők valának eme észrevételek s ellenvetések.

Ő meg nem foghatta, miként ijedhetett meg annyira unokája, mert a nélkül, hogy az egész leplezetlen valót bevallaná Helén, kénytelen volt neki elmondani, miszerint Courtomert az okból hagyta el, nehogy Guiscard üldözésének tovább is ki legyen téve; de a nagymama előtt ez üldöztetés nem bírt oly fontossággal; két-három jó nyakleves visszaterelte volna Courtomer gróf urat helyére, s ha látta volna, miként fogadtatik, alkalmasint visszatartó lett volna, legalább az ő fiatal korában ez volt a dolog rendje.

És azután másrészt azt sem értette meg, hogy valaki oly érzékeny s büszke legyen az ő helyzetükben. Fejét fenhordani a gazdagoknak való, de a szegénynek csak a hátát kell oda tartani.

E kárhoztatás mély fájdalmat okozott Helénnek, oly jól esett volna neki a vigasz és támogatás, s oly megkönnyebbülésére lett volna, ha nem egyedül kellett vala elviselni e helyzet felelősségét, mit a körülmények és nem saját akarata idéztek elő.

Mindazonáltal azért erről sem szólt nagymamájának, és elfogadta panasz és ellenmondás nélkül példálódzásait. A mit ő mondhatott volna, úgy sem értik meg; egy öreg asszony nem érez úgy, mint egy fiatal leány, s egy pórnoi nem bírhat azon érzékenységgel, mit a nevelés s a nagy világi élet ad; végre pedig a szegény nagymama elég szerencsétlen is volt, hogy joga legyen igaztalannak lenni, s ne tekintsen egyebet jelen aggodalmas nyomoránál.

Különben Helénnek más teendője is volt, mintsem magát védelmezni vagy haragudni; valami újabb foglalkozást kelle keresnie most már, és ez elég gondot adott neki, mert ha ez nehézséggel járt a Courtomer kastélyba lépése előtt, most még inkább azzá lett.

Miért hagyta el ezen reá nézve oly kitűnő állását!

Ezen kérdést nem bírta megfejtetni senki. Tehát oly összeférhetlen természet? vagy pedig kielégíthetetlen igényei vannak? Egész sereg kérdéssel ostromlák, melyekre nem felelhetett, még talán kevésbé a jó akaratúakra, mint a rossz akaratúakra.

Bonjeau apónak meg kelle gyónni a valót, vagy legalább is az igazság nagy részét, mert a szégyen gátolta, hogy mindent megvalljon, de majdnem ugyanazon kárhoztatást találta nála, mint nagymamájánál. Így meg kellett-e riadnia? Egy erényes nő mindig kibírja vivni magának a tiszteletet.

A lomha Guiscard nem volt kevésbé nemes ember s udvarias férfi, és aztán olyan jó állomás nem érdemelt-e egy kis áldozatot, hogy meg lehessen azt tartani? Hol lehet hasonlót találni? Mi őt illeti, ő nem tud olyat. És különben is a történetek után nem merne ilyenmő kísérletet újra kezdeni. Mert végre is az ő felelőssége volt érdekelve. Mindez csakugyan nagy csapás vala.

Elhallgatott kíméletből és udvariasságból, sőt részvétekből, mert még egy szó volt a nyelve hegyén: «Mindez igen nevetséges volt.» Azonban mégis bírt annyi tapintattal, hogy ki ne mondja: nagylelkűnek kell lenni.

Nem levén tőle mit várni, Helén Malatiré úr felé fordult ismét, ki meghallgatván kérését, nem tarthatta vissza meglepetését.

- Hogyan, ön elhagyta állását Courtomer marquis úrnál?

Ez csakugyan meglepő!

De azonnal összeszedte magát.

- Vagyis hogy meg vagyok lepve, a nélkül, hogy meglepettem volna, vagy legalább is egy bizonyos mérvben. Meglep, hogy ön elhagyja helyét; de másrészt meg lennék lepve, ha megtartotta volna. Mivel -

Elhallgatott, mert talán oktalanság lett volna okait nyilvánítani, és az felesleges volt, - - legalább is bizonyos tekintetben.

- Végre is be kellett következni, habár másrészt másként is történhetett volna. Ön minden esetben nagy zavarban van, az bizonyos.

És valóban meglegedettnek látszik, hogy valami bizonyosságot talált, melyre támaszkodhatott; zavarban, minden esetben zavarban volt, ez megczáfolhatatlan.

- Épen, hogy e zavarból szabadulhassak, azért fordulok önhöz kéréssel, hogy azt szíveskedjék támogatni, - szólott Helén. - Most már közeledünk a szünidőkhöz, nem lenne valami mozgalomról tudomása?

- Lenne bizony számára valami foglalkozás, csak hogy az épen nem elégítené ki önt.

- De mégis. - Hisz én nem vagyok követelő.

- Azt jól tudom; de igazán s egész lelkiismeretesen, ez kiállhatatlan állás volna önnek, s ajánlani sem merem; sőt még ha előhoznám is, azt kellene tanácsolnom, hogy el ne fogadja.

Azonban Helén sürgette.

- Ismeri kegyed Yvranchesot?

- Yvranches la Folletèret?

- Szép regényes vidék, gazdag legelőivel, a melyet idővel a jobb földművelés még dúsabbá teend. Nos tehát! az yvranches-i helyhatósági tanács megszavazta a nyilvános leány-népiskolát, melyet eddig társulatok tartottak fenn. Oh az igen érdemes apácák. Semmit sem lehet ellenük mondani. Csak hogy az új tanács, melyet a demokratikus párt szavazott meg, hála a földművelés és ipar fejlődésének, mely számos munkást vont a vidékre, mely az utóbbi időkig csupán szántás-vetésből élt, az új tanács elfogadta a nyilvános világi iskolát. Istenem, ez nézet dolga. Bizonyára védhető. Másrészt meg is támadható. Szerencsére, ez nem a mi dolgunk; a dolgok így állanak.

- Tehát ez nyilvános iskolába világi tanítónőre van szükség? - kiálta föl Helén lázas türelmetlenségében.

- Eltalálta.

- Itt vagyok.

- A fiatal kor egyszerűsége, ha merem magamat ekként kifejezni. Ön tehát ezt képzei, hogy mivel az yvranches-i községtanács megszavazta a nyilvánosságot, a dolgok kerekén forognak.

Nos tehát ábránduljon ki. Először is a tanács jelen véleményével nem nagy többséggel bír, és e többség is csak kevés szavazatot nyert. Tehát megérti ugy-e, hogy a vidék két részre oszlott.

Egy részről állanak azok, ki a tanítást apácák által kívánják. Másrészt pedig azok, a kik világi tanítónőt kívánnak. Az apácák pártja a polgárok, a gazdagok, szóval a hajdani Yvranchesből állanak, kik a földet bírják; a világi tanítás pártolói pedig a munkás-osztály képviselői. Meg kell érteni, hogy ily körülmények közt az apácák nem akarják átadni helyöket.

Ők kivették bérbe, vagyis inkább nekik béreltek egy nagy és szép házat a mezőváros központján, hol megnyitják intézetöket a behordás után, míg a tanítónő kénytelen lesz elhelyezkedni a népies nyomorult helyiségben. Tehát harcz fog támadni a felekezeti és nyilvános iskola között. Átlátja tehát ez állomás veszélyeit, nemde?

- Istenem, dehogy, ha mindenik megmarad helyén.

- Ha mindenik helyén marad, határozottan ez a helyes szó. De épen hogy senki sem marad helyén, ha szabad így kifejezni magam, legalább is a harcz ideje alatt. És az Yvranchesba érkező, teljes küzdsbe, vallási lázadásba keveredik. Azt kérdem hát, mit mívelne ott szegény kisasszonyom?

- Becsületesen keresném kenyeremet, a nélkül, hogy bármelyik párt ügyébe avatkoznám.

- Vajon lehetséges-e az. Életünk nyomorúsága! Ha nem tartozunk az egyikhez, azzal vádolnak, hogy a másik párthoz szítunk. Minden pártban van valami jó, nemde?

- Kétségkívül.

- Az az ördögség, hogy a mi jó ezeknek, az rossz a másik résznek. Miként lehessen a kettő között vitorlázni? E műveletek kísérletében töltöttem el egész életemet, és az igazat megvallva egészen köztünk maradjon, abban vesztettem el az irányt. Mit tenne hát ön, egy nő?

- Kötelességemet.

- De épen ez nem oly könnyű háborúskodó emberek közt kötelességünket teljesíteni. Egyrészt a papi párt, melynek valódi fejének a plebánosnak kellene lenni, azt pedig csak a helyettes vezeti, mivel Houel plebános úrnak, a világon legjobb embernek, kit valaha ismertem, nincs más gondja a földön, mint békében élni, mely mindig egy és ugyanazon szóba foglalható: «Mindenek felett ne csináljatok nekem gondot».

Ellenben a segédlelkész, Périchard abbé úr, magában értetődik, szinte igen jó ember, kitűnő férfi, nem fél úgy a küzdelemtől, és testtel lélekkel veti magát a harczba, mi őt a párt fejévé tette; ő idéz elő mindent, ő vele értekeznek mindenről, ő rendelkezik és parancsol... ha merném magamat ekként kifejezni.

- Mindegy, miután ön kitűnő embernek állítja!

- Kitűnő, az nem elegendő, én azt mondom, hogy a legérdemesebb ember a világon; de végre, ha a szív jó, a kéz - - az merész - igen hatályos ellenei iránt. Ő támogatni fogja övéit, arról legyen meggyőződve, és megtámadja elleneit. Ezeket kijelentettem önnek, a szabadelvű párt többségének is van feje, a tanács tagjai is mind kitűnő egyéniségek, és ha én azt mondom «kitűnő», még nem elegendő; a legérdemesebb emberek a földön. Főnökük Amette úr, a polgármester, szinte kitűnő férfi, a legjobb ember a világon, ki saját nyugalmaért sokkal helyesebben tette volna, ha nem elegyedik e zürzavarba. De mit akar ön? A népszerűség szüksége. Igen nemes feladat kétségkívül, de mely igen messze vezet. Ezért Amette úr, ki egy igénytelen állatorvos volt, egy gazdag özvegyet vett nőül, és hogy nejét elvakítsa, s megmutassa neki, hogy ő valaki, sokat tart rá, hogy előtte a polgármesteri övvel megjelenjen! így sokkal szebb férfiúnak találja magát, és aztán van egy szenvedélye, minek kielégítését a polgármesterség megengedi neki, - «szeret szerkeszteni», ez saját szava, és szerkeszt, szerkeszt a mennyit csak lehet s mindent a mit tud, határozatokat, körleveleket, leveleket az aligazgatóhoz, alárendeltjeihez, mindenkihez.

Ime ilyen Yvranches és hatalmasságai, még azon pillanatban is, midőn a háború kitörni készül, és a világi nyilvános tanítónő ellen forduland. És ön e tanítónő kívánna lenni!

- Mert meg kell lenni.

- De szerencsétlen gyermek, ez állomás már három-négy egyénnek is följánltatott, és senki sem vállalkozott elfogadására.

- Mivel azok mást is kaphattak.

- Kétségen kívül.

- De nekem egy sincs kilátásba, és így ezt hálával fogadnám el.

- Ön nem tudja, minek teszi ki magát.

- Ha kötelességünket teljesítjük, mitől félhetünk?

- Mindentől, vagyis semmitől, végre is soktól; ön sorsa nagyon is érdekel engemet s nem akarok öngyilkosságának bűntársává lenni.

- Akkor hát nem marad más számomra, mint a tanügyi igazgató urat fölkeresni.

- Azt nem fogja tenni.

- Holnap, minden további késedelem nélkül.

Ezt oly határozott hangon mondá, mely egészen meglepte Malatiré urat. Hogy lehetett ily biztonsággal beszélni? És hozzá még egy nő.

- Legalább, - szólt, midőn Helén felállt, hogy búcsúzzék, - legalább ha már minden áron felakarja keresni az igazgatót, ne tegyen rólam neki említést; az felesleges. Minden körülmény közt én semmit sem szóltam.

II.

Helén nem a tanfelügyelőt kereste fel, hanem Merault képviselőt, ki az nap reggel érkezett meg Párisból.

Malatiré úrtól kijöve, szembe találta magát Bonjeau apóval, ki a kollégiumba készült.

- Látom, hogy ön lépéseket tesz, - szólt az öreg tanár; - igaza van, csakis akkor nyerhet valaki az emberektől eredményt, ha zaklatja őket. Nos tehát, felügyelőnk adott-e valami reményt, legalább bizonyos mérvben, ha merném magamat ekként kifejezni.

És elkaczagta magát tréfája által elragadtatva.

Helén pár szóval elbeszélte neki a Malatiré úrtól hallottakat.

- Én se kárhoztatni, se helyeselni nem akarom tettét, kisasszony, miután úgy látszik, elhatározása megállapodott, csak azt tanácsolom, látogassa meg képviselőnk, kivel épen haza érkezése pillanatában találkoztam, ő tehet -

- Elmegyek hozzá, - mond Helén, tovább nem is figyelve reá.

És elsietett, félve hogy honn nem találja a képviselőt.

Miként fogja őt fogadni? Rémitő kérdés, mely összeszorítá szívét, és melyet nem mert túlságig vitatni. Ezen képviselő becsületes ember volt, miként hallá, s ez bizalmat keltett benne; ő függetlenségi vágyból hagyta el államhivatalát, hogy szabadon áldozhassa magát elvesztett

neje emlékének. Ő annyira imádta nejét - a mint beszéltek - hogy eszménye arczképét mindennap felékesíté egy kis csokorral, kegyeletes áldozat gyanánt; s három bájos gyermek boldog apja volt. Mindezekre gondolva, hogy ne remélt volna Helén! Igaz, Konorayba menetele előtt, hogy bizalmat nyerjen, Prétavoire grófról is sok mindenféle jó tettet beszéltek el neki, és pedig - -

Midőn a képviselő várótermébe bevezették, az oly telve volt, hogy állnia kellett volna, ha egy udvarias fiatal ember át nem adja neki ülését: mindenféle állású ember gyűlt itt össze képviselőjéhez, «kinek azért adták szavazatukat», hogy teljesítse kívánságukat bármi áron, hisz ők választották meg, tehát most ő is pártfogolja kérvényüket, «fület fülért»; folyamodó hivatalnokok, kik az őket rég megillető előléptetést sürgették; özvegyek, kik jogaikat akarták érvényesíteni fiaik vagyona ügyében; a dohány termelési jogot kérvényező; a becsületrendre aspirálók; bírák, kik municipalis tanácsosaikra jöttek panaszkodni; és municipalis tanácsosok, kik bírákat jöttek bevádolni, s végre mindazon különféle emberek, kik azt hiszik, hogy egy képviselő az állam szekrénye kulcsát kezében tartja, s választóitól nem tagadhatja meg szolgálatát.

Helén két órákor lépett be Mérault salonjába, és csak ötkor került rá a sor, hogy bemehessen a képviselő dolgozó szobájába.

Mérault hidegen fogadta, vagyis oly ember kimerült hangulatával, ki egy újabb robottal állt szemben, miután már mindenféleképpen alá volt vetve.

Helén egy percze megijedt. Azonban iparkodott magát nem zavartatni, és körülbelül világosan előadni kérelmét. Midőn elmondta, hogy courtomeri állását kénytelen vala elhagyni, Mérault szemöldökét ránczolta, de másként nem is nyilvánítá rosszalását, mint e jel által. Ellenben elégedettnek látszott, a mint Malatiré úr felvilágosítására tért át Yvranches la Folletièreet illetőleg, és kifejté óhaját az állomás elnyerésére.

Ekkor érezé, hogy Mérault reá nézett és tanulmányozta, de e tekintet épen nem sértette őt.

Ki nem találta a képviselő gondolatát; de bármit gondolt is legyen, ő teljes biztonságban volt mellette.

- Malatiré úr megmagyarázta-e önnek, hogy az egy kétfelé szakadt vidék.

- Tökéletesen.

- És az nem ijeszti el?

- Vannak pillanatok az életben, midőn semmitől sem ijedünk meg.

- Jól van. Azonban a nehézségeket mégis elképzelem, nemde, melyek e vidéken egy tanítónőre várnak?

- Azt elhiszem, de nekem úgy tetszik, bárminők legyenek is azon nehézségek, le lehet győzni szilárd akarattal és mérséklettel. S én remélem erős akaratomban.

- Nagyon helyes. Még egy kérdést kérek: miként neveltetett ön? Azt akarom mondani, hogy mint keresztyén, vagy -

- Mint keresztyén.

- Mint szigorú keresztyén nő?

- Igen uram.

- Azonban nekem úgy tetszik, hogy ura atyja nem tartozott a papsághoz, úgy-e?

- Épen nem, de nekem úgy tetszik -

- Kegyednek úgy tetszik, hogy lehet az ember keresztyén és vallásos a papi párt nélkül is, azt akarta mondani, nemde?

- Igen.

- És tökéletesen igaza van. Nyugodjék meg hát, én nem akarom az ellenkezőt állítani. Édes atyja körében élve, ki maga vezette nevelését, ön valószínűleg osztozott az ő nézeteiben?

- Oh bizonyára, mindenben; legalább a mennyiben egy az én korombeli leány osztozhatik oly ember nézetében, minő az én atyám volt, ki mindent tanulmányozott és kikutatott.

- Végre is legalább ugyanazon érzelmekkel bírt, mint ő.

- Miként is lehetett volna másként? Én ép úgy szerettem atyámat, a mint becsültem és csodáltam.

A felindulástól remegve hallgatott el, torka összeszorult, szemei megteltek könnyekkel, melyek szempilláin rezgettek, a nélkül, hogy végig folynának arczán.

E pillanatban három gyermek, két kis leány és egy kis fiú rontott be a szobába, a fiúcska elől testvérei által előre tolva.

- Nos Arthur mi az? - kérdezé Mérault úr oly hangon, mely szigorú akart lenni, de éppen nem volt az.

- Emma és Jeanne - mentegetődzék a kis fiú.

- Nem, te vagy az, - kiáltott a két gyermek. Ez alatt a gyermekek közeledtek apjukhoz és körülfogták őt; a kis leányok idősbike, Emma, apja nyakába csimpaszkodott s a másik kettő jobb és baloldalt álltak meg, a nélkül, hogy Mérault védekezhetett volna ellenök, vagy megakadályozhatta volna Arthurt, hogy térdére kapaszkodva, azon lovagoljon.

- Most már meg fogja érteni, kisasszony, hogy egészen az öné vagyok. Nemde? - szolt Mérault Helénhez fordulva. - Semmit sem fogok tehát elmulasztani, hogy azon állomást Yvranchesban elnyerhesse. És ezt nem csak az ön, de a vidék érdekében is. Azon a fokon, melyre abban faluban az utolsó ideig nyugodt és csöndes eszmék jutottak, ott a békét s nem a harczot kell keresni. Az ön műveltsége, eszméi és elveinél fogva, éppen azon egyénnek látszik nekem, ki az ott hiányzó békét helyre állíthatja: mint buzgó katolikus nem fogja megsérteni a papságot; más részről neveltetése, családja, s a mi támaszunk bizalmat keltenek majd a szabadelvű pártban, úgy hogy ezen szilárd és mérsékelt nézettel, melyről beszélt ön, a békét helyreállíthatja Yvranchesban, hol más a lázadást fejlesztené ki. Ön tehát számolhat reám.

- Meglátogathatom a tanfelügyelő urat, és tudtára adhatom-e e jó szót?

- Fölösleges, magam személyesen fogom őt holnap fölkeresni.

- De Malatiré úr ellene van kinevezésemnek.

Mérault mosolyogni kezdett.

- Azon derék, vagyis inkább a jó Malatiré úr, lehetséges ma reggel még ellene volt e kinevezésnek, de ma este, ha ön elviszi neki azon levelet, melyet számára írni fogok, valószínű, hogy ő maga fogja kívánni e kineveztetést.

És azonnal hozzá is látott e levél megírásához, a nélkül, hogy gyermekeit zavarná, és jobb karját oly módon fonván fia dereka körül, ki nem akarta elhagyni térdét, hogy azért írhasson, s hogy papírját láthassa, balra kellett fordulnia, s így Jeanne leánykája felé közelednie, ki e helyzetet felhasználva, nagy csókokat czuppantott apja arczaira.

Mérault nem csalódott. Malatiré úr, képviselőjének levelét átolvasván, melyben a Margueritte kisasszony számára az Yvranches la Folletière-i tanítónői állomást kéri, kijelenté, hogy az egy kitűnő eszme volt.

- Egész lelkiismeretesen azt találom, - szólt, - hogy ez egy kitűnő ügy önre nézve.

Azután kétségkívül eszébe jutván, hogy pár órával előbb egész lelkiismeretesen kijelenté, miszerint az utálatos rossz állomás volna Helénnek, melyet ajánlani se merne neki, szükségét érezte ez ellenmondást helyre hozni s indokolni.

- Ne higye, hogy én ellenmondásba jövök önmagammal! - kiálta fel. - Ez nagy igaztalanság volna. Én nézeteimet kérlelhetetlen logikával követem. Ma reggel magában állott, ma este pedig képviselőnk pártfogolja. És ez által a dolog egészen más kinézetet nyer. Ön támogatva van. Ezt tudni fogják, és ez nagy előny önre. Az általam előre látott küzdelem e szerint nem fog bekövetkezni, legalább nem úgy, miként attól féltem, mert kétszer is megnézik azt, ki magát védeni tudja, mielőtt megtámadná. És aztán azt mondtam önnek, hogy Yvranches lakói mind derék emberek, a béke és nyugalom vidéke, természetesen annak, ki tud velük bánni. És engedje kimondanom, hogy ön a hívatott lény arra. Az én tanácsom tehát az, ha merném nyilvánítani, hogy ne is mulasztson el semmit a sikerért.

Helén ámultan hallgatá a változást. Hogy lehet két órai időközben ily különféleképen nyilatkozni?

Nem kevésbé volt meglepve, midőn Yvranches nevezetességeinek képét újra hallá festeni, a plebánosét, a vikáriusét s a polgármesterét, kik az esteli világítás mellett nem valának többé ugyanazok, mint a reggeli fényben lenni látszottak.

Houel abbé nem volt elfogult, azonban bírt egy becsületes embert megillető függetlenséggel, és ha Périchard abbénak kemény keze volt, azt csak a gonoszok ellen érvényesíté, s a jók iránt engedékeny vala; a polgármestert, Amette urat illetőleg, ő megkülönböztetett szellem volt, ki egy faluba száműzve, csak azért fogadta el állását, hogy tevékenységének tért szerezzen ép úgy, mint kiváló tehetségeinek.

És mialatt Malatiré úr reggeli nézeteivel ily homlokegyenest ellenkezőleg beszélt, Helén azon gondolkozott, vajon ez-e az, mit életbölcseiségnek neveznek.

Akkor szerencsétlenség reá, mert ő bizonyára soha sem fogja elsajátítani e tudományt.

Végre bevégezé, elmondva neki, hogy e világon csak egy szabály lehet: kötelességét teljesítve egyenesen haladni előre, s nincs mitől tartani, ha az öntudat megvan.

Azután leszállva a bölcsesség és erkölcs magaslatáról a gyakorlati tekintetekre, meghívta, hogy menjen vele Yvranchesba e vidéket megnézni.

De Helén nem fogadta el az ajánlatot.

Ő nem a vidék végett fogadta el ez állomást, hanem a szükség parancsolá azt neki.

Tehát felesleges volt előre is átadni magát a megbánásnak.

Általában ő csupán két dolgot akart: élni, becsületes és erényesnek maradni.

Yvranches ezt meg fogja neki engedni.

III.

Miután senki sem akart Yvranches la Folletièrebe menni, Helént nevezték ki oda.

- Ha célt érend, az becsületére fog válni, és igen előnyösen fogja jellemezni önt, - mondá neki Malatiré.

De ha nem érne célt.

Majd meglátja.

E szóval hagyta el Condét, hogy nagyanyjával Yvranchesbe utazék.

A nyilvános iskola tanítónőjének megérkezése nagy eseményt képezett Yvranchesban. A képviselő ajánlotta őt levélben a polgármesternek. Ki boldogon, hogy fogalmazhat, egy szép levelet, írt Helénnek, ki szinte válaszolt a polgármesternek.

Teljes ülésben olvasták fel levelét, és a szabadelvű tanácsosok úgy találták, hogy szép írása van, míg a papi tanácsosok kijelentették, miszerint írása nem ért fel Philogone és Ambrosia testvérek írásával, kiket Helén helyettesíteni jött; úgy hogy nem volt érdemes a változtatás. Mire egy szabadelvű, Paildieu nevezetű tanácsos, ki kezdeményező ember volt, s mindig készen elől szerepelni, mit körülményei - mint joggal mondani szokta - meg is engedtek neki, mert ő egyike volt a környék leggazdagabb tehenészeinek, mire tehát Paildieu, ez észrevétel által sértődve, azon nézetét fejezte ki, hogy az új tanítónőt, ki a nénéket jön megborotválni, nem lehet csak úgy egyszerűen fogadni, - mely elmés megjegyzésnek annál nagyobb hatása lett, mivel Philogone testvér bajusza csakugyan nevezetes volt Yvranchesban.

- Akkor hát ez az egyetlen mód, - mond Paildieu e beszédmodot alkalmazva, mi nála mindig a határozatot jelenté, - az egyetlen mód, hogy azt ajánlom, miszerint egy napon, midőn a condéi vásárra megyek s üresen jönnék haza, bútorostól együtt magammal hozom őt.

Egy szombaton tehát délután két óra felé Helén egy parasztkocsit látott két kitűnő tenyészkanczával befogva ajtaja előtt megállni; a bakon, a gyeplőt kezében fogva, egy gömbölyű karú, hegyes könyökű, magas, víg ficzkó ült, izmos nyakkal, piros arczczal, szőke szakállal egy roppant fehér gallér keretébe foglalva, s magas tetejű kalappal, mit a vidéken kürtőnek neveznek, mivel egy tűzkéményhez hasonlít, és hosszú fényes kék zubbonyba öltözve, felette egy zöld kabáttal, szóval maga Paildieu Casimir Isidor.

- Jó napot a kisasszony és társnője, én jöttem el bútoraikért; ez az egyetlen mód megtudni, ha készen vannak-e?

Helén készen volt; az ágyak szétszedettek, s a mik kosarakba tehetők valának, elpakoltattak.

- Hoztam magammal néhány köteg alomszalmát, - mondá Paildieu, - s azzal mindent összepakolunk, úgy hogy a bútorok sértetlen maradnak, a földolog megtudni, van-e valakije, ki segítségemre legyen.

És mialatt Helén két szomszédjáért ment, Paildieu levetette fej kürtőjét s szép kék zubbonyát.

Kevesebb mint egy óra alatt a kocsi meg volt pakolva.

Paildieu s a két szomszéd iparkodtak a pakolással, mialatt a nagyanya egy málha tetején ülve mélabúsan nézte.

A szomszédok jöttek hozzá búcsúzni, és midőn Helén egyizben nagyanyja mellett elhaladt, jó kivehette szavait:

- Ha legalább utoljára kellene öreg csontjaimnak helyet változtatni.

És e szavak összeszoríták szívét, mint valami gyászos előjel.

De nem volt ideje átadni magát e szomoru gondolatnak; a kocsi meg volt terhelve és készen várta; Paildieu felszólította, hogy üljenek fel.

- Két halmaz szalmát megtartottam az ülésnek, melynek egyetlen hibája, hogy nem ruganyos.

Bíz a ruganyosság teljesen hiányzott belőle, és midőn Paildieu a bakra elhelyezkedve elkezdte kanczáit nógatni, Helén borzasztó rázást érzett; de miután nagyanyja nem panaszkodott, tehát ő is hallgatott.

- Ha gyorsan hajtok, - szólt Paildieu, egy domb előtt lassítva hajtását, - még fényes nappal boszanthatjuk az apácákat, mert kapujuk előtt fogunk elhaladni; s ha látják, hogy mennyi bútor van önnek, dühösködni fognak.

E bútorzat azonban elég szerény volt, de mivel azok azon időben vétettek Margueritte úr által, mikor ő még tíz évi munkaidőre számított, csinosan nézett ki, ha nem is a mennyiségre, legalább a minőségre nézve.

Az yvranches-i út Bezu-Bas-n vezette őket keresztül, melyet Helén megállapodás nélkül szeretett volna mellőzni épen nem óhajtván találkozni nagynénjével; de a Paildieu és nagyanyja közti társalgás csakhamar meggyőzte őt arról, hogy az lehetetlen lesz.

- Ha kívánja, hogy egy kis pihenőt tartsunk testvérbátyjánál, - szólt Paildieu, - nem kell feszélyezni magát, a kanczák kifujják magokat és hamar helyre hozzák az elvesztett időt.

- Akarod te Helén? - kérde a nagyanya félénken.

- De hát hogy ne, nagymama, ha önnek kellemes.

- Én örömmel látnám testvéremet, és szívesen megölelném őt még egyszer halálom előtt.

- Hiszen Yvranchesba is felkeresheti önt, - mond Paildieu, - nincsen oly messze.

- De ő ritkán megy valahová, - felelt a nagyanya.

- Az igaz, hogy nem ő viseli a nadrágot, - jegyzé meg Paildieu, - és úgy látszik, hogy felesége uralkodik a háznál.

Nem sokára megérkeztek a szalmával fedett pitvar elé, mely Mindez néne udvarának bejáratát elzárta.

De csak az asszonyt találták otthon, a férj és fiúk a mezőn voltak, több mint egy mérföldnyire a tanyától épen a condé-i oldalon s nem az Yvranchesin.

- Tudod-e húgom, - szólt Mindez néni fontos arcot öltve, - hogy meg kell téged szidnom, a miért előre nem tudósítottál.

- Én Paildieu úrtól függetem.

- De épen ezért is perlekednem kell, - ellenkezék a nagynéni. - Miért folyamodni idegenhez, ha rokonaid vannak? Ez sértés reánk nézve, tudod-e? Van nekem elég lovam az istállóban, és elég kocsim is, hogy átköltöztesselek.

- Ezt a figyelmet a községi tanács akarta tanusítani a kisasszony iránt, - jegyzé meg Paildieu.

- Akkor már egészen más, - felelt a néni, kinek ez ok meghatotta önszeretetét.

Azonban az elégtétel dacára se engesztelődött ki unokahúga iránt, és a távozás percében félre vonta.

- Miért küldtek el téged a Courtomer kastélyból? - kérdezé.

- Engemet nem küldtek el.

- Akkor hát miért nem maradtál ott?
- Mert okaim voltak a távozásra.
- Minő okok?
- Oly okok, melyek megtiltották a maradást.
- Meg kellene mondanod ez okokat.
- Nem tartom szükségesnek.
- Nos tehát nincsen igazad; és ha van egy jó tanácsom a te érdekedben és családod érdekében, úgy azt mondom, beszélj.
- Családomnak semmi köze ez üggyhöz.
- Épen ebben csalatkozol.
- Hogyan?
- Családod érdekében áll, hogy az ellened felhozott vádak reá is ne háruljanak.
- Miféle vádak?
- Hiszen jól tudod.
- Esküszöm, hogy semmit sem tudok, és kérem, magyarázza ki magát. Ha azt akarja, hogy visszautasítsam e vádakát, akkor ismernem is kell azokat.
- Nos tehát? azt állítják, hogy azért küldtek el Courtomerből, mivel udvaroltattál magadnak a fiatal gróf által.
- Oh!
- Azon reményben, hogy egy napon nőül fog venni.

Helén megsemmisülve állt.

De az első meglepetés pillanata után felemelte fejét, és nagynénje előtt méltóságteljesen elhaladva, egyetlen igazoló védő szó nélkül, büszkén hagyta el a szobát, hogy nagymamájához menjen.

Midőn már mindketten a kocsiban ültek, a nagynéni, kit Helén tekintete nem félemlített meg, visszatért ajánlatához.

- Gondolj a jó tanácsra, melyet neked adtam, - mondá.
- Vajon adott-e valaha egyebet tanácsoknál - szólt közbe Paildieu.

Az utazás többi része csendesen ment véghez: a nagymamát bántotta, hogy nem láthatta fivérét, és Helént lesujtá, hogy látta nagynénjét.

Végre egy domb tetejére értek s előttük zöldelő itt-ott magas fákkal beültetett sövénynyel megszakított mezőség közepén egy kis város terült el, melynek központja egy palakővel fedett hegyes tornyú templom körül csoportosult, a melynek elővárosa, veres falazatú előépületei számos ablakokkal, messze kiterjedve a folyam mentében: Yvranches la Folletière-t tüntették fel.

- Megérkeztünk, - szólt Paildieu, - s épen jókor érkezünk, hogy a hatás el legyen érve.

Azonban daczára a hatás vágynak, óvatosan ereszkedett lefelé a lejtőn; de annál jobban vágatott a lapályon, és sebes vágatva ért ostorával pattogatva a városka utcájára.

Helén szívesebben vett volna egy egyszerűbb s kevésbbé lármás bevonulást; de meg sem kísérlé arról említést tenni a jókedvű Paildieunek, ki meg sem hallgatta volna: el kelle vennie fáradsága díját.

A kocsizörej és ostopattogás hallatára mindenki saját kapuja elé futott ki, és Paildieu ostora nyelével üdvözlé társait, míg annak hegyével elleneit boszantá. Egyszerre ismét újra kezdé ostopattogtatásait, mialatt balkarjával meglökte Helént, épen egy nagy ház elé értek, az utca legszebb és legnevezetesebb épületéhez.

- Az apácák iskolája, - mondá.

E pillanatban egy fehér fejkötő tünt elő az első emelet egyik ablakából.

- Itt van, - kiáltott Paildieu.

És azonnal meglassítá eddigi vágatását; azután körülbelül száz lépésnyire megállott egy ódon megrongált épület előtt, melynek tetején egy zászló lobogott: a polgármesteri hivatal.

Az épületnek két kerti lak szárnya volt. A jobb oldalon olvasható: fiúiskola, s a baloldalon: leányiskola.

Ez már semmiben sem hasonlított az apácák szép házához.

IV.

Paildieu nem volt az egyedüli községi tisztviselő, ki tüntetni kívánt az új tanítónő érdekében; példája követetett. Jó volt elhozni bútorát, de ez nem volt minden; be is kelle rendezni őtet lakásába, s miután este fognak érkezni, semmi sem levén készen számukra, vacsorára is csak meg kell őt hívni. Egy asztalos és egy vendéglős, kik a tanács tagjai valának, egyesültek; mindenik akart érte valamit tenni Paildieuhöz hasonlóan.

Alig szállott le Helén szekéréről, midőn egy kis szemüveges férfi, Bonnot úr, asztalos vállalkozó és első rendű községi tag, nagy tisztelettel emelte le előtte kalapját, mondván:

- Ne törődjék semmivel kisasszony, csupán jelölje ki nekem, hová akarja helyezni butorait, és a többiről majd gondoskodom.

Azután majdnem azonnal egy másik vörös potrohos egyéniség közeledett, nyájasan köszöntgetve.

- Mialatt Bonnot elrendezi bútorzatát, legyen szerencsém vacsorára kisasszony a *Töröknél*, kész szolgájánál, nálam Fillettenél.

Helén meg akarta köszönni, de Paildieu közbeszólt, hogy megértesse vele, miszerint az apácák bosszantásáról volt szó, és ép úgy elkell fogadnia Bonnot úr szolgálatát, ki két munkását hozta magával, valamint Fillette úr tanácstag szivességét.

Miután kijelölte butorainak a helyet, nagyanyjával a *Törökhöz* címzett vendéglőbe ment, melynek címere a piacz közepén lógott, szemben a templom előcsarnokával.

Ez egy régi divatú szép korcsma volt, egész fegyvertár réz serpenyővel ellátva a fal hosszában, és egy roppant nagy virágos cserépkemenczével, mit takaréktűzhelynek neveznek, melynek tetején nagy halmaz parázs, vagy kék láng közepett történt a főzés, és nem széntől piros tüzes állványon; e tűzhely mellett lehetett látni a vásári, vagy ünnepnapokon Fillettené asszonyt, egy gypjúfejkötővel fején, s egy melles köténnyel, a mint serpenyőit leszedte, és negyven-ötven ember számára ebédet készített, mialatt Fillette úr, kinek nem volt más gondja,

mint felesége főztét hozzá értőleg kóstolgatni, megelégedett azzal, hogy belevegyüljön a dominójátékba, dicsőítve s ürítgetve az almabort.

Helén azt hitte, hogy a vendéglős magához hívja meg vacsorára, és ez határozta őt el az elfogadásra, nem mervén visszautasítani a nevezetességek egyikét, ki őt hatalmas kezei közt fogja tartani, de csalatkozott.

Midőn a roppant nagy konyhába lépett, Fillettené elébe ment, és miután udvariasan köszönté, bevezette a közös étterembe, hol egy kis asztalon két személyre volt megterítve.

- Azonnal szolgálni fognak önnek kisasszony, ép a levest tálalják.

Helén nem talált semmi feleletet.

Csakugyan nem soká késtek a tálalással, egy a tanácsbeli úr által rendelt és felesége által készített díszebédet: levest, két halat, két hús mellékételt és pecsenyét szolgáltak föl neki.

A vendéglős csupán a csemegénél, két barátja, Paildieu és Bonnot, kíséretében lépett a terembe.

Mindnyájan helyet foglaltak, a Helén asztalának szomszédságában, és azonnal különféle édes italokkal kínálgatták, melyek sajátságos palaczkokban voltak, mind egy-egy népszerű hazafi szobrát ábrázolván üvegből.

- Kisasszony, - szólt az asztalos, egy palaczkot kezébe vevén, mely egy mérsékelt véleményű hazafit ábrázolt, - van szerencsém tudtára adni, miszerint lakása rendben van.

- Nos kisasszony, - kérde a vendéglős, egy hazafi előre nyúló nyakát meghajtva, - elég jól vacsorált-e?

- Hát az utazástól nem fáradt-e kisasszony, - kérdezé Paildieu, - kicsit rázós volt az út, nemde?

És beszédjét folytatva, megkímélte Helént a felelettől. Itt szürke lova ezt tette, amott vörös-szürke kanczája amazt, és hosszasan elmesélte utazása történetét Condétól Yvranchesig, mi valószínűleg örökké tartott volna, a lótenyésztők még büszkébbek lévén lovaikra, mint a vadászok hőstetteikre, ha Bonnot asztalos félbe nem szakítja.

Ez kevesebb bekezdéssel, s több ítélőtehetséggel látszék bírni, ő volt a trió feje. Abban a pillanatban, midőn Paildieu már huszadszor eresztett meg «egyetlen módot», Bonnot beleszólt:

- Ez még nem mind, - szólt, szemüvegét félretolva, - az óra ütött, s nekem úgy tetszik, Istenhozottal kell üdvözölni körünkben a kisasszonyt.

Ő volt kétszer Condéban, s egyszer Párisban a parlamenti ülésen, nagy szónokokat hallgatni, és azért megkövetelte, hogy őt tartsák az egyetlen ékesen szólónak Yvranchesban. E témára «a szívesen látott» egy kis szónoklatot tartott, mely távolról emlékeztetett az általa hallottakra, szerencsés lévén csakugyan egy országos gyűlésen jelen lenni, mikor a nevelés jótéteményeit tárgyalták.

- Természetesen, - szakítá félbe Fillette, ki Bonnot beszédjét túlságos hosszúnak találta, - a gyermekeknek nevelés kell,... épen ezért is hozattuk ide a kisasszonyt. Csak hogy nem kell túlságba vinni, írni, számolni, ez az egész.

- Egy kis francia történetet még csak megenged ön? - kérde Helén.

- Minek? A történet csak a diadalmaskodó bűnt tárja előnkbe.

- És egy kis geographiát, - szólt Helén, figyelembe sem véve az előbbi észrevételt.

- Nem látom be szükségességét, - mond Fillette, - ugyan mit érdekelné az az oly fiatal leányokat, kik soha sem fogják hazájokat elhagyni?

Helén mosolygott.

- E fiatal leányok anyákká lesznek, nemde? - mondá.

- Valószínűleg.

- Gyermekük lesznek, fiaik, kik katonákká lesznek, és írni fognak anyjoknak; ez anyát érdekelni fogja fiának holléte, éjszaken, avagy délen, ha csak azért is, hogy meleg gyapjú harisnyát küldjön neki, ha éjszaken, és pamutot, ha délen van.

- Bravo, - kiáltá Bonnot, - ime a nevelés jótéteménye.

Paildieu és Fillette egy pillanatig gondolkozni látszának, azután egyszerre fölemelve poharaikat, ittak Margueritte kisasszony egészségére.

- Nagyszerű, - kiáltá föl Paildieu, gyapjú mellény délre, és pamut mellény éjszakra.

- Dehogy, - szakítá félbe Bonnot, - megfordítva.

- Az nem tesz semmit, - felelt Paildieu, - én értek a geographiához.

És az asztalra ütve, azt akarta, hogy egy pohár édességgel szolgáljanak Margueritte kisasszonynak.

De Helén, ki fölkel, visszautasítá. Neki lakását kellett rendbe hozni, nagyanyja is fáradt volt és pihenni óhajtott.

Azután elkísérték őket, és menetközben Paildieu ismételtet:

- Nagyszerű! Philogone testvér meg van borotválva.

- Éljen a mi képviselőnk! - mondá Fillette.

- Ha szüksége lesz ránk, csak egy jelt kell adnia.

Végre elváltak.

- Ime ezek derék emberek, - szólt a nagyanya, haza érve.

- Én azt hiszem, - mondá Helén, - hogy itt boldogok leszünk, a vidék gyönyörű.

Ha a vidék gyönyörű volt is, de a lakás épen nem volt szép. Az első emeleten az iskola fölött laktak, mely egy tágas konyha és három nagy szobából állott, de minden megrongálva, megkopva, s piszkos, mint a községi épület maga.

Midőn ágyaikat megvetették, s a nagyanya lefeküdt, Helén lement az osztályba, melyet még alig látott.

Csupán a négy fal, táblák, padok és székek, a nővérek eltávozva, magokkal vitték a többi iskolai eszközöket, mi az övék volt, a földabroszokat, képeket és szekrényeket.

Helén gépileg ment föl a tanítószékbe és leült; sokáig maradt ott, melyben ezentúl életének le kelle folyni, e négy fal közt; de ettől nem volt mit megijednie, ellenkezőleg, s a legjobb, mit kívánhatott, az, hogy hagyják ott megvénülni, és békében meghalni.

Nem tett-e eleget hívatásának e földön, ha a Mérault úr által ebbe szabott szerepet betölti? És nem talál-e öntudatában elégtételt, mi megakadályozza őt, hogy hátra tekintsen az általa a boldog időkben képzelt életbe, midőn atyja élén, mellette mindent remélhetni vélt?

Férjhezmenetelre nem gondolhatott, mert az ő nevelése- és izlésével a házasság reá nézve lehetetlen volt; ama férfiagnak, kiket ő szerethetett volna, nem kellett oly szegény leány, mint ő; és ő bármily szegény volt is, nem választaná azokat, kik állásuk, a főleg műveltségi fo-

kuknál fogva nem lehettek összeegyeztethetők szegénységével, mely csak két nyomorúságot egyesítene; a szép Radou elég leczkét adott neki, hogy azt soha se feledhesse el.

Vén leány marad, de a vén leányok számára is létezik öröm, és ha neki nem lesznek is saját gyermekei, kiket szerethessen, majd szeretni fogja tanítványait.

A sok között bizonyosan talál olyanokat is, kik megérdemlik, hogy ragaszkodják hozzájuk, másként is, mint tanítónőjük, s azok lesznek az ő gyermekei, azok életét fogja majd figyelemmel kísérni, és ha férjhez menve, azoknak gyermekeik lesznek, azokat fogja nevelni, és becsületes, derék nőkké tenni, mint anyjokat.

Hát ez semmi sem volt?

Végre annyi megpróbáltatás után az élet mosolyogni látszék reája.

V.

Másnap vasárnap volt.

Helén és nagyanyja a reggel első részét lakásuk elrendezésével töltötték, azután egy hirtelen reggeli után felöltöztek, és az első harangozáskor elhagyták az iskola épületét, és a misére mentek.

A községháztól a templomig rövid lévén a távolság, csakhamar a nagy térre értek. Ekkor leeresztett fátyolán keresztül észrevenni vélte Helén, hogy ő a kíváncsiság tárgya, és mindenki vagy a kapuba állt ki, vagy visszafordult, hogy láthassa. Ez oly természetes volt, hogy reá sem figyelt.

Két új egyén érkezett a mezővárosba, mily esemény! Azután folyton ez újonnan érkezők egyikével foglalkozva, kíváncsiak lettek látni, minő volt.

De Helén a *Törökhöz* címzett fogadóhoz érve, többé nem kíváncsiságot észlelt meg az öt nézők között, hanem a meglepetést, sőt talán bosszúságot is.

A vendéglő küszöbén állott Fillette, Bonnot és Paildieu, kik félre vonultak, útat nyitandó Fillettené asszonyságnak, ki vasárnapias öltözékben a templomba készült.

Helént s nagyanyját észrevéve, mind hárman ég felé emelték karjaikat, mintha el lennének kábulva, azután azonnal elkezdtek élénk taglejtéssel beszélgetni. Helén igen is messze volt tőlük arra, hogy szavaikat hallja. Azonban egy «egyetlen mód» mégis eljutott hozzá.

Mi bajok lehetett?

Helén köszönté őket, de azok oly annyira el voltak merülve vitájokba, hogy nem viszonozták az üdvözlést.

Helén folytatta útját, tovább nem törődve a találkozással, és beléptek a már megtelni kezdő templomba; a sötét hajóba a kékessárga sugarak közepett, melyek áthatottak az ablakokon, az előcsarnok alatt a két felé kitárt ajtón át ki lehetett venni a díszes polgárnők tollas kalapjait, a gazdag kereskedőnek rikító szalagjait, és a pórnök fejkötőit keményen fölfodrozva, mintha a haj fölött egy szénaboglya, vagy vászonrakás volna.

Helén szeretett volna egy sekrestyést találni, kitől megkérdezze, hol foglalhat helyet, de senkit sem látván, kihez forduljon, nagyanyját a szegények előtti padosorozatba vezette, mely neki közösnek látszék.

A hívek tömege folyton gyülekezett félbeszakítás nélkül, s a templomba behallatszott a faczipók zörgése a térről.

Kevesen voltak, kik mellettük elhaladva, ne lassították volna lépteiket, megnézendők Helént és nagyanyját, főleg Helént; az is ritkaság volt, ha valaki imaszékéhez vagy padjához érve, vissza nem fordult, hogy kedvére szemlélje őket. Ekkor a szomszédok egyszerre összebujtak, és az egész templom megtelt sugdosással, s egy bizonytalan moraj hallatszott ki olykor a székek nyikorgásából, és a kőlapot érintő lábak csoszogásából.

Bárha valamennyien érdeklődtek iránta, Helént ellenkezőleg senki sem érdeklé, mivel senkit sem ismert közülök. Figyelmét azonban nem sokára magára vonta az apácák megérkezése.

Milyen lehetett az a két nő, kik neki hallomás szerint hadat izentek? Az egyik 40-50 éves, száraz, rideg, szögletes egész személyében, s mogorva arcának zordságát még fokozta egy kis fekete bajusz, mely ajkát beárnyékolá, ez bizonyosan Philogone testvér, kit Paildieu borotváltni kívánt; a másik körülbelül 25 éves, kicsiny, vékony, angyali szelid kinézéssel, s a világon a legszebb hosszú, szőke pillákkal fátyolozott szemekkel, ez volt Ambrózia testvér.

Mellette halk léptekkel látván őket elvonulni; Helén azt gondolá, hogy ha Philogone testvér háborúskodó nő lehetett is, Ambrózia testvér nem lehetett más a béke angyalánál, csupa könyörületesség és jóság.

A mint Helén ekként elmélkedett, mozgalom támadt a sekrestye oldalán, és a kar gyermekei, s a kántoroktól körül véve, két pap jelent meg: egyik a plebános, egy fehérhajú ősz aggastyán, gömbölyű fejjel, vöröses arcz és élénk, jó gyermek kinézésével; a másik a segédlelkész, még fiatal, magas termetű, szögletes vállú, vakbuzgó és sötét kinézésű férfi, ingadozó járással.

Ezek elvonulásakor Helén a nélkül, hogy jobban szemügyre vehetné őket, majdnem ugyanazon észrevételt tévé, mint az apácákra. Houel abbé a plebános csakugyan olyan lehetett, minőnek őt Maletiré úr leírta, egy derék, jó ember, kivel bizonyára nem kellend küzdenie; Périchard abbé ellenben egy nyugtalanító ember, és igen valószínűen az a rettenetes ellenfél, kit neki a fölügyelő jelezett.

De mivel néhány nap óta remélni kezdett, nem ijedt meg ez első benyomástól, ha a háborúnak ki kelle törni, és ő remélte azt megakadályozhatni, nem ért-e valamit, ha négy ellen közül kettőt megnyerhet magának, kik legalább is semlegesek lesznek, és ezek egyike nem volt-e épen a főnök.

Csak rosszul vehette ki őket, de a káplán nem sokára egy karbeli gyermek kíséretében lejött a szentelt víz locsolása végett, és ekkor, midőn feléje közelgett, jobban szemügyre vehette a nélkül, hogy őt látnák vagy zavartatnék, mert mindenki ájtatossága által elfoglalva, senki sem nézett a szegények padja felé. A káplán karja végig simúlt a hívek fölött, kik meghajták fejöket, s ő maga méltóságosan haladt végig a templom hajóján.

Mi arczkifejezésben meglepte Helént, az a keménységgel vegyült méltóság kifejezése volt, az alacsony sűrű fekete szemöldökkel, bevont homlokon, mely összeérve, egyenes ívet képezett minden megszakítás nélkül.

Közeledett, s már csak pár lépésre volt Heléntől. Egyszerre megállott, fölemelt karral, észrevette őt, és fölismerve vagy kitalálva kilétét, reá nézett.

Csupán egy villám cikázott át szemén, de az Helént sújtá és megrázkódtatta.

Egy rövid percznyi habozás után, a káplán, ki fölemelt karral maradt, heves mozdulattal leereszté azt, és Helén arczát s egész alakját meglocsolta a szentelt vízzel, azt lehetett volna hinni, hogy ördögöt akar üzni, mintha magával a démonnal volna dolga.

Azután megfordult és visszament az oltárhoz.

A mise megkezdődött, Helén követte menetét, s nem zavartatta magát a tekintetek által, melyek időről időre reá függesztvék, se a moraj által, mely néha füleit érinté.

Predikációra Périchard abbé lépett a szószékre.

Helén látta a nélkül, hogy ránézne és buzgón hallgatva szemeit, folyton lesütve tartá. Azonban egy bizonyos pillanatban, midőn a szónoklatot megkezdé, a nélkül, hogy öntudattal bírna tetteről, gépileg emelte föl fejét, és szemeit felé fordította, akkor tekinteteik találkoztak, és e találkozás oly megrendülést eredményezett, mely megszakítá a káplán beszédét. Nehány perczig képtelen volt szavai összefüggését megtalálni, hebegett, megzavarodott, és ez annál föltünőbb vala, mert kezdetben könnyedén, s keresetlenül beszélt. Mindenki feléje fordult, mi természetesen még fokozta zavarát. Pár pillanatnyi kegyetlen csend állott be.

Azután a káplán újra kezdé, de ismét belebonyolódott és elhallgatott.

- Folytatása a jövő vasárnapra marad, - mondá végre.

És az általános ámulat közepett letámolygott a szószékről inkább, mintsem lement.

A körülte nyilvánuló meglepetésre Helén megérté, hogy hasonló kellemetlenség először érte a szerencsétlen helyettest.

A mise minden más akadály nélkül végződött be, de a kimenetel egy általános hurrah között ment véghez.

- Mi baja lehet a helyettesnek?

- Vajon mi érhette?

Helén senkit sem ismerve, egyetlen csoporthoz sem csatlakozott, és észrevétlenül nagyanyja mellett haladva, senki sem figyelt rá, annyira föl volt a kíváncsiság csigázva a szegény helyettes esete miatt, végre haza érkezett.

Iskolája kapujában a Paildieu, Bonnot és Filletteből álló triumvirátust találta, kiket a *Törökhöz* címzett fogadó előtt látott a templomba menet.

- Az «egyetlen mód» volna, - szólítá meg Paildieu, - hogy szeretnénk önnel beszélni, ha lehetséges.

Mialatt nagyanyja fölment az első emeletbe, ő bevezette ez urakat az osztályba.

- A misét illetőleg óhajtunk szólani, - kezdé Paildeu.

- Mert meglepett bennünket, hogy a templomba láttuk menni önt, - mond Fillette.

Tehát ez indította föl őket annyira.

- Ezzel nem igen lehet megborotválni az apáczákat, - folytatá Paildieu.

Egy pillanatnyi meglepetés után Helén védelmezni akarta magát, és mit sem talált jobbnak az őszinteségnél.

- Az esetben, uram, - mondá szelid szilárdsággal, - mi rosszul értettük egymást, ha azt föltételezték önök, hogy én hadi lábra akarok állani ellenfeleinkkel, a vallásellenes eszmék kezdeményezésével.

Bonnot, ki eddig hallgatott, hirtelen beleszólt.

- Nagyon helyes! ime ezt nevezem én észszerű magatartásnak.

- Én nem tudom, mit ért ön az észszerű magatartás alatt, - kiáltott fel Paildieu, de «az egyetlen létező dolog az», hogy ha én valakivel perbe akarok állani, nem megyek hozzá.

- Mert ön mit sem ért a politikához.

- Akkor annál jobb reám, s annál rosszabb önre nézve. Én azt hittem, hogy a kisasszony az apácák bosszantására jött ide, és haraggal látom, hogy csalódtam.

- És ki mondta azt önnek, hogy csalódott, - kiáltott föl Bonnot. - A kisasszony jobban czélt ér a mérséklettel, mint a heveskedéssel.

- Ez nem az én módom, - felelt Paildieu, - én egyenesen haladok útamon.

- Mindegy az, akár egyenesen, akár ferdén megy valaki, a fődolog, hogy megérkezzék.

- Utoljára is, - szólalt meg Fillette mintegy befejezésül, - majd meglátjuk, miként fog a kisasszony haladni.

És ezzel visszavonultak.

A modorról ítélve, melylyel köszöntötték, jól látta, hogy ha megtartotta is Bonnot bizalmát, Paildieu és Fillettere nézve nem volt többé az, ki előtte való napon, és hogy a legeltető sajnálta condéi útját, a mint a vendéglős sajnálta vacsoráját.

Ez persze kétségen kívül bosszantó vala, de azért ő még sem bánhatott meg semmit.

VI.

Körülbelől egy órája lehetett, hogy a községi tanács három tagja eltávozott, midőn szerényen megkopogtatták Helén lakásának ajtaját.

Fölnyitotta, s szemben találta magát egy körülbelől ötven éves, alattomos arcú és félénk magatartású kis emberkével, de kinek kifejezésében valami jóakaró szomorúság összpontosult.

- Engedje magamat bemutatnom, - szólt, kalapját levéve, - én a kisasszony kartársa, Valpinçon községi tanító vagyok.

Helén bevezette vendégét, és udvariasan bocsánatot kért tőle, hogy még meg nem látogatta.

- Én bevártam volna e látogatást, ha csupán kartársa vagyok önnek, de én több és jobb vagyok ennél, atyjának gyermekkori pajtása, és legjobb barátja tizenkét éves koráig, és e minőségben jövök most szolgálatomat följánlani, ön megkeresése előtt.

Helén meghatottan mondott köszönetet ez eljárásáért, és még inkább a fölidézett emlékekért.

Elég sokáig, s egészen ama pillanatig, midőn a nagyanya kijött a szobából, foglalkoztak ez emlékekkel; Valpinçon boldog volt fiatal korára visszatekinthetni, Helén pedig mindenben élvezetet talált, mi, egy régi pajtás által elmondva, atyja gyermekkorára emlékeztette.

- A Margueritte iránt táplált barátság, - folytatta a tanító, - azt sugallta nekem, hogy írjak önnek, midőn értesültem itteni kinevezéséről, miszerint ne fogadja el ez állomást, megmagyarázva, mily helyzet áldozatává esik. De meggondoltam, hogy lehetetlen, miszerint ne ismerje az itteni viszonyokat, és pedig úgy okoskodtam, hogy ha mind ennek daczára is elfogadta, alkalmasint úgy is lehetetlen volt visszautasítania.

- Az igaz, - mondá Helén elpirulva.

- Én jobban tudom, mint bárki, hogy e világon nem tehetjük azt, a mit akarunk... különösen a mi hivatásunkban. Akkor tehát így szóltam magamban, hogy atyjához való barátságból, s ön iránti rokonszenvből csak egy kötelesség vár reám, följánlani szolgálatomat, hogy e helyzetből a lehető legjobban kisegíthessem. Ime ezért nem látott engemet tegnap, megérkezésekor.

Helén meglepetve nézett rá eme összefüggetlen befejezés miatt.

- Ön meg van lepetve, - folytatá Valpinçon, - pedig az, mit mondok, nem oly ostobaság, minőnek látszik. Itt csakis egy föltétel alatt lehetek hasznára, hogy senki se ismerje összeköttetésünket, és ne sejtse az érdeklődést, melylyel ön iránt viseltetem, mert ekkor nem bízának bennem, és többé mit sem tehetnék, nem tudhatnék meg semmit. Ez a mai látogatás első és utolsó is önnél, ezt még a kíváncsiságnak tulajdoníthatják. Ha valami mondani valónk lesz egymásnak, találkozhatunk kertjeinkben, ön a sajátjában, s én a magaméban, és halkan átbeszélhetünk a kerítésen.

- De hisz ön elrémt.

- Annál jobb, ez óvatossá teendí. Különben azt örömmel láttam, hogy első föllépésében ügyesen cselekedett. Költözködésével elfoglalva, elmaradhatott volna a nagy miséről, s azt bűnül róvták volna föl.

- Paildieu, Bonnot és Fillete urak bűnül róvják föl otlétemet.

- Ez okból lesték hát annyira visszatértét. Ne nyugtalankodjék e miatt. A fődolog volt nem kezdeni ellenségeskedéssel; ön fölfogta, s én köszöntöm érte. Ez előnyére hangolandja a mérsékelteket, és talán plebánosunkat is, Houel abbét, ki egy kitünő, derék ember az ön szerencséjére.

- És a segédlelkész?

- Ez már egészen más; az heves, szenvedélyes ember, ki túlságos erővel rendelkezik, és ki pazarolja is mindenképen erkölcsileg a küzdelmek- és cselszövésben; physicailag pedig oktan fáradságokban öt-hat mérföldet gyalogolva egy folytában, kertjét fölkapálja, saját fáját maga fűrészeli, sőt a plebánosét is, s végre a mint csak tudja.

Valpinçon halkabban folytatá:

- Ő ellenfele lesz, és pedig annál veszélyesebb, mert Philogone néne által ösztönöztetik, ki nőben ugyanaz, mi ő férfiban, és ki semmitől sem fog visszariadni, hogy innen elűzze őnt. Mit fog tenni, hogy kényszerítse helyének elhagyására, még nem sejttem, de legyen meggyőződve, hogy mindent elkövetnek, és pedig habozás, s minden aggály nélkül, mert lelkiismeretők támogatni fogja. Nem ellensége-e neki ön, s a mi az ő szemeiben a legfontosabb, hite és vallásának ellensége?

- De nem, épen, s egyáltalán nem.

- Úgy, hallom, hogy ő így ítéli meg.

- Be fogom neki bizonyítani az ellenkezőt.

Valpinçon fejét rázta; azután meg halkabban, s közelébb huzódva Helénhez:

- Csodálom ön bizalmát, de szerencsétlenségre a tapasztalat gátol osztolni abban, mert nekem is volt alkalmam megküzdeni az ilyes nehézségekkel, mi önre vár, és tudom, mit szenvedtem. Én is egy védő polgármester és egy támadó pap közé valék helyezve. Elődöm a plebános szolgájává tette magát; fölkapálta kertjét, beeresztette szobáját, és felesége kimosta a plebános fehérneműjét. Midőn megérkeztem, azt hitték, szinte folytatni fogom e szolgálatokat; fiatal valék, megtagadtam, és midőn megtudták csalódásukat, akkor kezdődött a harcz, hogy távozásra kényszerítsenek. Az idők akkor nem hasonlítottak a mostanihoz. Polgármesterem is, miután eleinte pártfogolni kezdett, látva, hogy senki sem támogat, elhagyott: és én, feleségem s három gyermekem lévén, és mivel nem volt más hivatásom a tanítói pályánál, végre engedtem; megkapáltam a pap kertjét, beeresztettem szobáját, és feleségem kimosta fehérneműjét. De ez még mind semmi, volt bátorságom: elvettem büszkeségemet, meghajtottam

hátamat, csúsztam, másztam és hazudtam. Akkor még türtek, megbocsátottak, megengedtek élni, és családomat eltartani.

- Azt csak nem hiszem, hogy a plebános és helyettese ruháikat mosassák velem.

- Nem bizonyára, s a körülmények sem ugyanazok, annyi bizonyos, hanem mást fognak kívánni, más lealacsonyodást, más jellem- s lelkiismeretbe vágó dolgot, és ha nem enged, miután fiatal és szíve van, megtörik.

- Nem leszek-e én támogatva? engem a polgármester, a községi tanács hívott ide, s a képviselő küldött.

- Vajon ép az imént nem kívántak-e olyas erkölcsi dolgot öntől, minőről beszéltem? Az ellenpártban majd ismét mást kívánnak, állásának szerencsétlensége, hogy mindenik teljesítésére készen kell lennie. Szentelkedőnek a papi párttal szembe, mert vallásos, az nem lenne elég; míg a szabadelvűekkel voltairiánusnak kell lenni, egyiknek azt kell mondani: fehér, és hátat fordítva... vöröset a többinek.

- Azt én soha sem fogom tenni.

- És nem is én fogom azt önnek tanácsolni, noha ötven éves vagyok, s a tapasztalat megismertette velem a hazugság és színlés becsét; de legalább ügyességet és óvatosságot tanácslok önnek a mérséklettel egyetemben.

Helén nem tarthatta vissza mosolyát.

- Azt találja úgy-e, hogy ezek oly tanácsok, melyeket könnyebb adni, mint követni? Én nem mondom, hogy nem. De épen mivel helyzete veszélyes és kényes, azért bocsátom magamat rendelkezésére, nem ügyességem, ravaszságom vagy higgadtságom följajnlása által; szerencsétlenségre ezekből semmivel sem bírok, de följajnlom tapasztalatomat, melyet e vidéken tíz évi tartózkodás alatt szereztem meg.

- És ez oly ajánlat, melynek elismerem végtelen becsét, higye el.

- Akkor rendelkezék velem.

- A legjobb, ha az ön vezetésére bízom magamat.

- Mindenekelőtt mit szándékozik tenni?

- Látogatásommal azokat, kiktől függök, s kik iránt az illendőség kötelez, fölkeresni.

- Mindenkit, nemde? én barátot, s ellenséget egyaránt értek.

- Természetesen, de főleg ellenségeimet.

- Nagyon jól van! A plebánost, helyettest, nincs mit hozzá tennem, mindent elmondtam felőlök, mindent tud már róluk, mit egy első látogatás igényel; a polgármestert Amette urat, ki oly derék ember, hogy teljes bizalommal lehet iránta, s ki védelmezni is fogja, ha neje, az ellenpárt által fölbujtogatva, nem gyakorol reá tulságos nyomást. A mellé rendelt helyetteseket pedig már ismeri, Fillettet s Bonnot; a tanács tagjaibul szinte ismeri a főszemélyt, Paildieu urat, a többi nem számít, azok néha Bonnothoz csatlakoznak, ki egy mérsékelt politicus, majd Paildieuhoz, ki heves, nem épen nézetei- vagy meggyőződésében, hanem véralkatánál fogva. Bármit tegyen is ön, ők mellette lesznek, mert a leányiskola nyilvánossága az ő művök, és mivel, ha ön sikert nem aratna, a kudarcz reájok hárul. Most még van egy egyéniség, kit figyelmébe ajánlok, mert ha épen hasznára nem lehetne is, igen ártalmassá válhatnék valamely végzetes pillanatban; ez a mi kerületi jegyzőnk, a ki e minőségében meg van bízva az ön iskolájának fölügyeletével.

- Lebeurier úr?

- Ismeri őt?
- Tudom nevét, s ez az egész.
- Nos tehát őt nem kell elhanyagolni, mert kissé hosszúálló.
- S különben minő ember?
- Egy ötven éves, befolyásos, tekintélyes férfi, 25 év óta jegyzője Yvranchesnak, s egy gazdag, vagyonos nő férje, ki még nagyobb vagyonnal fogja megajándékozni, a reá várakozó örökséggel; ez a nő főérdeme. Különben jó asszony, de sajnálatra méltó s oly szegény nő vagyona mellett is, mert csak is gazdagságáért vette nőül férje. Daczára az általa élvezett tekintélynek, Lebeurier úr a legnagyobb kóborló, kit valaha ismertem, s egyetlen szó, melyet ismételni merek, mivel valóban typicus, és így hasznos önre, egyetlen mondása meg fogja ismertetni: nem régiben arról beszélt, hogy eladja gyakorlatát, s Párisba megy lakni, és midőn csodálkoztak, hogy meg akar válni e vidéktől, azt felelé: «Mit gondolnak, e vidék lehetetlenné vált reám nézve, mert becsületes ember lévén, nem merek többé fiatal kedveseket tartani félelmemben, hogy leányaim egyikét kellene választanom».

Helén egy pillanatig nem értette, de Valpinçon nem adott neki időt a kutatásra, és azonnal folytatá:

- Mivel Lebeurier becsületes ember, az iskolában nem kérdezi ki a gyermekeket soha másról, mint az erkölcsről, majd meglátja, mily sajátságos az. A dolgok ekként állása mellett nem mondhatom, hogy Lebeurier s neje családi élete legboldogabb e vidéken; az asszony kertészkedése által vigasztalja magát bánatában, kertje legszebb a környéken, s már messziről lehet látni; szerencsétlenségre a szegény nő nem igen tapintatos, és néha megereszt egy-egy dicsekvő balgaságot a gúnyolódók örömére. Így néhány nap előtt is kertészére panaszkodva, így szólt: «Hinnék-e, hogy elég ügyetlen volt kertészem egy rakás ágyat tele ültetni glycerinnel» (glycin helyett), elképzelheti hát, mily nevezetes lett a Lebeurierné glycerinje... ez újabb tudakozódásra adott alkalmat, s azóta glycerinért járnak a patikába, hogy bevessék vele a virágágyakat.

Helén nem fékezhette nevetését.

- Ime ez embereket most kell meglátogatnia, - folytatta Valpinçon, - körülbelől figyelmeztetve van. Cselekedjék és beszéljen a szerint, mindannyiszor, ha rosszúl mennének ügyei, vagy zavarban volna, adjon nekem jelt a kerítésen át. Különben attól sincs mit tartania, ha innen oda bejönne.

VII.

E látogatások nagy gondot adtak Helénnek, és azok, miket az illetőkről hallott, nem igen voltak megnyugtatók.

Persze se a pap, se a polgármester nem ijesztették el.

De a segédlelkész?

A kerületi jegyző?

Még mindig maga előtt látta a helyettes szuró tekintetét. És a Valpinçon által Lebeurier úrról festett kép sem volt ajánlatos.

Az nagyfontosságú kérdést képezett most, hol kezdje látogatásait.

Fontolgatás után meggondolva, hogy a pap ellenfele, s a polgármester védelmezője volt, a plebánusra határozta magát.

És hétfőn, minden további késedelem nélkül, oly szerényen zörgette meg a papi lak ajtaját, hogy pár perc múlva kissé erősebben kelle azt ismételnie. Ez egy szép külsejű, két részre osztott ház vala, a nagyobbab a plebános, s a kisebbet a segédlelkész lakta, mindeniknek külön kapuja volt, egy keresztel fölötte. A homlokzat a térre nézett. A templom mellett és mögötte egy nagy zöldséges kert terült el, lugosok- és gyertyánfákkal beültetve, s szinte két részre osztva, oly módon, hogy úgy a papnak, mint segédlelkésznek meg volt a maga része belőle.

Végre fölnyitották a kaput, és egy bizonytalan korú szolgáló jelent meg a küszöbön, azonban üde, piros, csinos és tiszta, mint egy újonnan vert arany, tekintélyes és nyájas egyszersmind.

- Kit jelentsek be, - kérdezé tiszteletteljes meghajlással.

Helén azt mondá magában, hogy «bátornak kell lenni, és büszkén lépni föl», s emelt fővel mondá:

«A községi tanítónő.»

A szolgáló hátrált, mintha egy kígyó csípte volna meg, és Helén bátran azt hitte, hogy keresztet fog vetni, de azt még sem tette.

- Majd értesítem a főtisztelendő urat.

Pár percnyi várakozás után bevezették Helént egy kis könyvtárba, melynek fényes polituros falazata körülbelől 2000 kötet könyvvvel volt megrakva, nem alak szerint felosztva, de tulajdonosuk különös rendezése folytán, ki nem a kíváncsi szemeknek tartá könyveit, hanem hogy könnyen s szabály szerint megtalálja, ha szüksége van rá. Egy kis állvány előtt, melyre egy kávé eszköz, ezüst czukortartó és tálcza volt helyezve, kényelmesen karszékben ült a plebános, ruganyos zsámolylyal lába alatt, és újsággal kezében.

Udvariasan viszonzá Helén üdvözlését, de föl nem állt.

- Miért jelenteti be magát nekünk, kisasszony, czíme, s nem neve alatt?

- Hogy megtudja, plebános úr, kivel van dolga.

- Ön őszinte, a mint látszik.

- Azt hiszem, hogy sértés volna nem lenni annak oly emberrel szemben, mint ön.

- Ismer engemet?

- Látom önt.

Honel abbé letette lapját, és egy jóságos mosoly világítá meg rezes arczát, még inkább kiemelve nyílt ábrázatának jóakarató, szelid kifejezését.

- Úgy hát nem akart ön velem árulóként bánni? - mondá. - Nos tehát, mivel ön őszinte, s eléggé becsül arra, hogy szabadon nyilatkozzék előtttem, akarja-e velem közölni, gyermekem, minő szándékkal érkezik ide?

- Oh igen szívesen, plebános úr.

És azzal néhány rövid szóban elmondá nézeteit, s ismétlé a Mérault képviselőnek mondottakat, kiegészítve azzal, mit az tőle kívánt, s ő elfogadott.

A mily mérvben beszélt, a pap mosolya annál kifejezőbb lett, és látszott rajta a meglegedés.

- Semmi viszály, - mondá, a mint Helén elhallgatott, - semmi pörlekedés, ön nem fog veszélyt előidézni, de hisz ez igen helyes. Én örömmel látom, hogy arcza nem hazug, hogy egy kitűnő egyéniség, s ép oly értelmes, mint jó. A béke nemde, mi békében fogunk élni?

- Legyen meggyőződve, főtisztelendő úr, hogy ezért mindent el fogok követni.

- Én pedig örködni fogok, hogy senki se bántsa, igen én örködöm, mert tudja, vannak emberek... különben máshol is vannak emberek, kiket buzgalmok néha igen messze elragad; örködni fogok, hogy visszatartsam őket, azt ígérem.

És ez ígéretet kedvezményképen látszék megtenni, vagyis legalább, mint ha e kötelezettséggel érezné, hogy nagy nehézségeket vett magára.

Azután azonnal, sőt kissé gyorsabban, hozzá tévé:

- Szándéka van meglátogatni Périchard abbé urat, segédlelkészemet is, nemde?

- Igen, plebános úr.

- Nos tehát, akkor ismételje előtte, a mit épen most mondott el nekem; az szükséges lesz, igen szükséges, gyermekem.

- Majd ismétlem előtte, csakhogynem azonnal.

- És miért nem?

- Mert nem szándékom azonnal meglátogatni a helyettes urat.

- Van valami oka. Én egy elfogadható okot várok, mit ön mondani akart.

- Okom az, hogy innen távozva, a polgármester urat szándékozom fölkeresni.

- Persze, persze, de mivel már a házban van, és Périchard abbé úr épen nincs távol, s nem tudom, nem fog-e elmenni hazulról...

A plebános kétségtelenül kívánta, hogy e látogatás azonnal megtörténjék. Azonban Helén nem engedett, de kötelességének vélte magyarázatát adni, miért nem teljesíté kívánságát.

- Látogatásaimat önnél kezdtem meg, plebános úr, nem csupán, mert ön a plebános ur, de azért is, mivel, ha akarja, ön leend lelkiismeretem őre...

- Én igen öreg vagyok, gyermekem, nagyot hallok, és Périchard abbé úr...

- Visszautasítana tehát engem, lelki atyám, ha letérdelnék ön előtt?

- Nem, gyermekem, bizonyosan nem; de végre...

Helén még egyszer szavába mert vágni.

- Akkor, plebános úr, ha megengedi, úgy leend. Mondtam tehát, hogy első látogatásomat e vidéken önnél akartam megtenni, de a második a polgármestert illeti. Ő meg fogja érteni, hogy önnél kezdtem, ha őszintén elmondom neki okaimat; de sértve érezhetné magát, ha a segédlelkész urat elébe helyezném.

- Ez bosszantó, igen bosszantó; de ön majd elintézi a dolgokat úgy-e gyermekem? Különösen semmi viszály, iparkodjunk békében eltölteni az utolsó napokat, melyekkel a jó Isten megajándékoz.

Az utolsó napokat! a jó plebános magára gondolt és magához beszélt, nem Helénhez, ki nem volt abban a korban, hogy utolsó napjaira gondoljon.

A paplaktól csak rövid távolság volt a polgármester házáig, és Helén csakhamar elérkezett a két kerti lakot elválasztó kerítéshez: e rácsozat egy kertre nyílt, melynek közepén egy tágas, kétemeletes épület emelkedett, mely Párisban is palotának neveztetethetett volna.

Ezt, a tizenyolcadik században épült palotát, Amette asszony első férjétől örökölte, s a másodiknak hozta hozományul, ki, miként mondják, csakis vagyonáért vette nőül.

Mint a papiakban, itt is többször kellett Helénnek csöngetni, mert a kerti lakban nem volt házmester.

Végre előfutott egy cseléd, fapapucsait csörtetve, fölgýűrt köténnyel, fontos és sietős külsővel.

A polgármester úr nem volt honn, de minden pillanatban megérkezhetik.

Helén kérte, hogy bevárhassa.

- Nem bánom, habár azt mondhatom, hogy az asszonynak nagy mosása van, és az egész házat rendetlenségben tetszik találni.

- Én nem akarom zavarni az asszonyt.

- Ha az úrhoz jön valaki, s nem találja itthon, az asszony szokta elfogadni.

Ez levén a házi szokás, Helén nem ellenkezhetett.

Miként a cseléd említé, a ház rendetlenségben volt; mindenütt fehérnemű széjjel az asztalokon, a hajtogatni való a székeken, és a tágas, almafával beültetett udvarra vezető ablakon át látni lehetett, lepedőket, abroszt, asztal- és zsebkendőket a szélről lobogtatva a köteleken, melyek néha-néha úgy csapódtak ide-oda, mintha szétrepednének. Az egész fehérnemű a lugozás kellemes illatát terjeszté szét a házban.

Noha rettenetesen el volt foglalva fehérneműje hajtogatásával Amette asszony, mégis abba hagyta, midőn megtudta, hogy a polgármester után kérdezősködő látogató az új tanítónő, és Helén a terembe, melybe bevezették, s hol egyetlen ülőhelyet sem talált, egy alacsony, kövér asszonyt látott behömpölyögni, mint valami gombolyagot, kipirultan, alig lihegve, s egy zsebkendővel törülgetve homlokát, melyet egy kötélről vett le, s mely kemény volt, mint valami papíros.

- Oh a nagy mosás, kedves kisasszony, - kiáltott Amette asszony, - ne is említsük, csak kétszer szoktam mosatni évenként, ősszel és tavasszal, valóságos két vezeklés. Hogy érzi magát? köszönöm szépen. El vagyok ragadtatva, hogy megismerkedtem kegyeddel, Amette úr is meg fog érkezeni.

Ő sokat mondott kevés szóval, a polgármesterné asszonyság, és pedig beszéd közben ég felé emelé szeméit, mintha a vihar előjeleként fölhalmozott nagy, fekete felhőket keresne azon.

- Viharunk lesz, annyi bizonyos, és az én nagy mosásom; Istenem! a mosás! Hisz ön a viaszgyertya égetésében? szent Accalmiban?

- Nem, - szólt Helén.

- Annál rosszabb, s annál jobb egyszersmind. Annál rosszabb, mert ha hisz, meggyújtottunk volna egyet a vihar elhárítására; s annál jobb, mivel az örömet szerzend Amette úrnak, és a községi tanácsnak.

- De, asszonyom, hisz azért meggyújthat egyet.

- Nem, mert szükséges, hogy a házban mindenki egyet értsen a hitben.

- Én elmehetek.

De mielőtt Amettené elfogadta volna az áldozatot nagy mosásának megmentésére, erős mennydörgés hallatszott egész közelben, és a házi asszony hevesen ugrott föl.

- Gyorsan a ruhához! - kiáltá.

- Majd segítek én is, - szólt Helén.

E pillanatban megcsendült a kerítés csöngetyűje, és Helén kiszámított, méltóságos és fontos léptekkel látott közeledni egy még fiatal, magas, jóltermett, higgadt férfit: a polgármester urat, saját személyében.

- Siess hát hamar, - kiáltott Amettené, - legalább segíthetsz nekünk a ruhát behordani, iparkodjál egy kicsit.

És e hívásra engedelmesen, a polgármester meggyorsítja lépteit.

- Margueritte kisasszony, - mondá a polgármesterné futás közben, kezével megjelölve Helént, - ő is segíteni akar nekünk.

Helén már munkához látott, és leszedett a kötélről egy jó csomó ruhát, melyet a házba volt viendő, midőn Amettené felszólítá, hogy tegye azokat a polgármester úr karjára.

- Ne féljen semmit, - kiáltott kevélyen, - olyan erős ő, mint egy török.

Sietni kellett, mert a mennydörgés zaja közeledett, és már nagy csöppekben esett az eső.

Köszönet a polgármester úr erejének, s Amette asszony és a szolgálattevő asszonyok sietségének, a fehér ruha idejekorán behordatott.

Csak ekkor foglalkozott ezután a házi úr és asszony Helénnel, és a polgármesterné rögtön viszonzolni akarta a nyert szolgálatot.

- Hinnéd-e te, - szólt, - hogy Margueritte kisasszony nem akart viaszgyertyát gyújtani szent Accalminak?

- De sőt remélem is, mert Margueritte kisasszony nem szent Accalmi, vagy szent Alonus avagy szent Acroupi tiszteletének tanításaért jött Yvranchesba.

- Bizony ha az égi háború fenyegeti fehéreneműimet, én még új szenteket is találnék ki, - mondá Amettené.

- Látja, kisasszony, - szólt a polgármester mosolyogva, - nos tehát mi megvárjuk öntől, hogy a mi ifjú, új nemzedékünket más nézetekre térítse.

VIII.

A vihar kitört, de hamar véget ért. Helén annak tartamáig halasztá látogatását, Amette úr és neje nem akarván elereszteni, barátságosan marasztalták. Sietsége s iparkodása a fehérenemű behordásánál megszerezte neki a nő kegyét, és szent Accalmi a férjét. A polgármester úr és nejére tehát bizton számíthatott, nem csupán, mert mondták azt neki, de mivel a hatás föl-tünően érezhető volt, és Amettené védelme nem volt megvetendő dolog, mert ő bár férjét csodálta jeles tulajdonaiért, azt tehetett vele, a mit akart.

Végre távozhatt Helén, az eső fölmosta az utcákat, az idő kiderült, és a fényes kövezeten haladva, azt gondola magában, hogy napja jól kezdődött; a plebános után a polgármester!

Igaz ugyan, hogy fele látogatásával nem volt túl félaggodalmán. Mint a röstek és félénkek, a könnyebb részén kezdte, hogy bátorságot merítsen, s most hátra volt a nehezebb. A kerületi jegyző Lebourier úr. S a helyettes pap.

És maga sem tudta, melyik, ez vagy amaz okozott-e neki több félelmet.

Egy kerítés oszlopára függesztett címerpaizs is megjelölte volna neki a jegyző házát, ha az általa észrevett kert a rács rostélyán keresztül nem mondta volna már meg neki, hogy ott ültette egy ügyetlen kertész tele a virágágyakat glycerinnel.

Helén egy kis ajtót taszított be a falba, és egy virágokkal telt gyönyörű kertben találta magát, mely négy-ötszörösen volt beültetve a nekik alapúl szolgáló cserjebokrok körül. Előtte piros téglakoczkákból épült ház emelkedett, egyik oldalon oldalszárnnyal, ez volt olvasható: «hivatal», és a másikon egy zöld repkénnyel fődött növényház.

Ő a hivatal felé vezető fasort választá, midőn egyszerre egy százszorszép-bokor mögött egy nőt pillantott meg, mint az esőtől meghajlott virágokról óvatosan lerázta a vizet; minden kétségen kívül Lebouriérné.

Ez túlságosan szerencsés véletlen volt arra, hogy örömmel föl ne használja; tehát feléje közeledett.

- A hivatal a másik oldalon van, - szólt Lebouriérné, foglalkozásának félbeszakítása nélkül.

- Nekem nem a hivatalban van dolgom, én magát Lebourier urat szeretném látni. Én a nyilvános iskola tanítónője vagyok.

Ez utolsó szavak hirtelen fölemeltették Lebouriérné fejét, és Helén ekkor egy magas, sovány nőt látott maga előtt, nyomott, s mégis elszánt kinézéssel, a félelmességig csúnya, de mindamellert rokonszenvet keltő kifejezésének szelid jósága miatt.

- Lebourier úr e pillanatban el van foglalva, - mondá, - de nem sokára szabad lesz. Ha kívánja, sétálhatunk addig kertemben, s megcsodáltatom önnek virágaimat.

Ezek nem hiú szavak valának, mert valóban megcsodáltatta kertjét, növényt, növény után, s virágot virág után: dahliai, coliusai, caladiumjai, geraniumjai, rózsái, chrysanthemes téarózsái, fuksziái, lantanasai, begóniái, mindezek őszi virágok, melyek neveit comicus módon tudta kiejteni, de melyeket azért ismert és méltányolt, mint oly nő, ki gondoza és szereti őket.

A kert után következett a növényház, mely ez előhaladt idényben, már csak egy gazdag gyűjteményű, dús, szivós növénynyel volt ékítve: pereskiaák, rhipsalisk, epiphyllák, echinocactusok, melocactusok, phyllocactusok, eiergisek; és mind eme bizarr növény család mintapéldányai, dús csoportozatokban, vagy az egész tövisvirágalkotmány közé rakva, egy része indás, más része egyenesszárú, emezek gyökérrostosok, amazok lekonyultak.

- Csodálja, oh nézze ezeket, - ismétlé Lebouriérné, - nem különös, nem furcsa-e?

Azonban Helén egy phyllocactus mellett állott meg, melynek ágain pompás, csillagalakú virágok nyíltak, nagyobbak, mint két tenyér együtt.

- Mily gyönyörű, remek növény! - mondá Helén.

De Lebouriérné megvetően vont vállat.

- Virágzik!

E pillanatban fölnyílt a növényház ajtaja, s Lebourier úr belépett.

- Margueritte kisasszony, - mutatta be Helént Lebouriérné.

- Fölösleges volt nekem bemutatni a kisasszonyt, - szólt a jegyző, - megismertem őt szépségéről, melyet előttem lefestettek.

És azzal meghajtá magát, nem tévesztve szem elől Helént. Mosolyogva vonta el vöröses, széles képét, és orrlyukai tágultak, mintha friss húst érezne; nagy teste nehézkesen előre hajlott, kecsesnek akart látszani gömbölyű karja és ívezett hátával, fejét egyengetve, biztosan igen szépnek képzelte magát, nem valami hibátlan szépségnek ugyan, arra nem sokat tartott, de előkelő, merész szépségnek, a minő oly embert, mint ő, megillet.

Egy növény felé hajolva Lebeurierné el látszék merülni vizsgálatába, de alattomosan s aggálylallyal figyelt azért félszemmél férjére.

- Menjünk a terembe, - szólt a jegyző, kezét nyújtva Helénnek.

De az nem fogadta el, s a mint az ajtót fölnyitá, Lebeuriernére várt.

- Beszédem lesz a kisasszonynyal, - mondá a jegyző nejéhez, - hagyj magunkra, kérlek, virágaid úgy is visszakövetelnek.

Lebeurierné oly nőként, ki engedelmesség, s minden áldozathoz szokva van, de Helénre vetett s elkeseredett, bánatos tekintettel hagyta el a szobát.

- Ön zavartnak látszik, - kezdé a jegyző, karszékét közelébb tolva Helénhez, - én értem azt. Yvranches elijeszti nemde? De nem kell félni, mi nem fogjuk elhagyni, mi nem fogjuk elereszteni. Oly fiatal leányt elveszteni, minő ön, egy csodálatos tüneményt, egy gyöngyöt, oh nem! ezerszer is nem! Én tehát kijelentem, hogy reám számíthat, és hogy minden befolyásomat s tekintélyemet följánlom szolgálataira. Nyugodjék meg hát, és ne féljen se Périchard abbétól, se az apáczáktól, se a szenteskedőktől. Én itt vagyok!

E pillanatban Helén se Périchard abbétól, se az apáczá- vagy szenteskedőktől nem tartott, hanem a feléje hajló és minden szó után közeledő jegyző rémíté el inkább.

Mit mondjon, mit feleljen? Miként védje magát, hogy pártfogóját ellenségévé ne tegye.

Szerencsére egy nem várt segély érkezett számára. Lebeurierné nyitott a szobába, egy magas, csinos, feketehajú és kétfelé fésült, legyezőalakú, hosszú, selymesszakállú ifjú kíséretében. Feketébe volt öltözve, nadrág, mellény, kabát mind fekete, s kezében magastetejű kalapot tartott; valószínűleg idegen lehetett, mert e gondos öltözék nem hasonlított Yvranches lakói viseletéhez.

- Tarot úr, - szólt Lebeurier neje, - kit az úton fogtam el.

- Nem akartam belépni, - mond az újon érkező, Helént könnyed fejhajtással üdvözölve, s a jegyzőnek kezét nyújtva, - de ő nagysága azt mondá, hogy önnek szüksége van reám.

- Feleségem túlzott, kedves orvos, én nem vagyok beteg.

- Ma reggel rosszúl voltál.

- A vihar, - felelé a jegyző zsémbes hangon, oly emberként, ki boszankodik, hogy megzavarták, vagy pedig ki nem akarja, hogy föltegyék róla a betegséget.

De hangot változtatva, Helénhez fordult:

- Bemutatom önnek Tarot Leon urat, barátomat és orvosunkat, ki az öné is lesz nemde, ha szüksége volna reá?

- Én nem hiszem, hogy a kisasszonynak egyhamar orvosra legyen szüksége, - felelé Tarot, meghajolva.

És szemeit az őszinte csodálat mosolyával függeszté reá.

De noha Helén szeme találkozott e tekintettel, ezúttal se zavart, se félelmet nem érzett; sőt ellenkezőleg tökéletesen nyugodt maradt, és ő is mosolyogva felelt pár udvarias szóval.

E fiatal orvos igen csinos, kellemes ember volt, igénytelen, egyszerű, s a nélkül, hogy ismerné az ember, volt benne valami megnyerő az első pillanatra.

Helén még maradt pár perczig, mialatt nem beszéltek egyébről, mint az iskola és a vidék körülményeiről, azután fölállott, hogy távozzék.

- Legközelebb visszaadom látogatását, - szólt a jegyző, - tanácskozni valónk lesz iskolája ügyében: ismétlem önnek, hogy meg akarjuk tartani körünkben, és meg fogjuk tartani, nemde Tarot?

- Szívemből kívánom a vidék érdekében.

Lebeurierné kikísérte Helént.

Szótlanul haladtak egymás mellett. Helén igen is elfogultan, hogy valami könnyű, jelentéktelen tárgyat találjon a beszédre, Lebeurierné pedig egészen megzavarodva, s szintén elfogultan.

Így érkeztek el a kis ajtóhoz, és Helén éppen búcsút venni készült Lebeuriernétől, midőn ez utóbbi végre félénken megszólalt:

- Meg akar-e egy tanácsot engedni nekem? - kérdezé, minden szónál ingadozva.

- Kérem, asszonyom, beszéljen.

- Nos tehát, gyermekem, engedje figyelmeztetnem, hogy e vidéken óvatosságra, nagy óvatosság- és erős elhatározásra van szükség. Nem fogja feledni e tanácsot, nemde? Ne hagyja magát főleg elkábíttatni, ha szépségét fogják magasztalni. Ne engedje magát elragadtatni. Azok, kik dicsérni fogják, nem mindig lesznek jó indulattal. Ne tárja föl előttük se fülét, se szívét. Ön árva, és azzal élénk rokonszenvet kelt bennem. Hallgassa meg oly nő tanácsát, ki ritkán szól.

Helént meghatották e bonyolult szavak, melyek annyit fejeztek ki oly kevés szóban, és melyek még többet sejtettek.

- Iparkodni fogok tanácsával élni, asszonyom, - felelé, - de én nagyon elhagyatva, igen egyedül leszek e vidéken, hol senkit sem ismerek; engedje meg tehát önhöz folyamodnom, ha veszélytől kell majd tartanom, önnel mindent őszintén közölve, ön fölvilágosíthat, vezethet. Akarja-e ezt, asszonyom?

Ha valaki glycint és glycerint összetéveszt is, azért nem kell épen ostobának lenni. Lebeurierné sem volt. Ő megértette, érezte, mit rejtettek Helén eme szavai, és oly lelkesedéssel nyujtotta felé kezét, hogy arra oly félénk elszánt nőt képesnek sem tartottak volna, és így szólt:

- Egész szívemből, gyermekem.

IX.

Daczára Lebeurier úr fenyegetésének, hogy rövid időn meglátogatja, Helén az utcára érve, könnyebbülten lélegzett föl.

E fenyegetés alatt maradni kétségtelenül rettenetes volt neki; de végre is nem lepte meg, Valpinçon figyelmeztette rá: a jegyzőhöz belépve, majdnem annyira félt már tőle, mint kijövetelekor. Vajon hasznára lehetett-e Lebeurierné? Maga sem tudta. De bármi történjék is,

lehetetlen volt meg nem indulni e szegény, elnyomott, kétségbeesett nő beavatkozásán, ki bizonyosan inkább beszélt nagylelkű fölhevülésből, mint féltékenységből.

Helén, a vicarius ajtaja előtt állapodott meg, s megrántá a csöngetyű zsinórját.

Noha az első csöngetés elég élesen hangzott arra, hogy az egész házban meghallják, a kapu nem nyílt föl.

Pedig Helén azt a benyomást érezte, hogy az ablak egy redőnye félre huzódott, és valaki keresztül nézett az ablaküvegen.

Bizonyos idő elteltével újra csöngetett, és ezúttal kissé erősebben.

Egy ajtó nyikorgását vélte a házban hallani; de senki sem jött ajtót nyitni.

Ismét és hosszasan csöngetett.

Azután várt s azon tűnődött, vajon csakugyan nem akartak-e előtte ajtót nyitni, vagy csak próbára akarták tenni türelmét s az által reá hatni.

A téren elhaladó emberek megbámulták, egyetértő mosolyt váltva azokkal, kik ajtajuk küszöbére jöttek ki, hogy lássák, mily sokáig áll Helén a vikárius kapujában.

Utoljára az ajtó zárva maradván, elhatározá, hogy haza megy, azon gondolatban, majd visszatér másnap.

Másnap csakugyan újra csöngetett azon bezárt kapún, azon tűnődve, vajon ismét zárva marad-e mint előtte való nap.

De nem maradt sokáig bizonytalanságban; az ajtót majdnem azonnal felnyitotta egy cseléd, ki semmiben sem hasonlított a pap gazdasszonyához; ép oly otromba, ép oly szögletes, oly sárga, oly fanyar, mint a mily gömbölyű, virágzó és megnyerő szelid alázatosságában a plebános házvivőnője.

- Láthatom a segédlelkész urat?

- Nem kisasszony.

Helén átérté kérdésének ügyetlenségét; ha azt kérdezte volna: itt honn van-e a helyettes úr? ez istenfélő személy talán nem mert volna hazudni.

- Mikor láthatom őt?

- Nem tudom.

- Mikor szokott fogadni?

- Mikor itthon van.

- Mikor van itthon?

- Nem tudom, nincs határozott órája.

- Majd visszajövök.

Ez úttal csak harmadnapra ment vissza; eleinte elég igyekezetet mutatott, hogy joga legyen megvártni kissé a helyettest.

Az első leczke hasznára vált.

- Itthon van a helyettes úr?

- Igen is kisasszony.

- Elfogadhat-e most?

- Majd megkérdezem.

És azzal Helént az előcsarnokban hagyta, mely ép oly üres volt, a mennyre a plebánosé telve az élet kényelmére szolgáló hasznos dolgokkal, u. m. papi szalma kalap, botok, esernyők stb., míg a helyettesnél nem lehetett látni egyebet, mint egy szögletbe helyezett mogyorófa pálczát.

A cseléd nem sokára visszatért s Helént egy majdnem ép oly üres ebédlőbe vezette mint maga az előszoba. Középen egy fehérre mázolt fenyőfa asztal, négy szalmaszín cseresznyefa szék, és a kandallón minden ékítésül egy madonna aranyozott gipszből.

A vikárius ezen terítetlen asztalnál ült, és épen rántottából álló ebédjét végezé be egy barna cseréptányérról. Villája czinból volt, s a pohár, melyből a halvány almabort itta, vékony metszetlen üvegből. Nagy volt a különbség e komor rideg életmód és a plebános oly kényelmes és vidám otthona közt. Semmi ezüst tálca, semmi könyvtár, semmi újság vagy puha lábzsámoly.

Tányérját visszataszítva, a vikárius félig fölemelkedett, azután kissé oldalt, lesütött szemekkel ült vissza az asztalhoz.

Ez idő alatt Helén, ki egy széket vont elő, elmondá, hogy már több ízben kereste hiába.

És a vikárius rá sem tekintve hallgatá körmeit rágva; éles hegyes fogai közt hallani lehetett azoknak pattogását.

Hirtelen fölemelte szemeit, és egy nemével a dacznak nézett Helén szeme közé.

- Ön tehát sokat tart az én meglátogatásomra?

- Én kötelességem lerovására fektettem súlyt - felelt Helén egyszerűen.

Egy pillanatnyi szünet állott be, mely idő alatt a vikárius még erősebben rágta körmeit.

- E szerint ön nem fél a küzdelemtől?

- Ellenkezőleg végtelen félek tőle.

- Akkor hát hogy lehetett Yvranchesba jönni?

- Mivel épen azt remélem, hogy itt nem lesz viszálykodás.

- El szándékozik hagyni állását?

- Egyáltalában nem.

Azzal ismétlé Périchard abbénak, mit már a plébánosnak is megmagyarázott, és mit az tanácsolt előadni a vikáriusnak.

Mialatt beszélt, a vikárius lopva vizsgálta, olykor mintegy akarata ellenére reá emelve szemeit, míg ellenben olykor konokul lesütve azokat, akaratától eltérő erőlködéssel.

Helén, ki ő szintén reá emelt szemekkel beszélt, meg volt lepve az arczon egymásután előforduló változástól, mely hirtelen majd vérvörös, azután sápadt lett, ez által oly heves felindulást árulva el, melynek okát nem értette.

Hirtelen szavába vágott:

- Tehát e szerint azt képzelem, hogy el lehet jönni egy eddig nyugodt és boldog vidékre s ott büntetlenül elhelyezkedni s elfoglalni az igazság és hagyomány által megszentelt állást; a szent szűzeket kiűzni otthonukból; e vidékre behozni az egyenetlenséget és méltatlanságot, a gonoszok vagy örültek bűntársává tenni magát és azt mondani: «Én nem akarom a harczot.»

- De hiszen nem én idéztem elő ez állapotot, - felelt Helén egy pillanatra megrémülten ez indulatosság miatt.

- Az mindegy, ha létezik.

- De sokat határoz a felelősség tekintetében.

- Nem eszköze-e e gonoszok- vagy bolondoknak, és nem önre számítanak-e gonosz szándékaik megvalósításában?

- Az eszköz nem a kéz.

Ez ellenmondás elkeseríteni látszik a vikáriust; homlokáról verejték cseppek csurogtak, és vörös arca fekete színt öltött.

- Ha az eszköz megtörik, a kéznek nincs többé ugyanazon hatalma a rossz cselekvésére, - mondá nyersen.

- Akkor helyettesítetik egy másikkal.

- Összezzúzzuk a másodikat is, mint az elsőt, a harmadikat mint a másodikat s a negyediket mint a harmadikat.

E pár szót reá sem tekintve vetette oda, kerülve fejét felé fordítani.

- És ha ez eszköz nem egy tehetetlen fa vagy élettelen vastárgy, - mondá Helén szeliden, - ha lelke van, mely szenved és kétségbe eshetik?

A vikárius nem felelt, és szemeit makacsul szegzé ebédlője padlatkoczkájára, de a homlokáról hulló véres verejtékcseppekből könnyen meg lehetett ítélni belső izgatottságát s küzdelmét.

- Én vagyok ez eszköz, helyettes úr, - folytatá Helén, - ez érző eszköz, és nem hihetem, hogy készakarva iparkodjanak nekem szenvedést okozni, ha én magam részéről csupán arra fogok törekedni, hogy itt mindenkivel békében éljek, tisztelve a nézeteket, meggyőződést és mindenki jogait. Én ily módon remélem elkerülni a harcot.

Szeliden, de nem kérően beszélt, hanem nyugodt szilárdsággal mint oly nő, ki ügyének igazságosságáról meg van győződve.

Ez a szép leány nemcsak vonásainak szépségével gyakorolt csábos befolyást azokra, kik látták, hanem hangjának elragadó bájával s kiejtésének zenéjével is.

A mily mérvben beszélt, Périchard abbé a szerint emelte föl fejét és szemeit reá függesztve, úgy maradt előre hajolva, félig nyílt ajakkal, egy néma szemlélet mozdulatában.

A leány folytatá:

- És miért is idéznék fel ellenemben a támadást? Hogy elűzzenek? Megengedem, hogy czélt érhetnek, habár sok dologra el vagyok is szánva. Elűznek, vagy eltávozom. Előidézendő-e az, hogy a községi tanács visszavonja szavazatát? Én vagy egy másik, mit bánják ők.

Elhallgatott, azon hitben, hogy feleletet kap, de vikárius mit sem szólt; csupán megszelidült bánatos arcának kifejezéséről remélte, hogy megindította, nem volt többé ugyanaz az ember, tekintetei nem valának ugyanazok tekintetek.

Az előidézett sikertől felbátorítva folytatá:

- Ki tudhatja, minő lenne az, ki engemet helyettesítene. Oly hangulatban érkeznek-e ide miként én, ki a harcot kerülni akarom? Kész lenne-e mindenre a béke helyreállításaért? Látna, miként bántak velem, nem kívánna-e más nézetet vallani, mint melyet én követtem? Nem kényszerítenék-e a végletekre? Ezek oly tekintetek, melyeket az ön igazságos szelleme nem mellőzhet. És ha még egy személyes nyilatkozatot is hozzá kell tennem, bevallom önnek, hogy én nem készakarva szívem kívánságából fogadtam el az yvranches-i állomást, daczára a

fenyegető veszélyeknek, hanem mert árva vagyok; mert én vagyok támasza egy nagyanyának, kinek kívülem senkije sincs.

A vikárius nem felelt. Nehány percz óta belemélyedt Helén szemeibe. Azután hirtelen tán ép azon perczben, midőn ő már győzedelmeskedni vél, lesüté szemeit.

Ismét csönd állott be.

De rövid ideig tartott; Périchard abbé hirtelen felkelt:

- Nem kisasszony, nem, - kiáltott indulatosan, reá sem tekintve, - én nem fogom magamat megindíttatni e vétkes álokoskodásokkal; nem, soha sem hagynám magamat elcsábíttatni. Az ön jelenléte Yvranchesban veszélyes. Veszélyes mindenkire. És én mindent elfogok követni, hogy plébániánk elhagyására kényszerítsem. Értse meg, mindent. Arra őszintén, nyíltan figyelmeztetem, szemtül szembe.

- De vikárius úr.

Az pedig hozzá sietve szavába vágott.

Helén fölemelkedett s ösztönszerűleg hátrált, mit sem értve e heves rohamból, mely ily egyszerre tört ki minden ok nélkül.

A nélkül, hogy érintené, de mind jobban közeledve felé, ekként az előcsarnok ajtajáig üzte.

- Isten önnel, kisasszony.

És utána majdnem sarkában rázárta az ajtót.

X.

Helén Yvranchesban léte óta folyton egy nevet hallott emlegetni, melyet mindenfelől fülébe hangoztattak: a Bussonniére kisasszonyét.

Ez a nagyon gazdag vén leány elég viharos fiatalsággal birt a krónika szerint, és csak azért nem ment férjhez, mivel nem találkozott álmainak gyönyörű és hatalmas herczegével. Huszonöt éven át hiába kereste és üldözte. Azután midőn daczára a számos tapasztalatnak, bizonyossá vált a felől, hogy már nem találandja fel, az ájtatossághoz, az egyházi ájtatosság-hoz menekült, hogy kielégítse tevékenységi hajlamát, a jótékonyság és szórakozás által. Pedig ez nem volt csekélység, mert ő a legélénkebb szellemű és testű egyéniség volt, kit képzelni lehet, mindig izgalomban, húszféle eszmével fejében s nem azon futó eszmékkel, melyek óráról órára követik egymást, de konok és makacsokkal, melyeket a végletekig soha el nem hagyva követett. Pénzével ép oly kevésbé gazdálkodva mint idejével, természetesen a vidék valamennyi ájtatos egyletének elnöknőjévé lett, nemcsak Yvranchesban, de tiz mértföldre a környéken, tekintélyét minden eszközzel kivíva, és semmi előtt sem hátrálva, ha valamit keresztül akart vinni. Az egyszerű emberek azt mondták róla, hogy ő a papok gondviselése volt, kik biztosak valának nála minden általuk szükségelt segély feltalálásában. Ellenben a felvilágosodottak, kik látni és gondolkozni tudnak, azt állíták, hogy ő vala borzalmuk, mert a nekik tett segélyeket drágán fizettette meg velök, hatalmába kerítve őket azonnal, ha elég ügyetlenek voltak hozzá folyamodni, és minden pillanatban reájok erőszakolta uralmát, mi pedig zsarnoki volt. A gyűlésekben elhatározták lerázni jármát, de senki sem mert először fellázadni ellene.

Annyit biztosan tudtak, hogy Honel abbé, ki látszólag nagy tiszteletet tanúsított iránta, ha nyilvánosan volt vele, úgy került mint a pestist, és ha valahová meghívták, első kérdése volt,

mi előtt elfogadná: «Bussonniére kisasszony is ott lesz?» ha igen volt a felelet, akkor vissza-utasítá, ha nem, elfogadta. Ő nem gondolt volna arra, hogy dolgot ne adjon neki, és tisztelje az általa megkívánt békét és nyugalmat. A béke és nyugalom Bussonniére kisasszonyra a halál képviselője volt.

Ha azonban rosszul volt a plebánossal, a vikáriussal ellenkezőleg a legjobb lábon állt, kibén feltalálta a neki megfelelő tett emberét. Hasonlóan a legjobb viszonyban élt Philogone testvérrel is.

Yvranchesba érve azonnal megkérdezték Helént, nem fog-e látogatást tenni Bussonniére kisasszonynál, ki a plébánia valamennyi kegyeletes intézetének igazgatónője és elnöke volt, és kinek kezén kelle átmenni minden segélynek, melyre a szegény gyermekeknek szükségök lehet, - ruházat orvosság és az első áldozás öltözéke tekintetében.

De hát mi végre?

Nem akarta magát kitenni újabb megtámadtatásnak; a vikáriusé elég volt neki.

De ha ő nem akart is Bussonniére kisasszonyhoz menni, a vén kisasszony, a kit semmi sem tartott vissza, ha egy eszme keresztülvitelére törekedett, eljött az iskola-épületbe.

Helén egy délután osztályából felmenve szobájába, a vén leányt nagy anyjával beszélgetésben találta.

A meglepetés mozdulatára, melyet képtelen volt legyőzni, Bussonniére kisasszony mosolyogva válaszolt.

- Mindenek előtt, - mondá, - tudnia kell, hogy én élénk rokonszenvet táplálok ön iránt. Azt elképzelheti nemde, hogy értesülve Yvranchesba jöveteléről, a jelen körülmények közt tudni akartam, kicsoda ön? Tehát kérdezősködtem ön után. S a hallottak meghatottak. Szerencsétlensége, nélkülözése és bátorsága nem hagyhattak érzéketlenül oly nőt, ki ismerem az élet nehézségeit és nyomorát. Én tehát vonzódtam ön felé, és el is határoztam segítségére lenni.

Helén meghajolt, e bevezetésre nem levén felelni valója, be kelle várni, mire akar czélozni.

- Azt felfogja nemde, - folytatá la Bussonniére kisasszony, - hogy itt nem maradhat? Ha önkénytelen nem hagyja el a tért néhány kellemetlenség tapasztalata után, melylyel meg fogják rohanni, kényszeríteni fogják a távozásra. Ön azt feleli nekem, hogy épen azért nem mehet el.

- Csakugyan.

- E választ előre láttam, és ép ez okból jöttem ide. Már említettem, hogy értesüléseim élénk rokonszenvet keltettek bennem; azonnal meglátja annak jelet. Hogy távozhassék, valahová csak menni kell, nemde? Én tehát felajánlom önnek azt a menhelyet.

Helén, daczára meglepetésének, óvatos volt és egyetlen kérdést sem tett.

- Vallja be, - folytatá Bussonniére kisasszony, - hogy előbb-utóbb kénytelen lesz elhagyni Yvranchest. Ha akkorára biztos kilátása van valamely más állomásra, akkor a dolog nem lenne nagyon komoly. De vajon kapna-e mást? a válasz igen kétes. Egy vizsály által igen sok ellenséget szerez az ember. Úgy hogy azon napon, melyen e helyet kénytelen volna elhagyni, nem találna helyette mást, mert tudnia kell, hogy a mindenkor gyáva igazgatóság mindig haboz támogatni azokat, kik érette kitették magokat. Nos tehát, azon helyet, melyet akkor nem nyerhetne el, én ajánlom fel önnek, és pedig azonnal, és annyi évre biztosítom lételét, a meddig maga meghatározza. A szent József-zárdába Condéban, ott nem kell mitől sem tartania s működése körülbelől az lesz, mi a bírálóé egy kollégiumban. Hozzá teszem, hogy nagy anyja is ön mellett maradhat, lakást, ellátást kap ő is, és a fehérműhöz fogják alkalmazni.

Itt elhallgatott, hogy időt engedjen Helénnek a gondolkozásra; s hogy jól átláthassa a neki ajánlott előnyöket.

- De ha én ezt elfogadnám is, - szólt Helén pár percz után, - az által még nem zárnák be a nyilvános iskolát Yvranchesban, mi a valódi óhajtott czél volna, nemde? Egy másik tanítónő helyettesítene engem.

- Az nem bizonyos, és azután ha azon másik tanítónő helyettesíteni akarná is, az nem lenne ön, az nem jelennék meg úgy, miként ön megjelent, nem ébresztené fel bennünk ugyanazon rokonszenvet, melyet ön és akkor annak nyíltan hadat izenhetnénk.

E szó megvilágítja a helyzetet, mely Helén előtt e pillanatig homályos volt: tőle a higgadtság végett féltek, s ezt megjelenési módjának nevezték.

- Az ön utolsó szava mondatolja feleletemet, kisasszony. Azok, kik engemet ide küldtek, a békét s nem a háborút kívánják; árulás volna tehát tőlem elhagyni a reám bízott állást.

- Ön visszautasítja?

- Vissza kell utasítanom.

- De hisz ez örülség! Ön nem tudja, minek teszi ki magát szerencsétlen gyermek.

- Igaz, hogy erre nem vagyok tekintettel.

- Gondolja meg, hogy ez harcz, és hogy háborúban nem kimélik az ellenséget. Minden támadás, minden vádnak ön lesz czélpontja; egész életébe bele fognak hatolni.

- Annál jobb, legalább látni fogják, hogy nincs mit elrejtenem.

- Elhiszem, de végre is van életében mégis egy homályos okok miatt elmúlt házasság, azután van benne, van benne főleg egy kis tartózkodás a Courtomer kastélyban, egy gyors hirtelen távozással egybekötve, mely egészen különös és kimagyarázhatatlan... legalább is látszólag, mert részemről én meg vagyok győződve, hogy ön kimagyarázhatná a mikor akarja; csak hogy fogja-e akarni? teheti-e? vannak pillanatok midőn a támadás gyűlöletessége megbénít.

- Az ember nem mentegeti magát, csak ha szüksége van a mentségre, - mond Helén fölemelkedve, - az én esetem nem ilyen.

- Végre is gyermekem, majd meggondolja.

- Akkor a józan ész csak megerősítheti azt, mit az első sugallat határoz.

- Majd viszontlátjuk egymást.

- Szerencsém lesz személyesen kifejezni köszönetemet látogatásáért, melylyel oly szíves volt megörvendeztetni.

Midőn Helén Bussonniére kisasszony kikísérése után szobájába visszatért, nagyanyját szokott helyén találta nagy buzgalommal kötogetni, lesütött szemekkel és felhős homlokkal.

Elég hosszú ideig ültek némán szótlanul egymás mellett, miglen a nagyanya hirtelen fölemelte fejét.

- Mit válaszoltál ennek az úri nőnek? - kérdezé.

- Mi tekintetben nagyanyám?

- Ajánlatára, hogy Condéba menjünk?

- Azt feleltem, hogy nem fogadom el.

- Akkor hát háborúskodni akarsz a papokkal?

- Dehogy nagymama, a világért sem.

Marguerittené a fejét rázta.

- Ez igen komoly dolog, fontold meg; ez embereknek hosszú kezök van. És azután, ki velök ujjat húz, az a jó Istent támadja meg.

- De hisz én soha sem akartam sem őket, sem a jó Istent megsérteni.

Az öreg még erősebben rázta fejét.

- Végre is én figyelmeztettelek; az a te ügyed. Részemről én a jó Istennel békében akarok meghalni.

XI.

Helén aggálylyal várta az osztály megnyitását.

Mennyi tanítványa lesz?

Hogy sikert arasson oktatásában, tanítványokra volt szüksége.

Azért is volt szüksége reájok, hogy megélhessen.

Az yvranches-i községi tanács, nyilvános leányiskolájára szavazva, nem szavazta meg egyszer sem az ingyen oktatást is. Paildieu és Fillette kívánták, a díjmentességet, és azt mondták, miszerint az állam eleget követel gyermekeitől arra, hogy oly nevelést adjon nekik, mely különben egyaránt váljék hasznára az államnak és gyermekeknek. De a politikus Bonnot elvetette ez indítványt, mondván, hogy csak olyannak tulajdonítunk értéket, a miért fizetünk, és hogy míg a tanulás nem lesz kötelező, addig nem kell, hogy ingyenes legyen az oktatás, nehogy számos ember által elhanyagoltassék, vagy éppen megvettessék az iskola.

Az ügyes Bonnot keresztülvitte indítványát, s a nyilvánosság megszavaztatott ingyenesség nélkül. Úgy hogy a tanítónőnek nem volt más miből élnen, mint:

Először: kétszáz frank biztos fizetés.

Másodszor: az iskolai tandíjak eredménye, vagyis az a két frank, melyet minden tanítványnak fizetnie kellett havonként.

Harmadszor: az az esetleges fizetés, mi a jelenlegi ingyenesek belátására bizatik. Végre:

Negyedszer: egy megengedett pótlék, az esetben, ha az évi biztos 200 frank a többi jövedelmekkel meg nem ütné a 700 frankot, mely az ő osztályára legkevesebb évi járulékul meghatározott.

Hétszáz frank bizony igen szerény összeg volt két nőnek, mert az a megélhetésre csak 40 sous juttatott napjára.

Midőn Yvranchesba jöveteléről szó volt, a polgármester számos ékesen szóló levélben biztatta, hogy az iskolai fizetések jóval felülhaladják a 700 frankot; és ő természetesen elhitte, csupán annyit tudván Yvranchesről, mit a stasztikából olvasott, vagyis, hogy az oly község, melynek népessége meghaladja a 3000-et, és kik következésképpen legalább 120-150 gyermeket valának az iskolába küldendőek. Hacsak negyed részét kapja meg e gyermekeknek, azaz negyven növendéket, az is 80 frankot hozna neki havonként, melyet összevéve biztos fizetésével, kényelmes életet engedtek neki nagyanyjával együtt.

De Yvranchesban léte óta le kellett szállítania elméleti szép számításait.

Lesz-e vajon 30 tanítványa?

Vagy csak 20 is?

A kétely meg volt engedve.

És látva a körülete történeteket, még az is foglalkoztathatta, lesz-e vajon csak egyetlen is.

Midőn Paildieu Condéból Yvranchesba szállította, említést tett neki két kis leányáról, a kik egyike 11, másika 9 éves, ezeket is vezetésére akarta bízni, és ajánlotta őket neki személyes nevelési nézetei szerint, mely nézetek valóban eredetiek valának.

Fillette hasonlóan oda ígérte neki kis leánykáját, ki még ugyan igen kicsiny volt az iskolába, de ki azért ez évben is oda fog már járni, nem annyira, hogy valamit tanuljon, de hogy a nyilvános községi iskola növendékei számát nevelje jelenlétével, melyet egy világi tanítónő vezet, s e szerint illet egy községi tag leányának ott lenni, kinek apja nagy részt vett Yvranches emancipációjában.

Helén tehát számított a két kis Paildieu leánykára, valamint Fillette Zoéra, és a három növendék majd többet is vezethetett hozzá.

Paildieu egyike volt a vidék leggazdagabb birtokosainak, és Fillette mindennapi összeköttetésben állott a lakossággal, tehát valódi befolyást gyakorolt az emberekre.

De pár nappal a behordás előtt látogatását tevén Paildieu nejénél, hogy lássa, mit tudnak leendő kis tanítványai, és mit várhat majd tőlök, az apától s anyától egyaránt nagy zavarral fogadtatott, és midőn a kis leányokkal óhajtott megismerkedni, azt felelték neki, hogy nincsenek otthon, noha jól behallatszott lármázásuk a kertből.

- Mit jelenthetett hát e fogadtatás? Paildieu a miséért neheztelne reá?

Végre Paildieu magyarázatra határozta magát.

- A leányokat illetőleg meg kell önnek mondanom, kisasszony, hogy az egyetlen mód kijelenteni, miszerint én nem tehetem azt, a mit akartam; s jelenleg lehetetlen őket átadnom önnek.

- Hogyan, ön az apáczákhoz küldendi őket? kiáltá fel Helén meglepetéssel.

De Paildieu megharagudott.

- Leányaimat az apáczákhoz küldeni! kiket megszeretnék borotválni, látszik, hogy nem ismeri Paildieu Casimir Izidort, nem is haragszom érte; de tudja meg, hogy leányaim Condéba fognak járni a szent József szűzekhez.

- Ah!

- Ez nem ugyanaz, - kiáltá Paildieu mind indulatosabban, - és aztán az egyetlen ok, hogy az ember nem teheti mindig a mit akar. Ön tudja, a család! Az örökölendő nagynénik. Hiába! alá kell vetni magunkat akaratuknak. Ők azt képzelik, hogy iskolánkat csak kézművesek leányai fogják látogatni, és a szegény osztály gyermekei; az pedig nem lesz jó pajtáság később unokahugaiknak. Felfogja-e?

- Ezt érteném oly embereknel, kik nem birnak az ön független nézeteivel.

- Az én véleményem! Vajon sérti-e ez az én meggyőződésemet? Paildieu soha sem változik. Én meg akartam boszantani az apáczákat és azt meg is teszem. Én ha szabad lennék, épen azért küldeném leányaimat a nyilvános iskolába, hogy kézműves leányokkal barátkozzanak. Vajon nem tartozom-e én is a néphez? Létezik-e valaki, ki azt állítaná, hogy én a népet megvetem? Emelje föl kezét, ki azt állítja, és én Paildieu Casimir Izidor leszámolok vele. Az

egyetlen dolog csak abból áll, hogy szabad nem vagyok. Hallgatnom kell nagynénémre, kik vak buzgóságban neveltettek, és nem tudnak helyesen ítélni.

- Tehát úgy akarja neveltetni mint nagynénéik s így az ön leányai sem fognak helyesen ítélni?

- Azt hiszi, hogy ez engem nem bánt? De azért még sem áldozhatom fel örökségöket. Gondolja meg csak, a vidék legkitünőbb legelője, az ökrök három hó alatt meghízik rajta, és ők kitagadnának oly igazán, a mint Paildieu a nevem. Ez ostoba szűk fogalom telve babonával s előítéllettel. De ne féljen, az apácák megfizetik ezt nekem; majd meglátja. Én csak annyit mondok.

Többet csakugyan nem is lehetett mondani, és attól fogva, hogy az apáczákon akart boszut állani, és Paildieu még mindig borotválni készült őket, Helén csakugyan rosszul járt volna, ha panaszkodnék.

Nem is zúgolódott, de igen elszomorodva haladt keresztül Paildieu kitünő legelőin, melyen a fű az ökrök szügyéig ért, s azon tűnődött, mi lesz iskolájából, ha ő így el lesz hagyatva épen azoktól, kiknek elsőként kellene lenni támogatói közt, miután ez iskola az ő művök volt.

Végre is ha Paildieu gyermekeit elvesztette, a kis Fillette Zoé megmarad még neki, legalább ezzel kellett magát vigasztalnia.

A mint a *Törökhöz* címzett vendéglőhöz ért, Fillette asszonyt meglátta kapuja előtt, tüztől kipirulva arcát üdítvén a friss levegőn, és nem akart mellette elhaladni szó nélkül.

- Hogy van Zoé? - kérdezé az első udvariasságok után.

- Köszönöm, jól van, vagyis inkább nem nagyon jól érzi magát, és épen beszélni is szándékoztunk önnel e tárgyban.

- Legyenek meggyőződve, hogy én minden tekintetben vigyázni fogok rá, s mindent elkövetek, a mit csak kívánnak.

- Arról meg is vagyok győződve, és fogadja érte köszönetemet; csak hogy neki többre van szüksége a figyelemnél.

És megzavarodva hallgatott el, fehér köténye sarkát gyűrögetve a zsinór alá, mely domború, vastag derekát övezte, de az sem adta vissza biztos magatartását.

- Tessék belépni, - mondá egyszerre, - Fillette majd felvilágosítja.

És elől menve, előhívta férjét, ki a billiárd szobában volt, honnan a golyók gördülését lehetett kihallani, azután ismét fűtött kemenczéjéhez sietett, melyet tele rakott serpenyőjével.

Végre Fillette is elhagyta a billiárdot, és midőn a konyhába lépett, neje is elhagyta a kemenczét; azután felnyitva egy kis ebédlő ajtaját, oda vezette be férjét Helénnel.

- Azért hivatalak, hogy beszélj Zoéről Margueritte kisasszonnyal, mondá:

Most Filletten volt a sor zavarba jönni; de egy bizonyos idő után elszánta magát.

- Az a baj, hogy Zoét nem adhatjuk át önnek azonnal, - kezdé; - nem igen jól van, és Tarot orvos úr azt tanácsolja, hogy ne taníttassuk még most. Pedig tudja, ha az orvos nyilatkozott...

- Mi baja? - kérdezé Helén.

- Oh semmi komolyabb, csak hogy kiméletre van szükség; a tél elmultával majd meglátjuk.

- A szép időben, - tevé hozzá Fillettené.

Helén mit sem válaszolhatott, csupán azt mondá el, hogy Paildieu is épen most adta tudtára, miszerint leányait a szent József szűzekhez adja.

- Paildieu egy ravasz! - kiálta Fillette, és ha így viseli magát, ügye biztos; nem lesz újra megválasztva a tanácsba; oly férfi, ki csak kiabálni tud, sajnálatra méltó.

Fillette kikísérte Helént; azután a mint a térre érve egyedül maradtak:

- Feleségem az oka, - mondá halk hangon. Tudja, szükségem van reá, nem haragíthatom magamra. Mit akar, mit lehet tenni oly nevelésű asszonynyal, mint az én feleségem?

Haza menet Helén Bonnotval találkozott, ki megállítá, hogy beszéljen vele.

- Ön egészen lehangoltnak látszik Margueritte kisasszony, mi bántja, s mi megy itt rosszul?

Helén elmondta a történeteket.

- Én mindig azt tartottam, hogy a leglármásabb emberek a leggyávábbak, - szólt Bonnot kenetteljesen. - De mi jó is várható oly emberektől, kik semmit sem értenek a politikához. Mily kár, hogy nekem nincs leányom, majd meglátná, volna-e bátorságom az ön iskolájába jártnom. Ez gyalázat. Szerencsére az a jó oldala megvan, hogy mindenkinek megmutatja, milyenek ezek a kiabáló nagyhangú emberek. Annyi bizonyos, hogy a választásnál kimaradnak.

Fillette élénk elégtétellel jósolta meg Paildieu leendő bukását a választásnál, s ime Bonnot sem kevesebb önelégültséggel jósolja, hogy se Fillette se Paildieu nem lesznek újra megválasztva; mire elvált Heléntől, hogy jókedvűen ebédelni menjen.

Noha maga sem volt gazdag, Helénnek meg voltak szegényei; ez egy szegény özvegy asszony volt öt gyermekkel, kinek férje saját hibájából áldozatul esett egy bányafelrobbanásának; mivel nem segíthette szegényeket pénzzel; magának sem levén, dolgozott az árváknak, és a kis leányok közül hármat felruházott, kik azon ruhákban, melyeket sajátjából varrt nekik, tisztességesen jelenhettek meg az iskolában.

Néhány nappal a megnyitás előtt a szegény gyermekek anyja fölkereste Helént, és mindenféle kerülgetés, mentséggel és biztosításokkal bevallá neki, hogy három leánya az apáczákhöz lépett be.

- Én önnek akartam adni; de megmutatták nekem, hogy nincs más menedékem, és hogy másképen nem öltöztetik fel őket az első gyónáshoz. Tehát felfoghatja.

Persze, hogy felfogta.

Az özvegy hozzá tette:

- Ez ne akadályozza azért szegény kicsinyeimre gondolni kisasszony; a legkisebb épen eltépte már azt a ruhát, melyet öntől kapott, nem volna belőle egy darabka?

- Hozza el a ruhát, majd magam fogom megfoltozni.

- Csak azt kell őszintén megvallanom, hogy jobban szeretném, ha nem tudnák, hogy a kisasszony mi értünk fáradozik.

XII.

Egy lépcsőt építettek Helén magán lakásához, melynek ajtaja a földszinten az utcára nyilott, egy vasárnap reggel s az iskola megnyitás előtti napon lemenve ez ajtót felnyitni, Helén észrevette, hogy éjjel krétával tele firkálták? Kissé visszariadva olvasá ez egymáshoz hasonló feliratokat: «Courtomer apa és fia».

Egy perczig nem értette az egészet, s azon tűnődött, miként juthattak oda ezen nevek.

De egyszerre világos lett előtte minden, és a szégyen elfojtá; Bussonniére kisasszony fenyegetései tehát ekként valósultak meg.

De nem rejlett Helén természetében, hogy könnyen átadja s összezúzassa magát ily sujtó csapásra.

Ha ajtajára irták e szavakat, nem csak azért tették, hogy ő lássa meg, de hogy mások is olvassák, és mindenkinek feltűnjék, ki a hivatalba megy, hol az napon nagy tanácsválasztás volt készülőben. Mily jó anyag a kíváncsiság és fecsegésre «Courtomer apa és fia». Mit jelenthet ez?

Lehető leggyorsabban le kellett hát törülni e feliratot; talán e kora reggeli órában még nem vették észre.

Osztályába is sietett, és a fekete tábla szivacsával tért vissza az ajtóhoz.

De a téren járó-kelőket látott, és a borbély boltja előtt, egy padon hátra támaszkodva legalább husz ember várt, míg a sor szakálluk borotválására kerül.

Az által, ha e felírást letörli, nem mutatná-e azt, mennyire bántja és fél, hogy meglátják.

Egy pillanatig habozott; de elmékedésének eredménye mégis az lett, hogy jobb lesz megsemmisíteni és lehetőleg elrejtőzve fásorába, háttal a térnek, törülgetni kezdé.

És a szivacsot a fához dörzsölve, azon tünődött, vajon mit felelne, ha valaki arra menet megkérdezné, mit mivel ott.

Szerencsére az egész csak rövid ideig tartott, és senki sem szólítá meg.

A mint bevégezve dolgát, a térre tekintett, a polgármestert látta közeledni, ki a választási termet jött berendezni, és Helén köszönté.

- Nos tehát! kisasszony, - szólalt meg Amette ur, - holnap lesz a mi nagy napunk; reméljük, hogy belépése az iskolába előnyös leend, daczára Paildieu és Fillette elpártolásának.

- Ön tudja?

- Bonnot beszélte el nekem.

Helén hátat fordított az iskola-épületnek, és szembe állt a polgármesterrel.

- Mi ez, kiálta a polgármester hirtelen.

Helén megfordult, hogy lássa, a mit kezével megjelölt.

És az iskolaépület ujonan sárgára festett falán tízszer, huszszor ismételten olvasá, nagy veres, kék, fekete felírásokban azt, a mit ajtajáról letörült, «Courtomer apa és fia».

Helén képtelen volt elfojtani, egy méltatlankodó felkiáltást.

- De mi ez hát? - kérdé a polgármester.

- Ez egy gyalázat.

És azonnal elbeszélte Bussonniére kisasszony látogatását és fenyegetését.

Beszéd közben a szégyen könnyei tolultak szemeibe, és a megszégyenülés összeszorítá torkát.

Mire elvégezte beszédjét, Bonnot is odakerült.

A polgármester azonnal megmutatta neki is a felírásokat, és előadta, miről Heléntől értesült.

- Azonnal letörültetjük, - szólt a tanácsbeli.

- Semmi esetre, - ellenkezők a polgármester, - hadd az egész világ lássa, mily fegyvert használnak elleneink. Ez igen szerencsés esély reánk nézve. Ez által ötven szavazatot nyerünk, melyek e nélkül elmaradtak volna.

- És én? nem állhatta meg, hogy halkan ne kérdeje Helén.

- Mit árthat ez önnek, kedves kisasszony?

Mindazok, kiknek becsülésére tarthat, tudni fogják, hogy ez gyalázat.

- És a többiek?

- Azokkal ne törődjék.

Ezt könnyű volt mondani a polgármesternek, de nem oly könnyű megtenni Helénnek.

De bármennyire megaláztatott is, mit tegyen?

A polgármester egyetlen szavával megbénítja.

- Ön a rendőrséggel van megbízva, édes Bonnot; és e minőségében felelőssé teszem róla, hogy e felírások megőriztessenek. Ha valaki le akarná törölni, ki kell jelenteni neki nyilvános betiltását.

Az ő szégyene tehát politikai érdek eszközéül használtatott fel, nem maradt más számára mint a hallgatás, mit meg is tett.

Tehát e fegyvereket akarták ellene használni, és azok annál veszélyesebbek valának, annál borzasztóbbak, mivel nem védhette magát ellenök.

Mit felelne, ha előtte, a nélkül, hogy hozzá szólnának, de gúnyos mosolylyal ejtenék ki a Courtomer nevet?

Megakadályozhatná-e e homlokára szökellő pirt, ha az utcán egyszerre a felirással lenne szemben: «Courtomer apa és fia».

Ez egyetlen név pokollá tehetné életét e vidéken, mert nem szólhatna, nem magyarázhatna meg semmit: keze, lába megkötve, szája lezárva, és ő azok kényére volt hagyva, kik tetszésök szerint mulathatnak rajta vagy kínozzhatják.

Ő ártatlan volt; nem vethetett magának szemére semmit, még csak egy kis kaczérságot, egyetlen meggondolatlanságot se.

De kivel lehetne ezt elhíttetni?

Mi alatt ő ily szomorúan elmélkedett szobájában, a téren nagy zivaj hallatszott, a választók zaja, kik szavazni jöttek. De ő túlságig kétségbe volt esve s nagyon is elfogulva, hogy e zaj által és e hangos kiáltásoktól megzavartassa magát, a kacaj és morgás időnként érinték ugyan hallását.

A nagyanya egy bizonyos pillanatban szobájába lépett.

- Tudod-e mi bajuk ez embereknek? - kérdezé. Az iskola előtt csoportosulnak, azután nevetni kezdenek, mintha valami furcsát olvasnának ott, és Courtomer nevét hangoztatják, «Courtomer apa és fia». Vajon Courtomer úr is jelölt?

- Én nem tudom, - mondá Helén fuldokolva.

És ekkor ez eddig zavart morgást most ő is tisztán megkülönböztethette, világosan hallani vélte, megértve vagyis inkább kitalálva sok mindenféle dolgot, melyek valóságban talán nem is mondtak.

Az idő haladt, misére harangoztak, és ekkor Helén a dolgok valódiságára visszatekintve, azt kérde magától, merészelhet-e a templomba menni. Első gondolata azt sugta, maradjon otthon. De ez gyávaság lett volna. És ezután a sok zaj után bizonyosan vártak is reá, és elmaradását alkalmasint ellene fordítanák.

Felöltözött, és mikor a misére beharangoztak, elhagyta szobáját nagyanyjával.

Választók csoportjai állottak a polgármesteri hivatal előtt, vitatkozva, kaczagva és süketítő lármát csapva.

Midőn Helén megjelent, elhallgattak, s minden fej feléje fordult; ő nem látta az őt fürkésző szemeket, de érezte, habár magáéit lesütve tartá, s gyorsan haladt el köztök.

Egy nagy test állott meg előtte, s tartóztatá föl, Paildieu vala.

- Ön tudja, kisasszony, - mondá, kezét nyújtva neki, - hogy e kellemetlenség senki becsülését sem vonja meg öntől, ellenkezőleg; az egyetlen kár csak az, hogy nem vihetik a tiszteletet magokkal a paradicsomba, ha ugyan oda jutnak.

Ez kétségen kívül jó szó volt, de még se elégséges, hogy Heléne földült szive nyugalmaát visszaadja.

Beléptek a templomba; Helén szerencséjére, felhő borítá szemeit, és kápráztatva ment, a nélkül, hogy látna valamit.

Egyszer elhelyezkedve, bele mélyedt imaszékébe, és csak a plebános hangjáról ismerte föl, hogy ő misézik. A predikációra a vikárius ment föl a szószékre, mert a plebános, Houel abbé, nem szeretett prédikálni, s a mily gyakran csak lehetett, mindig a vicariussal helyettesítetté magát.

Helén nem emelte föl fejét, de az első szavakra megrázkódott, mert megérté, hogy ő leend tárgya e szent beszédnek.

És csakugyan nem csalatkozott.

«A gyermeknevelésről akarok ma nektek beszélni, híveim.»

Périchard abbé ezzel kezdé predikációját, és igen valószínű volt, hogy az iskolai év beállta előtti napon, melyen a harcz megkezdődött a katolikus és a világi, felekezet nélküli iskola között, ő, a harcz embere, nem fog szigorú theoriára szorítkozni.

E thema fölött folytatva beszédjét, bebizonyítá, hogy a vallás nélküli nevelés károsabb, mint hasznos, mert csak elbizottakat alkothat; divatos dolog azt állítani, hogy a nevelés vezet mindenre, de valóságban csak a csalódásra és tévedésre vezet, ha az örökkévaló igazság tana által nem támogatatik; s ki hirdethetné e tant, ha nem azok, kik azzal táplálkoztak és minden nap gyakorolták, mit erős hittel tanítottak? s hogy lehet gyermekeinket olyanokra bizni, kik magok is tévedésben élnek? mily biztosítékot nyújthatnak azok? honnan jönnek, és kik ők?

Nagy láb- és székmoraj keletkezett; mindenki Helén felé fordult, hogy lássa, és minden szem reá volt függesztve.

He Périchard abbé megcsalta az oly élénken fölcsigázott kíváncsiságot, a helyett, hogy ama egyéniségeket fölfedezné, miként várták, hirtelen megfordult, csupán hasonlatot vonva ama tanítónók közt, kik minden biztosítékkal bírnak ép úgy a nevelés tekintetében, mi a legcsekélyebb mellékes dolog, mint a fő, a hit és erkölcsiség tekintetében; és azok között, kik semmi biztosítékot nem nyújtanak.

Azután erre leszállott szószékéről, s a mise véget ért.

XIII.

A nagyanya se a templomban, se visszamenet szót sem intézett Helénhez, de viseletén meglátszott, hogy élénk izgalom befolyása alatt van; se természetében, se óvatos parasztnői szokásaiban nem rejlett a bőbeszédűség; a mire elhatározá magát kimondani, azt átgondolta, s csak akkor kezdett bele, ha biztos lehetett, hogy abból semmi rossz nem háramlik reá.

Most is csupán tíz percczel haza érkezésük után határozta el magát beszélni.

- A helyettes tisztelendő úr te reád czélzott beszédjében, nemde? - kérdezé.

- Meglehet.

- Az bizonyos, mindenki jól megértette, a reád irányzott tekintetek után nem lehetett kétségbevonni. De miért mondta azt, hogy te semmiféle biztosítékot sem nyújtasz?

- Azt nem tudom.

- Ez nagy szerencsétlenség, s neked ártani fog, ime mit jelent a papokkal háborúskodni.

- De hiszen, nagymama, nem én vagyok háborúba a papsággal, hanem egy pap kezd velem háborút. Hol van ebben az én hibám?

Nagyanyja iránt mindig különös szelid gyöngédséget s mérsékletet tanúsított Helén úgy szavaiban, mint tetteiben; azonban ez utóbbi szavakban képtelen volt egy kis keserűséget nem vegyíteni.

- Én nem mondom, de nekem, ki nem vagyok tanúlt, úgy tetszik, hogy mindig hiba harcolni olyanok ellenében, kik erősebbek nálunknál.

Mi Helénre nézve e pillanatban szerencsétlenség volt, az, hogy nem talált támaszra nagyanyjában, oly jól esett volna neki a vigasz és bátorítás, vagy egy jóindulatú gyöngéd szó. Annyira szüksége volt arra, szívének s bátorságának egyaránt; de ő egy bánatos arcot látott maga előtt, és csak sértő szavakat intéztek hozzá.

Meg akarta kísértetni az olvasást, és egy könyvet vett elő; a mint így gépileg forgatta a lapokat, kopogtak az ajtón.

Fölnyitotta, és szemben állt a polgármesterrel, Lebeurier úr kíséretében.

A polgármester arcza örömteljes volt, s Lebeurieré nem fejezett ki semmit.

Beléptek.

- Épen most értesültem, mi történt a mise alatt, - mond a polgármester, helyet foglalva. - Nagyon jól megy, az tökéletes. Becsületemre, ha fizetnek, sem mehetne jobban.

Ezt diadalmasan mondta.

- Mily ügyetlenek!

Lebeurier úr, ki mit sem szólt, figyelmesen vizsgálta Helént, és csak midőn a polgármester kifejezte örömét, akkor szólalt meg:

- Értem, hogy mint a párt embere, el van ragadtatva.

- Én nem vagyok párt embere, hanem az igazságé...

- Mindig igazságos az ember önmagának. Értem tehát örömét elleneinek meggondolatlan hevessege miatt; de a Margueritte kisasszony helyzetében, s az ő szempontjából nézve a dolgokat, nekem úgy tetszik, hogy e hatalmaskodás igen-igen siralmas.

A polgármestert igen meglepni látszék, hogy más szempont is lehetett az övéénél.

- Általában a csapások mind reá hullanak, - folytatá Lebeurier.
- Azok nem találtnak.
- Ön azt hiszi. Nos tehát, édes barátom, én nem úgy gondolkozom, mint ön, és azt hiszem, hogy Margueritte kisasszony nagyon szerencsétlen a történetek miatt, zavart és megalázott.
- Az nem lenne észszerű.
- A férfiak is, a nők is másként éreznek. Utoljára is mi sem könnyebb, mint e tekintetben tisztába jönnünk, nyilatkozzék Margueritte kisasszony őszintén.
- De, uraim, - kísérté meg Helén, ki óhajtott volna e tárgyat elejtetni.
- Kérem önt arra, kisasszony, - zaklatta Lebeurier úr.

Helén nem hazudhatott, s nem állíthatta, hogy a támadások érzéketlenül hagyják.

- Zavarban, s megalázva vagyok, - mondá, fejét elfordítva, - az igaz.
- Ön látja, édes barátom, - folytatá a jegyző, - és szerencsétlen is a kisasszony, nagyon szerencsétlen. Mi pedig ezt meg nem engedhetjük. Hogy ön, drága polgármester, mint az ellenzék feje és vezére, s így a Périchard abbé ellene, örül az ellenpárt hibáinak, azt értem, de én nem vagyok hasonló körülmények közt. Midőn a kisasszony látogatásával megtisztelt, én védelmemet ajánlottam föl számára, s így ígéretemmel ellenkeznék, ha bele nem avatkoznám egy ügybe, s én bele fogok avatkozni.
- És nem lesz igaza, - jegyzé meg a polgármester, - csak az által érhetünk czélt, ha őket minél több balgaságot elkövetni engedjük.
- És mit fog ez idő alatt tenni Margueritte kisasszony? ő lesz az áldozat, melyre a csapások hullani fognak. Részemről én ezt el nem tűrhetem; azonnal fölkeresem Périchard abbét, Bussonniére kisasszonyt, Houel abbét és mindazokat, kik bármily czímen is érdekelve vannak ez ügyben.

Helén megszerette volna köszönni a jegyző védelmét, de ereje hiányzott hozzá, mert valóságban szerencsétlenebbnek érezte magát annak beavatkozása, mint a polgármester közönye miatt. Ha védelemre volt szüksége, más védőt óhajtott volna magának, mint Lebeurier urat.

Azonban a jegyző «azonnal»-ja nem nyilvánult rögtön annak távoztával, ellenkezőleg; nagy testét egy székbe vetette, s Helént pártfogói tekintettel szemlélte, és a társalgás tovább folytatott, a tanítványokra térve át, kiknek másnap meg kelle kezdeni iskolájokat.

E téren Helén elemében volt, és annál inkább, mivel nagyanyja nem hagyta el helyét, folyton kötögetve, s a polgármester is jelen volt.

Egy elég hosszú idő elteltével Lebeurier indítványozá a tanterem fölkeresését, s megnézését, nem lenne-e lehetséges a fűtést megváltoztatni, mely szerinte nem volt elégséges; nem volt szabad túlságig hátra maradni az apácák berendezésétől.

Mind hárman lementek tehát; de a tanterembe érve, a jegyző, ki zsebében hordta méterjét, méregetéseket kezdett, mi bosszantani látszék a polgármestert.

- Ön talán siet? - kérdezé Lebeurier.
- A választási iroda várakozik reám, ön tudja, hogy megígértem csupán pár pillanatra távozni.
- Nos tehát, menjen ön hivatalába, én is azonnal követni fogom.
- De, polgármester úr... - kiáltá Helén, kit egy tête à tête látszék fenyegetni, mit elkerülhetni remélt.

- Rögtön visszatérek - mondá a polgármester.

És kiment.

Helén követni akarta, de Lebeurier úr az ajtót tartá. A polgármester távoztával betette, és hátával támasztá meg azt.

Egyedül maradtak e tágas, üres tanteremben, és csak az oszlopos ablakon át hallatszott be fölülről a hivatalba csoportosuló választók zivaja; senki sem láthatta őket, senki sem hallhatta, ha csak az ajtón nem hallgatódzott volna.

- Önt tehát nagyon meghatotta az a Courtomer név, melyet a falakra írtak? - kérdezé Lebeurier úr mosolyogva, s tetőtől talpig végig nézve őt.

Helén nem felelt.

- Nagy kópé a marquis, - folytatta Lebeurier, - előttem is végig játszott egy pár szerepet, jól ismerem. Tehát udvarolt önnek? Beszélje el azt nekem, nos? Ismernem kell a dolgokat, hogy ügyesen védelmezhessem önt.

Helén hátrált, és a tanszékhez támaszkodott, meghajolva, s rémülten tekintgetve ide s tova.

- Nem akarja? - folytatá ismét Lebeurier. - Miért? fél engemet féltékenynyé tenni? nem kockáztat semmit. És azután azt hiszi, ki nem találom, miként történt? A régi gárda emberei mind egyformák; ők azt képzelik, hogy nekik minden szabad, és ha ők csak egy mosolyra méltatnak valakit, már az is végtelen megtiszteltetés szerintök. Nos tehát, nem; a mi korunkbeli férfinak nem szabad így szeretni oly szép leányt, mint ön; semmit sem szabad követelni, s szerencsésnek érzni magunkat megelégedni azzal, a mit nyújtanak, ez az igazi.

Ezt győztes, és egyszersmind alázatos hangon mondta, oly győztesként, ki elismeri legyőzetését.

- Ime én ilyen vagyok, vagy legalább ime mit mívelt ön belőlem. Mert látogatása óta semmire sem gondolok, csupán önre, ön tölti be életemet, annyira, hogy elvesztem bele fejemet.

- Uram! - kiáltott Helén.

- Meg akarja akadályozni, hogy kifejezzem a bennem keltett érzelmeket? Miben sértheti ez önt? Láttam és csodáltam, tehettem-e másként? Most ítéljen, egy Courtomer marquis vagyok-e, ki győztesként beszél? Semmi esetre. Láthatja, hogy nem akként lépek föl. Mit félhet tőlem? Semmit. Még azt sem, hogy én compromittálom. Igen sokat tartok önre, hogy ily ügyetlenséget kockáztassak. Csupán egy dolgot kérek öntől: hagyja magát szerettetni, és ezt nem ellenezheti. Csupán egy dolgot tehetne, elhagyni e vidéket; de azt nem fogja tenni. Miért is tenné? Hogy fusson előlem? Megvallom, ez szép diadala volna hiúságomnak az én koromban, de szerelmemet kétségbe ejtené. Engedje meg hozzá tennem, hogy az ön részéről balgaság is lenne. Igen, gyermekem, bolondság. Egyetlen szó fölvilágosíthatja erről: én persze nő vagyok, és oly becsületes, erényes leány, mint ön, nem hallgathat meg oly férfit, a ki nem szabad; de ön látta nőmet, neki, e szegény szerencsétlennek, nem sok ideje van hátra, legfőlebb pár hónap. Kérdezze meg Tarot. Nos tehát, ha özvegy leszek, nem hallgatna-e meg oly férfit, ki 30,000 frank jövedelmet ajánlana föl önnek? Ez, azt hiszem, ér valamit. Nos, mit szól hozzá?

Helénnek nem volt mit felelnie, mert alig hallotta, mit Lebeurier beszélt, csak egy gondolata volt; Amette úr még sem jött vissza, tehát csupán egy reménye lehetett, hogy addig hagyja beszélni a jegyzőt, míg a polgármester visszatér.

Hallgatását látva, Lebeurier folytatá:

- Érti-e már most, miért nem akarom, hogy bosszantsák, és mindent elkövetek, hogy ne kényszerítsék távozni Yvranchesből; érti-e mindezt? S ha az mégis bekövetkeznék, eladnám

gyakorlatomat és követném bár hová. De az nem fog bekövetkezni, biztosíthatom. Majd meglátja, hogy itteni élete nem lesz boldogtalan; addig, míg elérjük a célt, mit én számára kitűztem. Az egyetlen, mit kérek, csak az, hogy ne tagadjon meg tőlem semmit, megteszi ugy-e, gyermekem? az meg fogja édesíteni nekem a várakozás idejét. Míg önnek oly könnyű lesz, s oly kevésbe kerül.

Ezzel tárt karokkal közeledett hozzá, de Helén félre ugorva, a tanterem másik végére menekült.

A jegyző mosolyogva, s remegő kezekkel közeledett ismét.

Már csak két lépésnyire volt tőle, midőn az ajtó fölnyílt, s a polgármester megjelent.

- Nos tehát, megvette mértékeit? - kérdezé.

A jegyző egy pillanatig ámultan állott, de csakhamar visszanyerte hideg véré.

- Tökéletesen, - mondá, - minden jól fog menni; a kisasszony és én megértettük egymást.

NEGYPEDIK RÉSZ.

I.

Helén már hat hónapot töltött Yvranchesban, és a nehézségek, melyeket előre láthatott megérkezésekor, megvalósultak, mindinkább felülmúlva a valószínűséget.

A gyermekek beérkezése siralmasan ment, s olyan volt, hogy ha nem lettek volna kis angol leánykái, egy tűgyárban alkalmazott protestáns munkások gyermekei, nem is lett volna érdekes megnyitni iskoláját. Egészben véve 28 növendéke volt, kikből tizet a község tartott, a többiek pedig földművelők, kézművesek és kereskedők leánykái.

Mialatt szobájában várakozott, hiába a növendékekre, kik nem érkeztek, azon szívfájdalomban részesült, hogy az apácák tanítványait iskolája előtt hallotta elhaladni, a mint azok énekelve a templomba mentek, hol Périchard abbé misézett, hogy felhívja reájok az isteni áldást.

Nem láthatta elvonulásukat, de hallhatta, és hangjokról megtudta, mily számosan lehettek; különben midőn haza ment reggelizni, nagy anyja fel is világosította e tekintetben.

- Az apácák növendékei ünnepélyes menetben haladtak erre.

- Hallottam őket.

- Én meg is számláltam, százhuszonhatan vannak. Láthatod a különbséget, íme következménye annak, ha valaki a papokkal háborusodik. Yvranches összes jóra való népe énekelve követte őket; gyönyörű látvány volt.

Egyrésről 126 növendék, minden jóra való yvranches-i emberrel, a másikon 28 növendék azoktól környezve, kik nem számítottak; az apácák büszkéek lehettek diadalukra.

Azonban még sem voltak meglegedve, és e 28 tanítványt sem akarták meghagyni a községi iskolának.

Egy napon, kevéssel a községi iskola megnyitása után, e 28 növendék egyike elmaradt az osztályból. Helén is gondos levén, azonnal észrevette a hiányt.

Az elmaradott egy mészáros leánya volt, egy izmos 11 éves kópé, ki arra látszék alkotva lenni, hogy daczoljon a betegséggel.

- Nem tudják hol van Chapoteau Jeanne? - kérdezé.

Tíz hang válaszolt:

- Nem, kisasszony.

- Talán beteg!

A pár perczczel előbbi készséges hangok hirtelen elnémultak; a kis leányok lehajták fejüket, és azalatt egymásra néztek, közönyösnek akarván látszani.

Végre egy elhatározta megszólalni.

- Én nem tudom, kisasszony.

Azután tíz más hang követte rögtön:

- Mi nem tudjuk, kisasszony.

Helén nem lévén elég naive arra nézve, hogy rászédesse magát ezen feleletek s ártatlan ki-nézésekkel, azt gondolá: ezalatt bizonyosan lappang valami.

De nem is volt elég ügyetlen, hogy egyenesen megkérdezze, mi semmire sem vezetett volna.

Az osztály felosztatásakor a helyett, hogy haza menne reggelizni, Chapoteau mészároshoz sietett, személyes fölvilágosítást akarván szerezni.

A mészárosné boltjában volt, épen egy darab hús vágásával elfoglalva. Helént meglátva, vágó kése fölemelve maradt kezében; azután letéve azt, lehajtott fejjel mondá:

- Azonnal az öné vagyok, kisasszony. - Noha a mészárosné épen nem sietett, és húsának ketté metszése után jelentéktelen csevegésbe ereszkedett vevőjével, mintha nem is lenne más célja, mint időt nyerni, a pillanat mégis elérkezett, midőn Helénhez kellett fordulnia.

- Nem láttam ma reggel Jeannét - mondá ez - azért jöttem, hogy okát megtudjam; csak nem beteg?

- Beteg? Nem... Igen köszönöm szivességét.

- Az ön engedelmével maradt el ma az iskolából?

- Igen.

- Szabad-e megkérdezni, miért? - Chapoteauné felelet helyett mind jobban zavarba jött.

Helén várakozott.

Végre a mészárosné neki bátorodott.

- Végre is legokosabb őszintén kimagyarázni magunkat. Ön egy derék, erkölcsös nő, Margueritte kisasszony, ki iránt mindenki tisztelettel tartozik, és bizonyára igen értelmes is arra, hogy helyes, észszerű okokat megértsen. Íme ez az eset: Chapoteau akarta Jeannét az ön iskolájába adni. Én részemről őszintén bevallom, hogy az apácákat kivántam. Nem mintha szeretném őket - meghalkítá hangját az utcára tekintve, s a mészárszékre kiaggatott hús-fertályokra, - ellenkezőleg. Mint anyátlan s apátlan árva én egy zárdában nevelkedtem; én ismerem az apácákat. De épen mivel ismertem őket, gyanítottam a mi bekövetkezend és készülöben volt. Megtörtént. Midőn megtudták, hogy mi önhöz adtuk be Jeannét, minden jó vevőnk ellenvetésekkel állott elő, azután midőn ellenvetéseik sikertelenek maradtak, nehézségekkel, semmi sem ment többé jól, senkit sem elégítettünk ki, midőn rossz volt nálunk. Igaz, hogy más vevőink meg voltak elégedve, de ez nem volt a java. Mit akar, ha az ember üzletbe bocsátkozik, csak azokat becsüli nagyra, kiktől pénzt nyerhet. Azonban mindennek daczára meghagytuk önnél Jeannét. De íme a mult héten Chapoteaut felhivatják a kastélyba. Én, ki valamit sejtettem, felmegyek, mert ismerem emberemet; talán ha ő megy, valami bolondot csinált volna. És tudja, a kastély legelőnyösebb vevőnk; legalább száz font húst vitetnek hetenként. Az úrnő kiegyenlítő számlámat, azután kijelenté, hogy meg kell válnunk, mivel leányomat az exkommunikáltakkal neveltetem, és neki semmit köze sem lehet a vallás ellenségeivel. Én elmondok neki mindent, a mi eszembe jut. Semmi sem ért. Elbeszélem a dolgot férjemnek. Távollétemben Bussonniére kisasszony üzente, hogy látogassam meg. Gyanítom, hogy ez oldalról is készül valami kellemetlenség; és ön tudja, hogy a kastély után Bussonniére kisasszony a mi legjobb vevőnk; hatvan-nyolczvan font húst számítva hetenként, s mit sem szólva a mellékszivességről. Nem csalatkoztam: Bussonniére kisasszonynyal ugyan-azon nóta következett be, ő sem akar semmit a vallás ellenségeivel. Teringettét! mi tehát engedünk, és ma reggel az apácákhoz küldtük Jeannet. Mit akar kisasszony, mindennek előtt élni kell, úgy-e?

Helén nem felelhetette, hogy ő sem élhetne, ha minden tanítványától megfosztanák, mert ezen ok biztosan nem hatotta volna meg a mészárosnét. Tehát inkább hallgatott.

- Ön tudja, - szólt Chapoteauné kikísérve őt, - mi nem haragszunk önre; ellenkezőleg ön bírja, becsülésünket, Margueritte kisasszony, és a míg csak tőlünk hordat, a legjobb darab mindig az öné lesz.

- Ha a dolgok ekként folynak, - mondá Helén bánatos mosolylyal, - elérkezik a pillanat, mikor nem sokat fogjuk zavarni az önök mészárszékét.

- Ne mondja ezt kisasszony; mert ez igazán lehangol.

Helén nem hiába sejtette, hogy a dolgok így fognak folytatódni.

Két nappal később egy másik növendék hiányzott az osztályból; de ezúttal Helén nem merte megkérdezni, vajon beteg-e vagy mily okból maradt az el?

Este a gyermekek távozta után elment a hiányzó leányka szüleihez, kik kocsi bérbeadásával foglalkoztak.

Az asztalnál találta őket; a férjet úgy, mint a nőt kis leányukkal együtt.

- Örömmel látom, hogy Phemie nem beteg.

- Nem kisasszony, egy cseppet sem beteg.

És nő valamint férj tányérjokba mélyedtek, míg a kis Phemie ijedten bámult Helénre.

Végre a szülők, miként előtte való nap a mészárosné elhatározták bevallani a valót: két legjobb cliensük volt Bussonniére kisasszony, és az apácák, kik minduntalan kocsikat béreltek a búcsúkra s kirándulások végett, és most azzal fenyegették, hogy elhagyják, ha leányukat tovább is a községi iskolába járatják.

- Mennyire fáj az nekünk, kik annyira becsüljük önt, mentegetődzék a nő, és Phemienek, ki annyira ragaszkodik a kisasszonyhoz.

És Helén ismételni hallá a mészárosné szavait.

- Mit akar, mindenen felett élni kell, nemde?

- És de hát nekem, nekem nem kell-e élnem, - gondolá Helén hazaérve.

A kérdés fenyegetően merült fel. Mi lesz belőle, ha azon nyolcz protestáns leánykát kivéve, senkije sem marad.

De nem akart e gondolatnál megállapodni: nem kell a legrosszabbat feltételezni, hiszen csak nem veszik el tőle minden tanítványát egymás után.

Azonban mégis elvesztett újra egyet, oly körülmények közt, melyek bebizonyították neki, hogy nyugtalankodásának túlzásai, bármily messze legyenek is, mégis a valóság alatt maradnak.

Ez a leányka egy szegény ördög, egy kézműves gyermeke volt, a község által alkalmazva az utak csinálásánál, és hét kis fiú meg egy kis leány apja volt. A polgármester és a tanács keze alá helyezve, e munkás, ki nem keresett eleget családja táplálására, és ki éhen halt volna a különböző oldalról nyert segélyezés nélkül, kénytelen volt leányát elbocsátás terhe mellett a községi iskolába járatni. A község fizetett a gyermekért, az adott munkát az apának, szóval mindent a községnek köszönhetett, és Helén azt hitte, hogy e tanítványát fogja elveszteni legutoljára.

Azonban egy csütörtökön az anyát látta hozzá belépni, kinek dult vonásai mellett szemei könnyekkel voltak megtelve.

- Ah kisasszony, drága jó kisasszony, ha meg nem ment bennünket, elvesztünk.

- Mit kell tenni?
 - Oh Istenem! soha sem merném megvallani önnek.
- És jajveszékelt, a nélkül hogy lecsillapodnék Helén vigasztalásai által.
- Végre mégis csak elszánta magát.
- Nos tehát, leányunkat el kell küldeni iskolájából kisasszony.
 - Luizát elküldeni, hisz az jó kis leány.
 - Oh kisasszony, nem is ő miatta, de miattunk. Ha nem küldjük őt az apácákhoz, azok megvonják segélyüket, és akkor éhen halunk s megfagyunk. Gondoljon csak a zord télre hét gyermekkel.
 - Nos tehát, küldje őt akkor az apácákhoz, én nem akarom, hogy éhen haljanak, és szerencsétlenségre nem segíthetek rajtuk, a mint azt tenni akarnám.
 - De ha az apácákhoz küldjük, a polgármester úr szélnek ereszti férjemet, s akkor teljesen koldusok leszünk, mi pedig csak munkáért könyörgünk, kisasszony.
 - Minden ok nélkül én nem küldhetem el leányukat, semmi rosszat sem tett.
 - Minden rosszat el fog ő követni, a mit csak ön akar, oh bármit, ha attól függ, hogy elküldje.
- És a szerencsétlen oly képleteket festett helyzetéről, mely könnyeket csalt Helén szemeibe.
- Majd beszéllek a polgármester úrral, - mondá.
 - Oh kisasszony, ne tegye ezt, vagy elvesztünk; a polgármester mit sem tehet értünk, s amazok mindent tehetnek; azt akarják, hogy leányom az apácákhoz járjon, tehát meg kell lenni.
- Helén egy perczig habozott; de a szájalom megragadta szívét. Magára vehette-e ő a nyomorult szegény szerencsétlenek nélkülözéseinek felelősségét, e nálánál még nyomorultabbakét?
- Nos tehát, küldesse el magát leánya.
 - Ah! kisasszony ön az igazi apácza nővér.

II.

Helént nem csak tanítványaitól akarták megfosztani, de őt magát is bántalmazták.

Egy csütörtök délután az apácák növendékeinek egy csoportja játszadozott Helén iskolája előtt. Körülbelül huszan lehettek minden felügyelet nélkül.

Eleinte mindjárt nagyban játszani kezdtek, és nagy robajjal szaladozni; azután zavaros kiabálásaik közepett, mintegy madárkalitbéli csiripelés ütötte meg Helén füleit, e név «Courtomer».

De az oly határozatlanul hangzott, hogy azt hitte, csalatkozott. Bizonyosan csak szellemét foglalkoztatta e végzetes «Courtomer» név, és nem füleit érinté.

De csakhamar eltűnt ebbeli illúziója, egy ezüstcsengésű hang kiáltozá: «Courtomer apa és fia!» Helén nemcsak hallotta e kiáltást, de látta is azt, ki oly erőlködéssel hangoztatta, fejét az ő ablaka felé emelve, kipirult kis arczával, száját O formájára kitérve. E gyermek alkalmasint nem értette se azt, mit mondott, se a mit cselekszik; ő csak egy felsőbb parancsnak engedelmeskedik. Eh mit! hát ily eszközt mertek ő ellene felhasználni! Gyermekeket mertek alkalmazni e célra! Ha már ő iránta nem voltak irgalommal, azt még értette. De lehetséges-e, hogy az ártatlan kis leányokat ne sajnálnák.

Nem sokára nem csak szakgatott kiáltás, hanem egész karének hangzott fel hozzá: e kis leányok összecsoportosulva haladtak el, mint egy processio az iskola előtt, s mint egy karénekbe énekelve együtt «Courtomer apa, Courtomer fiú, Courtomer apa és fia» azután hamar beleuntak s belefáradtak a folytonos egyforma énekes szövegbe, megváltoztatták és ének helyett ismét csak kiabálták mint előbb «Courtomer apa és fia».

És Helén ablakán át látta a térség lakóit, kik ajtaik elé siettek, hogy e kis nevetgélő csoportot megbámulják, a nélkül, hogy valakinek eszébe jutott volna őket elhallgattatni, még Fillettenek sem, ki vendéglője előtt állt, egy billiárd dákóval kezében.

Helén első gondolata volt panaszt emelni a polgármester előtt; azonban megfontolás után nem tett semmit és várni akart: talán nem fog ismétlődni többé.

Később egy osztályt nyitott a felnőttek számára, melyben minden este héttől kilenczig tartotta előadását, a nép serdülő leányainak; és noha ez osztályra nézve szintoly nehézségekkel kelle megküzdenie, mint a kicsinyekére, mégis összehozott abban vagy 12 tanítványt, kik épen mivel bátorsággal bírtak eljönni, jó, figyelmes és szorgalmatos leánykák valának és tanulni vágyók. Az említett macskazene után másnap nyolcz óra felé, egy homályos és esős este, midőn a növendékek javában írtak, egyszerre a piacz felőli oldalablak táblái csörömbölve s darabokba zuzva hullottak a tanterem közepére. Először sajátságos s általános rémület támadt a szobában, de csakhamar megértették, mi idézte elő az esetet; egyszerűen egy rakás követ röpítettek az üvegtáblákhoz.

Ezúttal Helén nem hallgathatott tovább; ebben már büntény rejlett; az ablakok bezúzva; s a növendékek megrémülve, különösen kettő, ki könnyedén meg is sebesült, nagyon el voltak keseredve.

A polgármester másnap megkezdte a vizsgálatot, mi természetesen nem szorítkozott csupán a kődobálásra. Helén ellenzése daczára vissza kellett térni a macskazenére is, és ha a kutatások semmi eredményre sem vezettek a kődobálást illetőleg, nem így volt a macskazenével.

Azokat látták, kik az iskola előtt összegyűltek énekelni; majdnem mind fel is ismerték őket, és Fillette, ki le volt fegyverezve, mikor nevetett, ismét fölvette fegyvereit, midőn nevetni megszűnt, különösen pedig, miután polgármesterétől egy vágást kapott vétkes közönyösségeért, mi majdnem bűnrészessé tette őt.

Előhivatták a szülőket és gyermekeket a mezei örök által, kikérdezték egyiket úgy, mint a másikat, és noha lehetetlen volt határozottan megtudni, kiadta az eszmét a gyermekeknek, hogy a tanítónő ablaka alatt énekeljék: «Courtomer apa és fia», a polgármester által előidézett félelem elégséges volt, hogy e jelenet ne ismétlődjék; sértegetni akarták ugyan a tanítónőt, de csak oly föltétellel, hogy rajta ne kapják.

E két ügy nem mult el újabb viszátkodás előidézése nélkül Yvrancheseban, és mindenki saját véleménye és értesítései szerint vallott pártot; veszekedtek, vitatkoztak, méltatlankodtak és haragot tartottak egymással.

A gyermekek természetesen bele avatkoztak, nemcsak a leányok, de még a fiúk is, kik testvéreik mellé sorakoztak vagy pajtásaikhoz, és míg a szülők megelégtették a nyelvükkel való veszekedést, a gyermekek kézzel-lábbal harcoltak: az iskolából kimenve kövekkel hajigálták egymást, és azon gyermekek, kik távol tartották magokat, és a kiknek, hogy haza érjenek, mezőn és erdőn kellett keresztül menni, kimerítették haragjokat ökölcsapások- és karmolásokban, a félreeső helyeken, hol senki sem zavarhatta őket; voltak ott kitépett hajak, összeszakgatott ruhák és kékre vert szemek.

És ki volt a hibás?

Vádolták mindeniket egyaránt.

Az apácák és Périchard abbé bűne volt, kik az egészet vezették, még olyanok is voltak, kik Philogone testvért látták követ dobálni. Persze biztosak nem voltak, hogy jól felismerték. Éjjel ez érthető nemde? de hát az csakis ő lehetett.

Azok, a kik tanítónőt okolták, azt mondták, hogy ő valószínűleg dühösen a macskazeneért maga találta ki, hogy üvegtábláit betöreti a polgármester felbőszítésére; s ha nem is vádolták egészen határozottan a sajátkezű bezúzással, kevés híja volt, és csak azért nem fogták rá, mert a rágalom bűn, - de végre...

E lázongók épen nem csillapították le a gyermekeket, kik mindennap e vitáról hallották beszélni szüleiket, mi által mindinkább jobban fel voltak izgatva egymás ellen; és a dolgok oda jutottak, hogy a polgármester kénytelenítve volt mozgásba hozni minden rendelkezésére álló nyilvános erőt, vagyis őreit állította fel, naponként kétszer, a reggeli és esteli távozáskor az iskolából, olyankor fel kelle öltetni egyenruhájokat, és őrt állani fél úton a községi iskola s az apácáké közt, hogy a háborúskodókat szétválaszszák. Azután a polgármester, ki mindent ürügyül használt a szerkesztésre, hasznat húzott ez egyenetlenségből is, egy proclamatio szerkesztésével alárendeltjeihez, melyben egy heves felhívás után az egyezkedésre, szép phrasisokban előadta, hogy felelősséget vállalva a rend és nyilvános biztosság iránt, intézkedéseket tett, hogy szigorúan járjanak el a csendzavarok ellen «bárki» legyen is az. Szerencsétlenségre ezen «bárki legyen is» mindent elrontott. E megjelölés csakis a magas állású egyénekre vonatkozhatott; és ki másra célozhatott a polgármester, ha nem a plébánosra, a helyettesre, Bussonniére kisasszonyra s a kedves apácákra? Azon bárki legyen is, nem volt alkalmazható a jelentéktelen emberekre, kik gyermekeiket a községi iskolába járatták. Ez tehát ismét azon ördögös tanítónő keze által irányzott csapás volt, ki az ördög által küldetett Yvranchesba, hogy ott mindent lángba és vérbe borítson. Csak ő sugalhatta a polgármesternek azon «bárki legyen is» hozzátételt.

Azonban ez összeütközés közepett Helén nem vesztett el más tanítványt, mint a mészáros leányát, a kocsibérbeadóét és a munkását, épen mert a harcz heves lett, a szülők, kiknek volt bátorságuk gyermekeiket a községi iskolába küldeni, állhatatosan megmaradtak határozatuk mellett.

Távol a veszteségtől, Helén inkább nyert a lázongás által, és pedig nemcsak két frankos tanítványokat, hanem kosztosokat is, kiket legkevesebb 30 frankért kellett ellátnia havonként mindennel, s ez összeg reá nézve valódi vagyont képezett. Volt köztük egy mezei gazda két leánya, kik több mint egy mérföldnyi távolságban lakván a mezővárostól, nem akarták, hogy leányaik oly hosszú utat tegyenek minden reggel, este a hideg időben; azután egy gazdag paraszt leánya; végre egy árva, Lebourieur úr rokona, ki inkább a tanítónő iránti érdekből helyezte el oda, mint az iskoláért, melylyel keveset törődött. Végre még egy másik is jött hozzá, az pedig valami rendkívüli eset volt, mert az apácákat hagyta el a községi iskoláért; szinte bennlakó; egyetlen leánya volt egy szatócsnénak, ki magát özvegynek mondá, de kinek férjét a valóságban soha sem ismerték, és ki igen rejtélyes életet folytatott; némelyek szerint becsületes, mások szerint botrányos életet, a nélkül, hogy megegyezhettek volna, melyik az igaz.

Helén ingadozott, elfogadja-e, de az anya Isten nevében könyörgött, mondván, hogy leányát el akarja vonni Philogone testvér durvaságai elől, s annyira kérte Helént, hogy az végre, főleg a gyermek csinoságától s kedvességétől megnyerve s elcsábítva, engedett.

De a kis Róza csakugyan egy valóságos bűvésznő volt, ki pajtásait és tanítónőjét azonnal elcsábította. Azonban pár nap múlva Helén visszahatón első benyomásával azon tünődött, vajon az-e a kis leány, a minek lenni látszott.

Addig egymáshoz ragaszkodó tanítványai perlekedni és megfejthetetlen módon irigykedni kezdtek egymásra. Mindeniknek voltak sérelmei egymás iránt, s mindenik panaszkodott legjobb barátnejából lett ellenségére.

Nem volt-e ez különös?

De mi szinte különös volt, az ezen kicsike kíváncsisága, ki mindenütt kutatott és mindenkitől kérdezősködött.

Igaz, hogy fecsegő volt, mint egy szarka, és egyebet sem kívánt mint történeteket mesélni az apáczákról. Ha Helén meg akarta volna hallgatni, Róza soh'se hallgatott volna el.

De mi még mindennél jobban nyugtalanította, az egy rejtélyes dolog volt, mely körülbelül három hétre ment véghez Róza belépte után.

Egy vasárnap ebédnél történt, és Helén épen káposztalevest osztott kosztosainak.

- Én nem eszem, - szólt Róza tányérját visszalökve.

- Miért?

- Mert húsleves, és én nem szoktam zsirosat enni pénteken.

- Ugyan még micsoda, - kiáltott a nagyanya, ki e levest készíté, - vajjal van készítve.

- Én láttam a marhahúst.

Kikutatták a leveses tálat s csakugyan egy darabka húst leltek benne.

Ki tehette ezt a káposztás fazékba?

Ez megfejthetlen maradt.

De három nappal később egyébről se beszéltek Yvranchesban, mint a zsiros húslevesekről, melyet a pokoli romlottságú gonosz tanítónő szokott tanítványaival étetni pénteken.

III.

Helén legtöbbször nem látta ugyan a kezét, mely ellene a csapást irányzá, azonban annál többször támadtatott meg közvetlen a helyettes pap által, ki egyetlen alkalmat sem mulasztott el, hogy ne éreztesse vele ellenséges érzelmeit, sőt kikereste és előidézte az alkalmakat. Ő nem félt a támadó szereptől, jóllehet jellemének hevessege miatt, vagy pedig mivel kötelezve vélte magát, minden feszély nélkül úzni a harcot és viszályt egy veszélyes ellenség ellenében.

Egy szombaton este a tanórák után Helén felszólítá tanítványait, hogy nála másnap reggel kilencz órakor gyűljenek egybe, hogy valamennyien együttesen mehessenek a templomba. Ez együtteség sem képezett nagy csoportot, miután a protestánsok nem csatlakoztak hozzájuk; de Helén nem a sokaság végett akarta a figyelmet magára vonni, hanem a rend és magatartás érdekében.

Ezért is kérte növendégeit, hogy már kilenczkor legyenek az osztályban, noha a mise csak tízkor vette kezdetét. Időt akart nyerni, hogy kis csoportját jól szemügyre vehesse, rendbe hozhassa öltözköket s megfésülhesse őket, szóval kicsinosítsa azon gyermekeket, kik keveset törődtek a rendes csínnal.

Épen bevégzé gondos szemléjét a gyermekek felett, midőn elsőt harangoztak a misére; azonban nem ment el azonnal, elsőbbséget akarván hagyni az apáczáknak az érkezésben.

Végre megjelentek azok egy hosszú sorban, s ügyesen hézagosan helyezkedtek el oly módon, hogy az egész helyet betöltsék, és csak midőn eltűnni látta őket Helén a templom előcsarnoka előtt, akkor indult útnak növendékeivel.

Midőn a templomba érkezett, az apácák tanítványai már elfoglalták székeiket, s a szentelt víztartó mellett a vikáriust vette észre, a sekrestyés azt mondta neki, hogy közvetlen az apácák növendékei után foglalhatnak helyet. Ez oldal felé készült tehát menni, midőn Périchard abbé elébe állván, feltartóztatta kezével, de reá sem tekintve.

- Hová megy?

- Helyemre.

- Az ön számára nincs hely e szent helyen.

- A sekrestyés jelölte ki ezt nekem.

- Ő neki nincs joga azt tenni.

E párbeszéd halkán és gyorsan ment véghez; azonban az összes jelenlévő hívek kíváncsian fordultak a vikárius és a tanítónő felé, iparkodva meghallani párbeszédjüket.

Egy pillanatnyi felháborodás után Helén összeszedte magát.

- Akkor hát, - mondá, - szíveskedjék tudtomra adni, hová ülhetünk.

A vikárius kezével egy a belépő főajtótól balra, félre eső helyet jelölt ki neki, hová köznapokon, a templomba vasárnap szétrakott székeket szokták összehordani.

Helén ellenvetés nélkül vezette növendékeit azon helyre, és mivel nem voltak ott székek sorba rakva, egy rakás a falhoz támasztott széket húzott előbbre.

A vikárius hirtelen hozzásietett.

- Az ön számára nincsen szék, - mondá.

- Nem az én számomra, de tanítványaimnak kell, kiknek joguk van hozzá, mivel megfizetik.

És azzal folytatá a székek rendezését a nagyobbak számára.

Most a helyettesre került a felháborodás sora, nem lévén elkészülve az ellenkezésre.

- Ha tovább folytatja ön e botránkoztató lármád, - mondá alig fékezhető indulattal, de halk hangon, - az őrt szólítom be, hogy távozásra kényszerítse.

Helén szótlanul tekintett a vikárius szeme közé, nem daczczal, hanem jogos méltóságának érzetében.

A vikárius vérvörössége sápadtsággá változott és remegő ajkai megkékültek.

Szerencsére a harangok megszólaltak, és azok hívása rögtön magához téríté és lecsillapítá Périchard abbét; szemeit elfordítá és nagy léptekkel sietett a khorus felé.

Az emberek megbotránkozással kezdtek suttogni: a tanítónő sértegetni merte a helyettes tisztelendő urat, e leánynak tehát valódi dæmonnak kellett lenni! voltak vakbuzgók, kik sajnálták, hogy a helyettes szentelt vízzel meg nem locsolta, akkor bizonyára füstgomolylyá válva, elenyészett volna; csupán kényszagot hagyva hátra maga után; mi, miként mindenki tudja, az ördögök speciális kigőzölgése.

Helén, daczára látszólagos higgadtságának, nem kevésbé volt felzaklatva, és annak súlyát annál mélyebben érzé, minél jobban erőltette magára a nyugalmat. Az egész mise alatt a vikárius méltatlan eljárása és ingerült szavai foglalkoztatták. Miért üldözi őt ennyire? Hiszen azt értette, ha theoriában ellenévé vált; de ő nem ellenfél volt többé, hanem valódi halálos

ellenség; és ellenségeskedésében némi személyeskedés tünt fel, mintha megsértve érezné magát Heléntől, vagy félne tőle. A nedves, zöld hideg kövön térdelve ekként elmélkedett szegény - vádolva magát, hogy oly kevésbé figyelt a misére.

Kevéssel ez eset után, egy este ismét összegyűltek, valamelyik szent ünnep tiszteletére, a templomban, mely alkalomra az iskolák összes növendékei is egybe hivattak. Helén szeretett volna eleinte elmaradni, a megjelenés nem lévén kötelező, de értekezvén e tárgyban tanácsosa, az öreg Valpinçonnal, ki azt mondta neki, hogy menjen el, s ő maga is elvezeti a templomba tanítványait annál is inkább, mert balgaságnak tartja az egészet.

Ez éjjeli vallásos szertartáson, melyet a vikárius vezetett, mivel a plébános nem igen szerette az éjjeli misézést, mely emésztését zavarta, a hívek magok énekelték a szent zsoltárokat, Périchard abbé előéneklése után. Kevés közönség jelenvén meg, óhajtották a templomot megtölteni, s Helént is elővonták szerény szögletéből, és a templom főhajójába helyezték el kíséretével, mi nagy kitüntetés volt, és a növendék lányok, kik a múlt vasárnapi megaláztatást és kiutasítást nem bírták feledni, igen meg voltak hatva e megtiszteltetéstől.

Magától értetődik, hogy Helén is részt vett a karéneklésben.

Egyszerre szólíttatni hallá magát a vikáriustól.

- Hagyják abba egy kicsit, kérem. Miért énekel ön hamisan, községi iskolamesternő?

- Tudtommal nem énekeltem hamisan.

- Mintha csak az ájtatosságot akarná zavarni hamis beleéneklésével.

Helén elnémult azon reményben, hogy így megmenekszik egy újabb támadástól.

- Miért nem énekelte ön tanítványait? - szólt ismét a helyettes. - Nem volt érdemes idevezetni őket, ha közönyösséggel bennünket megbotránkoztatnak.

Szegény Helén! ha énekel, hibáztatták; s ha nem énekel, az volt a botrány, a helyzet valóban kínossá vált.

Még legczélszerűbbnek találta, ha türelme által fegyverzi le a helyettest; talán majd csak belefárad üldözéseibe.

De az nem fáradt bele; és minden nap, minden alkalommal egyformán keménynek s indulatosnak mutatkozott; és különösen olyankor, ha Helént önérzetében vagy méltóságában sujthatta.

Tudva van, mily fontossággal bír az első áldozás a vidéki gyermekekre nézve; első áldozásuk után kezdenek vele komolyan foglalkozni, hogy szüleiknek örömet szerezhessenek; s így minden, mi az első áldozás pillanatát késleltetné, nem volna kedvökre a szülőknek, és azon tanító, ki e késedelemnek oka volna, el lenne veszve, bármily érdemekkel bírjon is különben.

Yvranchesban a vikárius bízott meg, mint minden más fáradságos foglalkozással, a gyermekek vallási oktatásával, és Helénnek ő hozzá kellett kísérni naponként növendékeit, hogy azokat az első gyónásra előkészítse. Tél közepén, midőn az időjárás legzordonabb, egyszerre eszébe jutott a helyettesnek katekizmusát az apácáknál tanítani, s így Helénnek is oda kellett járni tanítványaival. Hol ha szívesen fogadják is, elég kellemetlen lett volna reá nézve; de leggyakrabban épen, s egyáltalán sehogy se fogadták; vagyis míg a helyettes nem érkezett meg, vagy késett a kitűzött óra után, ajtót sem nyitottak előtte, és Helén hidegnek, szélnek, hónap kitéve kénytelenített növendékeivel együtt az utcán várakozni.

Körülbelül tizenöt nap eltelté után Helén erős náthát kapott, mely, nem részesülhetvén ápolásban, makacs hörghurutta fejlődött, nagy rekedtséggel összekötve.

De ő azért folytatta tanításait, s eljárt a vallási oktatásokra is pontosan, bármily zord hidegben is, s a hosszas várakozások daczára; s csak hogy meg ne dermedjenek az állásban, játszatott tanítványaival az utcán, de Philogone néne megbotránkozással jött ki, felborzult bajuszával, és kijelenté, hogy a lárma türehetlen és zavarja a tanulást, e szerint Helén ismét kénytelen volt mozdulatlan állásban várakozni, miért is a falhoz támaszkodott, hogy legalább kevésbé legyenek kitéve a szélnek.

Ott állt egy napon is lelketrázó köhögéssel sokáig, míg végre Périchard abbé egy órai késedelem után valahára megérkezett nagy sietséggel, hogy a mozgás fölmelegítse kissé; s már messziről hallania kellett Helén köhögését.

- Miért nem mentek be önök? - kérdezé. - E borzasztó hidegben ez valódi örültség.

- Mert az ön érkezése előtt nem nyitnak ajtót előttünk.

- Akkor hát lépjen be gyorsan, - szólt szelidebb hangon.

És mikor Helén áthaladt a nagy kapu alatt, hozzá közeledett.

- Ön reszket? - mondá.

- Igen, fázom, de az nem tesz semmit.

Périchard abbé gyorsan besurrant, és a tanterem lobogó kandallójához lépve, mondá:

- Közeledjék, s üljön le ide.

Helén még soha sem hallott tőle ily gyöngéd szót; a tanítványok is elbámultak. Philogone néne megbotránkozott, és Ambrózia nővér megrémült.

Périchard abbé az utóbbihoz fordult:

- Önöknek bizonyosan lesz egy kis meleg hársfa-teájuk, adjanak egy jól megczukrozott csészével Margueritte kisasszonynak. Gyalázat volt őt e borzasztó időben kint hagyni.

Azután kiment, mialatt Ambrózia testvér egy csésze forró, s jó édes hársfa-teával kínálta meg Helént, majdnem szeretetteljes szívességgel, a helyettes intézkedése szerint.

Périchard abbé is visszatért pár perc alatt.

Helén se nem köhögött, se nem remegett többé.

De az abbé már ismét nem volt az előbbeni ember; visszanyerte nyers és indulatos modorát.

- Nos rajta, iskolamesternő, - szólt nyersen, egy tekintetre se érdemesítve, - ügyeljen fel tanítványaira, nos tehát, a dologra.

IV.

Helén gyakran tünődött azon, minő ember lehetett valóságban Périchard abbé, mit sem értve a nála tapasztalt ellenmondásokból. Miért látszik néha agyonsujtani őt dühös tekinteteivel? Azután ellenkezőleg, miért szelidülnek meg szemei máskor, mintha rokonszenv és a gyengéd részvét érzelmét tolmácsolnák.

A csésze hársfa-tea esete után e kérdés még égetőbben merült fel lelkében; hogy lehetett ő ily előzékeny a mint szenvedni látta, és miként alakulhatott át ismét oly nyers, majdnem durva modorúvá viselete, midőn már megszűnt köhögni, s reszketése elmúlt?

Ez alatt valami titok lappangott, melynek megfejtéséhez ügyetlen volt, és miután összevissza fontolgatott mindent, az egyszerű, s majdnem az egyetlen okszerű magyarázat, melyre juthatott, nem lehetett más, minthogy Périchard abbét félreismerik, s az őt szívtelen embernek ítélnék csalódnak; szigorú csakis elveiben volt, miután azt hitte, szigorúnak kell lenni pártja érdekében; de alapjában jó, és gyöngéd lélek vala; és ha Helén iránt még túlzott szigorában, csupán célja eléréseért tette, hogy őt Yvranches elhagyására kényszerítse.

Helén nem a tanórák alatt elmélkedett ily módon; akkor kizárólag tanítványaié volt, s minden más gondolat nélkül idejét egészen nekik áldozva, összes értelmét és szorgalmát összpontosította.

Nem is akkor, mikor tanórái végeztével haza ment, mert olyankor nagyanyját találta lakásában, kinek magatartása nem engedett szabad röptőt szellemének. Yvranchesban időzésük óta az agg nő egyetlen panaszt sem nyilvánított, és azon mondás kivételével, melyet folyton ismételt, hogy t. i.: «Bizony nagy szerencsétlenség a papokkal háboruszkodni» soha mit sem szólt; de elszánt viselete, sóhajtozásai, néma elgondolkozása, vagy azon indulatosság, melylyel olykor kötéséhez fogott, beszéltek helyette is. Jóllehet talán tapintatosság, figyelem, vagy épen részvéttől hallgatott; de sokat mondhatna, ha akarna.

Hanem olyankor elmélkedett e dolgok felett Helén, midőn vasárnaponként vecsernye és csütörtökön reggelizés után, kosztos növendékeivel sétálni ment, az irányt a véletlenre bízva, mely réten s erdőn keresztül vezesse.

Eleinte a condéi utat választá e séták céljául, mely az éjszaki szélről zöld gyeppel benőtt halmok által volt védve, úgy hogy még a legzordonabb téli nap is lehetett ott séta közben egy kis napsugárban részesülni. Az út messze terjedt el, egy oldalról, ezen említett halmok által szegélyezve, s a másik oldalon a legelők terültek el, melytől eleven sövény választá el a sétalókat, s ez a téli időben ép oly kellemesen hatott a szemre, mint a mily jótékony és felvidítő volt a kedélyre. Soha sem is hagyták volna el e szép sétat helyet, mely annyira tetszett nekik; ha oda jutva nem kellett volna elhaladniok Lebeurier úr háza előtt.

Míg a zord idő tartott, Helén nem volt kitéve a jegyzővel kellemetlen találkozásnak, ki szívesebben maradt a kályha mellett, minthogy kertjében sétálgasson; de egy napon, midőn az idő megenyhült, és tavaszi nap sütött, az úton elfogta őket, és el akarta kísérni.

E naptól fogva Helén nem tért vissza többé a condéi útra, és a mennyire lehetett minduntalan változtatta sétat helyeit, úgy hogy többé soha sem volt kitéve ily találkozás veszélyének, csütörtökön oda ment, hol azelőtt vasárnap szokott járkálni, és vasárnap ismét máshová, szóval felváltva.

Azonban egy helye mégis volt, hová gyakrabban tért vissza, mint máshová, és pedig nem csak azért, mivel ott jól érezte magát, hanem mert ott leginkább védve hitte magát a jegyzővel való összeövetel ellen. Ez egy hajdani kőbányatelep volt, mintegy tizenkét-tizenöt száz méternyire Yvranchestól, egy pusztaság közepén, és hová oly rossz kerékvágásokon és göröngyös úton lehetett csak eljutni, hogy a hiú jegyző bizonyára nem kockáztatná mindig oly fényes csizmáit. Semmi épület a környéken, még csak rétség sem, hol teheneket legeltethettek volna; de egy puszta róna az egész, melyen olykor csupán egy-egy pásztor vezette odább juhait. Ha a pásztor nem volt ott, s a bégetés nem hallatszott a távolból, semmi sem zavarta meg merengéseit, körölte mindenütt magány és pusztaság. Helén szerette e magányt. Mialatt növendékei körölte a rónán játszottak, ő a hajdani kőbánya valamely sarkába vonult el a körölte elterülő sárga és veres fővény közé, és ott egy köre, vagy bokorba leülve szabadon fellélekzett és álmodozhatott.

És ez oly jól esett neki. Jól esett, mert az egész héten a szoba zárt légkörére volt szorítkozva, jótékonyan hatott reá tehát a szabad lég élvezete.

Valamint reggeltől estig elfoglalt szellemének is jó esett szabad röptöt engedni. Itt senkire sem kellett vigyázni, és senki sem figyelt ő reá; egyetlen bánatos arcz sem volt közelében, semmi néma szemrehányás s elfojtott panasz; itt kibontakozhatott önmagából, és kereshette képzeletben azt, mit a világon a valóságban el nem fog nyerhetni soha.

Egy napon, visszamenet a helység felé, az úton a vikáriussal találkozott; de Périchard abbénak csakis durva megtámadásától tarthatott, és hogy az ez okból jöjjön oda, az nem volt valószínű. Ez összetalálkozás is bizonyosan csak a véletlennek tulajdonítható; nem kellett tehát azzal törődnie.

Kétségen kívül soha sem fogja viszontlátni többé Périchard abbét sétája közben. De csalódott, mert 15 nappal később, a cserjéken keresztül nagy távolságban egy papi reverendához hasonló fekete alakot vélt látni. Figyelmebben nézve csakugyan a helyettest ismerte fel benne, ki egy rekettye tövisbokr mögé rejtőzve láthatatlannak vélte magát, s leskelődött.

Kétségtelenül, hogy rá felügyeljen? s lássa vajon nem légyottra jár-e oda a tanítónő?

E föltevés mélabus mosolyt csalt Helén ajkaira.

Tettetve mintha nem látná a helyettest, helyén maradt ülve. Csakhogy e napon nem álmodozott oly szabadon, mint rendesen; napja elromlott, a vikárius szárnyát szegte szellemének.

Az idő haladt előre. Tanítványai kétszer háromszor is közeledtek Helénhez, hogy pár szót váltsanak vele; a helyettes nem mozdult helyéről; és a hányszor Helén azon oldal felé fordult, mindig ott látta a fekete alakot a bozótban.

Azonban végre jött egy pillanat, midőn semmit sem látott, s azt hitte eltávozott.

De néhány percz múlva feltűnt szemei előtt az úton lassan haladva, mintha feléje tartana. Azután az alak egyszerre megállott, és hirtelen visszafelé fordult; és megint nemsokára visszatért, de ezuttal egészen ő hozzá.

Périchard abbé nyájasan köszönté. Helén még soha se látott oly határozatlan, oly zavarodott embert; de különös dolog, s ez meglepte, most nem találta fel nála azt a szigorú, zord és indulatos pillantásokat, melyeket rendesen reá lövelni szokott; ellenkezőleg szemeiben oly szelid s gyöngéd kifejezés ömlött el, minőt nála még soha sem fedezett fel, még a hársfatéa ivása napján sem.

Elég hosszú ideig szótlanul álltak szembe egymással.

Utoljára is Périchard abbé törte meg a csendet:

- Nos, - szólalt meg nyersen, - ön tehát sehogy sem akar megválni Yvranchestól, kisasszony?

- Lehetetlen, nem tehetem.

A helyettes hangot változtatott, s szemeiben érzelmkifejezésével, majdnem gyöngéden mondá:

- Ön nem teheti.... mivel nem akar megválni, mert tán világi tekintetek tartják itt vissza.

- A kötelesség.

- Elismerem, hogy itt tán nem jól bántak önnel; s ön nem oly nő, ki az erőszak elől hátráljon; de ellenállhat-e a szelidségnek? ha felvilágosítanák, hogy itt mindenkinek ép úgy érdekében van Yvranchesből távozása, mint önnek magának? Ha kérném, hogy távozzék? Ha én kérném önt erre?

- Ön!?

- Igen, én kérem, hogy távozzék! én könyörgöm, esedezem ezért.

- Lehetetlen!

- Kegyelemből, irgalomból kérem távozzék! oh távozzék!

Helén soha sem hitte volna, hogy ez oly rideg ember, annyi lágyságot legyen képes hangjának kölcsönözni, s tekintetének oly meghatottságot.

- Bizonyára szeretném kívánságát teljesíteni, - mondá Helén, - de gondolkozzék, s érezni fogja, hogy az lehetetlen.

Périchard abbé arczkifejezésében ismét hirtelen változás történt.

- Ön nem akarja! - tört ki dühösen, - no jól van! Majd észre térítjük akarata ellenére is: ön el fog innen távozni! el kell mennie!

S azzal sarkon fordulva sebes léptekkel eltűnt.

V.

Meg vala írva, hogy minél gyakrabban találkozzék Helén a vikáriussal, annál kevésbé ismerje.

A kőbányai találkozásuk után a rejtély, melyen addig hiába igyekezett áthatolni, még homályosabbá lett előtte.

Miért maradt úgy elrejtőzve egy bokorban, hogy őt szemlélje?

Miért a rejtőzés?

Miért a szelidség?

Mire való volt az indulatosság? Ha csak elméleti kérdésekről lett volna szó, kétségtelenül kevésbé sováron kutatta volna; de nemcsak kíváncsiságnak lehetett helye ez okoskodásokban, hanem érdekének is.

Az első esetben, midőn a helyettes fenyegette, a hatás nem váratott magára.

Mit fog történni most, és miként valósul meg, a mit az indulat erőszakolt ki belőle?

«Majd észre térítjük mégis?»

Hiszen már úgyis elég rosszat tett neki, mit fog elkövetni újból, hogy távozásra kényszerítse?

Miként s mely oldalon sujthatja őt még kegyetlenebbül, mint azt e pillanatig tette?

Nagyanyja a nélkül, hogy hivatott vakbuzgó lett volna, vallásos érzelmekből kétszer áldozott évenként, patronája szent Justin napkor és húsvétkor.

Az első, vagyis névnapján az öreg asszony tehát gyónni ment, és a vikárius fogadta őt gyóntató székében; tehát ő vala gyóntatója. Midőn visszatérve megmondá unokájának, hogy Périchard abbénak gyónt, Helén épen nem volt megnyugtatva, ő jobban szerette volna a plebánost, de mit sem szólhatott.

Noha még nem voltak igen közel a húsvéhoz 5-6 nappal a kőbányai úti találkozás után Helén látta nagyanyját belépni a templomba egy órákor, midőn nem volt mise, de különben nem aggódott e miatt.

A következő héten a jó asszony ugyanezen órában ismét elment a templomba, azután egy hét múlva újra mindig visszatért oda.

Ez nyugtalanítóvá vált.

Erkölcsei állapotát nem kevésbé féltette, mert csak látni kellett őt s hallani, hogy érthető legyen, miszerint valami komoly dolog meg véghez lelkében.

Soha sem sóhajtozott annyit, oly erősen, annyira, hogy a kis Róza, kinek semmi sem kerülte el figyelmét, ritkán mulasztá el megkérdezni, ha nem beteg-e?

Soha szomorúbb tekintettel nem szemlélte Helént, és mindig néma szemrehányással telve; valóságban ő soh'sem panaszkodott nyíltan, de volt mindig egy és ugyanazon szava, mely legékezen szólóbban nyilatkozott elégtelenségéről.

- Bizony nagy szerencsétlenség, - mormogá.

Helén óvakodott megkérdezni, mi volt oly nagy szerencsétlenség, mert meg tudott reá felelni maga is. «Háborúskodni a papokkal», de a kis Róza nem volt oly tartózkodó.

- Mi oly nagy szerencsétlenség Margueritte asszonyság? - kérdezé ravasz s szenteskedő arccal.

- Az nem tartozik reád.

- De igen, engem érdekel.

- Mondom neked, hogy nem.

- És én azt mondom, hogy igen, először is, mert nekem fáj látni, ha ön szerencsétlen, és azután ha ön bánatos, a leves kevésbé jó.

Helén azon tünődött, vajon kérdezősködjek-e; de jól megfontolva mindezt nem tette, azon októl visszatartva, hogy fölösleges előidézni oly panaszokat, melyeket képtelen lecsillapítani.

Minden a mit tehetett, e bánat enyhítése volt lehetőség szerint, és azt iparkodott is türelemmel és kitartással megkísérteni és kimeríthetetlen volt a szelid, szerető szavak feltalálásában s előzékenységben, de bár mit tett is, nem sikerült nagyanyja dúlt tekintetébe egy mosolyt varázsolni.

Néhány hét telt el így, egyforma lehangoltságban és nagyanyja mindig eljárt a templomba, azon órákban, mikor semmi isteni tisztelet nem tartatott.

Közeledtek a nagy héthez, vagyis azon pillanathoz, midőn Marguerittenének gyónni kellett.

A passió vasárnapján még elfogultabbnak tűnt fel mint máskor, és midőn Helén a vecsernye után szokásos sétájára készült tanítványaival, megkérdezé tőle, korán fog-e haza jönni?

- A mikor kívánja, nagyanyám.

- Mert beszélni akarnék veled.

- Akkor itthon is maradhatok.

- Nem, de ne maradj későig, és hagyd a kicsinyeket az osztályban.

Helén nem ellenkezett. Csakhogy csupán rövid sétát tett. Egy óra alatt már visszatért.

- Itt vagyok, nagyanyám. A tanítványok odalent vannak, senki sem fog zavarni bennünket.

Azonban Marguerittené nem kezdett bele azonnal; de sohajtva nézett unokájára, halkan mormogva:

- Fájdalom! Istenem, fájdalom! - Helén nem sürgette.

Végre az öregnő elszánta magát:

- Mit neked mondani akarok, s mi engem végtelen elszomorít, mert végre is nem lehet ellened panaszom, az - habozott - az, hogy meg kell válnunk egymástól.

- Elválni egymástól, nagyanyám.
- Meg kell lenni.
- Mit vétettem önnek, nagyanyám? És mi panasza van ellenem?
- Te nem vétettél nekem semmit.
- Akkor hát?
- Lelkiismeretem tiltja veled egyesülni művedben.
- Helén ekkoráig mit sem értett nagyanyja kijelentéséből. Most minden meg volt fejtve abból, mit nagyanyja akart, vagyis a mire rábírták, valamint hogy kik voltak azok, kik arra ösztönözték.

Ez egyetlen phrasis oly szájban ismételve, mely nem fogta fel annak értelmét, magán viselte szerzőjének jellegét; ez nem a pórnő természetes nyelve volt.

Mivel Helén nem felelt, a nagyanya folytatta:

- Én 75 éves vagyok, egyik pillanatról a másikra Isten elé szólíttathatom. Érzem leányom, hogy egészségem nem az többé a mi volt; én mit sem szólok, de minden nappal jobban és gyorsabban roskadozom. Ha sujtatom, legalább békében akarok meghalni a jó Istennel.
- De nagyanyám, vajon akadályoztam-e én önt ebben valaha?
- Melletted nem üdvözülhetek.
- Miért?
- Nem, lehetetlen.

Helén zaklatta; de nagyanyja csak azt ismétlé többszörösen: «Képtelen vagyok».

Noha Helén a mérsékletet végletekig akarta űzni, elveszté türelmét.

- Périchard abbé mondá ezt önnek? - kiáltott fel. - Íme tehát ezért járt egy ideje oly gyakran a templomba: ő megtagadja a husvéti gyónást úgy-e?

A nagyanya nem válaszolt; de unokáját szemlélve szomorúan rázta fejét.

- Íme, miként beszélsz te a tisztelendő urakról, - kiáltá.

Most Helénen volt a sor nem felelni egyenesen, mi végre is kísértené meg a mentegést?

- És hova akar menni? - kérdezte.
- A szent József szüzeihez, hol engemet a fehérneműkhöz fognak alkalmazni, a mint már előbb is ígérték, miután úgyis dolgozni kell, jobb ott, mint bárhol.
- Feltalálándja-e ott ugyanazon ápolást, melyet itten nagyanyám?
- Azt nem mondom, mert igaz, hogy te mindig jó voltál hozzám; de ott békében fogok élni a jó Istennel s készen előtte megjelenni.

Helénnek sok felelni valója lett volna, de nem tartotta helyesnek elmondani, mert kénytelen lett volna önmagáról s arról beszélni, a mit ekkoráig nagyanyjáért tett, hogy az elhagyatva ne éljen.

- E szerint tehát nagyanyám, ön el akar hagyni engem?
- Én nem akarnám, de meg kell lenni, és azután neked nincs is reám szükséged; én csak terhedre vagyok, semmiben sem lehetek már hasznodra. Egyedül boldogabb léssz.

- Boldog!

- Azt akarom mondani, hogy könnyebb lesz megélned; mit csinálnál, ha megbetegedném, vagy a tehetetlenség megbénítana.

- Nekem úgy tetszik, hogy nem erre kell gondolni, de az elválás fájdalmára.

- Én gondoltam arra, de gondoltam üdvömrre is; te nem tudod mi az 75 évesnek lenni s el-kárhozva várni a halált!

Helén mit sem tudott felelni a kárhozat e félelmére; az ő szavai nem győzhették volna le azon nyugtalan aggályt, melyet az aggnő lelkiismeretébe csepegtettek és ápoltak, csupán egyetlen hivatkozás maradt még számára.

- Még egy szót nagyanyám: vajon azt akarta-e az ön fia, kit ön szeretett, s kiben ön bízott, hitt, ezt akarta-e ő? Elválásunkra gondolva, hű maradt-e nagymama az ő emlékéhez?

Az öreg nő meg volt hatva, s könnyek tolultak szemeibe.

- Oh szegény fiam! - mondá.

És sírni, zokogni kezdett.

Helén azt hitte, győzelmeskedett, és folytatta, de nagyanyja nem sokára nem figyelt reá; a helyett, hogy felelne neki, ajkait kezdte mozgatni, mintha egy imát rebegne halkán suttogva.

VI.

A mint egyszer Helén hosszú fontolgatás után tisztán kezdte látni helyzetét, melyet nagyanyja tárt fel előtte, terve megállapodott.

Périchard abbé alattomos úton akarta megtámadni, ő is kerülőt fog választani védelmére Périchard abbé ellenében; az szövetségest hívott védelmére, ő is egy szövetségeshez folya-modik.

Mert az eszébe sem juthatott, hogy nagyanyját elereszsze magától; elfogadni, hogy nagyanyja a szent József szűzekhez menjen, gyávaság lett volna, és mi még komolyabb lett volna előtte, az atyja iránti bűn elkövetése. Nagyanyjának érve «Én terhedre esem, én semmiben sem lehetek hasznodra, egyedül boldogabb leszesz», meg sem indította; és őszinte volt feleletében, hogy nem arra kell gondolniok. Reá nézve csak egy döntő ok létezett: haldokló atyjának végakarata; és miután ez akarat azt rendelte, hogy együtt éljenek nagyanyjával, neki minden eszközt fel kelle használni az elválás megakadályozására, melyen Périchard abbé dolgozott.

- És mikor szándékozik eltávozni, nagyanyám? - kérdezé.

- Azonnal, a mint az lehetséges lesz, mert az apáczáknak szükségük van reám, és ha nem sietek hozzájuk, másnak adják a nekem fentartott helyet.

- De nem engedne-e számomra legalább pár napot, hogy az elváláshoz szoktathassam magamat, mely oly váratlanul ért. Azt nem is gondolja meg, úgy-e, hogy nagy bánattal fog engemet hátrahagyni?

- Nekem is fáj az, de meg kell lenni.

- Rögtön, már holnap kell-e annak megtörténni?

- Holnapot nem mondom, mert nem akarlak én megkeseríteni, és azután kosztosaiddal sem akarlak zavarban elhagyni, mert szükséged lesz valakire, ki engem helyettesítsen.

- Nos, tehát akkor ne menjen el. Azt akarom mondani, hogy ne menjen el azonnal, ha elég súlyt fektetnek arra, hogy a szent József-zárdába helyezték el nagyanyámat, akkor azon jó apácák be nem töltik, a mitől fél, a számára fentartott helyet.

- Hanem végre is, még husvét előtt akarnék távozni.

- Nos tehát, husvét előtt, megegyeztünk, ha akkoráig nem változtat véleményén és nem leszek képes önt maradásra bírni.

- Akarnám... de nem tehetem.

- Nem közölte még senkivel elválási szándékát?

Az öreg nő habozott.

- Périchard abbé lépteit hallom kívülről, mondá élénken Helén, ki megérté az ingadozás okát.

- Senkivel.

- Nos, tehát ne tegyen még arról senkinek említést, kérem.

Miután elváltak, Helén a kertbe ment le, hol kosztosai játszottak, de ő nem maradt velök, azonnal kimenve, a plébánoshoz indult.

Helén csupán egyszer volt nála, mivel Honelo abbé nem adván vissza látogatását, nem hitte magát kötelezve újabban tisztelni nála; ő látta őt a templomban, a gyónásnál s a vallási oktatásoknál, hol időnként így szólt a gyermekeknek: «Jól van gyermekeim, igen helyes, csak folytassátok!» és összeköttetések ennyiből állott.

Ugyanazon viruló arcú gazdasszony nyitotta ki az ajtót, ki első ízben, és az vezette be egy dolgozószobába, hol léptek zaját lehetett hallani; ha a plébános nem volt elfoglalva olvasásával könyvtárában, akkor dolgozószobájában faragott különféle famunkát barátai számára.

Egy zöld köténnyel, felgyúrt ujjakkal, fedetlen fejjel s szemüvegével orrán, épen egy tolltartó nyelén dolgozott, melyet egy jótékony sorshúzásra szánt.

- Hogyan, ön az Margueritte kisasszony?

- Bocsásson meg, ha háborgatom, főtisztelendő úr.

- Remélem, nem ügyben jön legalább, - mondá Honel abbé nyugtalan hangon.

- Ellenkezőleg.

- Ez már bosszantó; én pedig eléggé ajánlottam önnek, hogy kerülje a viszálykodást.

- Én mindent elkövettem e célból.

- Azt jól tudom, nem is tehetek önnek semmi szemrehányást, legalább is a múltra nézve, mert ha most összeütközése van, felfoghatja, hogy az változtat a dolgon.

- Nem az én hibámból.

- Mindig a mi hibánk, ha összeütközésünk van; mert engedni kell.

- Nem engedhetek.

- Ön nem teheti, nem teheti.

- Itéljen ön maga.

- Csakugyan elkerülhetlen, hogy meghallgassam panaszát?

- Igen is, plébános úr.

- A dolog komoly?

- Nagyon komoly.

- Ez már baj.

- Legalább is fontos reám nézve.

- Akkor -

Honel abbé nem végezte be, de mozdulata világosan kifejezte, hogyha az ügy csupán Helénre nézve komoly, akkor megnyugszik benne.

- Hallgatom önt.

És miután leszórta a kötényt megfehérítő elefántcsont port, kényelmesen egy karszékre vetette magát.

Helén minden fölösleges részlet, de minden lényegesség kihagyása nélkül, elbeszélte neki mi történt a vikárius és közöttük sétája közben.

- Nos tehát, miben tartozik ez én reám? - kérdezé a plébános.

- Várjon, főtisztelendő úr.

És hasonló módon, csak hogy érzelmeteljesen fejtegette, mily érzékenyen sújtá szívét nagyanyja elhatározása és elmondta, mily kötelesség kívánja, hogy tőle meg ne váljon, hanem maga mellett tartsa.

Midőn előadása végére ért, a plébános ránézett oly emberként, ki nem érti, miért választották őt az ilyes történet meghallgatására.

- És mit kíván ön tőlem, gyermekem? - mondá nem minden türelmetlenség nélkül, de jó akaró hangon.

- Megengedheti ön azt plébános úr, hogy valaki elkárhozzék csupán azért, mivel körömben él?

- Nem, gyermekem.

- Nos tehát, plébános úr, én megvárom öntől, hogy e tekintetben fölvilágosítsa szegény, a rémülettől kétségbe esett nagyanyámat!

- Ez igen komoly dolog. Mily kellemetlenség, gyermekem!

Helén várta e kifakadást, mert a plébánosnak minden cselekedni való kellemetlenség volt.

- Nekem nincs hatalmam nagyanyámat meggyőzni ily tárgyban, - mondá, - míg egy szó öntől, főtisztelendő úr, egyetlen egy «azonnal» lecsillapítja kétségeit.

- Én nem vagyok az ő gyóntatója, gyóntatójának kell neki e felvilágosítást adni.

- Ön ezen parochia plébánosa, az ő papja.

- Bizonyára, bizonyára; de épen ez parancsol nekem nagy tartózkodást. Ön érti gyermekem, hogy mindenki jogait tisztelni kell, a helyettesét ép úgy, sőt jobban, mint a plébánosét; a nélkül rendetlenség és fejetlenség áll be. Én a béke embere vagyok. Néha azt állítják, hogy nem mindig uralkodik összhang a plébános és helyettese közt; s ha ez bekövetkezik, jele, hogy egyik vagy másik nem maradt helyén. Ez azonban nem esett meg a mi parochiánkon, hála Istennek!

Lehetséges-e, hogy Honel abbé komolyan beszélt, és csakugyan hitte, hogy jogai tiszteletben tartottak a helyettes által, mikor feltűnően tudva volt, hogy az volt a parochia egyetlen ura, ki mindent tett és határozott.

- Önnek tehát nem volt igaza, gyermekem, - folytatá a plébános, - ha azt gondolta, hogy én ez ügybe avatkozhatom nagyanyja mellett, önt a tőle megválás aggályai, s az iránta való szeretet vezették tévútra. Én értem azt.

- De én nem engedhetem az ő eltávozását.

- Persze, persze, én felfogom érveit; csakhogynem önnek is az én helyzetembe kell magát helyeznie; el nem eresztheti, s én nem tehetek semmit, hogy visszatartsam, vagyis csak egyetlen dolgot tehetek, azon tanácsot adni, hogy Périchard abbéhoz forduljon.

- De hisz éppen Périchard abbé oltotta e rémületes kételyt szegény nagyanyám lelkiismeretébe.

- Honnan tudja? Ezt nem kell mondani: szavakban, gondolatokban, valamint tettekben is, a mérséklet a fő. Keresse fel őt. Én azt tanácsolom. Tárja elébe azt, a mit oly ékesszólással közölt én velem.

E pillanatban a szolgáló felnyitotta a dolgozószoba ajtaját és szótlánul meghajtá magát. Honel abbé hirtelen felkelt oly élénkséggel, minőt Helén nála fel se tételezett.

- Ebédemet jelentik be nekem, - mondá, - ön tudja, hogy egy sült liba nem várakozik; azt forrón kell megenni, mert a fagyos kövérségen át nem hat a só és bors a húsig. Keresse fel helyettesemet.

VII.

Csak midőn az előszobába ért Helén, a plébános gazdasszonya által szívesen kikísértetvén, ki ugyan sietett vissza nyárson sült libájához, csak akkor látta Helén, mily együgyű volt azt képzelve, hogy Honel abbé elhatározhatja magát közbevetni ez ügyben. «Mily baj!» Úgy rázta le nyakáról a mint tudta ezen bajt, mely azzal fenyegette, hogy kénytelen lesz hidegen enni meg libáját.

Legalább őszinteségeért köszönettel tartozott neki, mert azt is felelhette volna, hogy majd szől helyettesével és bizonyára nem tett volna semmit; bátorsága s hatalma hiányzott volna hozzá. És kettejük között a bátorság és hatalom a helyettesnél volt és nem a plébánosnál. Hogy nem fogta ő ezt fel e látogatás előtt és miért érzé azt most annyira?

Az igazat megvallva, előérzete megvolt, de egy neme a gyávaságnak és a helyettestől való félelem gátolta, hogy meghallgassa azt, és ezen félelem befolyása alatt mellékutat keresett, most már egyenesen kellett előre haladni, s ahhoz folyamodni, ki a bajt előidézte s ki mindent tehetett.

A mint a plébános gazdasszonya bezárta az ajtót utána, Helén ingadozás nélkül, de égető felindulással azonnal megcsöngette a helyettes ajtaját.

Maga Périchard abbé nyitott előtte ajtót.

Látva, kivel állt szemben, visszatántorgott; de majdnem azonnal összeszedte magát és megszelídült arcczal, bizonytalan mosolylyal ajkain intett kezével, hogy lépjen be.

Ugyanazon ebédlőbe vezette, hova első látogatása alkalmával belépett, a fehér tölgyfa asztalon egy tentatartó, toll és papiros volt látható.

- Tessék leülni kisasszony.

Helént meglepte a rekedt hang lejtése, és a mint szemeit reá emelte, észrevéve, hogy holt-halavány és hogy kezei reszkettek az izgatottságtól.

Szembe ültek egymással, s a vikárius háttal az ablaknak, Helén pedig következőképpen szemben a napfényvel.

Így ültek némán, szótlanul, és noha Helén lesüté szemeit, érzé magán a helyettes tekintetét és a mély csendben hallotta mély és hangos lélegzését.

Minél tovább tartott e hallgatás, annál nyomasztóbbá lett.

Helén felfogta, hogy neki kellett megtörni a csendet, miután ő jött kérni valamit, mi magyarázatot igényelt, de nem tudta, miként kezdje meg e társalgást; a helyettes magatartása megbénítá.

Szokásában volt beszéd közben nyíltan szemébe nézni annak, kihez szavait intézte, s azt hitte, ha most is így cselekszik, bátrabb leend, s a helyettesre tekintett.

Soha sem látott még annak arcán oly méla, epedő kifejezést, s szemeiben oly nyugalanságot, úgy hogy megnyugvás helyett még inkább megrendült.

Pedig beszélnie kellett; de miért nem sürgette most a helyettes is, ki rendesen oly türelmetlen.

Épen ellenkezőleg, úgy látszott, mintha kedvére volna e hallgatás, és szerette volna azt minél továbbra nyújtani.

Azonban egyszerre látta, miként változik át arcza, homlokát összeránczolja, szemöldei összeértek és tekintete vad indulatot fejezett ki.

- Nos kisasszony, - szólalt meg nyersen, - én várok; valószínűleg nem maradunk így. Mit kíván tőlem, s miért jött hozzám?

Helén nem habozhatott többé.

- Hogy nagyanyámról beszéljek önnel.

Ez volt a legnehezebb szó; egyszer kimondva folytatta.

- Nagyanyám értésemre adta, hogy el akar hagyni, mivel lelkiismerete tiltja, hogy velem tovább is egyesüljön művemben. Én ismerem nagyanyámat, én ismerem gondolkozásmódját ép úgy, mint rendes kifejezési modorát; mondhatom önnek, hogy öt hallva, azonnal megértettem, miszerint nagyanyám csak visszhang, s azt recitálta el, mire betanították; beszédének se alapértelme, se alakja nem volt az övé. De a csapás azért nem volt kevésbé kegyetlen. Nagyanyám képviseli egész családomat, nélküle egyedül állok, barátok nélkül, s nem lenne egyetlen lény a földön, kit szeressek s ki engem szeressen.

- Én azt hittem, - szólt a helyettes gyöngédebben, - hogy volt még egy nagybátyja vagy nagynénje?

- Az igaz, de nagynéném nem sokat törődik rokonaival, kivéve azokat, kik szerencsések: én unokahúga valék, de már nem vagyok. Miként mondom, senkim sincs nagyanyámon kívül.

A helyettes nem szakítá félbe. Helén folytatta:

- Ha ön azon ember lenne, minőnek Yvranchesba érkeztemkor tartottam, nem beszélnek így előtte.

- És minő embernek gondolt engemet?

- Egy engesztelhetlen embernek.

- És ki mondta azt önnek, hogy én nem vagyok oly engesztelhetlen?

- Ön.

A helyettes arcza ismét átalakult és durva lett.

- Midőn így szóltam, kérem kisasszony?

- Midőn egy csésze theát adatott nekem Ambrózia nővér által.

- Ön köhögött.

- Az engesztelhetlen ember nem vette volna azt észre; ön akkor is bebizonyította azt, midőn a kőbányánál Yvranches elhagyására kért.

- Meg akartam akadályozni azt, a mi most bekövetkezett.

- E figyelme s más apróbb észrevételek, melyeket tehettem, győztek meg arról, hogy folytathatok az ön szívéhez.

Périchard abbé zavaros szemekkel tekintett Helénre, minőket az már látott nála, azután hirtelen felkelt s felkiáltott:

- Nem! nem szívemhez, nem szívemhez, nekem el kell önt innen távolítanom, s ön el fog távozni.

- Ellenemben, értem, hogy mindent elkövetne, mire csak ember képes; miután ellenséggé üldöz; de nagyanyám ellen nem, abbé úr, ön nem fog semmit tenni. Hogy én vétkezes legyek szemei előtt, azt értem és megfeythető, az talán igazolja a harcot, melyre ellenembe vállalkozott, hogy innen elűzzön. De mit vétett nagyanyám? Miben bűnös ő? Semmit és semmiben. Miért üldözi ön tehát őt is? Miért akarja érettem megadóztatni? Mert ő adózni fog, a szegény nő. Ön igen jól tudja, hogy egy zárdában soha sem fogja azt feltalálhatni, mit én tehetek érte: ápolást és szeretetet; és ő 75 éves.

- Ha azt hiszi, hogy ön nélkül szerencsétlen lesz, miért nem megy el vele?

- Ah! Ime tehát végre ez elválás indoka, melyet hiába kutattam és melyet ön egy szóval megmagyaráz. Mivel azt hiszik, hogy inkább én is elmennék, mintsem nagyanyámat elereszszem egyedül, ezért akarnak elválasztani bennünket?

- Távozzék! Távozzék!

- De én nem távozhatom. Én nem tehetem azt szabadon, a mit akarok; én iskolamesternő vagyok, s annak kell maradnom.

- Legyen iskolamesternő bárhol, a hol akar, kivéve ezt a helyet.

- De én nem vagyok ura magamnak a hely megválasztásában; én kénytelen vagyok megmaradni ott, azon helyen, melyet számomra kijelöltek. Ime, ezért kérem önt, ne foszszon meg nagyanyámtól. Csupán egyetlen szavába kerül a békét visszaállítani lelkiismeretébe. Nem mondaná-e ki ön e szót?

Helén nem a szemrehányás vagy harag hangján beszélt, de a kérelemén, a vikáriust nem tévesztve szem elől és iparkodott kissé áthatni őt saját meggyőződéssel.

Périchard abbé mit sem szólt; de kétségtelenül elvitázhatlan erőlködésébe került a hallgatás, és úgy látszék, mintha minden pillanatban el akarnának ajkáról lebbenni a szavak. Bizonyára meg volt hatva, mélyen felindulva; de tartotta magát, és pillanatonként azt lehetett volna hinni, hogy a haragot hívja segélyül, nehogy ellágyuljon.

Ezt látva, Helén előre hajolt és szemeit az abbéra függesztve, összetette kezeit.

- Utolsó találkozásunk alkalmával ön azt mondta, hogy kér engemet; most pedig, abbé úr, én könyörgök önnek, összetett kezekkel: legyen irgalommal irántunk. Sajtson engem, ha helyesnek ítéli, de ne foszson meg szegény nagyanyámtól, ne vigye el őt, könyörgök, esedezem, ne vonja el őt szeretetem- s gyengédségemtől.

- Ah! Ne beszéljen ön gyengéd szeretetről! - kiálta az abbé fölemelkedve.

- És miért ne beszélnék én arról?

- Mert e szó engem felzaklat; hiszen jól látja, hogy majd eszemet veszttem, jól látja, hogy az engem örültté tesz.

Még állott Helén előtt kikelve magából s reszkette tetőtől talpig, lángoló tekintettel.

Egy lépést tett előre és felé hajolva mondá:

- Beszéljen az én gyűlöletemről s megérthetjük egymást.

- De én nem hiszek e gyűlöletben.

- Akkor hiszen hát szerelmemben.

Helén kezeit összekulcsolá.

- Istenem! - kiáltá föl megsemmisülten.

- De hát ön nem értette meg, hogy azon gyűlöletnek, melylyel üldöztem, nem volt más célja, mint elfojtani az érzelmet, mely ellenállhatatlanul sodort ön felé, mely mindennek dacára uralkodott felettem, mely fékezett, és mely e vallomást kicsikarja belőlem. Értse meg most már a háborút, melyet előidéztem, és hozzá intézett könyörgéseimet, hogy távozzék, az ön nyugalmaért, az enyéért, az ön lelki üdve- s az enyéért. Ön nem akarta megérteni, nem akart látni s nem akart távozni. Nos tehát, most már késő, nyilatkoztam; kimondtam e gyűlöletes titkot, melyet el akartam rejtetni ön előtt, el önmagam előtt, és most már nem fog távozni, mert szeretem, szeretem, szeretem!

Helén az első szavakra hátrálni akart, de míg ő ült, Périchard abbé állott, reá hajolva s majdnem eltakarva két karjával, és akarata ellenére is ki kellett hallgatnia; azonban a mint ez utolsó szókat kiejtve egy lelkesült pillanatban fölegyenesedett, Helén is fölkelhetett. És hátra vetve magát, felkiáltott:

- Ön, egy pap! Ah, szerencsétlen!

Szemben állottak egymással meglehetősen nagy távolság által elválasztva, a nélkül, hogy a helyettes egyetlen lépést is tenne feléje, leereszté két kezét és fejét lecsüggeszté, háta meggömbült és ingadozni látszék lábain.

- Én borzalommal töltöm el önt, - mondá.

- Nem borzalommal, részvéttel.

Périchard fejét fölemelve Helénre nézett, és ő azt hitte, a halált látja tekintetében.

- Utoljára nézem most, távozzék!

Helén az ajtó felé indult:

- Nem, - kiáltá még nem, ne távozzék!

De Helén nem állott meg és kezét a kilincsre tette; a mint ki akarta nyitni, egy tompa moraj hallatszott a padlón, egy lezuhanó test esése.

Helén visszafordult.

Périchard abbé térdre borúlt és két kezét könyörgően a kandallóra helyezett madonnához emelte.

VIII.

Helén a következő éj nagy részét elmélkedéssel töltötte.

Miként nem látta s nem értette meg előbb, hogy az abbé szerette?

Most e szerelem jelei mind szemei elé tárultak, ép oly számosan, mint határozottan és azon reá szegzett ragaszkodásteljes tekintetek s azon vad nyers modor ellenében, mely a valóságban ellene fordult, midőn gyengesége ellen küzdött, és azon végzetes gyűlölet s azon háborúskodás, melylyel ön maga ellen iparkodott védekezni.

Mennyire szenvednie kellett s mily heves lehetett szenvedélye, hogy azt bevallá.

Persze, hogy Helént meghatotta boldogtalan helyzete s kétségbeesése, semmi sem lehetett kínosabb, mint azon buzgó pap lelki állapota, ki az ő Yvranchesba megérkezése előtt jó pap vala. De bármily nagy volt is részvéte iránta, nem kevésbé kellett önmagára is gondolni.

Ha a helyettes elhagyná Yvranchest, a mint utolsó szavai sejtették, megszabadulna tőle.

Ha ellenben maradna, nem félhetett többé semmitől, mert vallomása után nem folytathatta a harczot ellene, és nagyanyja sem menne a szent József zárdába.

Elméletben úgy látszott, hogy oly ingerült, heves ember, mint az abbé, a közöttük történtek után nem fogja viszontlátását keresni; jellemének logikai következtetése szerint, ő, mint mindent, ezt az ügyet is a végletekig fogja vinni, és alkalmasint elhagyja Yvranchest örökre. Ha ő egyszer beszélt, arra bizonyára egy ellenállhatlan befolyás ösztönzé és teljesen reménytelenül; az ő nyilatkozata azt értelmezé, hogy nyilvánította ugyan érzelmét, mert végtelen szeret, de nem mintha viszont szeretettni kívánna. Ő nem volt az az ember, ki a kísértést keresse, és miután Helént nem bírhatta távozásra, neki kellett magát a futásra határoznia.

Ime, ezeket mondta a logika; de reá nézve ily kegyetlen körülmények közt, hallgathatott-e vajon az ész szavára, s követhette-e a logikát? Helén még nem sok tapasztalattal bírt a szívügyekben, de azt sejtette, hogy ha valaki szeret, a logika s az ész igen gyengék lehetnek a szenvedély ellenében.

Mindez okoskodás hiába való tehát, és előre lehetetlen volt tudni, mit fog tenni a helyettes; csupán várni lehetett.

E gondolattal szunnyadt el reggel felé Helén. Mire fölébredt, a nap már fényesen sütött; azonban nem a nap sugarainak fénye szakítá félbe mély álmát, hanem a csengetyű hangja, melyet nem szokott meg az ágyban hallani; Fillette postakocsija lovainak csengője vala az, mely minden reggel 7 órakor szokott a *Törökhöz* címzett szállodából Condéba indulni.

Helén az ágyból kiugorva az ablakhoz futott, azon hitben, hogy tévedett, de biz az nem volt álom; a befogott postakocsi csakugyan a vendéglő kapuja előtt állott és az utasok csoportokban álltak körül, a felszállás pillanatára várva.

A mint szemeit gépileg végig jártatta a téren, az épen házából kilépő vikáriust vette észre, ki egy málhát vivő embertől követve, a postakocsi felé tartott.

Tehát elutazik.

Helén visszatért szobájába. Ő eltávozik, s így az éjjeli összes okoskodása igaz volt; ő eléggé szerette tehát, hogy Yvranchesban ne maradjon.

Szegény ifjú!

A mint így gyors öltözködése közben gondolatmenetét követte, egyszerre ostorpattogás és nehéz kerek dübörgése rezgettette meg ablaktábláinak üvegjeit; a postakocsi indult el. Épen az iskola előtt haladt. A fedetlen hintó fő helyén Helén fölismerte a helyettest; ép azon perczen nézett oda, mikor az szeméit az ő ablakára függeszté. Tekinteteik találkoztak és az abbé kezével kalapját érintve, mélyen köszöntötte; azután, miután a lovak sebesen vágattak tova, Helén már csak hátát láthatta; a helyettes nem fordult vissza, s a postakocsi nem sokára egy porfellegben tűnt el. Helén reggel több ízben volt szórakozott, s előadás közben kétszer elhallgatott, hogy zavartan kérdeje:

- Hol vagyok hát én?

Ez még soha sem fordult elő és a kis Róza, szomszédjához fordulva megjegyzé, miszerint azt hiszi, hogy a kisasszony beteg.

Tíz óra felé föltáruult az iskola ajtaja, és botjával kezében, háromszegletű kalapjával, a plébános urat látták méltóságteljesen belépni.

Valamennyi növendék fölállott azonnal, a nélkül, hogy Helén figyelmeztetését bevárnák, és tiszteletteljesen várakoztak.

- Üljetek le leányaim, - szólt a plébános jóakarólag. - Jó reggelt kisasszony.

Először történt, hogy a plébános az eddig kiátkozott iskola küszöbét átlépte, és Helén nem minden kíváncsiság nélkül tünődött rajta, minek tulajdonítsa e látogatást.

- Remélem, hogy ezen kis leányok okosak? - szólt a pap.

- Általánosságban meg vagyok velök elégedve, felelt Helén.

- No lám, az helyes, nagyon jól van; majd meglátjuk, mit tudnak. Hé! Te kicsike oda lent, mondd meg csak nekem, hány fia volt Jákobnak?

- Tizenkettő.

- Nagyon jól van! Hát te, kis ravasz, mond csak, ki volt Salamonnak apja?

- Dávid.

- Nagyon helyes. Iparkodjatok gyermekeim, legyetek jók; és ön, kisasszony, fogadja elismerésem; örömmel tapasztalom, hogy ön nem hanyagolja el szentírásunk tanait, mely minden tudománynak alapja.

- Nem kívánja-e plébános úr kikérdezni őket a számtan vagy a franczia történelemből? - kérdezé Helén.

- Nem, eleget hallottam s igen meg vagyok elégedve. - És miután körüljárta a gyermekek padjait, hogy meggyőződjék, tiszták-e kezeik, Heléntől követve az ajtó felé irányzá lépteit. Az előcsarnokba érve megállapodott, és sajátkezüleg betéve az osztály ajtaját, halk hangon kérdezte:

- Látta ön tegnap Périchard abbé urat?

- Igen, plébános úr.

- Mi történt önök közt?

Ezen kérdés felvilágosítá Helént, miszerint a plébános látogatásának nem volt más célja, mint hogy a helyettesről kérdezősködjék, ez óvatossá tette. Hogy mi történt közöttük, azt el nem mondhatta.

- Nagyanyámról beszélünk.

- Azt elképzelem; de azután? Miként fogadta kérelmét Périchard abbé?
- Nekem nehéz felelni e kérdésre.
- Miért?
- Mert valósággal nem is válaszolt kérelmemre az abbé úr.
- Haragra lobbant? El hagyta magát ragadtatni? Ön láthatja, hogy őszintén beszélek, feleljen hát nekem szinte hasonló nyíltsággal.

Helén kínos zavarban volt. Iparkodott a választ lehetőség szerint elkerülni.

- De főtisztelendő úr, én csak nem tanúskodhatom Périchard abbé úr ellen; s ön érteni fogja, hogy nekem vissza kell vonulnom.
- És ki kívánja azt, hogy ellene tanúskodjék? Egészen másról van itt szó. Egy felette komoly és rejtélyes dolog megy véghez, és én e tekintetben kérem önt, legyen segítségemre, hogy a rejtélyt földeríthessem. Ön kisasszony, oly tiszteletet vívott ki személye iránt részemről, miszerint hiszem, hogy nem fogja megtagadni tőlem a fölvilágosítást, ha megtudja, mi forog kérdésben; egy levelet kaptam ma reggel Périchard abbétól, melyben arról értesít, hogy Yvranchest elhagyja örökre, és hogy egy afrikai küldetésbe szándékozik belépni, mint missionárius. Mi lehet oka e hirtelen elutazásnak? Ime, ezt kutatom én, hogy megakadályozzam, ha még lehetséges, s ép ez okból kérdeztem öntől is, mi történt közte és Périchard abbé között. Périchard abbé, daczára keresztyéni erényeinek, néha el hagyta magát ragadtatni véralkatának hevesességétől; s olyankor sokkal messzebb űzte indulata, mintsem maga is akarta volna, de midőn magához tért, mindent elkövetett hibája jóvátételére. Vajon ön irányában is így megfélemedezett volna magáról, s mostani távozása nem-e ily megbánásból ered? Ime, kisasszony, ezért fordulok önhöz és meg vagyok győződve, hogy szíve nagyon is helyén van, s nem tart haragot; sőt nem fog habozni segédkezet nyújtani, helyettesem visszahívásához.

Az ily módon intézett kérdés megkönnyíté Helén feleletét.

- Nekem semmi panaszom sincs Périchard abbé úr ellen.
- Tehát nem ön miatt hagyja el ő Yvranchest?
- Erre már sokkal nehezebb válaszolnom főtisztelendő ur: talán beismerte Périchard abbé úr irántam igaztalanságát és látva, hogy engem innen el nem űzhet, miként azzal már sokszor fenyegetett, talán azért határozta el távozását nem lévén képes elviselni jelenlétemet.
- E szerint ön részéről nem irhatom neki azt, hogy szívesen venné s óhajtaná visszatértét?
- Oh! azt semmi esetre plébános úr; az nem lenne igaz, mert én nem haragudhatom az ő távozásáért, mely remélem visszaadja nyugalmaamat.

A plébánosnak meg kelle elégedni e válaszszal.

Mily megbotránkozást idézett elő Yvranches egy részében, midőn megtudták, hogy az iskola-mesternő kényszeríté a vicariust, az ellene indított harcz abba hagyására, és mily kérdések merültek fel egyszersmind: Vajon mit véthetett neki? mit mondhatott? Tehát e leány csakugyan egy daemon?

Ellenben, a másik részen valódi diadalt ülték.

- Ime, lám mi az a politika és önmérséklet, híresztelé Bonnot.
- Az egyetlen igazság és tény az, - felelt Paildieu, hogy az apácák már be vannak szappanozva, s most csak a borotválás van hátra.

IX.

Helén nem csalódott, midőn azt remélte, hogy a helyettes távozása némi nyugalmat fog neki biztosítani.

Igaz, hogy e távozás sok rágalmat idézett fel ellene az apácák körében és Bussonniére kis-asszonynál, hol mindenféle terveket szőttek ellene, elvesztésére; s újabb eszközökről gondoskodtak, hogy megboszulják «azt a szegény jó Péricard abbét.»

De miután sokat lármáztak, a tett háttérbe szorult; a szilárd intéző lelke hiányzott. És nem is mertek nagyon sokat kockáztatni, mert anélkül, hogy tudnák minő fegyvert használt a helyettes ellenében, a következmény óvatos megfontolásra inté őket: Péricard abbé megverett általa, ki pedig határozott vakmerő ember volt; ez tehát meggondolásra méltó dolog. A harcot kétségen kívül folytatni kellett, s Helén yvranches-i tartózkodását lehetetlenné tenni; csak hogy okosság volt nagyon ki nem tenni magát; minden csapást fel fognak ellene használni, mit alattomban ellene irányozhatnak; de ha fel kellene fedezni magokat, mindent eltagdnának. És miután az óvatos emberek szívesen képzelik mindig, hogy ők kiteszik magokat, még ha semmi sem fenyegeti is őket, tehát általánosságban inkább tartózkodók voltak.

Ez szabad lélekzést engedett Helénnek, és mivel a plébánossal, ki most Margueritte asszony gyóntatójává lett, nem volt többé szó a szent József zárdáról, továbbá Péricard abbé utóda az új helyettes józan tartózkodást tanúsított, először élvezett volna Helén egy kis nyugalmat Yvranchesba érkezése óta, ha Lebeurier ur ép e pillanatban nem vált volna mindinkább tolakodóbbá.

Mióta a jegyző azon kitüntetésben részesíté Helént, hogy kijelentse, mennyire izlése szerintinek találja, annak nyilvánulása különféle változásokon ment keresztül; némely pillanatokban Lebeurier úr csupa tűz és hévvel telt érzelmet tanúsított, mint ha csak Helénnek élne, s kizárólag csupán ő töltené be gondolatát; azután más alkalommal egyszerre meghidegült, mintha le mondana róla; majd ismét buzgóbban tért vissza; s ismét elmaradt, hogy rövid időn megint csak megtérjen.

Ha Helén könnyen észre is vehette ezen hausse és baisse féle hatásokat, okát ki nem találta, mely pedig a legegyszerűbb vala; ha a jegyző visszautasított, mindannyiszor máshol keresett vigasztalást, saját szavai szerint nem lévén, azon ember, ki hiába sóhajtozzék, azután mikor ez ujdonságuknál fogva pillanatra hatályos szórakozások elvesztették befolyásukat, mert nála semmisem tarthatott soká, olyankor ismét újabb kísértéseket kockáztatott meg, hamar abba hagyva, de még hamarabb újra kezdve.

Helén az által, hogy egyfolytába nem soká üldözte, azt remélte, miszerint végre mégis csak bele fárad.

De ép az ellenkező eset következett be, belefáradás helyett még jobban neki buzdult, és a helyett hogy magába szállana, még makacsabb hévvel látott az udvarláshoz, mintha a bosszú vagy harag dolgoznék nála. Nem volt-e reá nézve csak ugyan megalázó, hogy oly leány, mint ez a tanítónő, bár a legszebb kit valaha látott, neki ellent álljon, neki, az ő állásabeli tekintélyes férfinak, ki hatalmat gyakorol felette, s el is veszthetné, ha akarja.

Lehet, hogy a bosszú érzete fokozódott nála, lehet, hogy az utóbbi vigasztaló szórakozások igen közepszerűek valának, de annyi bizonyos, hogy a helyettes távozása után sokkal tolakodóbbnak tünt fel, mint valaha. Beszéltek a tanítónőről, kárhoztatták és dicsérték minden pillanatban; neve folyton előfordult a párbeszédekben s társalgásokban, mi mintegy kihívást képezett a jegyzőre nézve, ki most minden héten elment rendesen a gyermekeket megvizsgálni, sőt néha még gyakrabban, mondván:

«Mindenekfelett ne mellőzzétek az erkölcs törvényeit, gyermekeim, mert arra van alapítva a nő boldogsága a világban, valamint férje és gyermekeinek becsülete.»

Azután a nyilvános helyiséget egész fontossággal, mosoly és minden feszély nélkül járta be, jelentősegteljesen nézve Helénre, mintha azt akarná mondani:

«Ön tudja kedves kisasszony, hogy ez ostobaságok csak az együgyűeknek valók; mi többiek -»

Ez türhetetlen büntetés volt Helénre nézve mindig, s a jegyző valóságos rémképévé lett; felőle álmodott; s a hányszor csak az osztály ajtaját nyitották, mindannyiszor az ő beléptétől rettegett.

Noha természetes ízetlensége és számos sikerei által szerzett elbizottsága rózsaszínű szemüveget illesztett a jegyző orrára, melyen át nézte mindazt, mi szerelmesre vonatkozott, lehetetlen volt mégis nem látnia az általa előidézett hatást, s ha kezdetben nevetve gondolá is magába: «Ő is megszeli mint a többi» később utoljára mégis elkeseredett és bókjaihoz durva kétértelmű s fenyegető megjegyzéseket kezdett vegyíteni, figyelmeztetve, mennyire szüksége van a támogatásra; s ő egyebet sem kívánt mint mindent áldozhatni érte, de hát Helénnek is kellene ő érte valamit tenni; s nincs igaza őt kétségbe ejteni; mert ha boldog, ő a legjobb ember a földön; de ha szerencsétlennek érzi magát, vad és mindenre képes, hogy bosszút álljon stb.

És mialatt Lebeurier így beszélt, Helén azt kérde magától, mily fogalmat alkothatnak a férfiak a szerelemtől: tehát azt képzelik, hogy mivel ők szeretnek, őket is szeretni kell, hogy a szerelem a női szivben parancsolatra születik, megrendelésre, számítás szerint vagy félelemből? Pedig neki úgy tetszett, hogy ha ő szeretne valaha, az önkénytelenül nyilvánulna a nélkül, hogy tudná mit mivel, de nem mivel szerelmet kívánnak tőle. Különbö nem volt valószínű, hogy ez valaha bekövetkezzék. Ez egyetlen szó «szerelem» borzalmat keltett benne. Nem tett-e már azon érzés oly sokat boldogtalanná? És miért is szeretnék őt? Azt mondták szépségeért. Miért is inkább azt óhajtá, hogy a gondok őszítsék meg haját azonnal.

Sőt néha azon gondolat is átvillant agyán, hogy kopaszra borotválja szép szőke haját, mely neki már annyi ellenséget szerzett.

Rútan talán békében hagynák végtére, nemcsak a jegyző, de mindenki, ki azon megtiszteltetésben részesíti, hogy ízlése szerintinek találja.

Például Lebeurier úr első irnoka, ki soha se haladt el az iskola előtt a nélkül, hogy bajuszát ne pederje; az adószedő, ki midőn szerény fizetését hozta el számára, mindig késznek mutatta magát szíve és saját tárczája felajánlására és egyszersmind; s végre valamennyien, kik körülforgtak, és győzelmes vagy epedő tekintettel bámulták.

De a jegyző e tolakodása még nem volt az egyedüli kellemetlenség, mely a helyettes elutazása által biztosítottak vélt nyugalma megzavarta.

Nagyanyja azon állításával, hogy napról-napra gyengül, nem túlzott; lehet hogy a szokások s életmódban való változás tett neki rosszat, lehet hogy a Périchard abbé által lelkébe csepegtetett lelki furdalások zaklatták fel, vagy talán egészen más dolog is okozta, a nyomor, a munka, vagy bár mi, de annyi igaz, hogy azon friss egészség melylyel Condéba érkeztekor rendelkezett, és mely dacolni látszék a korral, nem létezett többé; egészséges arcszínét halványság váltotta fel; meggörnyedt, és már csak ingadozva lépdelhetett.

Helén el akarta hivatni Tarot orvost; de az agg nő nem engedte meg: ő a parasztnál szokásos ellenszenvvel viseltetett az orvosság iránt.

- Minek akarod pénzedet hiába a doktornak adni? Én nem panaszkodom.

És folyton dolgozott tovább, hiába kérte unokája, nem akart pihenni.

De elérkezett a reggel, midőn végre el nem hagyhatta ágyát, és midőn Helén aggódva, hogy nagyanyját, ki mindig első szokott lenni a felkelésben, nem hallja járni kelni, szobájába lépett, nehéz lélekzettel sápadt homlok- és beesett szemekkel találta ülve fekhelyén, míg égő lázas arcszínre szenvedést és kimerültséget árult el.

- Már nem megy leányom, - szólt az öreg asszony; - fel akartam kelni, de erőm elhagyott kénytelen voltam visszafeküdni. Minden forog körültem, szívem elszorul, s oldalamban van egy pont, mely akadályozza lélekzésemet.

Helén rémülten küldött Tarot orvosért, ki meghülés következtében tüdőgyuladást állapított meg. Egy elgyengült szervezetnél, mely már kevés meleget képes kifejteni, a legkisebb hülés könnyen előidézi a mellhártyalobbot.

Az öreg nőnek nagy ápolásra volt szüksége, és Helén tanleczkéi kivételével, éjét nappalt, ágyánál töltött.

A betegség gyors és hirtelen nyugtalanító fordulatot vett és Tarot nem rejté el Helén előtt aggályait.

- Remélem megmenthetjük, de el is veszíthetjük őt.

És mivel Helén sürgette az orvos határozott véleményét, Tarot megmondta neki, hogy tüdővesztes haláltól félti betegét.

- De hát akkor mit tegyünk?

- E pillanatban semmi egyebet, mint a mit most cselekszünk; ma estére ismét visszajövök és ha az állapotot fenyegetőnek találom, az éj egy részét betegünk mellett fogom átvirrasztani önnel. Legalább nem leend kitéve egyedül a félelem aggályainak, nem tudva mitől kell tartani és mit alkalmazni.

Helént az ajánlat s a mód melylyel tétetett, meghatotta, ő épen nem volt elkényeztetve a rokonszenv támogatásától.

Este Tarot csakugyan eljött a mint ígérte, és a nélkül, hogy Helén ígéretére figyelmeztetné, éjjel 1 óráig vele maradt nagyanyja ápolására, s csak akkor vonult vissza, midőn megnyugtathatta, hogy az éjtszaka többi részére nincs mitől tartani.

Másnap ismét átvirrasztotta vele az éj egy részét, és midőn Helén saját óhajta daczára is hogy maga mellett tartsa, ragaszkodott ahhoz, hogy haza menjen, azt felelte, hogy ő úgy is későn szokott lefeküdni rendesen, és pár órai álom máskor is elegendő neki.

Mint előtte való nap ismét a szoba egyik sarkában foglalt helyet, az ágygyal ellenkező irányban és Helénnel szembe ülve egy asztal mellett, melyre egy lehuzott mécsű lámpa volt helyezve, egy homályos ellenzővel befedve, kedélyesen csevegtek együtt. Helén a tüdőgyulladás tüneteiről kérdezősködött, az ifjú pedig ezen betegséget magyarázgatta és különösen ragaszkodott a komoly esetek szerencsés kezeléséhez. Egészen halkan, majdnem suttogva beszéltek, s időnkint hirtelen elhallgattak, hogy a beteg lélekzetvételét megfigyelhessék, vagy felállva hozzá közeledjenek; azután ismét elfoglalták helyeiket s felvették társalgásuk megszakított fonalát, mely egyik tárgyról a másikra vezette át párbeszédjüket s leggyakrabban tért vissza önmagukra.

X.

Ekként töltötte Tarot orvos öt estén át az időt 8 órától éjfélig Marguerittené mellett; azután a betegség javulásnak indulván, még folyton jött, de már csupán két óráig maradt, nyolcztól tizig.

Akkor már nem tartózkodtak mindig a beteg szobájában, mert Marguerittené állapota nem igényelt több virrasztást és különben is korán elaludt, a gyógyulás azon jótékony álmába szenderülve, mely oly kellemes több álmatlan lázas éj után.

A mint az orvos állapotát vagyis az állandó javulást megállapítá, kimentek a szobából s a szomszéd helyiségben maradtak, mely Helénnek előszoba, ebédlő és szalonul szolgált egyszermind és ott csevegtek együtt halkan.

Az idő repült anélkül, hogy tudnák miként és midőn az éj csendjében hallották a mint a torony órája üti a 10 órát, mindig meg voltak lepetve.

- Ejh micsoda! Már tiz óra! - kiáltott Helén.

- Álmos ön?

- Oh egy cseppet sem, de ideje a lefekvésnek.

- Én szököm.

Helén kikísérte, hogy felnyissa előtte a földszinti kaput; a tér puszta volt, minden ablak setét, a kis mezőváros álomba merült.

- Holnapra, mondá Tarot.

- Holnapra, köszönöm.

- Én köszönöm önnek kisasszony a kellemes jó estét.

Helén bezárta utána a kapút és hallgatva figyelte távozását, lépteinek zaja mind halkabbá lett, aztán csend állott be.

Felment, és miután megnézte nincs-e szüksége valamire nagyanyjának, csendesen mélázva levetkezett s ábrándozott hosszas csevegéseiken, valamint az orvos személyén magán is.

Mily gyengéd s áldozatkész volt az nagyanyjához, mily gondosan ápolta, megmentette.

De Helén nemcsak az orvos iránt érzett hálát, hanem élénk, igen élénk rokonszenvet az ember iránt is.

Szép ifjúnak találta igénytelen s nyílt tekintettel, és mi még fontosabb volt szemei előtt, szellemesnek, könnyűd, jó kedélyűnek.

Ez együttlét órái telve voltak reá nézve bájjal; úgy tetszék neki, mintha mióta ismeri, egy egész új világban élne.

És haját rendezgetve tükre előtt, többé nem jutott eszébe azt levágni s nem kívánta, hogy hirtelen megöszüljön; léteztek tehát olyan napok is, midőn nem lehetett kívánni, hogy rút legyen?

Különös dolog, mely gondolkozásba ejté; ő ki oly hamar aggódott s zavarba jött, soha sem érezte a legkisebb félelmet, zavart, ha a fiatal orvos szemeit rá függesztette. Mivel e tekintet nem hozott reá gyalázatot; azok ragaszkodást árultak el és pedig a legédesebbet, melyet valaha tapasztalt.

Szerette őt?

Soha sem mondta azt neki; de Helén hitte és e szerelemben ha létezett, semmi ijesztő sem volt reá nézve.

Az ifju orvos nemcsak szép ifju volt, de becsületes férfi is, arról meg volt győződve Helén s ha az szerette, a mint ő hitte és a mint boldog volt hihetni, akkor nem félhetett tőle.

Mit remélhetett?

Maga sem tudta, vagy legalább is semmi bizonyost nem tudott e tekintetben; de meg volt győződve, hogy ő oly ember, ki magát szíve s nem nyomoruságos érdekek által hagyja vezettetni.

Mit tőle hosszas társalgásaik alatt megtudott, meggyőzte, hogy teljesen vagyontalan. Szerény kereskedő család fia volt, kik minden forrásukat kimerítették, hogy belőle orvost képezthessenek, egyetlen fillér nélkül lépett a világba, és mióta Yvranchesban települt le, még nem tett félre pénzt, de jól és kényelmesen élt, a nélkül, hogy kölcsönökre vagy adósságcsinálásra szorulna és körülbelől ki lehetett számítani a pillanatot, midőn teljesen jólétben lesz.

Ily körülmények közt nőül lehetett venni egy szegény leányt, ki egyetlen fillér hozományt sem vihet számára, de ki jó nevelésű, ki ugyanazon nyelvet beszéli, melyet ő, s ki meg fogja vele osztani nézeteit s izlését egyiránt, és kit még hozzá szeretni is fog. Helén túlságig becsülte s nem lehetett iránta oly igaztalan, hogy őt ne ily férfinak képzelje. Persze ő nem nagy élettapasztalattal bírt még, de lehetetlen volt feltennie, hogy léteznek oly emberek az életben, kik egy házasságnál nem mindenek előtt egy fiatal leány erkölcsi tulajdonaira fogékonyak, mi az ő hite szerint sokkal jobban biztosíthatja a boldogságot a vagyonnál.

És ha voltak ilyenek, Tarot orvos semmiesetre sem tartozott ezek közé. Ő soha sem házasodnék a hozományért. Ha szeretné azt, kit szerelmére érdemesnek talál, méltónak találná nejeül is, a nélkül, hogy akár vagyoni érdek, akár társadalmi állása által akadályoztatná magát.

De fogja-e szeretni őt? vajon szereti-e?

E kérdés előtt megdöbbsent, annyi okot talált mellette épen, mint ellene, egyikről a másikra térve át a nélkül, hogy bármelyiknél megmerne állapotodni: biztos volt szerelméről, midőn tőle elvált és hozzá intézett utolsó szavai még szívében viszhangoztak, kétséggel telve ellenben ha néhány óráig nem látta, és az okoskodás hangja elnémítá az érzelmét.

Annak megtudására, hogy ő szereti az ifjut, be kelle ismernie, hogy még soha senki sem ébresztett lelkében hasonló érzelmeket, örült volt a boldogságtól, ha közelében lehetett gyönyörrel hallgatta őt, megittasultan nézve reá és midőn elváltak, reá várakozva csupán egy gondolat foglalkoztatta szívét: ő! egyetlen név szellemét; az övé, egyetlen vágy: visszatérése.

Hova fogja ez őt vezetni?

E tekintetben sokkal kevésbé volt bátor, és e kérdéstől óvakodott.

Ez minden esetben elég boldoggá tette a jelenben, hogy megelégedhessék a jelen boldogság élvezetével, s ne foglalkozzék túlságig a jövővel.

Ő minden utógondolat, minden számítás nélkül szeretett, neki semmi terve se volt, hogy elvétesse magát; majd meglátja: és a várakozás elég édes volt reá nézve, hogy a zúgolódás lehetetlenné váljék.

Ki mondta volna neki tiz hóval ezelőtt, akkor, midőn annyira kétségbe esett és így szólt magában, hogy élete csak egy hosszú vértanuság leendő nyugalom, gyengédség és szerelem nélkül, ki hitte volna akkor, hogy ily boldogságot fog érezni.

Akármi történjék is, oly örömekeket ismert meg, minőről akkoráig fogalma sem volt.

Legnagyobb gondját az képezhette, s képezte is valóban, azon gondolat, hogy Tarotnak nem lesz ürügye minden este meglátogatni nagyanyját, kinek nem volt többé szüksége orvosra: akkor pedig ez együttlét s esteli társalgások megfognak szakadni.

Az igaz, hogy Tarot már régen húzni látszott e látogatásokat, mert noha betege gyógyultnak állította magát, ő nem akarta beismerni e gyógyulást.

- Ön nem köhög többé, - mondá Marguerittenének, - az igen helyes, de még mellében mindig van nehéz légzés és hörögés, melyet csak megfigyelő hallgatás által lehet kivenni, és melynek tökéletesen el kell múlni, hogy én, mint orvos, gyógyultnak mondhassam.

És minden este meghallgatta mellét.

- Már javul, mindig javul, de még nincs vége.

És miután néhány enyhítőszert írt elő, és jó éjszakát kívánt, visszavonúlt Helénnel; olyankor a nyitott ablaknál ülve egymással szembe, újra kezdték társalgásukat, melyet előtt való nap az óra ütése félbeszakított; vagy pedig hallgatagon szívták be a tavaszi illatot, melyet az esti szellő hozzájuk vitt a szabadból, vagy egy-egy csillagot követtek az égen; nekik nem volt szükségük szavakra, hogy megértsék egymást.

Helén annyira bízott a fiatal orvosban, hogy leggyakrabban még lámpáját sem gyújtotta meg, s így sötétben maradtak, minden világítás nélkül, kivéve azt, melyet a csillagos ég fénye vetett reájok, s arcuknak halvány, ezüstös fényt kölcsönzött, mely között csupán szemeik lövelltek sugarakat.

Egy este, midőn így a homályban ültek, mert se hold, se csillag nem ragyogott az égen; a tizet is elütötte a nélkül, hogy Tarot visszavonulni látszanék.

- Nem hallotta ön? - kérdezé.

- Igen, de csak nem fog elúzni még, ugy-e?

- Nem, bizonyára nem.

- Nos tehát, még egy pillanatig.

Hogy zaklatta volna a távozásra, midőn ellenkezőleg maga is azt óhajtá, hogy maradjon?

Ő tehát maradt; de a helyett, hogy társalgásukat folytatnák, hallgatott, és előre hajolva, nézte őt. Helén a csendben hallotta gyors lélegzetét.

Mi mondanivalója lehetett vajon, mely így fölizgatta, s a szavakat kerestette vele?

E gondolat megremegtette a fölindulás és aggály miatt.

Magán kívül hunyta le szemeit. Egyszerre érezte, hogy az ifju mind két kezét megragadja, sőt magához vonja, s mielőtt ellenállhatott volna, karjai közt volt, kebelén, szenvedélyes ölelése közt, és két égő ajak nyomult ajkára.

Helén gyönyörteli, s egyszersmind halálos megsemmisülést érzett, de csakhamar magához térve, kiszabadítja magát, és hátrált.

E mozdulat által egy szék nagy robajjal földült.

Az orvos újra karjába készült ölelni Helént, midőn a mély csendben Marguerittené hangját hallották, ki a szék esésére fölébredve, ijedt hangon szólítá unokáját.

- Helén, mi történik?

- Semmi, nagyanyám.

Azután Tarothoz fordulva:

- Távozzék!

- De az lehetetlen, kedves Helénem, lehetetlen e pillanatban.

- Helén! - kiáltott a nagymama.

- Távozzék, könnyölgök önnek.

- Nos tehát holnapra, nemde?

- Igen... holnapra.

És Tarot lábujjhegyen távozott, mialatt Helén egy gyertyát meggyújtva, nagymama szobájába lépett.

XI.

Oly kis helységben, mint Yvranches, hol mindenki szomszédja rendőri fölügyelete alatt él, Tarot esteli látogatásai Helénnél sem maradhattak észrevétlenül; észrevétettek, meglesettek, és fejtegetésekre adtak alkalmat.

«Ugyan mit csinálhat az orvos minden este az iskolatanítónőnél?»

«Nagymamáját ápolja.»

«Nem szokták a nagymamákat nyolcztól éjfélig ápolgatni, ez inkább az az óra, midőn a felnőtt hajadonokat ápolják.»

«Teringettét! az orvos fiatal.»

«A tanítónő szép.»

«Hitemre, igazok van.»

«Mily gyalázat!»

A kíváncsiság föl volt zaklatva, a házat megfigyelték, elrejtöztek a kocsik alá, melyeket a kerékgyártó mindig kapuja előtt hagyott, elbujtak a kút mögé, a fák közé, a fasorokba, és látták Tarot-t minden este kijönni az iskolamesternőtől tíz óra felé, és mi nem kevésbé volt jelentékeny, a helyett, hogy útját folytatná hazafelé, látták őt több ízben visszatérni az iskola elébe, mintha kedvét lelné a tanítónő ablaka világosságának bámulatában.

Mily botrány és lárma Yvranchéban!

E zaj eljutott Lebourier úr füleihez is, kinek hiusága sértve volt általa, s féltékenysége fölzaklatva.

Hogyan, a nevelőnő, az ő tanítónője hát Tarotval udvaroltatok magának, és tête à têtebe maradtak együtt egész estéken, míg ő alig volt képes pár pillanatra lefoglalni. Eleibe helyezné az orvost? Ez bizony például, nagyon is erős volna.

Megtette vizsgálatát, s mi eleinte valószínűtlennek tűnt föl előtte, mégis igaz volt, a látszat arra mutatott, hogy az orvost elébe helyezte.

Szerencsére neki csupán egy szavába került e kezdetleges viszonyt megszüntetni, és ő ugyan nem fogja azt a szót elhallgatni.

Az iskolába sietett, épen midőn az osztályt bezárták.

Ez ama este után való nap történt, melyen Tarot Helént karjaiba szorítá, és az még az első kapott és visszaadott csók befolyása alatt volt, mintegy megittasulva, elfogulva és elragadtatva zavarában.

Soha a jegyző látása nem hatott rá visszataszítóbban, mind a mellett meg akarta tartani biztonságát.

- Ki akarja ön kérdeni a tanítványokat? - kérdezé.

- Nem a tanítványokat, hanem önt, - felelt a jegyző halk hangon, - beszélni valónk lesz együtt.

És azonnal kijelenté, hogy az osztályt föloszlatja.

Midőn a kirohanás zaja lecsöndesült, a szószékhez támaszkodott, jóakarátú, igénytelen külsejét öltve magára, melyet a házassági szerződéseknél szokott használni.

- Édes gyermekem, az ön érdekében jöttem ma ide; az utóbbi időben minden este elfogadta Tarot orvost?

- Tarot úr beteg nagyanyámat látogatja, - felelt Helén elhalványulva.

- De nem nagyanyja miatt marad itt tíz óráig, sőt néha tovább is, önnel. Ez beszédre ad okot. Sőt az igazat megvallva, botrányt idéz elő... annál nagyobbbat, mivel... (nagy szünetet tartott) hogy Tarot félig-meddig vőlegény.

Helén ingadozott, s hogy le ne bukják, kénytelen volt a falhoz támaszkodni.

- Mindenki tud e házasságról, mely az aratás után, szeptemberre van kitűzve egy clewilliersi gazdag birtokos leányával, ki rút, mint az ördög, de kire egy napon 20,000 frank jövedelem várakozik. Meg nem foghatják tehát Tarot állhatatosságát ön mellett, és az abból kivont következtetések a legbosszantóbbak. Vágja tehát ketté látogatásait, gyermekem, melyek önnek kellemesek lehetnek ugyan, azt hiszem, sőt ártatlanok is, meg vagyok győződve, de végre, melyek súlyosan compromittálják önt, és állását fenyegetik. Most nem a községi jegyző beszél, hanem a jó barát... oly barát, kit mindenkor áldozatkésznek találánd, s kit sajnálni fog egykor, hogy félre ismert. Ez utolsó szavam e tárgyban.

Helént magára hagyván elmélkedéseivel, egyetlen szó hozzátétele nélkül távozott.

Ideje volt, szegény leány majd leroskadt. Egy gazdag birtokos leánya! 20,000 frank jövedelem! De nem! ez csak bosszú volt, egy cselfogás a közjegyző részéről. Ha képes volna elhinni e vádat ő róla... már a föltevés is valódi bűn volna ő ellenében. És mégis?

Szegény leány, túlárado szive és lázas, örületes agyával hiába erőlködött, egész estig képtelen volt gondolkozni, és helyesen ítélni.

Nyolcz órakor Tarot, mint rendesen, megérkezett, mosolygón és örömtelt önhittséggel.

Szokás szerint megvizsgálta Marguerittenét is, csak hogy sietve, csak futólag, mielőbb egyedül óhajtván maradni Helénnel.

Helén is iparkodott vele egyedül lenni, csak hogy különböző okból.

Alig zárult be Marguerittené ajtaja, Tarot tárt karokkal rohant feléje, de Helén egy kézmozdulattal föltartóztatta.

- Ej!... hogyan?... - szólt az orvos, - tehát haragszik reám? De hiszen szivem űzött közelébe, valamint önt is szive vezette karjaimba.

- Lebeurier úr keresett föl ma, - felelt Helén, - s az ön közelgő nősüléséről értesített engem.

A zavarba jött orvos nem talált semmi feleletet. Karjait leereszté, s feje meghajlott.

Helén remélte, hogy védelmezni fogja magát, vagy legalább tiltakozik, s így e hallgató magaviselet kétségbeejtette.

- Tehát csakugyan igaz? hallgatása beismerés? - hebegte végre.

Ekkor vette csak észre Tarot, mily helytelenül cselekedett hallgatása által, de most már késő volt. Azonban ha többé nem tagadhatta is el, legalább mentegethette magát ékesen szóló magyarázgatással. Tehát meg akarta kísértetni.

- Az élet csakugyan igen keserves, szomorú állapot? - kérde. - Nem nyomorult ostobaság-é, hogy az ember soha se teheti azt, a mit akar, soha, mit szíve, lelke óhajt, hanem kénytelen számat vetni a hitvány érdekekkel, és akarata ellenére higgadtan gondolkozni. Mert, fájdalom, az érzelmek és ügylet, két különböző dolgot képeznek a földön.

Szünet állt he, de zavarában rosszúl érzé magát, és megszegyenülten érezte, hogy az első-nokolt általános bölcséleti szabályok után végre kellett valami személyére vonatkozó határozott indokot is fölhozni.

- Istenem! annyi kétségtelen, - folytatta tehát, - hogy ha e gyűlöletes házasság megállapítása előtt ismertem volna önt, soha sem gondoltam volna a nőülésre... (észrevette magát) avval a fiatal nővel. De e házasság szülei műve és kívánsága volt, és most már én nem bonthatom azt föl. Hiába, gondolni kell a jövőre; mert ha a vagyon nem nyújthat is boldogságot, legalább tekintélyt biztosít az embernek. S ön maga is....

Helén egy mozdulattal félbeszakítá, és méltóságteljesen mutatott az ajtóra.

- Értse meg hát, hogy az én érzelmeim azért nem változnak, s ma is ugyanazok, minők tegnap voltak.

- Épen ez okból nem szabad többé viszont látnunk egymást az életben.

- De hisz én örökké szeretni fogom, drága Helén.

Helén méltatlankodva rohant felé, úgy, hogy Tarot kénytelen volt hátrálni, de az ajtóhoz érve ismét megállott.

Ekkor Helén látva, hogy nem akar távozni, szótlanul, s hirtelen belépett nagyanyjához, magára hagyván Tarot-t.

Minő éjett töltött el szegény leány! Síratta fiatalságát, szerelmét, bizalmát, reményeit és hitét: e mélységben mi sem maradt meg szívében, csak az üres és a csalódás.

Azonban másnap, noha, mintegy álomba merült alvajáró, mégis lement osztályába előadását megtartani.

Ott észrevette egyik tanítványának hiányát, egy kis angol leánykáját. Azt mondták neki, hogy beteg.

A tanórak végeztével látogatására sietett, abban a gondolatban, hogy ez okúl szolgálnd neki, hogy ne legyen kínos lelki állapotában kénytelen nagyanyjával és kosztosaival asztalhoz ülni; szüksége volt egy kis mozgásra is, hogy tompultságából fölrázza magát.

Alig ért azonban beteg tanítványa lakásához, annak anyja elébe futott.

- Igen köszönöm, és szép, hogy eljött, kisasszony, de ne lépjen be; Rebeka himlős, és oly szép teremtsnek, mint ön, nem szabad magát kitenni, hogy elkapja.

Helén a figyelmeztetés dacára is belépett, mit törődött ő most szépségével.

Nyolcz nappal e látogatás után, hirtelen gyomor- és derékfájást érzett, heves láz vett rajta erőt, s kénytelen volt ágyba feküdni.

- Mindenek fölött semmi esetre se hívasson orvost, - kérte nagyanyját.

De Marguerittené nem hallgatott e figyelmeztetésre: őt is Tarot orvos mentette meg, tehát Tarot orvost hívatta el.

Ez természetesen oda sietett, és azonnal megállapította a himlőt.

Másnap a lázroham tünetei végtelen hevességgel léptek föl; a betegség összefutó, hólyagos himlő volt, mely ellepte az arcot, nyakat, a test egész felső részét, és a nyálkás hárttyákat.

Helén szerencséjére eszméletén kívül volt, az önkívületből kábult álomba, s a kábultságból önkívületbe esett folyton.

A betegség komolylyá vált, de semmi rendkívüli eset nem fordult elő, és a baj rendes lefolyását követte.

Midőn Helén megnézhetette magát tükrebe, nem ismert önmagára, összedagadt arcza egy barnás forradásból állott, és valódi szörnyeteggé lett.

Helén betegsége az osztály bezárását vonta maga után, és mivel az igazgatóság semmi helyettest nem küldött a tanítónő pótolására, majdnem valamennyi növendék az apáczákhoz ment át úgy, hogy mire Helén ismét átvehette volna osztálya vezetését, senki sem jött iskolájába.

- Ime, ez fölötté egyszerűsíti a dolgot, - mondá a politicus Bonnot, - az apácák ellen lehetetlen a harcot folytatni, tehát megszűnik magától, de a nyilvánosság elve mentve van.

Az igaz, szép, ha az elv mentve volt, de Helént e diadal ki nem elégíthette; írt Malatiré úrnak, hogy helyzetét föltárja előtte: és egy kis idő múlva azután megkapta az értesítést fresnaye-i kineveztetéséről, abba a helységbe, melyhez tulajdonképen Courtomer is tartozott.

«Egy bizonyos pontig talán», írta neki Malatiré egy magánlevélben, «talán okai lehetnek, hogy ez állomást el ne fogadja oly vidéken, hol a tolakodó üldöztetésnek annyira, s oly modorban volt czélpontja, hogy... (itt egy melléknév következett, melyet gondosan kitörült), melyet nem akarok osztályozni. Ön látja, hogy mindent tudok; nem is hívnám, ha nem értesíthetném, hogy Courtomer Guiscard úr elhagyta az országot, s Angliában megnősült, egy nem nagyon ajánlatos nővel, ha merném magamat kifejezni, egy circus lovarnőjét vette el, ki, hogy mindent elmondjak híven, a mint beszélük, ki korbácsolja Guiscard urat, családja pörlekedik ellene, a házasság megsemmisítését követelvén tőle, a titkos összekelés indokából».

Hiszen nem csupán Guiscard ostromolta őt; de Helénnek most már csak tükrebe kellett pillantani, hogy meggyőződjék: ime nincs többé oka Courtomer marquistól tartani, és nyugodtan fogadta el az állomást Fresnaye-ben, hol nagyanyjával együtt el is helyezkedett, s mindketten boldogok voltak, hogy Yvranchest elhagyhatták, legalább nem lesz kitéve a Tarotval találkozásnak, ki időközben megnősült, se a jegyzővel, ki, ha szembe jött vele az utcán, elfordította fejét.

Fresnaye-be érve első látogatását is Courtomernénél tette, ki eleinte föl nem ismerte.

- Hogyan, szegény gyermekem, hát ön az! Mily boldognak érzem magam, hogy láthatom, vagyis viszont láthatom. Ha a külső szépsége törekény s mulandó is, a lélek nemessége örökös, és az, meg vagyok győződve, megmaradt számára. Ön időnként meg fog látogatni engem, s majd csevegünk együtt a gróf úrról, mialatt föl fog ügyelni Adél neveltetésére is, nemde? Most pedig jöjjön velem, majd elkísérem a marquis úrhoz.

Ez nagy próba volt; de Helén sejtelseit fölül múlva, tökéletesen sikerült. A terembe lépve, Courtomer marquist bizalmas párbeszédben találta Pretavoine gróffal; se egyik, se másik nem ismert reá, s csupán akkor bámultak el, midőn a marquisné megnevezte Helént, és pedig majdnem visszariadva.

Helén egy éve van már Fresnaye-ben, virágzó iskolája a kerület valamennyi iskolájának fölötte áll; ott föltalálta szegény leány azt, mit atyja halála óta oly reménytelenül óhajtott: a békét és nyugalmat.

Senki sem néz reá többé sértően, senki sem törődik vele már, és becsülettel keresheti meg kenyerét.